

ACADEMICA

REVISTĂ EDITATĂ DE ACADEMIA ROMÂNĂ

DIRECTOR: ACAD. IONEL-VALENTIN VLAD, PREȘEDINTELE ACADEMIEI ROMÂNE

Nr. 8–9
AUGUST–SEPTEMBRIE 2015
Anul XXV
298–299

DIRECTORI:

Acad. Mihai DRĂGĂNESCU
(director fondator)
octombrie 1990 – ianuarie 1994

Acad. V.N. CONSTANTINESCU
februarie 1994 – ianuarie 1998

Acad. Eugen SIMION
februarie 1998 – aprilie 2006

Acad. Ionel HAIDUC
mai 2006 – aprilie 2014

Acad. Ionel-Valentin VLAD
mai 2014 –

CONSILIUL EDITORIAL:

Acad. Ionel-Valentin VLAD
Acad. Dinu C. GIURESCU
Acad. Cristian HERA
Acad. Bogdan C. SIMIONESCU
Acad. Alexandru SURDU
Acad. Victor VOICU
Acad. Dan BĂLTEANU
Acad. Alexandru BOBOC
Acad. Solomon MARCUS
Acad. Ioan-Aurel POP
Acad. Eugen SIMION
Acad. Răzvan THEODORESCU
Acad. Maria ZAHARESCU
Constantin IONESCU-TÂRGOVIȘTE,
membru corespondent
al Academiei Române

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef
Dr. Narcis ZĂRNESCU

Secretar de redacție
Sofia ȚIBULEAC

Redactori I
Elena SOLUNCA-MOISE
Mihaela-Dora NECULA

SECTOR TEHNIC:

Tehnoredactor
Stela ȘERBĂNESCU

Operatori-corectori
Aurora POPA
Ioneta VLAD

ANIVERSARE – ACAD. D. R. POPESCU	
Ionel-Valentin Vlad, In Honorem Dumitru Radu Popescu	5
Cristian Hera, În vârful piramidei	7
Eugen Simion, Trivial și diafan, grotesc și tragic, crud și inocent	8
Augustin Buzura, Iarna leului albastru	13
Nicolae Breban, La o aniversare	14
Păun Ion Otiman, Dumitru Radu Popescu sau omul cu (de) carte	15
Marin Aiftincă, Fugit irreparabile tempus	17
Paul Cernat, Mări sub pustiuri. Note despre literatura lui D.R. Popescu	19
Răzvan Voncu, Dumitru Radu Popescu – prozatorul, gazetarul și sinteza genurilor	21
Nicolae Iliescu, Cum mi-am mai petrecut tinerețea necesară	28
 PAGINI DE FILOSOFIE ROMÂNEASCĂ	
Alexandru Surdu, Lucian Blaga despre noul eon sau noua eră (new age)	33
 SUB CUPOLA ACADEMIEI	
Dan Tufiș, Dan Cristea, Daniela Gîfu, Școala internațională de vară EUROLAN – 2015 „Linguistic Linked Open Data“ (LLOD)	36
Constantin Ionescu-Târgoviște, Enigmele pancreasului	39
Mircea-Gheorghe Abrudan, De la „Biserica grecească neunită“ la „Biserica greco-orientală“ – itinerarul redenumirii Bisericii Ortodoxe din Austria între pașoptism și dualism	43
 EVENIMENTE CULTURALE	
Alexandru Zub, Istoria și discursul identitar în dezbateri profesionale	49
 OPINII	
Ionuț Purica, Criza financiară – saturație și criză produsă de decizii discontinue	51
 PAGINI DE ISTORIE	
Cătălina Opaschi, Moștenirea pierdută a cnezilor din familia Cantemir	56
Florian Dumitru Soporan, Cruciada Târzie și naționalizarea bisericii: Boemia husită și Voievodatul Transilvaniei în prima jumătate a secolului al XV-lea	76
 INSTITUȚII ALE ACADEMIEI ROMÂNE	
Mihai Popa, Exigență și valoare științifică – criterii de selectare a publicațiilor la Editura Academiei Române	84
 EVOCĂRI	
Ion Vorovenci, Profesorul N.N. Constantinescu, așa cum a fost	89
 IN MEMORIAM	
Laurențiu Mircea Popescu (1944–2015)	93
CRONICA VIETII ACADEMICE	94
APARIȚII LA EDITURA ACADEMIEI	96
GHID PENTRU AUTORI	99

In honorem Dumitru Radu Popescu*

Acad. Ionel-Valentin Vlad
Președintele Academiei Române

În 19 august, colegul nostru, academicianul Dumitru Radu Popescu, împlinește frumoasa vârstă de 80 de ani. Sunt bucuros să-i pot adresa cu acest prilej un gând bun, calde urări de sănătate și multe împliniri.

Provenit prin rădăcini, prin naștere și formație intelectuală din părțile Bihorului și ale Clujului, înzestrat cu un har aparte, colegul nostru și-a dedicat întreaga viață scrisului, fie în redacția ziarelor și revistelor la care a lucrat de-a lungul timpului („Crișana”, „Steaua”, „Tribuna”, „Contemporanul”, „România literară”), fie la biroul său, de unde au pornit spre cititori și privitori romane, poezii, piese de teatru, scenarii de film, reușind să dea viață unor personaje numeroase și diverse, cu bucuriile și frământările lor – adevărate meditații asupra adevărului și demnității umane. Le regăsim în romane, precum *F*, *Cei doi din dreptul Țebeii*, *Vânătoarea regală*, *Ploile de dincolo de vreme*, *Orașul îngerilor*, *Săptămâna de miere*, *Călugărul Filippo Lippi și călugărița Lucrezia Buti*, *Falca lui Cain*, *Întoarcerea tatălui risipitor*; dar și în piese de teatru și scenarii de film: *Acești îngeri triști*, *Piticul din grădina de vară*, *O batistă pe Dunăre*, *Săptămâna cu o mie și una de nopți*, *Nopțile săptămânii*, *Un elefant se legăna pe o pânză de păianjen*, *Paznicul de la depozitul de nisip*, *Duios Anastasia trecea*, *Fructe*

de pădure, *Căruța cu mere*, *Pasărea paradisului*, *Rochia albă de dantelă*, pentru a nu aminti decât câteva dintre ele.

Departate de a face o analiză literară a întregii opere a prozatorului, eseistului, dramaturgului și poetului Dumitru Radu Popescu, al cărui nume a intrat demult în istoria literaturii române, se cuvine,

* Articol apărut în volumul „Leul albastru” (Editura Academiei Române), publicat cu acordul autorului

acum, la acest moment aniversar, să subliniez încă o dată imensul talent care răzbate din întreaga sa operă, aplecarea spre parabolă, dorința de a introduce construcții dramatice noi, dar și umorul românesc robust, molipsitor, calități care imprimă creației sale nu numai originalitate, dar și o distincție deosebită.

De altfel, aceeași distincție caracterizează întreaga personalitate a colegului nostru din Academie. Cu delicatețe, tact, dar și cu multă știință, reușește să conducă una dintre cele mai prestigioase instituții de profil, Editura Academiei Române. În aproape un deceniu de când se află în fruntea ei, a reușit să imprime, în interior, o atmosferă de muncă, de conlucrare și de bună înțelegere, iar în exterior, respect față de Editura Academiei Române, la al cărei prestigiu ține atât de mult.

Numeroasele coeditări cu alte instituții de profil din țară și din străinătate, ca și prezența constantă a Editurii Academiei Române la marile târguri de carte se datorează, în bună măsură, directorului acestei instituții prestigioase a Academiei Române. Doresc să menționez și o activitate importantă care ne-a unit în ultimii ani, și anume distribuirea

lucrărilor Academiei Române în puncte de distribuție ale Filialelor Academiei, în biblioteci importante din țară, ca Biblioteca ASTRA din Sibiu, Biblioteca Județeană din Baia Mare, Biblioteca Județeană din Alba Iulia, Centrul Cultural „Lucian Blaga” din Sebeș, Așezământul Cultural din localitatea Avram Iancu (ridicat de regele Ferdinand I) ș.a.

Ca în toate colectivele în care a lucrat de-a lungul timpului, și la Editura Academiei Române, colegul nostru dă dovadă de multă omenie: sprijină pe cei ce doresc să se afirme profesional, se luptă pentru ridicarea nivelului de viață din Editură, dovedește înțelegere pentru greutățile și problemele cotidiene. Sunt calități rare astăzi și, deci, cu atât mai prețuite de toți cei care îl înconjoară.

Acum, la acest ceas de sărbătoare pentru academicianul Dumitru Radu Popescu, dar în egală măsură pentru întreaga comunitate academică, îi adresez, în numele meu personal și al colegilor din Academia Română, multă sănătate și putere de muncă, satisfacții și împliniri, pentru a duce mai departe toate proiectele sale.

Să trăiți întru mulți și binecuvântați ani, distinse coleg!

În vârful piramidei*

Acad. Cristian Hera

Vicepreședinte al Academiei Române

Deși după anul 1990 critica nu l-a mai celebrat, teatrele nu l-au mai jucat atât de des, D.R. Popescu a fost, este și va rămâne unul dintre cei mai mari romancieri, dramaturgi, scenariști de film, poeți și esești români.

Cine ar fi crezut că cel care a văzut lumina zilei în anul 1935, în satul Păușa, județul Bihor, va aprinde o rază de lumină în literatura românească?

Deși apropiați ca vârstă, am avut marea bucurie de a-l cunoaște personal numai după ce a devenit membru al Academiei Române (corespondent în 1997, titular în 2006). Spun „marea bucurie”, pentru că în anii '60 l-am descoperit pe D.R. Popescu prin piesa *Vara imposibilei iubiri*, al cărei autor era, piesă care m-a impresionat profund.

Urmărind repertoriul teatrelor, văzându-i numele, n-am ezitat să văd *Acești îngeri triști*, *Piticul din grădina de vară*, *Pasărea Shakespeare* sau *Rezervația de pelicani*. Cât talent, câtă profunzime, dar, mai ales, câte piste false și derutante în exprimarea adevărului! Cred că numai în acest fel a fost posibil ca în lucrările sale să-și poată exprima gândurile, opiniile despre adevăr, despre realitatea celor trăite cu maximă intensitate, fără a trece prin cenzura vremii.

Același stil a folosit prolificul scriitor D.R. Popescu și în minunatele sale romane. Cine nu își amintește de *Vânătoarea regală* (1973, tradusă în anul 1988 în limba engleză), *Ploile de dincolo de vreme* (1976), *Împăratul norilor* (1976), *Iepurele schiop* (1980) sau *Orașul îngerilor* (1985)? Dacă cititorii volumului omagial, dedicat ilustrului nostru coleg, nu au avut încă prilejul să le citească, le recomand cu căldură să o facă. Vor descoperi talentul, măiestria și probitatea exprimării gândurilor autorului, multe dintre ele de mare actualitate și astăzi, capacitatea sa de a transmite cititorului de bună credință realitățile acelor vremuri.

Menționez cu plăcere faptul că Horia Gârbea compara romanele lui D.R. Popescu cu cele din curentul „realism magic latino-american”, la care,

adaug eu, „păstrând cu fidelitate realitatea românească”.

Spun, fără riscul de a greși, că scrierile sale de astăzi sunt la fel de realiste, cu mare încărcătură de adevăr și profundă analiză, ca și cele din perioada sa de maximă creativitate.

Consider că este important să subliniez etapele parcurse în activitatea sa de scriitor, prozator și dramaturg.

După cunoștințele mele, activitatea sa scriitoricească a început în anul 1956, în calitate de redactor la revista „Steaua”, unde a funcționat până în anul 1969, an în care a devenit redactor-șef al prestigioasei reviste „Tribuna” din Cluj, funcție pe care a deținut-o până în anul 1982, când devine redactor-șef la apreciată revistă „Contemporanul”.

Ca urmare a recunoașterii sale de către comunitatea scriitorilor din țara noastră, D.R. Popescu ocupă, în perioada 1981–1989, prestigioasa funcție de președinte al Uniunii Scriitorilor din România.

Cunoașterea și recunoașterea profesională a celui care la 19 august 2015 a împlinit frumoasa vârstă de 80 de ani s-au concretizat prin alegerea sa în forumul suprem al științei și literaturii românești, Academia Română, în calitate de membru corespondent în anul 1997, membru titular în 2006 și prin numirea sa în anul 2006 în funcția de director general al prestigioasei Edituri a Academiei Române.

Am avut șansa de a colabora cu academicianul Dumitru Radu Popescu în ultimii cinci ani, în calitate pe care o am de vicepreședinte al Academiei Române, mai ales cu privire la activitatea Editurii Academiei Române. Pot afirma, fără rezerve, că îl consider un aprig apărător al drepturilor angajaților Editurii, ce cu onoare conduce și un statornic căutător al celor mai eficiente căi și mijloace de menținere și creștere a prestigiului Editurii.

La mulți ani cu sănătate deplină, mult stimate domnule academician Dumitru Radu Popescu, cu bucurii și liniște în suflet și simțiri și succese depline în realizarea obiectivelor propuse!

* Articol apărut în volumul „Leul albastru” (Editura Academiei Române), publicat cu acordul autorului

Trivial și diafan, grotesc și tragic, crud și inocent*

Acad. Eugen Simion

Ca peste tot în proza lui D.R. Popescu trivialul alternează cu diafanul, grotescul cu tragicul, cruzimea cu inocența (în romanul *Cei doi stâlpi din dreptul Țebeii*, n.r). Discontinuitatea stilului vrea să dea o idee despre discontinuitatea vieții, caracterul nelogic, absurd al situațiilor. Niște indivizi comentează un fapt ce s-a petrecut demult și frazele lor n-au niciun înțeles, alunecă paralel, ca în *Cântăreața cheală*, pentru că fiecare deține un adevăr și adevărurile nu converg. Moartea lui Ilie și Tibi e comentată mai întâi de un evreu bătrân și filosof, Ițic, și de nevasta lui, și în discuția lor se aud și voci străine, replici împrumutate, acceptate, corectate, respinse. Cei doi pățiseră un lucru similar: fata lor fugise de acasă, de frica părinților habotnici, cu un ofițeraș român și fuseseră găsiți, după oarecare vreme, morți într-un lan de porumb. E de presupus că bătrânii, discutând cazul lui Ilie și al Ilonei, vor manifesta oarecare înțelegere. Ceea ce se și întâmplă: bătrâna evreică trece la creștinism, iar Ițic vrea să împace lucrurile.

Spiritul lui pacifist provoacă replica intolerantă a Ilonei, admonestată la rândul ei de alți martori ai tragediei. Căci și aici reapare personajul *martorului, spionului*. O femeie cu apetit sexual, Saveta, care inițiasse pe Tibi și văzuse ceva din ceea ce se întâmplase pe Țebea, găsește că vinovată este Ilona, care prin dragostea ei irațională ar fi împins la moarte pe Ilie și pe Tibi. Mărturia este totuși relativă. Personajele *văd* și nu *văd* în același timp. Puși în fața faptelor, ezită, schimbă vorba și transformă, în cele din urmă, pe *am văzut* în *am auzit*. Cineva care relatează o întâmplare exprimă această substituție, curentă la personajele lui D.R. Popescu: „Și i-a văzut cineva acolo? Se zice. Asta înseamnă că se poate. Eu nu cred decât ce văd și ce aud. Dar nu zic că nu se

poate. Ce e îngrozitor, de ce să nu se poată? Sau poate că a visat cineva...”

E limpede că, formându-și un stil și stăpânind bine o tehnică epică, D.R. Popescu le aplică într-un număr nelimitat de cazuri, schimbând, în funcție de temă, accentul de pe notația realistă pe cea poetică și invers. În *Cei doi din dreptul Țebeii*, lirismul este mai puternic decât în *Dor* și *F*. Favorizat și de notația discontinuă ce permite să crească în spațiile libere ale narațiunii, ca într-o fâșie de bitum plesnită, iarba aspră a simbolurilor. Între atâția morți și fapte atroce, dăm peste detalii poetice și fantastice: o veveriță albă ronțăie alune pe malul unui lac sărat, șapte vaci grase și șapte vaci slabe se scaldă și mugesc de plăcere, o găină stă pe gard și ascultă versuri unguerești spuse de un câine isteț, un oarecare Ștefan (nu se știe dacă este vorba de cel ce stătea în sicriu sau de altul, autorul avertizându-ne doar: „să nu-l confundăm pe Ștefan cu Ștefan!”) Ștefan, deci, trece lacul sărat în picioare și pletele lui ard în flăcări...

Detaliile nu sunt izolate, discursul epic al lui D.R. Popescu are, când presiunea faptelor cedează, asemenea respirații lirice calme, purificatoare. Amănuntele se organizează uneori într-un simbol mai general, cum este acela al celor doi tineri care se scaldă în Amireș, în timp ce doi nemți travestiți în preoțiucid cu automatele pe Gălătioan, sau simbolul final al povestirii care înfățișează pe Ilona, scrântită de dragoste ca Ofelia, trăind singură în pădure și alăptând un pui de căprioară...

(*Scriitori români de azi*, vol. I, 1978)

Un spațiu imaginar inconfundabil

În *Vânătoarea regală* fantasticul, miraculosul, macabrul, simbolicul, elementul polițienesc, cronică

evenimentelor prezente și cronică imperfectă a faptelor din trecut se combină în narațiuni și ating chiar o anumită performanță epică, păcălind mereu cititorul. Însă *păcălirea* face parte din scenariu, *surpriza* intră în stilul reprezentării, *ambiguitatea* nu este numai un mod de a sugera complicațiile vieții, dar chiar un stil de viață.

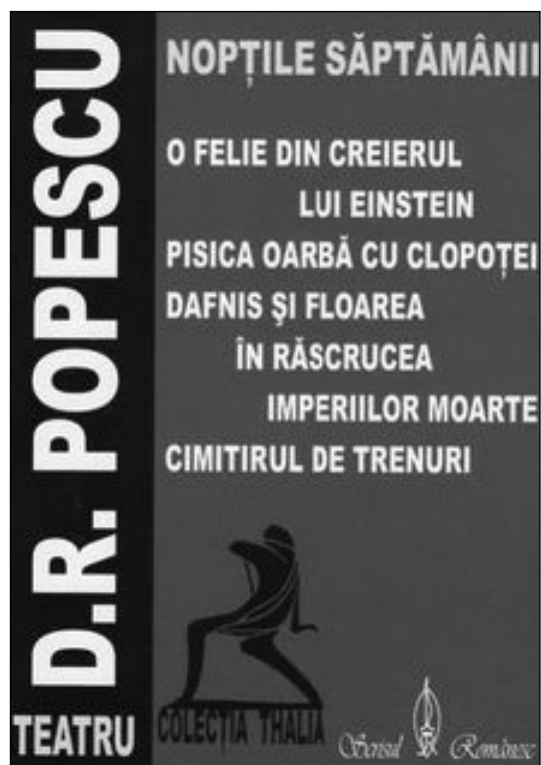
Romanul – să acceptăm indicația de pe copertă – se deschide cu un prolog (*Moartea este un armăsar care nu se mai întoarce*), în care sunt anunțate personajele (Tică, Moise, Liliac, Vasile Cristoloveanu, Petru Gheorghe Ionescu, Ilie Manu, Patriciu...) și câteva elemente epice ce vor fi parțial lămurite abia în ultimele pagini ale narațiunii. Procurorul Tică Dunărințu, care caută să afle adevărul despre moartea (dispariția) tatălui său, primește acum o scrisoare anonimă prin care este informat că în burta unui cal îngropat în cimitirul animalelor se află scheletul unui om. Primirea scrisorii coincide cu dispariția unui oarecare Patriciu, administratorul școlii hortiviticele din Câmpuleț. Deschidere de roman polițist. Cine a trimis scrisoarea? Se află sau nu se află scheletul unui om în locul indicat de scrisoare? De ce și unde se ascunde Patriciu? Ce legătură se află între aceste fapte și moartea, încă nelămurită a învățătorului Horia Dunărințu? Iată întrebările pe care le sugerează argumentul de la începutul acestui roman în care se întâmplă multe fapte bizare și naratorii rup mereu firul cronologiei. În prima secvență, naratorul pare a fi anchetatorul (Tică Dunărințu) și credința lui este că „*orice cercetare e inutilă, fiindcă cei care cunosc adevărul nu vorbesc, iar cei care vorbesc nu cunosc adevărul. Și așa rămâne un mister total...*”. Credința se confirmă, adevărul iese pentru un moment la suprafață, apoi dispare în râul turbure al întâmplărilor și supozițiilor. Acest prolog se petrece pe stadion la un meci de fotbal și singurul fapt sigur este că bănuielele procurorului merg spre Moise, personajul abil, malefic, cunoscut din *F*, vinovat, probabil, de crimele din Pătârlagele, greu însă de dovedit, pentru că „*el niciodată nu săvârșise nimic cu mâna lui, și de-aici îi venea marea siguranță de sine, știindu-se acoperit și deci invulnerabil. Un asemenea om nu putea fi învins decât lăsându-te mereu învins de el, ca să-și descopere cât de cât armele și oamenii prin care te învingea*”...

Strategie complicată, condusă cu răbdare de procurorul Tică Dunărințu, îngreuiată de faptul că, în Pătârlagele, toată lumea fabulează și întâmplările ajung în pagină după ce trec printr-un lanț de

naratori cu mintea sucită și limbajul programatic ambiguu.

Vânătoarea regală (povestirea de peste o sută de pagini cu acest titlu) începe cu descrierea unei morți false și continuă cu coșmarurile unui copil năzdrăvan, Nicanor, care asistă la scene de demență colectivă: în Pătârlagele intră turbarea în câini, în pisici, în șobolani, în vite și, mai ales, în mintea oamenilor. E vorba de una din acele molime simbolice (ciuma, holera), descrise deseori de literatură și care sugerează un fenomen social grav, ca și comportamentul indivizilor, în astfel de circumstanțe. D.R. Popescu se referă la evenimentele și mentalitățile socio-politice din anii '50, transpunându-le într-o parabolă în stilul prozei sud-americane și, într-o mai mică măsură, în maniera Jünger din *Pe falezele de marmură*. Este vorba de turbarea (reală sau doar închipuită) a câinilor din Pătârlagele și de o boală mai fioroasă decât aceasta, *turbarea fricii* care se instalează în oameni.

La sfârșitul unei vânători (vânătoare cu valoare premonitoare), cineva observă că un câine numit Franz Iosif are ochii roșii și din gura lui curg bale... E primul semn al nebuniei care va cuprinde această mică așezare umană și, desigur, simbolul unei maladii sociale mai generale.

Țăranii își omoară câinii, Ciocănelea se distinge prin cruzimea și abilitatea lui de hingher, asistenta medicală Florentina poartă mereu la ea o seringă cu care înțeapă gâtul găinilor din curte, un altul înjunghie vaca și, în spatele acestor fapte, se profilează o stihie socială cu efecte de schizofrenie colectivă. Un câine puternic, roșcovan, întâmpină nepăsător demența satului și lichidarea lui anunță, spune naratorul, lichidarea lui Calagherovici și, apoi, a doctorului Dănilă.

Scena linșării acestuia din urmă este memorabilă. Se observă bine, aici, mâna sigură de prozator, abilitatea de a aduna faptele într-un mare simbol. Dănilă este un medic priceput și loial, el vrea să vindece satul nu numai de turbare, dar mai ales de spaima de turbare, înțelegând că sminteala oamenilor este o boală mai gravă. Doctorul este îndrăgostit de excentrica, demonica Florentina Firulescu care iese goală în curte să se spele și se lasă privită de piticul Țeavălungă și de Nicanor, băiatul care merge pe picioaroange. „Domnișoara moașă” organizează o vânătoare pentru a distruge viețuitoarele suspecte de turbare din pădurile învecinate și, apoi, ațâță ceata de oameni și de câini împotriva doctorului Dănilă. Doctorul o surprinde scâldându-se în râu și vrea să se apropie de ea, însă femeia, cuprinsă de inexplicabila ură, îl dă pe mâna vânătorilor, declarându-l molipsit de turbare. Isteria moașei, mirarea, singură-

tatea bărbatului, frica și, în cele din urmă, nebunia generală sunt notate cu finețe. Doctorul încearcă să se apere, apoi renunță și este împins în Dunăre și sfârtecat de câini.

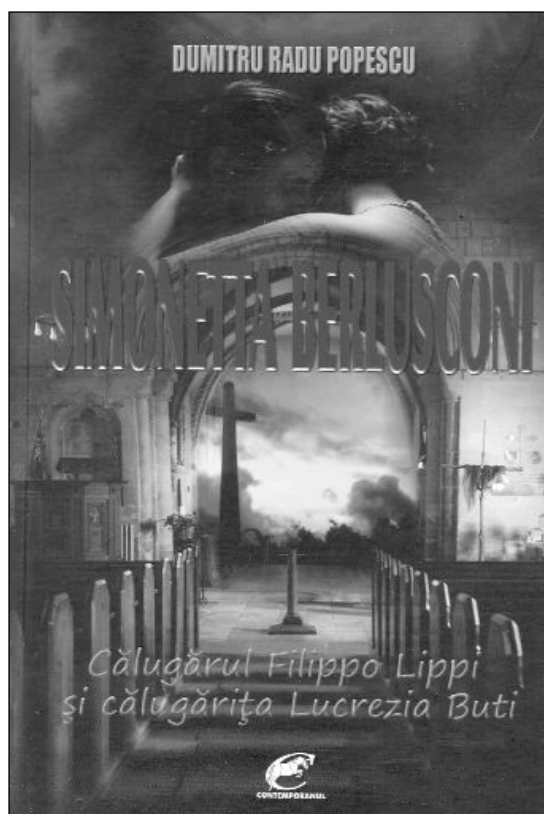
Formula epică și conflictele din *F* și *Vânătoarea regală* continuă în *O bere pentru calul meu* (1974). Personajele sunt cele cunoscute: Moise, Celce, Don Iliuță, Țeavălungă, Nicanor, Sevastița, Tică Dunărințu și, în planul îndepărtat, Gălătioan, Calagherovici și Horia Dunărințu. Nume noi în acest scurt roman sunt Oprică Mititelu, cârciumarul satului, Gelu Fruntelată, un uriaș cu brațul vânos și capul dur, nevasta lui, Pitulicea, moașa clandestină a satului, și calul Mișu care are har divinatoriu și darul vorbirii.

Calul este proprietatea lui Moise, dar Iago din Pătârlagele nu-i pricepe limbajul. Singura care se înțelege cu năzdrăvanul Mișu și-i tâlmăcește vorbele este baba Sevastița. Cartea, cu multe elemente rămase din narațiunile anterioare, se organizează ca o alegorie și are aceeași deschidere spre simbolurile existenței sociale.

În pânza complicată a întâmplărilor și a vorbelor care se contrazic, descifrăm desenul cunoscut: Tică Dunărințu caută să descopere adevărul despre tatăl său și *spionii* săi (martorii sau numai comentarii evenimentelor trecute) îi dau vești contradictorii. E dificil de precizat cine este naratorul pentru că, aici, mai mult decât în cărțile precedente, vorba trece din gură în gură, *istoria* este povestită de niște indivizi cu mintea sucită și febrilă.

D.R. Popescu folosește, de regulă, următoarea schemă: „Nicanor: Sevastița mi-a spus: să mergem, i-am zis lui Moise, să-l vedem pe Celce” sau: „Nicanor: nu întâmplător a venit Moise cu Mișu la cârciuma lui Oprică Mititelu, mi-a zis Don Iliuță, și i-a spus și lui Țeavălungă ca să audă și Moise”..., de unde se vede că *a* (istoria, fapta, vorba spusă de cineva) nu ajunge la *b* (receptor, în cazul de față Tică Dunărințu) decât după ce trece prin imaginația și limbajul a trei sau patru intermediari.

O caracteristică a indivizilor din prozele lui D.R. Popescu este că toți fabulează, duc vorba de colo-colo, anunță dezastre (decese) și, apoi, le contestă, sar dintr-un timp în altul și spun rareori ce gândesc cu adevărat. Adevărul iese, când iese, din suma acestor confesiuni sucite și neîncheiate. Personajele cele mai pregnante formează o familie de

mitomani situați la jumătatea drumului între crimă și inocență.

În *O bere pentru calul meu* faptele ar fi următoarele: Moise cumpără un cal de la târg în scopul de a da de urma lui Horia Dunărințu pe care îl caută, se știe, și fiul său, Tică. Rațiunea lui Moise, suspectat de a-l fi lichidat pe colegul său, este simplă: să arate celor care îl bănuiesc de o crimă odioasă că nu are niciun amestec și, dacă descoperă cadavrul, să aibă, în fine, certitudinea că adversarul său e mort. Mișu, calul, vorbește și oamenii din Pătârlagele și din împrejurimi se închină și fac rugăciuni în fața lui.

Cartea se deschide, de altfel, cu înfățișarea unei procesiuni. O femeie sărută copitele calului, își pune țărână în cap și se bocește („*vai de mine ce păcătoasă sunt, vai ce nenorocită sunt*”), alta își scoate hainele și le așterne, biblic, înaintea lui Mișu, socotit animal sacru. Mișu este, bineînțeles, un pretext, un oracol programat, manipulat, un simbol, în fine, luat din basm și adus în furnicarul de la Pătârlagele. Baba Sevastița, vestala, traduce vorbele calului, dezvăluind, în felul acesta, istoria ocultă a satului, cu dispariții, crime, trădări, complicități nelămurite. Aflăm, acum, că Țeavălungă Costică a avut un frate geamăn, Liviu, și din pricina lui a stat nevinovat 13 ani la pușcărie. Ieșind de acolo, i-a tăiat gâtul cu secera. Moise îl scăpase de o nouă detenție și Țeavălungă este, acum, omul lui Moise. Apare ulterior bănuiala că, în fapt, Liviu omorâse pe fratele său Costică, și, deci, cel care se dă drept Costică Țeavălungă este în realitate fratele impostor, delatorul, ucigașul Liviu Țeavălungă. Faptele trimit, din nou, la un mit biblic (Cain și Abel) degradat în circumstanțele existenței de la Pătârlagele. Cine a ucis pe cine și din ce pricini? Cine este supraviețuitorul? Ucigașul ia, poate, identitatea victimei, Cain a devenit Abel.

Tema confuziei dintre inocență și culpabilitate este împinsă în acest plan. Linșarea doctorului Dănilă mai este o dată povestită, ca și istoria, mai veche, a omorârii lui Păun, relatată în *F. Celce* nu poate să moară, putrezește în pat, are coșmaruri și, când Moise se duce să-l întrebe de mormântul lui Horia Dunărințu, nu vrea să vorbească. Alt simbol. Celce este păcătosul nepocăit, blestemat să agonizeze la infinit. Sunt reluate și întâmplările din Câmpuleț (dispariția profesorului Haralamb, dispariția gelosului Patriciu). Haralamb este un om onest, cu scaun la cap, din familia morală a învățătorului Horia Dunărințu. El se opune măsurilor represive luate de stân-

gista, fanatică Anișoara Caramalis împotriva elevilor de la școala hortivicolă. Dispare, după un timp, fără urmă (toate acestea le știm din cartea precedentă) și cazul lui este din nou povestit. Se lămurește ceva? Doar faptul (și aceasta va fi regula) că dramele mărunte, izolate duc spre același mecanism și că în centrul lui stă dorința scelerată de putere a unor indivizi ca Gălătioan. Don Iliuță vorbise de rău pe Guguștiuc (simbolul puterii dogmatice) și este urmărit, dar scapă ascuns într-un clopot (refugiu simbolic). Doctorul Dănilă aflase ceva despre omorârea lui Calagherovici și așa se explică linșarea lui. Cărciumarul Oprică Mititelu, aliat cu Moise, făcuse denunțuri împotriva lui Horia Dunărințu și se spovedește, acum, în fața preotului Izidor. El are un *maculator* în care a notat totul și acest fapt neliniștește pe prudentul Moise. Calul Mișu, care dezvăluie prin gura Sevastiței dedesubturile unei istorii tenebroase, devine primejdios și Oprică, Fruntelată și Moise vor să se debaraseze de el. Îl împing, întâi, într-o mlaștină, pentru a-i verifica puterile supranaturale, apoi îlucid și-i dau carnea la porci. Această mișcare a maselor superstițioase este bine sugerată în carte. Aruncarea în mlaștină (scena repetă într-o oarecare măsură pe aceea din *Vânătoarea regală*: uciderea doctorului Dănilă) are și ea o valoare simbolică. Imaginea epică, în datele ei materiale, este remarcabilă: calul e atacat de lipitori în apa stătută,

putredă și, pe margine, indivizii care până atunci îl adoraseră și-i trimiseseră scrisori în care notau păcatele și dorințele lor, privesc acum cu bucurie chinurile animalului...

Romanul se încheie așa cum începuse: nicio revelație în privința conflictului central, doar o sumă de detalii care adâncesc secretul dispariției lui Horia Dunărințu. Întâmplările nu au ordine și nu au, totdeauna, nici semnificație. Prozatorul însuși recunoaște (printr-unul din naratorii săi) că nu faptele în sine contează, ci altceva, și anume ceea ce cred indivizii despre ele. O idee pe care o întâlnim și în cărțile de până acum, și în cele care urmează: „*Toate astea sunt întâmplări, fapte – și întâmplările n-au nicio importanță, ele sunt cum ar zice Nicanor indiferente, niște mișcări, niște povești (și povești au mai fost și-or să mai fie), importante nu sunt aceste întâmplări, că Horia e în cutare mormânt, că Țeavălungă Costică a băgat secera în gâtul lui frati-său: contează ce credem noi despre ele, de le uităm sau nu, de zicem că-s bune sau le blestemăm, de-o să asmuțim și noi câinii pe doctori sau nu, de în sufletul nostru le trecem la bine sau la negru. Omul, la urma urmei, nu e decât o cruce de oase.*”

•

La capătul acestor cărți care fac o navetă imprezvizibilă între un prezent nesigur și un trecut plin de enigme, putem să vedem mai clar scenariul epic și adâncimea simbolurilor. Este limpede, după felul cum se desfășoară narațiunea, că D.R. Popescu a scris, întâi, un roman (*F*) în care a concentrat un număr de destine și de întâmplări și a revenit, apoi, la ele cu noi amănunte, fără a mai păstra o cronologie strictă. Naratologii numesc acest procedeu bazat pe reluări succesive, reveniri, acumulări epice, *principiul seriilor deschise* (o bună analiză face, în acest sens, Mioara Apolzan în *Casa ficțiunii*, 1979). În limbaj mai simplu, asta înseamnă că nicio istorie narată nu este închisă și, în ansamblu, narațiunea se constituie prin acumulări nesfârșite de mici narațiuni adiacente.

Epicul proliferază în pagină și autorul nu intervine în text, nu ordonează și nu judecă faptele. Este vorba de o tehnică narativă și ea ar putea fi numită *tehnica proliferării dezordonate*, deliberat gândită în acest sens și, din fericire, infidel aplicată în narațiune, pentru că, altminteri, nu ar exista un sens major al faptelor și totul s-ar prăbuși într-o anecdotică mărunță.

Principiul este că naratorii nu cunosc decât o parte din adevăr și punctul lor de vedere este fatalmente subiectiv. Este o primejdie în această înmulțire haotică a celulelor epice (vizibilă în *O bere pentru calul meu* și, în parte, în *Ploile de dincolo de vreme și Împăratul norilor*), însă, pe spații mari, narațiunea lui D.R. Popescu își fixează liniile și își impune temele, simbolurile și tipologia.

Câteva se repetă. Este, înainte de orice, tema istoriei impure și a omului ca labirint într-o istorie în care valorile morale se amestecă în așa măsură, încât „*toate sunt văzute invers, întâi moartea și apoi viața*”. Ideea *lumii pe dos*, veche în literatură, este urmărită într-o lume acut politizată, destructurată social și debusolată moral. Este, apoi, motivul pân-dei și, în legătură cu ea, circulă în cărțile lui D.R. Popescu numeroși *observatori, spioni, martori mincinoși ai adevărului*. Unul stă într-un pom, altul umblă pe picioaroange, al treilea stă ascuns în ierburi, totdeauna este de față un *pândar* care observă și înregistrează gesturile indivizilor... Impresia este că în spațiul de la Câmpuleț și Pătârlagele domnește suspiciunea și guvernează delatiunea. De aceea, toți indivizii sunt, potențial, criminali, pentru că niciun comportament nu mai este normal și niciun semn nu mai este sigur. Romanele lui D.R. Popescu sunt pline de indivizi bizari de felul lui Francis, circarul, oameni care par nebuni și, de multe ori, sunt înțelepți (Don Iliuță, baba Sevastița, bătrânul Gălătioan, Dimie, Nicanor, Solomon Pexa). Lângă ei se află o altă categorie: ființele diabolice și brutale, micii fanatici corupți, intriganții de provincie, profitorii revoluției (Celce, Ică, Moise, Gălătioan, Florentina, Dolângă, Brânzaș, Logofet etc.). Unii dintre ei *agonizează* la propriu și la figurat: Celce nu poate să moară, Moise este un strigoii într-o lume care nu-l primește... N-a trecut neobservată repetiția acestei teme (*tema priveghiului*), prilej pentru a studia tragicul și grotescul, căci, încă o dată, nicio noțiune nu rămâne pură, moartea (tragicul) suportă agresiunea trivialului și a mistificației.

Romanele din ciclul *F* formează o întinsă și substanțială parabolă, cu punctele de vârf în *F* și *Vânătoarea regală*. Ea impune în proza noastră un stil, o viziune epică (în care toate valorile și toate categoriile se amestecă), un mod de a nara și, cum am spus deja, un spațiu imaginar inconfundabil.

(*Scritori români de azi*, vol. IV, 1989)

Iarna leului albastru*

Acad. Augustin Buzura

Prinși în nebunia cotidiană: delatțiuni, interceptări, arestări, într-un climat de agresivitate, ură și mitocănie, se ignoră sau chiar nu se știe că în acest spațiu, în afară de procurori, hoți și cătușe, mai există câteva personalități care, în anii cei mai grei, au restabilit legătura cu marea noastră literatură interbelică și au păstrat demnitatea profesiei de scriitor. D.R. Popescu face parte dintre numele de referință.

Privindu-i opera din raft și repetându-i numele, nu mă pot nicidecum obișnui cu gândul că, iată, a ajuns octogenar, când abia zilele trecute jucam șah și fotbal, la care era foarte bun. Cum nu mă pot obișnui cu anii mei și cu neajunsurile care au venit împreună cu ei, cu „*așa trebuie să fie la acești ani*”, cum ne șoptește Resemnarea... a celor care n-au descoperit relația dintre muncă și longevitate. Iar câtă vreme îi pot citi textele în diverse publicații, îi găsesc cărțile în librării, știu că totul e în regulă.

De D.R. Popescu am auzit încă din primul an de Medicină. Se spunea atunci că un student, după, cred, doi ani de Medicină, a trecut la Filologie și s-a consacrat literaturii. Nu se făcea nicio aluzie, încă nu scrisesem un rând, mă mulțumisem să frecventez diferite cursuri ale unor nume mari din Clujul universitar și să privesc plimbările câtorva care astăzi au devenit statui, fără de care orașul pare de neconceput.

Pe D.R. nu l-am prea cunoscut până mi-a ajuns șef la „Tribuna”, dar l-am citit cu foarte mare atenție și mi-au plăcut prospețimea prozei sale, nonconformismul și aerul de nou, de altceva decât ne obișnuise proza la modă în acei ani. *Zilele săptămânii* și, mai ales, nuvela sa *Leul albastru* au fost momente importante în proza, dar și în mentalitățile aceluși timp, în care cenzura și „indicațiile” partidului funcționau la „*cea mai înaltă tensiune*”, pentru a cita ti-

tlul unui roman ce făcea parte din lecturile obligatorii ale elevilor și studenților. Pe atunci, orice succes adevărat era un teritoriu de cucerit pentru toți, un pas înainte pentru desprinderea literaturii de realismul socialist, un succes în „*lărgirea ochilor plasei*”, cum spunea celebrul poet rus Evtușenko, foarte la modă în lumea celor ce înfruntau cenzurile.

Era ciudat că în Clujul universitar de atunci nu simțeam cu atâta intensitate brutalitatea politicii, deși unii dintre colegi erau luați din cămin sau „avertizați” într-o clădire de tristă celebritate de pe strada Traian, unde și eu am fost dus în ziua în care, la Lancrăm, era înmormântat poetul Lucian Blaga. Cei tineri simțeau de departe schimbarea ce avea să aducă literatura pe locul ce i se cuvenea; schimbare la care a contribuit decisiv generația '60 din care, iată, au mai rămas foarte puțini. Mi-e imposibil să uit observația poetului și profesorului Theodor Speranția, venit parcă dintr-un alt veac, cu plete albe, lavalieră, costum negru, demodat: „*Se răsăpește vechea poezie...*”

N-ar fi cinstit să spun că între mine și D.R. a fost, în redacție, o mare prietenie, dar întotdeauna a fost și am fost sportiv, i-am prețuit proza și teatrul nonconformist, nota deosebită și partea de nou care l-au ridicat foarte sus, nu numai în literatură, dar și în viața socială.

Astăzi, aș îndrăzni să spun că suntem cu adevărat prieteni. Cel puțin, așa se vede din banca mea de unde îl îndemn să privească și să trateze cum se cuvine invazia noilor activiști cu cărți și carnete de partid, a „*țuțurilor*” diverșilor puternici ai clipei, care au înjosit profesia de scriitor. Sunt mulți și gălăgioși, dar nu au decât prezent.

La foarte mulți ani cu sănătate!

* Articol apărut în volumul „*Leul albastru*” (Editura Academiei Române), publicat cu acordul autorului

La o aniversare*

Acad. Nicolae Breban

La sfârșitul anilor cincizeci ai secolului trecut, D.R. Popescu era, indubitabil, unul dintre pionii îndrăzneți ai înnoirii prozei române. E drept, alături de câteva alte nume, precum Sorin Titel, Fănuș Neagu sau Nicolae Velea. Dar tinerelul de la Cluj, redactor al celei mai europene și mai nonconformiste reviste – față de asprele comandamente sovietice – „Steaua”, aflată sub direcția celui ce va deveni primul, realul dizident cultural, A.E. Baconsky, era, cu siguranță, cel mai îndrăzneț și cel mai talentat. Avea, în curând, să producă evenimente, dacă nu chiar reale scandaluri literar-politice în epocă; în acei ani, totul se lega de politică, iar tot ce implica politica era și provoca o înaltă cotă de risc. Se înțelege, un risc politic, mai ales.

Leul albastru și *Vânătoarea regală* au fost aceste titluri ce au provocat valuri literar-politice care au depășit malurile Crișului și au implicat ședințe furtunoase în Capitală, conduse de cerberi încruntați de la CC. Tot așa cum volume de nuvele, precum *Umbrela de soare* și altele, îl poziționaseră pe tânărul autor pe cele mai înalte locuri ale tinerilor scriitori. Loc și poziție, în ciuda anilor ce vor veni și a schimbărilor ascunse sau evidente de mentalitate, care au urmat – post-stalinismul, ca și întreaga epocă comunistă au trăit, orice s-ar spune, și astfel de mișcări tectonice! – pe care D.R. și le-a păstrat; și am putea spune cu deplină îndreptățire, le-a cimentat, le-a sacralizat printr-o fervoare neobosită a marelui său talent de prozator și dramaturg. În ultima vreme, și de publicist, mai exact, de eseist fabulatoriu, capabil de exerciții ideatice surprinzătoare, cu iz ironic și alegoric, peripluri savuroase, profund inedite în universul marelui Brit.

În anii șaiszeci, apoi șaptezeci, am fost împreună colegi și cumva rivali, dacă două naturi profund diferite, secretând stilistic și tematic opera fără nicio înrudire aparentă, născute din soluri culturale absolut divergente, pot rivaliza într-un fel. De altfel, poate și faptul că ne aflăm ambii – Domnia Sa și subsemnatul – în două localități perfect, indubitabil distincte: vorbesc de Cluj, capitala Ardealului, și București, cea a Valahiei, a fost poate și a stat la originea acestei rivalități. Nu am intrat însă niciodată în

polemică, iar în perioadele care s-au succedat cumva, când eu și apoi el am avut o oarecare influență literară, nu ne-am grăbit, cum se întâmplă pe aici, pe plaiurile noastre, și azi, în plină și cam anarhică libertate socială, să ne călcăm pe bătăture.

Un semn, poate, al acestei tacite și susținute rivalități amiabile a fost și faptul că în anii nouăzeci am fost primiți ambii, în aceeași zi, sub cupola Academiei Române. Odată cu romanul *F*, mai ales, dar și cu altele, D.R. Popescu a devenit, indubitabil, unul dintre maeștrii prozei române postbelice, artist desăvârșit, profund original, al unei coloraturi expresioniste în epica amplă, cu portrete și personaje ce mătură și însuflețesc întreg arealul contemporan, sud-american, mai ales, cu o ramă multiplicată în zeci de variante, capabile de a exprima nesiguranța și simbolistica clătinătoare, înalt expresivă, a psihologiei și psihologiilor contemporane. Cu siguranță, oricâte valuri de mentalități culturale vor năpădi solul prozei române – noul roman, structuralismul sau fel de fel de textualisme, postmodernisme etc. –, nimeni și nimic nu vor putea ignora și nici ocoli opera lui D.R. Ea face parte dintr-o experiență expresivă profundă a prozei noastre, și nu numai, o valoare ce se va adăuga panteonului încă recent românesc al romanului, o oglindă nu numai a simțirii și a firii românești subcarpatice, o capacitate esențială a noastră de a provoca misterul care ne ascunde, cum ar fi spus Lucian Blaga.

Ne bucurăm să aflăm cu noi și alături, nu rareori, încă o dată, un pion al experienței epice autentice, reale, capabil până în ultimul ceas – în felul său, de o rară discreție și modestie a persoanei – să ducă povara unei biografii luptătoare în vremuri barbare și pe aceea a unor obsesii fertile, esențiale. Să suporte încă o dată, cu un zâmbet aproape timid și, nu rareori, ironic, noul carnaval social, cu întregul său cortegiu de noi absurdități, crime și ciudate barbarii. Care, încercăm încă o dată să ne convingem, țin de blestemul sau, dacă vreți, de profeția blestată a acelei bijuterii lucrate și de boierul Bazil Alecsandri, numită *Miorița*.

La mulți ani, prietene, și încă o dată... curaj! Și multă, multă și viguroasă sănătate!

Dumitru Radu Popescu sau omul cu (de) carte

Acad. Păun Ion Otiman

În perioada anilor '70-80, în casa noastră, numele scriitorului D.R. Popescu a fost evocat de multe ori, fie ca subiect al discuțiilor purtate de profesorii de limba română, soția mea fiind printre ei, fie ca diverse comentarii pe marginea cărților prozatorului, citite de noi.

Știam câte ceva despre scriitorul D.R. Popescu și înaltele sale poziții în lumea atât de selectă, dar și de colorată și controversată a scriitorilor, și nu numai. Dar ceea ce m-a frapat cel mai mult la maestrul D.R. Popescu, cunoscut de mine, în acea perioadă, numai din scrierile și pozițiile sale, a fost tocmai „neînțelesul”.

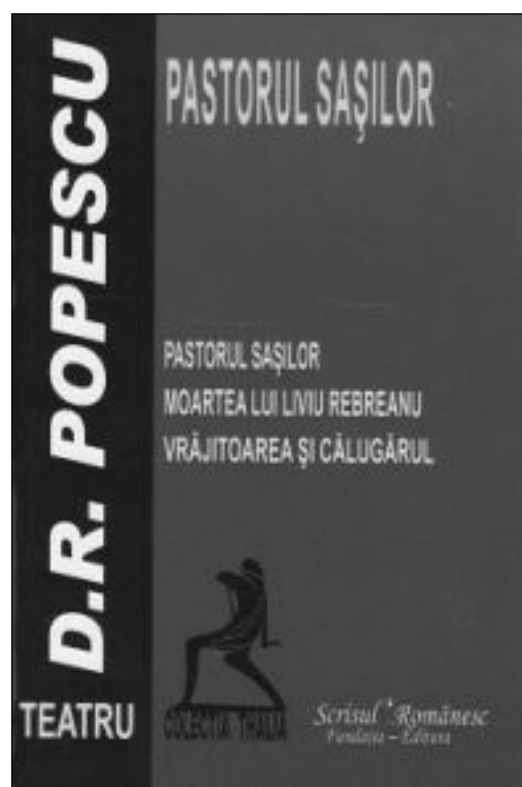
Între ceea ce scria D.R. Popescu, referindu-mă la romanele *Viața și opera lui Tiron B* sau *Vânătoarea regală* (pentru că nu puteau fi citite toate), cu întreaga lor frescă socială rurală sau urbană, controversată, contorsionată, **subtilă** (mă refer numai la descrierea perioadei colectivizării) și complexă și „înaltele sale poziții” în lumea breslei și în lumea politică de sfârșit de epocă comunistă, m-au determinat să fiu mai „atent”, în ceea ce privește studiarea și cunoașterea „personajului” lumii românești, D.R. Popescu.

Când spun că lecturile din D.R. Popescu, puține sau multe (atâtea câte mi-a permis timpul), m-au făcut să fiu mai „atent” cu personajul D.R. Popescu, a fost departe de mine gândul să mă aplec, din motive de bun simț și competență, asupra operei sale literare vaste și diverse a maestrului.

Fascinat de scriitorul D.R. Popescu, în acea vreme, mi-am pus întrebarea firească: cum este **omul de (cu) carte** D.R. Popescu ca personaj al lumii românești?

Peste ani, după 1990, șansa de a fi colegi la Academia Română și de a colabora îndeaproape, timp de mulți ani, împreună, Domnia Sa ca director general al Editurii Academiei Române, eu ca secretar general, mi-a oferit privilegiul să-l cunosc pe **OMUL D.R. Popescu**, să-l descopăr pe **OMUL CU (DE) MULTĂ CARTE D.R. POPESCU**.

Se spune, din practica managerială, faptul că este dificilă conlucrarea, colaborarea cu artiștii, literații și alții din zona artelor, dificultate generată de „caracterul” complex, contradictoriu al acestora. Colaborarea mea cu maestrul D.R. Popescu, mai mult decât excelentă, mi-a oferit surpriza constatării faptului că generalizările, în anumite cazuri, nu sunt acoperitoare. Dar, pentru a fi mai concret, apreciez că puțini oameni, în îndelungata mea activitate managerială, am întâlnit asemenea maestrului D.R. Popescu. Mirajul societății bucureștene, succesul, aureola nu l-au schimbat pe D.R. Popescu, a rămas cu același suflet bun și curat pe care l-a moștenit de la părinții și țărani săi din Păușa-Bihor, același om cu frică de Dumnezeu, om de cuvânt, sincer, drept, deschis, generos, corect, caracteristici din ce în ce mai rare în lumea românească de azi, și cu atât mai mult, în cea scriitoricească. Dacă te-ai înțeles un

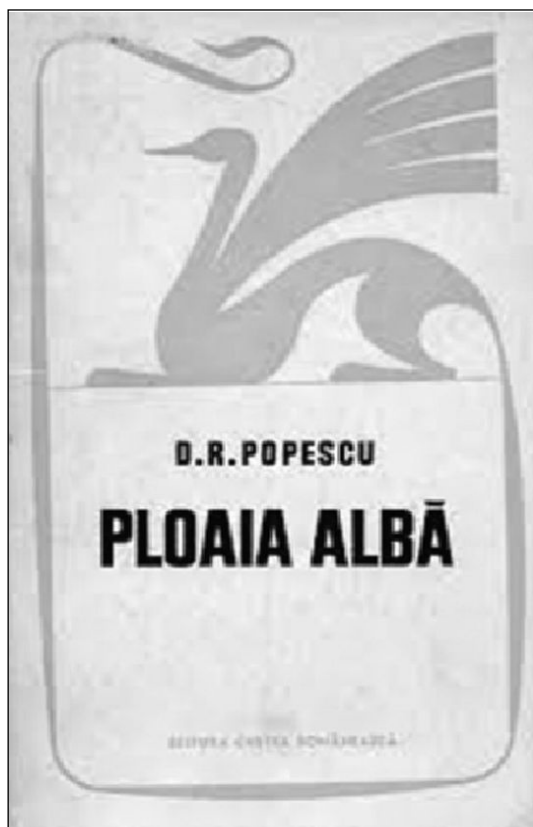
lucru cu D.R. Popescu, acesta așa rămâne, indiferent de conjuncturi, relații, vorbe.

Este omul cuvântului dat. Este omul cuvântului respectat. Este omul care-și respectă atât cuvântul său, dar și cuvântul interlocutorului, fapt din ce în ce mai greu de întâlnit în „înalta” societate de la noi.

Nu de puține ori, și nu în rare împrejurări, repet, în îndelungata noastră colaborare, a trebuit să-i spun: „Maestre, asta nu se poate, în cazul de față nu pot să vă rezolv această problemă”. Mi-a mulțumit frumos, simțindu-i sinceritatea răspunsului, pentru sinceritatea refuzului meu.

Și poate ar fi mai multe de spus despre OMUL D.R. Popescu. Dacă încerc să-l citesc comparativ, OMUL/SCRIITORUL, atunci, ajung, din nou, la o nouă problemă.

D.R. Popescu – OMUL nu seamănă cu niciun personaj creat de D.R. Popescu – scriitorul; el – OMUL – nu este nici comic, nici tragic, nici dramatic, precum eroii săi din piesele de teatru, romanele și nuvelele sale.

D.R. Popescu, OMUL, este un om, un coleg, un colaborator firesc, normal, chiar agreabil, destins și, nu de puține ori, cu manifestări sufletești delicate, atunci când îl cunoști mai bine, mai de aproape.

Încercând să-l sintetizez pe D.R. Popescu – OMUL, repet, așa cum l-am citit eu, nu reușesc să o fac mai bine decât a făcut chiar el însuși în, poate, cel mai izbutit roman din cele câteva pe care le-am citit *Boul și vaca*, în care D.R. Popescu – SCRIITORUL spune: „Și cei care îndrăzniră să afle cine râdea, nevenindu-le să creadă în minunea grădinii care râde, se convinseseră de o minune și mai mare..., jurând că auziseră cu urechile lor cum *râd florile de cireș și de gutui, de măr și cum râd și cireșele coapte și nucile, și frunzele și crengile*”, pentru că D.R. Popescu, atât OMUL cât și SCRIITORUL, în întreaga sa viață a știut să se bucure de splendoarea florilor și fructelor din grădini și din oameni și să plângă cu lacrimi amare tot ceea ce, pentru el, nu este frumos, delicat și onest în om și în societate: **ECCE HOMO.**

Fugit irreparabile tempus

*Marin Aiftincă**

În trecerea-i neîntreruptă, timpul ne domină copleșitor pe toți și toate, lăsându-și urmele fără îndurare. Este o realitate tulburătoare și, de aceea, ne oferim, adeseori, liniștitoare automângâieri. Prin recurs la puterea metaforei, spunem, când argumentele ne susțin, că cineva „a luat în stăpânire timpul”, adică a schimbat întrucâtva raportul de dominație. Cum este posibilă o astfel de minune? Apelând la mijloacele cunoașterii, creației și acțiunii, care îngăduie omului să se autoinstituie în timp, prin opera și faptele sale. Este o șansă de a pune o altă ordine, valorică și personalizată, în matca timpului, înfruntându-i, cumva, trecerea inexorabilă.

O asemenea șansă și-a oferit-o eminentul scriitor, Dumitru Radu Popescu, încât la fastul moment aniversar ce i s-a dat, își primește oaspeții în templul spiritualității sale, unde le oferă daruri dintre cele ce, potrivit gândului platonian, sunt zămislite întru frumos, fiind singurele lucruri nepieritoare la îndemâna muritorului.

De la debutul editorial (1958) cu volumul de schițe și nuvele *Fuga*, la ultimul eseu, pe care i l-am citit, *Tragedia verișanilor mioritici* („Pro Saeculum“, nr. 1–2/2015), marele sărbătorit s-a exercitat, cu virtuozitate unică, în diferite genuri ale artei literare. Nuvelist, romancier, dramaturg, scenarist de film, eseist, Dumitru Radu Popescu a înscris definitiv în ansamblul culturii românești o bogată și impresionantă operă literară, care a atras atenția publicului cititor, încă de la primele apariții.

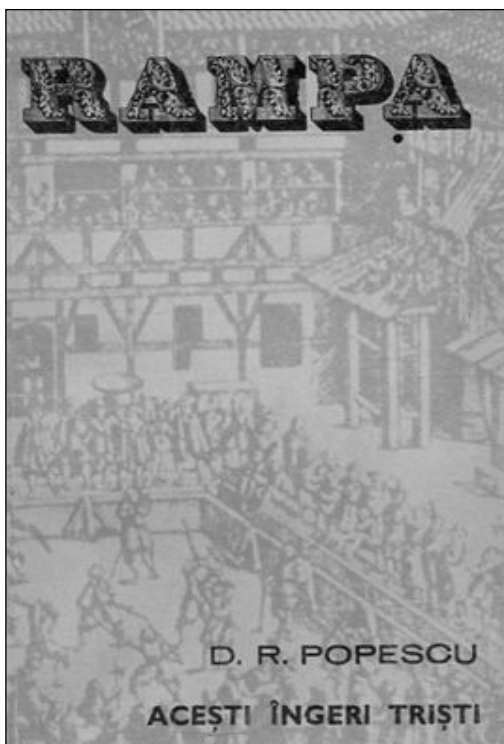
O enumerare aleatorie și, evident, lacunară a unora dintre cele mai semnificative titluri din întinsa și complexa creație literară a lui Dumitru Radu Popescu reține nuvelele *Duios Anastasia trecea*, *Somnul pământului*, *Dor*, *Umbrela de soare*, *Ploaia albă*, *Mări sub pustiuri*; romanele *Vânătoarea regală*, *F*, *Podul de gheață*, *Cei doi din dreptul Țebeii*, *Ploile de dincolo de vreme*, *Împăratul nori-*

lor; piesele de teatru *Acești îngeri triști*, *Piticul din grădina de vară*, *Pisica în noaptea Anului Nou etc.* Acestea, împreună cu numeroase alte creații ale prozatorului, configurează o lume complexă și tensionată, în care se confruntă tipuri și destine umane angrenate într-o luptă acerbă, adeseori absurdă peste care arareori adie credința că dragostea are puterea de a călăuzi personajele către ideea salvatoare. Discursul narativ conturează imaginea unei existențe umane labirintice, învăluită de umbrele întunericului. Ni se pare că decodificarea simbolurilor și a sensului imaginilor din care se încheagă structurile narrative ale creației la care ne referim este facilitată de mărturia autorului însuși, ceea ce înlesnește hermeneutica receptării operei.

„*Mă obsedează demult – se destăinuie Dumitru Radu Popescu – ideea labirintului ca spațiu al lipsei de rațiune unde monstrul înghite flămând vieți și oameni (...). Întortocheatele sale căi erau o prejudecată că la umbra întunericului totul era posibil. A fost nevoie de o dragoste, de un fir de ață ca acest imperiu al nopții să cadă; a fost nevoie de cunoaștere, de rațiune (...) ca monstrul să fie răpus. Libertatea vine dintr-o idee, întunericul a fost învins de o idee. Și, fiindcă ideile se adună în cărți, văd întunericul labirintului spulberat de lumina unei cărți*” (*Virgule*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978, paginile 240–241).

Prin recurs la arhetipuri, resemnificarea unor mituri celebre, Dumitru Radu Popescu încearcă să răspundă unei acute interogații perene, privind ieșirea din labirintul istoriei și cucerirea tărâmului adevărului, binelui și libertății. În această necurmată aventură a spiritului, proza lui Dumitru Radu Popescu dezvăluie, cu un realism fără menajamente și umor ce atinge, uneori, zonele cinismului, o existență umană cuprinsă de o recurentă degradare.

* Profesor, secretar științific, Secția de filosofie, teologie, psihologie și pedagogie

La fel ca în cazul oricărei creații artistice autentice, opera lui Dumitru Radu Popescu exprimă în formă estetică un adevăr despre emoțiile și sentimentele pe care le trăim în preajma celor din jurul nostru, ceea ce reconfirmă virtutea cognitivă a artei.

În legătură cu valoarea artistică și estetică a creației literare a sărbătoritului, s-au pronunțat critici și istorici literari de marcă, încadrându-l în orientări și stiluri de creație, analizându-i registrele tematice, procedeele și tehnicile literare, căutându-i modele și precursori în domeniu. I s-a delimitat, astfel, locul în literatura română, lăsând deschisă posibilitatea reevaluărilor ulterioare.

Dincolo, însă, de aceste aspecte definitorii, este nimerit să mai adăugăm o idee semnificativă: desăvârșirea personalității devine realizabilă atunci când omul pune în serviciul societății maximul de energie cu care este înzestrat. Firește, în cazul de față, esența vieții personale a lui Dumitru Radu Popescu este cuprinsă în cărțile sale și poate fi înțeleasă deplin prin ele. Dar, la fel de important este și faptul că scriitorul nu s-a retras în universul artei sale; el s-a dăruit și se dăruiește binelui, acțiunii în slujba culturii și, evident, a comunității umane în ansamblu.

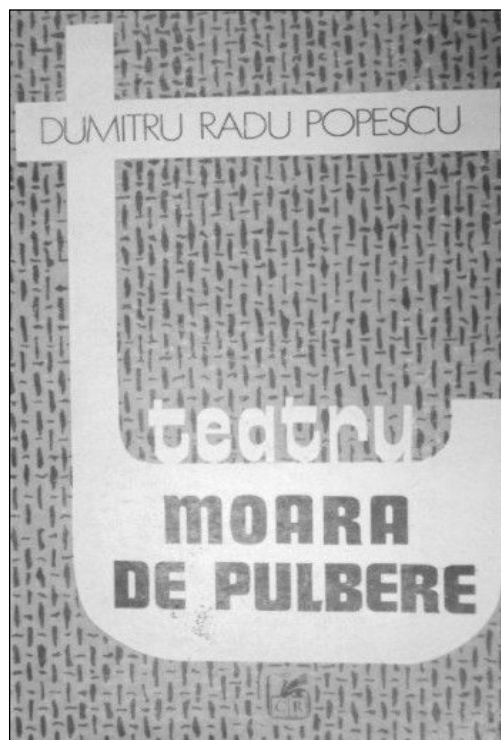
A fost redactor și apoi conducător al unor importante reviste culturale, precum „Contemporanul”; a

acționat în fruntea unei Asociații scriitoricești și apoi ca președinte al breslei scriitorilor din România (1981–1989); în prezent, academicianul Dumitru Radu Popescu conduce Editura Academiei Române, îndeplinind un rol deosebit în promovarea cărții științifice, a culturii românești și universale.

În toate pozițiile sociale deținute, inteligența și raționalitatea lui și-au continuat opera pragmatică, completând-o pe cea literară. Ambele dimensiuni ale prezenței sale în lume au beneficiat de conducerea corectă și prudentă în viață, sprijinite de caracterul său cinstit și demn. Pentru că, probabil, nu a uitat cuvintele din *Cartea lui Iov*, cum că „*Mânia ucide pe cel nerod și turbarea omoară pe cel fără de minte*”.

Știm că numai prin ceea ce dăruiește, fiecare înseamnă ceva. De aceea, am arătat foarte succint și, desigur, lacunar ceea ce a oferit, până acum, culturii noastre, Dumitru Radu Popescu.

Acum, la fericitul ceas aniversar pe care îl trăiește, bogatele și excelentele roade ale spiritualității

sale îndeamnă gândul nostru să se alăture cu dragoste tuturor celor ce-l prețuiesc și-l iubesc, pentru a-i ura, în continuare, mulți și rodnici ani, întru bucuria creației și a vieții.

Mări sub pustiuri.

Note despre literatura lui D.R. Popescu*

*Paul Cernat***

L-am „descoperit” pe D.R. Popescu înainte de 1989, ca elev, printr-o proză din manualul de limbă și de literatură română (*Senin de august*), urmată de puternica *Mări sub pustiuri*. Eram, de pe vremea aceea, suspicios față de teme ideologice oficiale, manipulate didactic, dar nu uit emoția pe care *Mări sub pustiuri* mi-a provocat-o (am realizat repede că această scriere „de război” era departe de a fi un succedaneu propagandistic).

Primul meu contact cu nuvela *Duios Anastasia trecea* nu a fost livresc, ci prin intermediul ecranizării lui Alexandru Tatos, iar primele piese ale autorului mi-au devenit cunoscute prin emisiunile de Teatru TV sau radiofonic. Ulterior, am intrat ca mulți alți tineri ai epocii, în turbionul percepției „revizioniste” de după decembrie 1989, de care m-am desprins greu: D.R.P. devenise deja, pentru bună parte a lumii noastre literare, scriitorul „important, dar oficial”, îndepărtat de la conducerea unei Uniuni a Scriitorilor unde regimul îl instalase împotriva breslei la începutul anilor '80 (e adevărat că discreția cu care a străbătut anii '90 i-a adus circumstanțe atenuante din partea multor contestatari). Treptat, din rațiuni de profesionalizare critică, dar și din curiozitate genuină, am început să-mi lărgesc orizontul literar în ce-l privește.

I-am citit bună parte din volume, în frunte cu ciclul romanesc *F* și continuând cu celălalt mare ciclu, *Viața și opera lui Tiron B.* „Romane-anchetă” și incursiuni labirintice (cu deschideri simbolice) în bolgiile istoriei recente, având în prim-plan „verigile” epice din *F*, *Vânătoarea regală* și *Iepurele șchiop*, ele mi s-au impus drept realizări-reper.

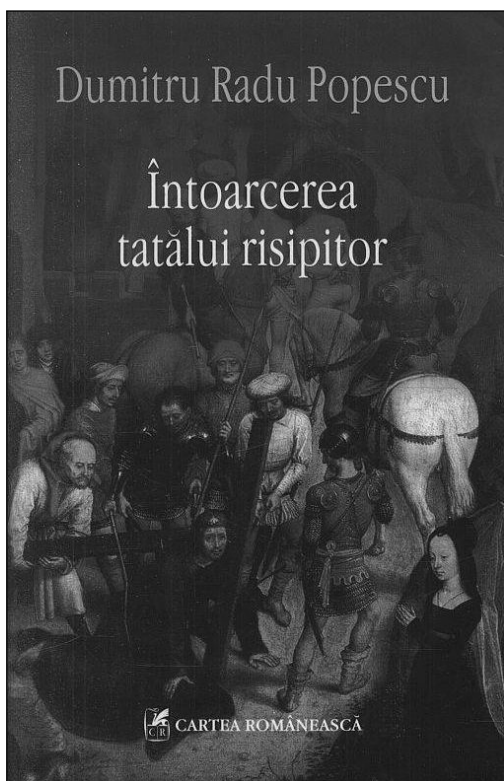
Romancierul îi datorează enorm nuvelistului, iar modul în care își construiește unele romane (prin intermediul montajului de secvențe cvasi-autonome) arată un maestru al nuvelei. Cinematografica

Duios Anastasia trecea (reeditare în cheie grotescă a tragediei Antigonei) e o capodoperă, ca și alte scrieri din anii '60 (*Ploaia albă*, *Dor*, *Leul albastru* ș.a.). Compuse pe o altă formulă, romanele de după Revoluție (cel puțin cele pe care am apucat să le parcurg: *Dumnezeu în bucătărie*, *Paolo și Francesca* și *al treisprezecelea apostol* sau ceva mai recentul, și mai solidul *Întoarcerea tatălui risipitor*) nu mi-au mai produs aceeași senzație: prea șarjate, prea strident-demonstrative, în pofida unor merite importante și a mizelor puse în joc, ele m-au făcut să cred că acest scriitor de prim-ordin al anilor '60-'70 a dat ce avea mai bun înainte de 1989, iar climatul de libertate a expresiei (și de indiferență marcată a receptării) nu prea i-a priit. Prodigioasă, dar sensibil mai inegală decât cea prozastică, opera dramatică nu e mai puțin importantă (*Piticul din grădina de vară*, *Pasărea Shakespeare*, *Acești îngeri triști* sunt doar câteva realizări de prim-plan).

O evidență devenită truism: D.R. Popescu este cel mai faulknerian scriitor român, așa cum alții au fost balzacieni, tolstoeni, dostoevskieni, zoliști, proustieni, joyceeni, marquezieni... Primul volum din *F* (*F* de la Faulkner, printre altele) a apărut în același an (1969) cu cea mai valoroasă monografie autohtonă despre autorul american (a lui Sorin Alexandrescu). Este, să nu uităm, anul în care primul președinte al Americii, Richard Nixon, vizita România. Yoknapatawpha, provincia imaginară a lui Faulkner, are un corespondent în triumphiul Câmpuleț-Turnuvechi-Pătărlagele, o lume rural-urbană (rurbană!) cu reminiscențe arhaice, scoasă brutal din matca ei tradițională. Iar compoziția romanelor, structura personajelor ș.a.m.d. sunt, și ele, marcant faulkneriene. Pregnantă, influența nu trebuie însă absolutizată (există puternice legături de rudenie literară și cu realismul magic, cu prozatorii ruși din

* Articol apărut în volumul „*Leul albastru*” (Editura Academiei Române), publicat cu acordul autorului

**Lector universitar dr., Facultatea de Litere, Universitatea București

epocă sau cu narațiunile lui Mircea Eliade și Vasile Voiculescu). Dincolo de orice considerații, definițiilor sunt, pe de o parte, relativismul proliferant al perspectivelor (care complică progresiv romanele, făcându-le câteodată greu de urmărit) și, pe de altă parte, obsesia structurilor de adâncime ale prozei și ale istoriei aferente, fie că e vorba de trauma celui de-al Doilea Război Mondial, de dramele colectivizării sau de dislocările tranziției postdecembriste. În narațiunile ex-centriche ale lui Dumitru Radu Popescu, „legea nouă” se confruntă, pe viață și pe moarte, cu „legea veche” (tradiția ancestrală, folclorică, arhaică etc.), inocența cu vinovățiile suprapuse, iar realismul de suprafață se deschide către scenariile mitice sau biblice.

Dincolo de tragediile lumii moderne, se întrevăd cu ușurință schemele tragediei antice grecești. Există, apoi, o cruzime care frizează, adesea, apocalipticul; deși comical grotesc nu lipsește, el nu face altceva decât să potențeze și să sublinieze atrocitatea. Un enorm sincretism al registrelor, procedeelelor, temelor e mobilizat în aceste scrieri dominate de obsesia culpei și a ascunderii/dezvăluirii ei.

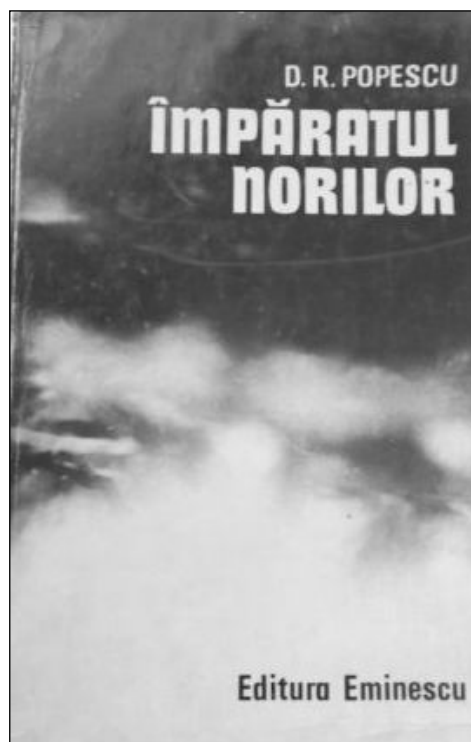
Mări sub pustiuri îmi pare a fi în acest sens, o metaforă-cadru pentru întreaga literatură a lui D.R.P., depășind semnificația din nuvela propriuzisă.

Este, înainte de orice, o metaforă a subconștientului, fie el individual sau colectiv.

O altă metaforă ar fi aceea a imensității fluide, incontrolabile, dar vitale, care subminează temeuriile „tari”. Perspectivismul narativ extrem nu e deloc gratuit, ca și caracterul labirintic: el conține, în fapt, o „filosofie” care merită privită cu atenție. O filosofie în care distanța dintre agresori și victime tinde să se estompeze, iar adevărul se pulverizează (ca și narațiunea) într-o pluralitate deconcertantă de adevăruri concurente.

Unii comentatori mai noi s-au grăbit să găsească o omologie între relativismul epic și relativismul etic, cu săgeți biografice la adresa autorului „sub vremi”. Însă lucrurile nu sunt deloc simple, cum încearcă să le prezinte diferiții procurori de serviciu. Pentru a înțelege mai profund ce s-a întâmplat cu noi în ultimele șase decenii, literatura problematizantă a lui D.R.P. ne poate oferi o „cheie” potrivită.

La 80 de ani, acest scriitor de vârf pare să fi ieșit din zodia nefastă a revizionismelor est-etice, iar opera sa e, din nou, înconjurată de prețuirea cvasi-unanimă a confracților. Mă bucur să constat că începe să i se facă dreptate. E și acesta un semn că, inclusiv în vremuri „relativiste”, de confuzie și debusolare axiologică, valoarea autentică rezistă, impune și se impune.

Dumitru Radu Popescu – prozatorul, gazetarul și sinteza genurilor*

*Răzvan Voncu***

Istoricul literar care încearcă să determine locul prozei lui Dumitru Radu Popescu într-o tipologie a prozei românești contemporane este pus în fața unei dileme.

Din 1958, anul debutului editorial cu volumul *Fuga* (schite și povestiri), și până acum, prozatorul a acoperit întreg inventarul de specii al prozei, de la cronică mărunțică la ciclul epic, de la schiță la roman, de la povestire la nuvelă. Formula sa narativă s-a schimbat și se schimbă – insesizabil și, totuși, semnificativ – cu fiecare carte, îndreptățindu-ne să vorbim fie de conceptul fondului care-și autogenerază forma, fie de o programatică reinventare periodică a scriitorului.

Concomitent, Dumitru Radu Popescu scrie teatru, scenarii de film, comentarii literare, articole politice, pamflete și, din când în când, chiar cronică sportivă. O atare diversitate de preocupări și de modalități literare poate deconcerta pe istoricul literar, obligat să recurgă la formule definitorii, fatalmente aproximative și reduționiste, cea mai des întrebuințată fiind cea de „realism magic”, preluată din inventarul romanului sud-american, dar prea puțin adaptată unei tradiții a prozei noastre, în care intră, pe lângă basmul popular, Creangă, Sadoveanu și fantasticul eliadesc.

De la *F* la Truman Capote

Interesant, întâi și-ntâi, este că publicul nu pare derutat de politropia scriitorului, receptând texte de facturi diverse, cu aceeași naturalețe cu care acestea sunt scrise.

Căci prozatorul nu scrie sub imperiul vreunui program sau a vreunei formule de împrumut. Dumitru Radu Popescu, spuneam, nu este un dogmatic al tehnicii narative, un prozator construit, „făcut”, prizonier într-o metodă anchiloza(n)tă. El scrie stăpânit, parcă, de o devorantă obsesie a

autenticității, căutând – paradoxal – un echilibru „clasic” între poveste și text, în ciuda meandrelor unei narațiuni parabolice, luxuriante. Textul este baroc, fastuos, deoarece imaginația prozatorului – și, pe cale de consecință, poveștile și personajele sale – este fabuloasă. În cadrul textului, însă, exact ca la Creangă și Sadoveanu, limbajul, tropii și modalitățile narrative sunt coerente și motivate. Ca dovadă, faptul că și ele variază de la un ciclu la altul, de la o etate narativă a autorului la alta. Căci, dacă există metamorfoze pe orizontală, de la o ficțiune la alta, există și mutații pe verticală, subsecvente trecerii scriitorului prin timp și prin timpii prozei contemporane. E evident că, între Dumitru Radu Popescu de dinainte de *Leul albastru* și cel de după, ceva s-a schimbat. La fel, între romancierul de dinainte de *F* și cel de după *F*.

Prozele scurte din primii ani mergeau pe linia realismului psihologic, cu fine intruziuni ale fantasticului: un fantastic al „verosimilității”, în descendența lui Eliade. După *Leul albastru*, prozatorul introduce autoreferențialitatea, ironia, burlescul. Simultan, romancierul sparge în *F* canoanele narațiunii realiste. Cum se întâmplă mai mereu în asemenea situații, denunțarea unei retorici generează ea însăși o retorică, iar narațiunea lui Dumitru Radu Popescu dobândește acel timbru inconfundabil pe care-l păstrează până astăzi, fie că vorbește despre peripețiile (reale) ale lui Moise Cocrișel, ori despre cele (imaginare) ale cuplului Paolo-Francesca.

Un alt moment important, în această metamorfoză narativă, este capodopera *Duios Anastasia trecea*. În această nuvelă – una dintre cele mai bune zece creații de gen românești din toate timpurile – se produce intruziunea mitului în narațiune.

Viziunea tragică asupra existenței se manifestase încă de la primele proze, cele marcate de război și de

* Articol apărut în volumul „*Leul albastru*” (Editura Academiei Române), publicat cu acordul autorului

**Lector universitar dr., Facultatea de Litere, Universitatea București

perioada imediat postbelică, însă acolo, lipsind marile mituri, tragicul se îngemăna cu și se camufla în lirismul subiacent. Nu un lirism dominant, care să altereze substanța epică, ci unul de atmosferă, ca o metaforă de final, ce deschide textul. În *Duios Anastasia trecea* însă, apare un mit – cel al Antigonei – ipostaziat în existența de zi cu zi a unui sat din Clisura Dunării, în care nemții împușcă un partizan sârb și-l lasă neîngropat în mijlocul satului. Lirismul este eliminat din combinație, fiind substituit de grotesc, iar mai târziu, în alte proze, de ironie, în acea formulă consacrată de folclor (și re consacrată de Nichita Stănescu sub numele de răsău' plânsu').

Romanul *F* (1969) nu-și devoalează atât de evident semnele narațiunii mitice. Romancierul explorează mai curând zonele obscure ale psihologiei umane, cele care frizează patologicul și instinctele bestiale îngropate în subconștientul uman, izbucnind uneori, cu mare violență, la suprafață.

Ipostaza pe care și-o rezervă romancierul este cea a exorcistului, de aceea personajul-liant al celor trei narațiuni din care este alcătuit romanul este un procuror, Tică Dunărințu, care încearcă să purifice prin anchetă spațiul ficțiunii. Asasinarea lui, înainte de sfârșitul ultimei narațiuni (*Cele șapte ferestre ale labirintului*), și, prin urmare, înainte de elucidarea anchetei, are rolul de a denunța limitele capacității romancierului (realist) de înțelegere, cuprindere și ordonare a realității, și de a justifica, astfel, modalitatea narativă neconvențională aleasă în acest roman.

Din acest punct de vedere, cred că nu greșim dacă situăm importanța lui *F* în evoluția prozei noastre postbelice, ca și în cea internă a operei lui Dumitru Radu Popescu, în primul rând la nivelul inovației în materie de modalități narative. Narațiunile care alcătuiesc romanul (*Ninge la Ierusalim, Boul și vaca, Cele șapte ferestre ale labirintului*) se leagă prin fire epice și logice, ca și printr-un spațiu epic comun. Personajul-procuror le străbate pe toate trei, în posturi diferite: confident în prima, anchetator în cea de-a doua, protagonist în ultima. Comună este și modalitatea de a povesti, îngemănarea verosimilului cu neverosimilul, a grotescului și derizoriului cu tragicul, modalitate care lasă un larg spațiu de manifestare tenebrelor *psihé*-ei unor personaje: diabolicul Ică, apoi Celce, Dimie și Moise. Totuși, parcă spre a-și șubrezi și mai mult poziția (rigid) auctorială, în favoarea autenticității, a vieții cuprinse în ficțiune, Dumitru Radu Popescu modifică mereu punctul de referință al anchetatoru-

lui, ceea ce răstoarnă și ocultează și mai mult adevărurile psihologice ale personajelor și relațiile dintre ele. Ba chiar îl suprimă pe procuror care, pe de-o parte, devenise periculos (în logica interioară a poveștii: era pe cale să dezlege misterele asasinatelor și, deci, să-i dezvăluie pe asasini), pe de altă parte, devenise inutil (schimbarea punctului de referință subliniind îndeajuns incapacitatea creatorului de a stăpâni lumea propriei ficțiuni).

Astfel, *F* inaugurează în proza noastră romanul-*recherche*, romanul-anchetă, pe care, concomitent, îl și deturneză de la mizele sale inițiale, într-un final, chiar denunțându-l în întregime. Un moment fast al epicii noastre, ce asimilează o modalitate de avangardă propusă de „noul roman francez“, de care se delimitează, totuși, într-o anumită măsură prin intervenția originală, de factură recesivă, așa zice, a lui Dumitru Radu Popescu.

Două decenii și jumătate mai târziu, prozatorul, cum spuneam, se reinventează. Și o face pornind de la aceleași resurse imaginative și narrative. Discursul său romanesc, în fond, este animat de două impulsuri devorante, care îl structurează pe orizontală și pe verticală, ca axe semnificante. Primul este setea irepresibilă de povestire a personajelor, organizând sintagmatic trama romanului, în funcție de mândrele lingvistice ale enunțurilor performate de acestea. Cel de-al doilea este excepționala capacitate a prozatorului de a imagina universuri simbolice și mitice, ce structurează paradigmatic rețeaua de semnificații, justificând abaterile (permanente!) de la schema clasică a povestirii în proză. Rezultatul acestei intersecții este o narațiune densă, care imprimă lecturii un ritm mai lent și întrucâtva mai solemn, și induce cititorului sentimentul că este martorul privilegiat al unei hierofanii. Prozatorul este bântuit de câteva obsesii, pe care le investighează prin intermediul unor „rețele” mitico-simbolice, mereu epuizându-le și mereu reluându-le, dintr-un alt unghi, cu alte arme.

Cele câteva obsesii au fost deja semnalate de critica literară – războiul, întrepătrunderea sacrului cu profanul în existența cotidiană, rolul simbolurilor în configurarea destinului individuale –, dar fără ca rețeta completă a formulei literare a lui Dumitru Radu Popescu să fie vreodată complet devoalată.

Astfel, într-un straniu contrapunct la *F*, în ciuda conotației senzaționale, ușor parodice (țintele fiind, deopotrivă, postmodernismul și paraliteratura), atât titlul, cât și subtitlul romanului din 1994, *Truman Capote și Nicolae Țic* (romant), sunt cât se poate de

transparente. Chiar prea transparente (autorul fiind, se știe, un om cu umor și un scriitor ludic prin excelență). Romanul este un romanț, pentru că nucleul epic îl constituie o întâmplare banală, trivială și romanțioasă. Gelos pe amicul Dinu, pe care-l suspecta că întreține legături amoroase cu soția sa Crina, Iezechiel, personajul principal, se hotărăște să-l omoare. Se întâmplă, însă, ceea ce juriștii numesc o *error in persona*: în locul celui așteptat sosește cel mai bun prieten al lui Iezechiel, Emil, care cade sub cuțitul acestuia. Scriitorul îngroașă tușele triviale, de gazetă de scandal, ale întâmplării. Totul se petrece la un chef în locuința lui Iezechiel, iar flirtul Crinei cu Dinu, ca și intenția soțului încornorat de a-și ucide rivalul nu mai constituie secrete pentru convivi. De aceea, Iezechiel va fi încuiat într-o cameră, iar Emil va mai rămâne puțin, spre a preîntâmpina o posibilă nesăbuintă a prietenului. În logica uzatului dicton „*Drumul spre iad e pavat numai cu intenții bune*”, Iezechiel evadează pe fereastră și își pândește rivalul la ușa casei. O nevoie fiziologică îl deturneză, însă, pe Dinu către closet, și, în locul lui, coboară Emil. Întinericul nopții de iarnă, oboseala și amețea alcoolică a lui Iezechiel fac deznodământul inevitabil.

Avem de-a face, de fapt, cu o replică dată lui Truman Capote, chiar în termenii acestuia. Ucigașul din *Cu sânge rece* era predestinat să ucidă de tot ce constituia ante-povestea sa, iar romanul în sine era reconstituirea minuțioasă, fotografică, a traseului prin care ucigașul își împlinește destinul. Întrebarea care-l preocupă pe romancier este cum, nu de ce. Iezechiel (nume simbolic) este și el însemnat, dar, mai degrabă, pozitiv: are trei testicule, spre uimirea femeilor pe care le întâlnește și care îi prezic, toate, o „cale regală” în amor. *Truman Capote și Nicolae Țic* nu este o reconstituire a destinului ucigaș al lui Iezechiel, ci un *Bildungsroman*, o *Carte a transformărilor*, după cum se numește chiar primul capitol. Devenirea personajului principal nu este crescătoare, extensivă, ci descrescătoare și reductivă. Pe deasupra, naratorul nu pare a vedea în „semnele” protagonistului stigmatul crimei.

Dacă la începutul romanului, Iezechiel este un tânăr sucit al satului, cu o aură magică, însemnat și vizitat de animale fabuloase, pe care doar el le simte și le vede, el își pierde treptat atributele magico-fantastice, primind, la un moment dat, și numele de Iezechiel – Mitică.

Degradarea și transformarea, deci începutul aventurii textuale a personajului, sunt declanșate de

omorârea unui animal fabulos, văzut de Iezechiel, de către consăteni. Acum începe periplul lui prin lume, urmărit de fantoma tatălui (confundată, uneori, cu acest animal). Despre tată, plecat la război și declarat mort, se credea că ar fi fost salvat de niște țigani din Transnistria și ar fi revenit în țară, căsătorit cu o evreică, Estera.

Războiul (care a marcat profund întreaga generație de scriitori din care face parte Dumitru Radu Popescu) introduce, în consecință, un alt element de dezechilibru în existența lui Iezechiel, care, pe măsură ce consumă noi experiențe, se apropie tot mai mult de un răspuns la dilema morții tatălui. Dar, cu cât se apropie, energiile personajului scad, iar angajarea sa în căutare descrește.

Ca și în *F*, universul de simboluri, mituri și arhetipuri rămâne, într-o oarecare măsură, obscur. Obscurizarea este, în acest caz, exploatată tocmai din perspectiva replicii date lui Truman Capote. Destinul ființei este orb, la fel de orb ca ființa însăși, care trece prin durată fără a sesiza și contracara marea majoritate a conjuncturilor nefaste.

Romanțul se populează cu ființe ciudate, maligne, ce aduc nenorociri celor care îndrăznesc să le însoțească în viață: Magdolna, Ina, Iezechiel însuși, niște omniprezenți arici etc. Astfel, romanțul inițial se transformă, în sens invers transformării protagonistului, într-un tragic roman al căutării, a cărei morală este că întotdeauna găsești ceva, dar (în opoziție cu prozatorul american) acel „ceva” nu este neapărat ceea ce cauți.

Replica insolită pe care prozatorul român o dă romanului-document (și care, trebuie subliniat, nu constituie principala miză a cărții) este servită de o formulă narativă pe măsură. La prima vedere, cu greu se poate vedea în *Truman Capote și Nicolae Țic* un roman. Cele 19 narațiuni din care este alcătuit par a avea o existență autonomă, fiecare fiind focalizată pe povestea unui alt personaj. În realitate, romanul are o structură foarte rară, arborescentă, narațiunile complet autonome legându-se una de cealaltă prin personaje episodice, care devin protagoniști ai episoadelor următoare, și prin cuplul Iezechiel-Emil, care se intersectează cu majoritatea existențelor împletite în coroana narativă. Polifonia este amplă și subtilă, totodată, ceea ce accentuează impresia de complexitate psihologică a lui Iezechiel.

Efectul de contrapunct al deznodământului se încarcă, în consecință, de atributele tragicului și ale misterului. Cititorul este privitorul direct și privile-

giat, cum spuneam, al unei mișcări de relevare a Destinului, adică a lui Dumnezeu însuși.

Țesătura semantică a cărții respectă formula consacrată de ciclul *F*. Prozatorul își plimbă cititorul prin oraș și prin sat, printr-o stațiune și pe drumuri (despre a căror funcție în opera lui Dumitru Radu Popescu cred că nu s-a vorbit îndeajuns), prin viață și prin cărți, prin mitologia greacă, Biblie și descântece românești. Nu lipsesc referențialitatea și auto-referențialitatea, într-o manieră mai subtilă și mai puțin directă decât în *Leul albastru*. Se vorbește de un dramaturg, Popescu, din Păușa, alături de o piesă a sa, *Piticul din grădina de vară*, și de regizorul acesteia. Un personaj, Nae, moare moartea lui Nicolae Velea, iar în altul, *Măcăneț*, recunoaștem (amalgamați) doi cunoscuți critici literari. Peste tot apar simboluri, taine, scriitorul crezând, pe bună dreptate, că sacrul nu a dispărut, absorbit de profan, ci continuă să regleze și să dirijeze, în chip secret, existența terestră.

Fibra dramatică a lui D.R. Popescu are apetit și pentru un alt dispărut din societatea contemporană: tragicul. Existența umană mustește de tragic, în *Truman Capote...*, un tragic de factură metafizică, nicidecum unul al rutinei, banalului, pornografiei și politicii, cum spunea, într-o carte clasică, Jean-Marie Domenach. Palierul tragic este cel care anulează trivialitatea subiectului romanului și, în opinia mea, contează mai mult decât replica literară cu adresă Truman Capote.

Ne aflăm acum, fără doar și poate, în fața unui anti-roman. Unul din puținele anti-romane ale perioadei postbelice. Faptul este cu atât mai demn de remarcat, cu cât „isprava” aparține unui scriitor aflat, atunci, la o vârstă la care veleitățile experimentalist-avangardiste, de regulă, încetau.

Truman Capote și Nicolae Țic (ultimul, mărturisesc că nu știu de ce figurează în titlu, apărând doar ca narator al secvenței omonime) este, alături de ciclul *F*, punctul cel mai înalt și mai original al artei românești a lui D.R. Popescu. Din stirpea „noului roman”, el va fi, nu mă-ndoiesc, insensibil la factorul timp și la schimbarea modelor literare.

În căutarea înțelesurilor literaturii/ societății

Spuneam mai înainte că văd în Dumitru Radu Popescu un model literar exponențial pentru acest sfârșit de mileniu.

O confirmare o constituie volumul intitulat ușor ambiguu, *Complexul Ofeliei*: o culegere de publi-

cistică literară, ilustrând, aparent, o ipostază mai puțin spectaculoasă a activității lui D.R. Popescu, dar, care ne dezvăluie gânditorul literar din spatele prozatorului și dramaturgului, definind mai bine originalul său fel de-a fi scriitor în literatura română.

Complexul Ofeliei nu este o premieră pentru scriitor. Dacă nu mă înșeală memoria, în 1979, între ciclul *F* și *Iepurele șchiop*, Dumitru Radu Popescu și-a luat un *respiro* cu volumul *Virgule*, o plăcută surpriză pentru toată lumea prin calitatea prezenței sale publicistice, într-o perioadă (1965–1980) deloc săracă în mari scriitori-publiciști (Fănuș Neagu, Marin Sorescu, Ion Băieșu, Eugen Barbu, Radu Cosașu, Teodor Mazilu, Adrian Păunescu, Gheorghe Tomozei).

Complexul Ofeliei are, cu tot acest precedent, o încărcătură aparte. Se știe că, după 1989, dintr-un scrupul de conștiință pe care eu mi-aș permite să-l consider exagerat, Dumitru Radu Popescu și-a limitat la maximum aparițiile publice. Nu acordă interviuri, nu apare la TV și doar pentru scurt timp a acceptat să susțină o rubrică într-un cotidian de mare tiraj. O disciplină a discreției, rară printre scriitorii de azi, respectată cu aceeași rigoare cu care, de patruzeci de ani, D.R. și-a impus și o disciplină a scrișului puțin obișnuită la literatorul român. Însă forța de expresie a unei personalități nu poate fi înăbușită: *Complexul Ofeliei* adună recolta unei activități gazetărești pregnante prin substanța ei, și mai puțin prin recuzita formală.

Volumul este alcătuit într-o structură compozită, titlul fiind furnizat de primul capitol, de fapt, o mini-exegeză (48 p.) a capodoperei lui Shakespeare, *Hamlet*. Pentru ne-amatorii de teatru (există și asemenea ființe!), capitolul „promite” să fie cel mai puțin seducător, însă nu e deloc așa. D.R. Popescu nu are morgă de „shakespeareolog”, nu face investigații sursologice, ci brodează, în jurul clasicului conflict, o interpretare-parabolă, rescriind *Hamlet* într-un fel de palimpsest dramatico-eseistic, a cărui autenticitate provine – paradoxal! – tocmai din sublimarea acestei substituții, prin intermediul lecturii aplicate, uneori chiar de tip *close reading*, a preacunoscutei capodopere. În consecință, D.R. restituie lui *Hamlet* puritatea pierdută prin drama Ofeliei, arătând că sursa acestei drame este tocmai complexul eroinei, lipsa de iubire. Dramaturgul român ilustrează unele raporturi obscure dintre personaje (de pildă, Polonius-Ofelia), justificând, cu argumente noi, complexitatea și perenitatea capodoperei clasicului englez. Concomitent, el țese în textura operei propriile tâlcuri, în stilul său parabolic.

Pentru neamatorii de Shakespeare (și de teatru), următoarele capitole sunt, totuși, mai interesante. Cel de-al doilea poartă un titlu de o lapidaritate cronicărească: *Tăierea nasurilor*. Textul inaugural, care furnizează și titlul ciclului, dezvoltă tocmai acest episod provenind din cronici: tăierea nasului, ca pedeapsă pentru trădare și uneltire, în Evul Mediu românesc.

După această „ramă” teoretică, urmează texte despre clasici (Ion Barbu, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Grigore Vieru) și mai puțin clasici (Victor Felea, Petre Stoica), articole redactate, uneori, în împrejurări convenționale, alteori, împotriva împrejurărilor convenționale, texte proaspete, ascuțite, piezișe, bătoase ca și acest scriitor masiv, căruia doar cunoscătorii i-au putut ghici finețea și tandrețea.

Este important de notat: pentru Dumitru Radu Popescu, noțiunea de solidaritate a valorilor are un sens și o consistență care justifică oricând textul omagial. Omagiul însă nu echivalează cu encomionul: scriitorul ia împrejurările ca pretext și proiectează asupra textelor confrăților luminile gândului său.

Articolele din capitolul *Tăierea nasurilor* dovedesc, prin chiar exemplul personal al unui mare scriitor, că nu se poate face literatură română fără să iubești literatura română, fără să cunoști și să-i înțelegi valorile, fără să proiectezi mereu asupra lor propriile interogații.

Al treilea capitol este și el o expresie a acestei iubiri de literatură română, tradusă printr-o mai mare apropiere de viața literară și de literatura contemporanilor.

Domină preocuparea lui Dumitru Radu Popescu pentru promovarea unor tineri prozatori, continuând demersurile salutare dintre anii '75–85, de la „Tribuna”, datorită căreia au debutat publicistic mulți dintre prozatorii optzeciști.

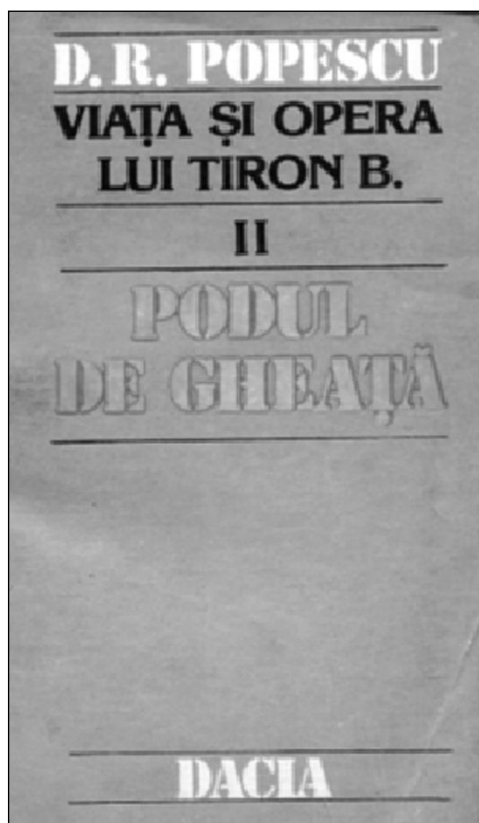
Preferințele lui Dumitru Radu Popescu merg către literatura lui Tudor Dumitru Savu, Nicolae Iliescu și George Cușnarencu. Remarcabilă este și precizia cu care prozatorul, în ipostaza de editor, recunoaște încă de la primele texte, pe câțiva dintre adevărații scriitori, dintre mulții veleitari care parazitau (și mai parazitează și azi) programul optzecist.

Miturile naționale sunt abordate în aceeași manieră parabolică, ec-statică (spre a folosi terminologia blagiană), în capitolul intitulat *A murit mitropolitul Satanasius!* După ce scoate din uitare această

figură a istoriei naționale, mitropolitul Atanasie al Ardealului (cel care, în 1699, avea să semneze Unirea cu Roma), D.R. Popescu coboară la alte personaje ale mentalului nostru colectiv: populara *Miorița* și mai puțin îndrăgita *Baba Cloanța*.

S-ar putea crede că scriitorul se joacă sau că demitizează aceste simboluri, în felul în care procedează și în dramaturgia sa. Dimpotrivă. Pentru D.R., literatura e un tot, e un spațiu continuu, în care nu există autori expirați – ca și cum literatura ar fi o modă –, ci numai talent, valoare, creativitate. Inspirația scriitorului se poate apleca asupra oricărui subiect. Ceea ce contează este raza de lumină ce se abate asupra lui. Deși adaptată cerințelor genului publicistic, scriitura lui D.R. Popescu din *Complexul Ofeliei* poartă toate însemnele mărcii D.R.

Ultimul capitol are un caracter premonitoriu. El reunește, sub titlul *Țara Jugovilor*, texte scrise în ultimul deceniu, adunate în carte cu doar câteva luni înainte de intervenția NATO în Iugoslavia. Sunt texte despre Miodrag Bulatović și Miodrag Pavlović, despre prietenia literară româno-sârbă, totul pus sub efigia întemeietorului culturii sârbe moderne, Vuk Karadžić.

Shakespeare și Ceahlăul Piatra Neamț

Camuflat și el sub un titlu enigmatic – sau, mai curând, parabolic –, volumul *Dudul lui Shakespeare* este, mă simt îndemnat să precizez (deși, într-un studiu omagial, ar putea părea superfluu), cel mai bun volum de publicistică al lui Dumitru Radu Popescu. Totodată, una dintre cele mai acute, mai obiective și mai inclemente investigații ale stării culturii și națiunii în tranziție, a comportamentului și mentalităților noastre, ale tuturor: politicieni, intelectuali, afaceriști, poporeni. Prozatorul „ia în piept” realitatea noastră cea de toate zilele, înarmat cu exact aceleași instrumente cu care-și construiește ficțiunile: o structură narativă parabolică, bazată pe acuitatea observației și pe inepuizabila capacitate asociativă, verbul colorat, sinteză de livresc și „barbar”, scriitură palimpsestică, subreptice prin definiție.

Realul nu este perceput, balzacian, în detalii și structuri armonice, ci în virtutea unor semnificații decelate prin intermediul analogiilor, publicistul procedând, de fapt, asemenea criticului impresionist.

Răsar, astfel, de sub haina prozaică, adesea – vai! – nedemnă, a realității românești, mituri – deopotrivă folclorice și livrești – , vechi întâmplări istorice, proverbe uitate.

Concomitent cu disecția cotidianului, D.R. Popescu exercită și o restaurare a memoriei noastre culturale, grav afectată (constată prozatorul) de tranziție și de tarele vieții noastre publice, nu numai de azi, ci cam dintotdeauna...

Frapează, în textele publicistice, ca și în cele de ficțiune, ale lui Dumitru Radu Popescu, amestecul subtil de luciditate și admirație. Cu alte cuvinte, D.R. este un prozator care nu-și urăște niciun personaj, oricât de decăzut, și un moralist care nu-și disprețuiește poporul, chiar când acesta se comportă aberant (vezi textul *În aer liber; morga*, dedicat țăranilor din Hobița lui Brâncuși, care, după '89, spre a-și lua pământurile înapoi, au distrus cu sălbăticie lucrările taberei de sculptură ce aspira la perpetuarea memoriei Magistrului, consăteanul lor!). Nu este axat, de altminteri, pe patologia politică și nici nu vede în tembelismul clasei politice cauza unică a dezastrului românesc de azi. El explorează, parcă deliberat, aspecte marginale ale vieții românești – un copil decedat după ce a consumat resturi de la groapa de gunoi, amintirea unui dascăl de liceu, înmulțirea nunțiilor pe timp de vară etc. –, spre a ne atrage atenția că, de multe ori, în viața noastră cea de toate zilele, uităm esențialul, care este chiar viața noastră cea de toate zilele! Ea însăși este sacrul camuflat în profan... Sau, cum ar spune prințul arab din *Citadela* lui Saint-Exupéry, adesea ne ocupăm de ceea ce este urgent, neglijând complet ceea ce este important. Scriitorul nu moralizează defel, ci exercită o soterie blândă, simulând inocența spre a camufla înțelepciunea, ori, când este cazul, ridică în fața cititorului zidul pamfletului aspru, devastator. O morală de granit ascunsă într-o scriitură de brocart, ca să parafralez celebra zicere a prințului Bismark.

Dar, să revenim la (sau, mai bine zis, sub) *Dudul lui Shakespeare*. În primul capitol, intitulat *Titanii faliți*, D.R. Popescu reflectează pe marginea campaniei – mai evidente sau mai disimulate – de demolare a sistemului nostru de valori și repere culturale. Prozatorul nu recurge la teorii savant-estetice, nici la complicate explicații de sociologie a literaturii și, la drept vorbind, la suprafața textelor sale nici nu se distinge o angajare încrâncenată în aceste chestiuni. Dar... sub brocartul scriiturii se află gândirea vie și solidă, care pune în rama istoriei culturale actuala „contestare” a valorilor. În rama istoriei noastre și a istoriei altora, căci cultura nu e o invenție post-modernă și postrevoluționară românească...

Dumitru Radu Popescu constată, în această perspectivă, că nu e nimic nou sub soare. Geniile literaturii lumii – Hugo, Shakespeare, Baudelaire – au fost contestate și ignorate de ilustrele mediocrități cu care au fost contemporani. Casa lui Shakespeare, cu dudul aferent, a fost vândută ca materiale de construcție de un demn reprezentant al burgeziei engleze. Nici cazul encomiastului tancurilor sovietice, ajuns, azi, procuror moral și literar al lui Arghezi, Sadoveanu, Călinescu, Preda, Nichita Stănescu nu e nou: în secolul trecut, Vidocq, căpetenia hoților parizieni, a ajuns șeful poliției (iar D.R. Popescu scrie un articol intitulat, firește, *Contemporanul nostru, Vidocq*: atât de neverosimil de firește, că pare... o nuvelă). Prin „punerea în ramă”, scriitorul nu intenționează să acorde circumstanțe atenuante spiritului primar agresiv, de care vorbea cândva Marin Preda: el sugerează că nu există, de fapt, în cultură o cutumă legitimă a injurierii, din neînțelegere, a valorilor, cutumă în care să intre și contestațiile post-revoluționare.

Contemporanii noștri, Bayarzii fără frică și fără prihană ai literaturii de după 1989, sunt (sugerează scriitorul) de două ori culpabili: o dată, pentru că sunt „surzi la sublim”, iar a doua, pentru incultura crasă de a nu ști dinainte (și a se feri din pudoare, măcar) care sunt efectele actelor lor, în durata lungă a culturii.

Demolatorii incuți ai lui Eminescu nu-și află un antecesor în canonicul Grama de la Blaj, ci eventual în Nicolae Moraru, care în „ediția centenară” (1950) a *Poesiilor* îi reproșa poetului „îngustimea concepției de clasă” în *Scrisoarea II...* Pe acest fundal, evident că spiritul românesc și, mai cu seamă, poporeanul (în care, până la urmă, acest spirit de întrupează) trece nepăsător pe lângă valorile contemporane, mai mici ori mai mari. Dumitru Radu Popescu practică, în consecință, și gestul moral contrapunctic, propunându-ne să deschidem ochii asupra oamenilor cu care avem privilegiul să fim contemporani: Liviu Ciulei, Dumitru Fărcaș, Elena Urdăreanu-Herța, Eugen Tăutu, George Bălăiță. El crede în bunătatea valorilor, a artei, în capacitatea ei de a ne scoate din marasm și alienare. Nu ne ține predici, doar ne sugerează. Nici nu trebuie, în realitate, mai mult.

Practic, întreaga carte stă sub semnul a două sintagme complementare, ce traduc foarte fidel atitudinea actuală a societății românești față de ea însăși. Prima este *Ura urmașilor* (vezi textul cu același titlu), iar cea de-a doua, *Dudul lui Shakes-*

peare.

Prima sintagmă nu mai are nevoie de dezambiguizare. *Dudul lui Shakespeare*, la rândul său, a fost tăiat și vândut ca lemn de manufactură de seriosul domn Castel, proprietar al locuinței în care se născuse dramaturgul, ulterior fiind lichidată și casa. Nu cred că trebuie să căutăm prea mult în jurul nostru, pentru a găsi probe că ne aflăm sub „dudul lui Shakespeare”, dovezi ale constituirii unei stări de spirit delirante. Spiritul public e în criză, iar scriitorul percepe cu acuitate toate deambulările lui prin infernul moral al tranziției.

Un suflu dantesc, amintind de un alt roman al prozatorului (*Paolo și Francesca și al treisprezecelea apostol*), străbate textele pamfletare din capitolul al doilea, *Picioarele broaștei țestoase*.

Condeii lui D.R. Popescu străpunge bolgiile morale și sociale ale realității românești, pe care le ridică, prin scriitură, la demnitatea de subiecte de reflecție. Realitatea românească, prin urmare, este ambivalentă, chiar promiscuă: dacă Anglia înseamnă, conform definiției lui D.R., „*Shakespeare și Manchester United*”, țara noastră nu poate fi rezumată decât în sintagma „*Eminescu și Ceahlăul Piatra Neamț*”. Această promiscuitate morală și axiologică e o trăsătură a tranziției, pe care prozatorul o explorează fără încrâncenare, cu umor, dar și cu o nedisimulată mirare și ironie, semn – iarăși: ca și în proză! – al delimitării prin adeziune.

Ultimul ciclu de articole, *Ideea justă*, conține texte la granița dintre publicistică și ficțiune. Mai concret, subiectele sunt împrumutate din realitatea imediată (carisma Papei Ioan Paul al II-lea, alegerile la români, dărâmarea statuii lui Lenin, scandalul sexual de la Casa Albă), însă fantezia prodigioasă a scriitorului a transformat clipa în eternitate, prin texte antologice, amintind prin măiestrie de unele articole caragialene, aflate și ele – conform sumarelor edițiilor succesive – între gazetărie și epică. E aproape o banalitate să repet că, și în acest volum, Dumitru Radu Popescu și-a respectat năravul – argezian! – de a debuta cu fiecare nouă apariție editorială. Și ca publicist, scriitorul este la fel de surprinzător, de incitant, de proaspăt, cum este ca dramaturg și scriitor. Iar transferul modalităților, dinspre ficțiune înspre nonficțiune și înapoi, definește un spirit modern, pentru care genurile sunt simple convenții, ivite (cum spunea profesorul Ion Vlad) din neînțelegerea lui Platon de către Aristotel...

(*Secvențe literare contemporane*, vol.I, 2001)

Cum mi-am mai petrecut tinerețea necesară*

*Nicolae Iliescu***

Mi-am dorit să fiu scriitor din clasa a șasea. Profesoară la limba română: Rusu Viorica. La fel, adică având aceleași nume și prenume cu Viorica Rusu, întâlnită peste ani ca soție a lui Gabriel „Gabi” Rusu, criticul, cel care îmi va cere transferul de la „România literară” la „Tineretul Liber”, Secția cultură și „Suplimentul literar-artistic”. Făcusem o compunere despre albine, care aveau un regat și acționau războinic. Citeam colecția aia, publicată de revista „Știință și Tehnică”, colecție de mici povestiri s.f. O broșură cu o povestioară, uneori, două. O luam de la tutungerie, unde mirosea a tutun, firește, credeam eu că Matelot, dar și a cerneală tipografică. De-acolo am cumpărat într-o zi un „Amfiteatru”, o revistă literară elegantă, pe foi lucioase. Am citit ceva ce nu am înțeles, despre Zen, am văzut niște caricaturi, am citit poeziile publicate. Am început să scriu și eu la fel. Cred că, fie citisem până atunci, fie am făcut-o în vacanța dintre a șasea spre a șaptea, dar îmi plăcuseră foarte mult poemele din *Singur printre poeți*, de Sorescu. Am parodiat și noi, adică eu împreună cu Valentin „Vali” Bundaru, cel mai apropiat prieten de-al meu din gimnaziu, multe texte și le-am scris, de mână (cum altfel?), pe foi oficiale, A 4, lipite apoi în spatele blocului, la ghenă. Au apărut astfel două reviste, „Ariciul” și „Polonicul” – nu știu de ce – cu întâmplări din realitatea „blocistă”.

Și după cum vă spuneam, am poposit la „România literară” datorită lui D.R. Popescu, cel care în toamna lui 1986 îmi va spune că are un post de funcționare la Uniunea Scriitorilor. Era ca un fel de administrator al caselor de creație, acestea în număr de șase, Sinaia-Cumpătul și Bran, ambele administrate împreună cu Ministerul Culturii, care la acea dată se numea Consiliul Culturii și Educației Socialiste, precum și Neptun, Sovata, Valea Vinului, Călimănești. Am ieșit din învățământ după o zi și jumătate de reflecție și după o discuție cam aspră cu Mircea Nedelciu care, ca fost onetist, ar fi vrut acest

post și ar fi încercat prin Nae Prelipceanu, un fel de locotenent al președintelui Uniunii, să-l obțină. Chiar venisem pregătit să renunț, dar am fost convins pe loc de dom’ D.R. să-mi schimb opțiunea. A fost foarte simplu. M-a întrebat „*Ce vrei să faci în viață: să fii un profesor obișnuit sau să intri într-o redacție și să scrii?*”. Profesor fusesem, și navetist și suplinitor și neobișnuit, și tocmai ce-mi obținuse directorul Ion Stanciu de la Liceul Economic 1, fost „Mihail Sadoveanu” și denumit apoi „Virgil Madgearu”, continuitatea de la Inspectorat.

D.R. Popescu a avut ideea de a folosi scriitori în administrația Uniunii, mergând în linia generozității lui înnăscute și în linia experimentelor pe care le-a încercat mereu. Astfel, am ajuns funcționar, șef serviciu case de creație, unde am încurcat repartițiile ca nimeni altul, ajutat fiind și de Tata Iancu, Traian Iancu, un om distins cu care m-am înțeles bine, mai ales după ’90 și când nu mai aveam de-a face cu Uniunea. Fusesse secretarul lui Petru Groza, și venea la birou întotdeauna la patru ace și șiroind a lavandă. Un singur dascăl am mai avut așa, Al. Piru, cu niște cămăși apretate și „impecabil de albe”!

Iar la „România literară”, la Secția corectură, poposisem după ce am fost transferat de la casele de creație și după ce mă ocupasem, împreună cu bunul meu prieten, Traian T. Coșovei, de almanahurile Uniunii Scriitorilor, pentru copii și pentru adulți. Primul era coordonat de Gica Iuteș, iar cel de-al doilea de Constantin Țoiu, cu care am avut relații foarte corecte. Până atunci, pe la casele de creație vor trece Mircea Nedelciu, Hannibal Stănculescu, Mircea Cărtărescu, iar în 1989 nea Constantin „Titi” Turturică, vecinul nostru de la scara șase sau G, de la garsonieră, căci ultimul etaj, opt, unde începea terasa pe care jucam fotbal cu nasturi, nu avea decât casa liftului, uscătoria și o garsonieră confort unu.

* Articol apărut în volumul „Leul albastru” (Editura Academiei Române), publicat cu acordul autorului

**Scriitor

Ca „scrietor“ am debutat, cum vă spuneam, în aprilie, la revista „Tribuna”, în 1978. Tot în numărul patru al revistei „Amfiteatru”, care nu mai era așa lucioasă și parcă nici atât de bună ca în copilărie, am debutat cu o recenzie la *Pasărea și umbra*, de Sorin Titel. Acolo am dat de Dinu Flămând care, ca și D.R. Popescu, mă va împinge până la Premiul „Amfiteatru” al UASCR, în valoare de trei mii de lei, ridicat la începutul anului 1979, anul absolvirii. În același an, am ridicat și Premiul „Tribuna”, acordat tot pe 1978. În vremea facultății citeam la cenaclu fel de fel de prostii în poezie, proză, ba chiar și cu dialoguri ionesciene-beckettiene-soresciene. Acolo, Crohul mi-a zis că dacă vreau să scriu proză, ar fi bine să n-o mai fac din cap și să las creionul să zburde. Nu l-am ascultat niciodată, nici felicitările pe care le mai scriu sau postările de pe facebook nu le las până nu le verific, până nu le citesc de cel puțin două ori, până nu le bibilesc. Paranoia? Schizofrenie compensată? Ambele belele?

Pe D.R. Popescu l-am cunoscut prima oară la Cluj-Napoca, în biroul din redacția „Tribuna”. Trimisesem, împins de Croh, profesorul și îndrumătorul nostru de cenaclu, Ovid S. Crohmălniceanu, o proză, *Fuga*, care îmi place și acum foarte mult și scrisesem în plic că mă cheamă Nic. Elian și că, după mine, cel mai bun prozator este adrisantul, adică taman Dumitru Radu Popescu. Am luat „Tribuna” de la chioșcul de ziare de vizavi de Dinamo trei săptămâni la rând, până mi-am văzut textul apărut. Am impresia că spuneam undeva că sunt de fapt Iliescu, iar Tudor Dumitru Savu, care va deveni unul dintre cei mai dragi prieteni de-ai mei, îmi va povesti cum DR umbla prin redacție și întreba cine mă cunoaște. Într-un târziu, și-a amintit Tudorică, zis Vusea, că a băut niște coniac la bufetul facultății de pe strada Horia cu unul cu același nume și cu ocazia „Zilelor Eminescu” și că nu sunt actorul cu fix și din nou același nume, care jucase la Teatrul Național din urbea transilvană! Distanța dintre Colocviul național „Eminescu” și întâlnirea povestită este de fix un an, vara lui 1977 și cea a anului următor, 1978.

Prin liceu, ne încolăceam pe alei sporovăind vrute, și mai ales nevrute, împreună cu Mircea „Mirciosu” Cărtărescu, vecinul și prietenul adolescenței mele, de ședea la scara E, la etajul cinci. Avea și o soră, Nicoleta, cu numele meu. Prima mea pereche de blugi de la mama lui mi-a luat-o mama mea, că ei

o cumpăraseră pentru Mircios, dar îi erau prea mari, se pierdea în ei. Trei sute de lei, atât costaseră, de la Cocor, mi se pare. Apoi, tot plimbându-ne noi pe alee și vorbind despre literatură, îl vedeam că trage cu coada ochiului la mine și la blugi. „*Uite, Nicușor, că așa-mi spunea, ție îți vin turnați*”. Asta e, ce să-i faci!

Cum vă spuneam, vorba lui neica Zaharia Stancu pe care ne-a împărtășit-o nea Fane, căruia îi era adresată: „*Măi, Balzac, eu am învățat boieria de la boierii adevărați, nu de la ciocoi!*”. Și eu am învățat să fiu generos de la boierii literaturii, nu neapărat născuți, ci educați în ăst spirit. Sigur, știm cu toții, vinovat e tot făcutul, dar scriitorii, oamenii de cultură și odihnă se construiesc singuri. Oameni cu care te intersectezi, pe care îi întâlnești, care îți răspund la telefon sau care nu-ți răspund, dar apoi te caută ei. Cu care probezi un fel de prietenie, care-ți stau alături, cu care sărbătorești succesul sau cu care împarți pâinea amară a înfrângerii. Oameni cu care ieși pe stradă, cu prietenia cărora te mândrești. Oameni care îți dau telefon și te felicită pentru un rând reușit sau care îți spun că ai zbârcit-o în cutare loc. Oameni care îți dau povețe, care te ascultă atent, nu uitându-se în altă parte, care știu să poarte un dialog, mai dai tu, ma lasă el. Că dialogul un fel de comerț este, cu vorbele!

Dumitru Radu Popescu nu este și absolvent al Facultății de Medicină, ci numai al celei de Filologie din Cluj, a terminat doar primii trei ani, stadiul preclinic, cum se spune, și mi-a mărturisit odată, sau am visat că mi-a mărturisit că s-a oprit acolo, la anul trei, fiindcă nu suporta sângele și disecțiile, dar le va descrie minunat, înșirând lupta dintre simțuri, mirosuri și detalii în toate prozele sale. Căci scrisul lui este o continuă proză care amestecă toate structurile și mijloacele de expresie voluptuos și lacom. „*Criticușii*”, așa după cum însuși îi denumeste, adică cititorii de meserie și fără talent să compună vreo compunere literară numesc *realism aspru* ceea ce închide în sertarele dintre cuvinte acest scriitor de excepție. Care este un amestec strălucit de ardenism inspirat adânc și învățat la Oradea și la Cluj, peste care se suprapune miasma de lavandă a șifonierului plin de broboade al bunicii sudiste, dinspre Dunărea Romanișilor, adică mai pe radicale „*o dilatare a percepției până la fabulos și mitic; realitatea provoacă stări alienante, provocatoare la rândul lor de trăiri paroxistice, halucinogene. Detaliile, senzaționale, șocante, sunt de fapt înzestrate cu o simbolistică adâncă, ale cărei interpretări sunt la fel de neprevăzute; expresia amintește*”

de romanul sud-american. Sensul se structurează pe mai multe planuri, dintre care cel de suprafață este adesea al unui roman polițist în care niciodată nu se găsește vinovatul, sau se găsesc mai mulți care mărturisesc fapta comisă”.

O continuă proză, căci atât teatrul lui, nuvelele, schițele, romanele și romanțurile, cât și articolele, pastilele, scrisorile și planetele de însoțire ale câte unui debutant, toate în proză sunt scrise.

Și proza este îndeletnicirea de bază a lui D.R. Când era redactor-șef la „Tribuna” din Cluj, cea mai iscusită revistă a Ardealului de pe vremea aceea, revistă ce cuprindea rubrici de sport, de șah – D.R. Popescu este un redutabil și extrem de nesuferit șahist care pierde foarte greu! – , de filosofie, de jazz de etc., avea un birou pe care tronau trei dosare: două dintre acestea erau mai subțiri, cel rămas al treilea foarte voluminos. Pe cele două, sub influența limbii maghiare, scria Verșec și Criticuș, iar pe al voluminos scria cu carioca, mare, cu verzale și bolduit: PROZĂ. Acest concept, că un prozator poate scrie și articole despre iepuri, despre însămânțarea grâului în hectarul de nămol, cronică plastică, cronică sportivă și critică de întâmpinare mi-a plăcut întotdeauna. Ca un antrenor de fotbal, el își alegea redactorii și colaboratorii apropiați din rândul acestor vietăți, prozatorii. Sigur că nu numai, dar cu precădere și mai ales. Așa folosea pe vremuri, cred eu, un mare antrenor de fotbal german pe cei mai buni fotbaliști de la fiecare echipă din campionatul intern, neapărat intern, că dacă pleca vreunul, nu-l mai selecționa. Sau olandez să fi fost?

Cert este că Dereul, cum i se spune zdravăn și zgomotos, este unul dintre acei autori care au introdus cultura fotbalului în roman, mai abitir decât alții și nu i-au subapreciat funcția politică. Iar această proză, dacă zgârii cu unghia pojghița subțire, are pe dedesubt straturi de cor antic, zumzete flegmatice și corpolente din teatrul elisabetan, rumoare și colorit de Biblie, precum și desene, frunze uscate și anotimpuri din folclorul nostru cel mai neaoș. Putem numi asta, cum s-a mai scris prin cele dicționare, „realism nelimitat”. Adică se extrage o poveste veche din terfeloagele Eladei, se mijotează cu mărturii ale altor istorici și se aplică peste un conflict nelămurit din insuportabila noastră lume contemporană prin dese flexionări verbale scoase din toate culcușurile sociale și prin salturi grupate peste calul cu mânăre al simbolului.

Marii scriitori, mă rog, scriitorii importanți, pot fi detectați de la mari depărtări începând de la

douăzeci de ani, mai întâi pe calea imitării lor, apoi vrând să semnezi cu ambele mâini ceea ce au produs ei și abia apoi simțind pofta de a-i reciti. Primul pe care am încercat să-l imit a fost, repet, Sorescu. Apoi am scris piesete în stilul lui Durrenmatt, Giraudoux și Ionesco, pentru ca pe urmă să-mi compun un stil ca un amalgam dentar din expresii înalte și vorbe de clacă, mult apropiat de filonul deloc pudic, chiar tăios și fără prefăcătorii al literaturii de croșetă balcanicioasă, bizantină. Că Bizanțul, asta pentru proștii cărora le plac imperiile florale și baroce legănate în vals cu prejudecăți și menuet cu deodorant, este imperiul cel mai dăinuicios și covârșitor, care nu a inventat decât poate bizantinismul, dar ăsta plin de virtuți motorizate verbal. Asta nu înseamnă că nu pot înghiți și hapuri însăilate în altă țesătură. Tot de la Dere am învățat-o, Dereul care apreciază pe câte unul deși scrie complet diferit și îi mai e și neprieten! Că acum, sincer, despre Doctor Popescu, cum îi spuneam pe alee, am auzit intensiv în timpii facultății de la un lector de limbă română, fost asistent al profesorului Coteanu.

Acum, să nu o fac pe niznaiul, dar auzisem despre toți, din manualul de liceu, dar nu ne apucaserăm încă de intrat în lumea fiecăruia dintre ei. Pe atunci, nu exista *curricula* de acum, citeam cam tot din toate, încercam să așezăm cărămizile literaturii, să ridicăm pereții și să ne bălângănim și să ne strecurăm și noi măcar pe lângă ei, pe lângă pereți. Era ca la primul ceai, ca la primul dans, lumina se învârtea confortabil și se infiltra în atitudinile noastre stinghere, în sala de sport a liceului sau în sufrageria, de unde masa din mijloc fusese mutată la fereastră, iar scaunele stăteau ca la paradă în fața ei. Ne camuflam privirile și ne uitam spre ușă, să nu apară diriga sau mama gazdei.

Căutam cocoșul roșu și câte o replică genială, pe care să o ținem minte și s-o redăm la momentul oportun. Scriam cu nepăsare și tot timpul despre orice, nu ne gândeam să ne adunăm în volume, iar când tot Crohul, „ca o cloșcă” – observație făcută tot de Dere – ne-a înarmat cu multă răbdare și ne-a stârnit să publicăm, am dat de-o editoare care ne-a explicat în cuvinte simple și albe ce-i cu adevărat corvoada textului.

Era o vreme când unul era textul scris și altul cel tipărit, am trecut și am devenit adulți în vremea aia, și mentorii noștri ne-au ajutat s-o depășim.

Crohul ducându-ne de mână până la ușa de intrare, Dereul preluându-ne și așezându-ne la birou. Așa a procedat cu o bună parte din generația noas-

tră, pe care a plantat-o în posturile deloc faimoase, chiar meschine devenite vacante, dar gândind cu cel puțin trei mutări înainte. Astfel, mulți dintre noi au fost angajați întâi corectori, cu câte o jumătate de normă – așa începuse el însuși, preluat de A.E. Baconski, la „Steaua” de Cluj! – , mici funcționari, referenți, tehnoredactori. Cum se ivea în continuare un alt post, venea din urmă altul.

Așa am fost angajați cu toții, cum vă spuneam mai dindărăt, eu, Traian T. Coșovei, Tudor Dumitru Savu, Mircea Nedelciu, Florin Iaru, Hanibal Stănculescu, Mircea Cărtărescu, Ștefan Agopian, Cristian Teodorescu (pe locul lui intrasem la corectură iar el pășise în cadrul Secției de publicistică-reportaj, condusă de Vasile Băran), Elena Ștefoi și pentru câți o mai fi pus vreo vorbă bună prin alte locuri, cum ar fi Petru Romoșan.

Chiar și cu cei consacrați proceda la fel, pe Nae Prelipceanu l-a adus la București, întâi la ICED, apoi la „Viața Românească”; la „Tribuna”, după mutarea din 1981 la Uniunea Scriitorilor, l-a propus și l-a lăsat pe prozatorul Vasile Sălăjan; la „Cartea Românească” a insistat să fie numit George Bălăiță... Ideea de a folosi dramul de „putere mecanică” pe care îl îngăduia „vechiul regim” pentru alții, talentați sau cel puțin considerați astfel, l-a decupat și l-a singularizat în epocă. Se zice că a fost impus, cam cum se făceau și vedem că se fac în continuare alegerile în lumea de azi, la Uniunea Scriitorilor, dar era, cred eu, de departe cel mai în măsură, fiindcă era polivalent, de raftul întâi și cel mai echilibrat. În plină epocă de constrângere, a girat cu mare abilitate toate defecțiunile ideologice survenite pe parcurs, multe dintre acestea dacă nu în întregime, vedem astăzi cât se poate de limpede și în libertate, provocate de serviciile secrete.

Dincolo de toate aistea, trebuie spus că așa-numita înțelegere și sudură a compartimentelor scriitoricești de dinainte de 1990 este o idee preconcepțată. Nici atunci nu exista unire decât pe mici interese de grup și cu atât mai puțin prețuire. Cei mari, cei care se simțeau astfel fiindcă social erau avantajați, conduceau reviste, aveau catedre sau măcar rubrici pe ici, pe colo, acționau ca niște vătafi, se anturau de slugi, scriau unii despre alții, te mângâiau pe cap și aveau grijă să nu le ieși din cuvânt.

Factorul politic apărut după Revoluție a mascat marile contradicții din cadrul breslei. Este foarte puțin probabil ca un astfel de ingredient să rupă definitiv legături prietenești de decenii, asta pre-

supune că respectivele legături erau false. Și mie mi s-a întâmplat să fiu apostrofat, ori de câte ori m-am declarat de stânga, drept cominternist, internaționalist proletar, jidănit sau jidan de-a dreptul. Nu sunt nimic din toate astea, mă declar adeptul unei stângi de secol XIX, ușor tradiționalistă, sunt sionist creștin, căci cred că evreei trebuie să aibă căminul lor, iar pe ceilalți, cei de acasă, cu care sunt sau nu sunt prieten îi consider egalii mei, vorbitori de și trudituri pe ogorul limbii române. De exemplu, despre Crohul, ce s-a comportat cu noi ca o cloșcă, îndrumându-ne și povățuindu-ne de aproape, am aflat că se numește Cahn Moise, în clipa când mi-a dat recomandarea pentru intrarea în partid, PCR adică, în anul al treilea, în 1978, că aveam medii peste opt și eram secretarul cenaclului „Junimea” al Facultății noastre, de Limba și literatura română, așa se chema pe atunci, acum îi zice de Litere, dacă mai există, fiindcă sunt tot felul de relații internaționale și științele comunicării, vezi bine! Mie nu-mi este rușine să-mi amintesc, aproape toată generația mea a trecut astfel prin politică, de fapt cu excepția lui Agopian, care nu-și terminase școala, și a lui Florică Râpă, cu porecla slavizată Iaru, care era un zăpăcit neinteresat de note, toți din cei citați mai sus am fost membri! Era un fel de sindicat, iar oamenii cu cap spuneau, pe atunci „*micile compromisuri te păzesc de cele mari*”.

Intervine apoi dorința de a avea și de a fi mai mult decât altul. Am în memorie, printre multe altele, două imagini oribile de la Uniunea Scriitorilor. Prima, din seara de 22 decembrie 1990, când toți cei adunați în Sala oglinzilor nu știau cum să-l umilească mai abitor pe Dereu și se năpusteau pe funcții și liste, și a doua de pe la începutul lui ianuarie când, corector la „România literară” fiind, am fost trimis, de către Rojică Roger Câmpeanu, împreună cu Cristi Teodorescu și cred că și cu Ada Bittel și cu Fane Agopian să ne alegem pentru redacție două, trei mașini de scris *de la ajutoare*. Aceeși hămesire și năpustire vulturească am văzut, chestie de care nu ne dezbrăăm nici acum, la intrarea în *mall*-uri. Popor sărac și oleacă primitiv, nu vă supărați!

Dacă vă supărați, nu vă fie cu bănat atunci când zic că scrietoriul român este primitiv, își cultivă și își gestionează cu abilitate marfa în vederea unor mici privilegii – o carte pe an, adică anul și cârlanul, niscai voiajuri plătite alături de consoartă, premii, croaziere și simpozioane inutile –, știe lângă

cine să se tragă în poză și e foarte atent alături de cine se așază la masă. El tânjește, de fapt, după mici comodități, nu vrea să schimbe macazele lumii, nu-și dorește glorie deșănțată mai presus de-o vilă și de-o emisiune sau rubrică permanentă de influență. Au fost și sunt și de categoria asta, unii mai egali decât alții, cu mari pretenții și cu trai pe picior mare.

Dereul nu a plecat, nici înainte, nici după anul de răscruce 1990, în voiajuri și burse, dimpotrivă, când a putut le-a oferit cu generozitate altora. Mi-a mărturisit că, deși este impregnat de greccitate, nu a pus piciorul niciodată pe pământul Eladei. Îmi amintesc că eram în spatele lui la nu știu ce maslu, cum zic eu, nu știu ce eveniment cultural, când l-am auzit prezentându-ne, pe George Cușnarencu și pe mine, lui Mircea Albulescu, care era pe atunci secretar de stat la Cultură. „*I-ai pe-ăștia !*”, l-am auzit îndemnându-l pe actor. „*Da, dar nu-i știe lumea*”, a venit același răspuns ca al lui Brucan, dat lui Petre Roman. „*Și ce dacă, o să afle cine sunt*”, a replicat Dereul. De aici sar la alta: este generos și cu ideile. Te trezești dimineața că te sună să-ți propună să scrii cutare schiță sau cutare carte, că-i pe stilul tău, pe potriva ta. A avut o idee năstrușnică să inventăm o poetă și criticeasă, și George și cu mine am debutat-o cu niscai cronici pe Wilma Dumbravă, care a dispărut, din păcate, și s-a apucat de altă meserie! Ne-a împins să facem o carte de interviuri cu scriitori și cu oameni de cultură care au depășit optzeci de ani și care nu mai sunt în lumina reflectoarelor. Tot așa l-a îndemnat pe bunul și regretatul meu prieten, Sorin Preda, să scrie o saga a familiei Moromete, a dat idei, se zice, prietenilor săi prozatori, neprietenilor care se împotmoleau la cenzură, l-a pus pe cutare amic să scrie teatru, că i se potrivește, a dat titluri (se zice că *Biblioteca din Alexandria* a lui Sălcudeanu e a lui, a lui Dere!). Mai mult, a intervenit pentru destui ca să primească o garsonieră, un apartament, un bilet de favoare, o viză, o internare, un premiu.

În noaptea de 21 decembrie, i-am dat numărul lui Traian, care l-a sunat și l-a rugat să intervină pentru Florin Iaru, ce fusese reținut și care era insulino-dependent. După câteva ceasuri, acesta se întorsese la domiciliu, colea, pe Făinari. Era, este foarte generos cu confrății și chiar dacă este generos cu alții, nu-i place să iasă în față, nu dă interviuri.

La „România literară” poruncise ca numele său să nu apară în nicio înșiruire, în nicio citare. L-am

văzut la premiera unei piese la Teatrul Mic când nu îndrăznește să stea în sală, mototolea cortina de la intrare și se ascundea după ea.

La ședințele Academiei, are locul lui în Aulă, niciodată în stal, ci în pungile laterale, mascat de o coloană.

Un om nu-i un sfânt, firește, dar poate deveni. Nu este cazul nostru, un om este egal cu un om, o ființă aflată pe niște axe de coordonare temporală și spațială, niciodată altfel decât sub vremi, fie că acestea sunt noroioase, pline de ploaie, sau însorite.

Dumitru Radu Popescu este, în primul rând, un om dotat cu o inteligență sclipitoare și aparte, pățimaș și pâlmaș pe ogorul literaturii, generos, drept, tipic și extrem de chibzuit, foarte talentat. Din metrul liniar de cărți gășibil în bibliotecă, e musai să citești cu creionul în mână și să recitești nuvelele – este unul dintre cei mai ređutabili autori ai speciei din literatura noastră, de altminteri umplută ochi cu nuveliști extraordinari! –, *Vânătoarea regală, F, Orașul îngerilor, Dumnezeu în bucătărie, Săptămâna de miere, Paolo și Francesca și al treisprezecelea apostol, piesele Cezar, măscăriciul piraților, Acești îngeri triști, Piticul din grădina de vară, O batistă în Dunăre, Mireasa cu gene false, Domnul Fluture și doamna Fluture*, publicistica.

De pe când ne încolăceam pe Aleea Circului, împreună cu Mirciosu, ne gândeam cum poate un scriitor să fie întotdeauna altfel, cum își poate adapta sau schimba rifful, termen din rock, cum își poate schimba stilul, maniera, mijloacele, perioadele. Și făceam legământ ca de la o carte la alta să schimbăm totul. Scriitorii, ca și rockerii, încearcă, dar nu reușesc. Abordează, termen marinăresc, realitatea altfel, din alt unghi, cu alt procedeu, dar rămân aceiași.

Nici marii chitariști nu se schimbă fundamental, Hendrix, Santana, Page, Lennon, Knopfler sunt ușor de recunoscut. La fel și Dereul. Chiar și după schimbarea de paradigmă literară de după '90 susțin că el a rămas același, poate mai apăsător. Ca și Nichita, a încercat să se rescrie și a împins convenția către margine. Ba a semnat o carte cu un nume fictiv, ca un soi de Pessoa. A introdus articole de ziar, poezii, „confesiunea pitorească”, stilul zeflemist și plin de vervă, a spart logica povestirii, a presărat personaje și evenimente reale. Omul „toot” învață și învață să se schimbe și la optzeci de ani. Ba, încă este capabil de surprize! La mai multe surprize și la mai mulți ani, încă o dată pe atâta, Dumitru Radu Popescu!

Lucian Blaga despre noul eon sau noua eră (*new age*)

Acad. Alexandru Surdu

Vicepreședinte al Academiei Române

Lucian Blaga, după cum observase, cu oarecare mirare, și Constantin Noica, era foarte bine informat în mai toate domeniile științifice și, bineînțeles, în cele filosofice și artistice. Lucrul acesta se observă, în ciuda faptului că nu obișnuia să dea citate, după numele de autori menționate și uneori după titlurile de lucrări. Ceea ce i-a permis lui Blaga să aibă adesea o viziune corectă asupra anumitor situații în care se găsea cultura occidentală și chiar asupra unor perspective ale acesteia. Dar, o spune chiar el, în ultimul capitol din *Eonul dogmatic, „perspectivele tin de viziune, nu de silogism”*. Or, tocmai în acest domeniu, al logicii, al „silogismului”, Blaga, după aceleași criterii, se pare că nu mai era atât de bine informat. Nu trebuie să uităm însă faptul că, mai ales în cazul unui filosof de „formula unu”, adică făcător de sisteme filosofice cum era Blaga, se pune de regulă și întrebarea firească: toate bune și frumoase, dar, cum stăm cu logica?

S-ar putea considera că, spre deosebire de sistemele filosofice disciplinare, care încep de regulă cu logica sau din care aceasta nu poate să lipsească, cele categoriale, de influență estetizantă, de exemplu, ca la Schopenhauer sau la Nietzsche, nu mai au niciun capitol de logică. În cazurile acestea, însă, nu mai este vorba nici despre științe, pe când la Blaga predomină considerațiunile științifice și despre științe, aproape din toate domeniile și din toate timpurile. Ceea ce este bine și chiar foarte bine. Numai că tocmai problemele, adesea controversate, mai ales din științele moderne, din fizică și din matematici, prin care își ilustrează Blaga enunțurile dogmatice cu aspecte „paradoxiile”, sunt cele care au necesitat soluționări logice și chiar elaborarea unor tipuri speciale de logică: logica matematică și logica mecanicii cuantice, vestite și prin anii în care și-a scris el lucrările. Logica matematică era bine cunoscută din 1914, când apare *Principia mathematica* a lui Whitehead și Russell, de care știa și Nae Ionescu (*vide* lucrarea lui de doctorat, redactată între 1916–1919).

Bine că n-a știut de ele, s-ar putea zice în maniera lui Noica, și ne-a oferit propria lui interpretare. Dar Blaga știa totuși de logica lui Hegel și de celebra lui dialectică, pe care Hegel o aplica tocmai la datele științifice care, încă din vremea lui, conduceau la numeroase contradicții. Nu mai vorbim aici despre „paradoxiile” dogmelor creștine, cum sunt cele referitoare la Trinitate, căci dialectica triadică a lui Hegel pornește tocmai de la Aceasta.

Dar, îl putem aminti aici chiar pe românul Ștefan Lupașcu, preocupat de aceleași „paradoxiile” ale microfizicii, pentru soluționarea cărora a și inventat „logica dinamică a contradictoriului”, pe când Blaga, fără să facă, după cum observase și Noica, distincția dintre intelect și rațiune, nu mai vorbim aici de speculațiune, considera că acceptarea antinomiilor poate fi postulată numai dogmatic, printr-un fel de ieșire din sine a intelectului, cu încălcarea principiilor gândirii, adică în afara logicii (tot a intelectului, firește). Oricum, însă, ignorând logica matematică și mai ales aplicațiile acesteia, Blaga pierde din vedere perspectiva „exploziei” tehnico-științifice a societății, care se profila deja prin apropierea treptată de al Doilea Război Mondial, când avea să explodeze la propriu.

Ne găseam însă prin anii '30 ai veacului trecut, iar intelectualii europeni mai trăiau încă în lumea de vis a „muntelui vrăjit” al lui Thomas Mann, la care ajungeau doar ecourile frământărilor de la „cei de jos”. Dar, oricât de curios ar părea, cu sau fără informații de prima mână, Blaga descrie o seamă de perspective ale lumii care, în mod surprinzător, se adevăresc abia în zilele noastre. Spunem aceasta, pentru că Blaga, spenglerian fiind, după venirea comuniștilor, zicea că „era” comunistă va dura 1000 de ani, și a murit cu această convingere. Or, pe vremea comuniștilor nu s-a realizat niciuna din „perspectivele” descrise de Blaga, căci ele erau perspectivele „lumii libere”, la care noi am revenit, într-un fel sau altul, abia după o jumătate de secol. Dar, tocmai diferența aceasta de timp, imensă pentru cei care au

trăit-o, în care s-a construit o altă lume, care a fost apoi zdrobită pur și simplu, cum zicea Poetul („*Zdrobiți orânduirea...*”), pentru a se institui cu aceeași brutalitate (unii îi spun „sălbăticie”, de la sintagma lui Marx: „*perioada sălbatică de instituire a capitalismului*”) perspectivele care țin de viziunea lui Blaga, diferența aceasta și contrastul, le fac însă și mai evidente, cel puțin pentru noi, căci „dincolo”, ele s-au născut și au crescut pe neobservate.

În plus, este explicabilă și lipsa de interes a exegetilor operei filosofice a lui Blaga pentru astfel de probleme, deoarece abia acum au devenit, ca să zicem așa, „acute”, vizibile, stringente și adesea deranjante. Căci una este să vezi ce se întâmplă și alta este să fii de acord sau să participi la evenimente.

Cine ar fi fost de acord pe vremea comuniștilor și a filosofiei marxiste cu „*aspirația spre sinteze*”, în care „*gândul asiatic și gândul european*” să „*tindă spre un amalgam superior*”, cum s-a întâmplat „*în timpul imperiului spiritual al Alexandriei*”. Și nici astăzi, cu anumite excepții, n-am auzit de prea mulți adepți ai acestei „aspirații”, dar librăriile și piețele sunt pline de cărți „asiatice” traduse în românește, iar pe afișe domină anunțuri despre conferințele unor personalități „asiatice”, yoghini și fachiri, ca și despre diferite asociații de profil. Ceea ce nu s-a petrecut între 1945 și 1990. Blaga se referă la antropologia lui Steiner, căreia îi corespund în marile noastre orașe „societățile antroposofice”, dar și la „noul spiritualism” al lui Keyserling, „noua spiritualitate” fiind reprezentată și la noi, cu aceeași titlatură, de asociații de tip New Age și multe lucrări, la data aceasta, care, după caracterizarea lui Blaga, nu sunt „*decât sinteze între doctrine asiatice, creștine, știință și filosofie modernă*”. La toate acestea nu putem adăuga decât faptul că „sintezele” respective n-au devenit încă oficiale, n-au fost adoptate încă de către oamenii de știință români și nu se predau în învățământul de stat, în cel universitar privat făcându-se uneori chiar exces de zel.

În privința lui Blaga, trebuie să avem în vedere și rezervele sale. „*Se repetă, zice el, tot mai mult această precizare; noi o înregistrăm ca un simptom, fără ca să ne exprimăm într-un fel sau altul asupra îndreptățirii unor astfel de «științe»*”.

Pe baza ideii de „configurație” sau structură (*Gestalt*) se face, după cum observă și Blaga, tot un fel de „sinteză”, de data aceasta între științe (psihologie, biologie, fizică și cosmologie), care să conducă la un fel de nivelare a lor prin corespondențe structurale, dar și la „*renașterea științelor magice*” și,

zice Blaga, având o „viziune” uluitoare: „*Nu ne-ar mira deloc ca pe temeiul unei filosofii a configurației și a corespondențelor să vedem astrologia reluându-și rolul oficial*”. Și, într-adevăr, astăzi nu mai există în România niciun post de televiziune sau de radio care să nu dea „buletinul astrologic” și diferite zodii și horoscoape medievale, europene sau/și asiatice, ceea ce fac și majoritatea ziarelor. Viziunea lui Blaga se adevărește total în această privință.

Aproape la fel de adevărată este și constatarea lui Blaga în legătură cu „*Interesul tulburător pentru fenomenele oculte*”, care se manifestă la noi prin apariția revistelor specializate în parapsihologie, magie, vrăjitorie (care a și devenit o profesie), mistere, divinație, spiritism, cu emisiuni speciale la unele televiziuni și multă literatură medievală și modernă.

„*Cât privește curentele curat filosofice*”, zice Blaga, „*acestea au astăzi, ca și în perioada elenistă, un caracter relativist. Scepticismul domina atunci, pragmatismul și ficționalismul în zilele noastre*” (adică prin 1930). Pragmatismul domină și astăzi filosofia occidentală de inspirație anglo-americană, având și la noi adepți declarați ai variantei lui John Dewey. A cincea trilogie a lui Blaga trebuia să fie *Trilogia pragmatică*. Oare cât de pragmatică ?

Blaga se referă și la „*gustul pronunțat pentru filosofia istoriei*”, pe care îl avea și el însuși, și chiar „*sentimentul escatologic de sfârșit de lume și sentimentul cosmic de început de lume*”, Aici se dau explicații despre termenul „eon”, care înseamnă *eră* și se dovedește că Blaga însuși aștepta o nouă *eră* (*new age*). Trecerea de la una la alta „*nu se face fără de grave crize sufletești și intelectuale*”. Aflăm însă că eonul = *eră* nu mai coincide cu mia de ani a culturilor spengleriene, ci cu cele două mii de ani ale „marelui an cosmic”, cum îi spun reprezentanții astrologiei. Ne găsim, după Blaga, la sfârșitul „eonului creștin”, și la începutul unei noi ere, tot așa cum se găseau și grecii în perioada elenistă, la sfârșitul eonului păgân și începutul erei creștine, când pe plan filosofic apar „*amestecul eteroclit de doctrine încă necoagulate într-un întreg, relativizarea filosofiei, năvala miticului în conștiința vremii, mijirea sfioasă a unui nou ontologism vizionar; setea de ultime sinteze și tragica neputință a intelectului de a le crea*”. Aici intervine din nou concepția lui Blaga despre „depășirea intelectului”, din cauza apariției unor fenomene care încalcă legile gândirii corecte și determină „*o deplasare de la intelectul enstatic spre*

intelectul ecstatic". În terminologia noastră este vorba de apariția unor fenomene de tip dialectico-speculativ care necesită tipuri speciale de logică (amintite deja), ceea ce nu înseamnă însă renunțarea la gândirea intelectuală sau rațională valabilă pentru restul fenomenelor.

Chiar dacă situația nu este atât de gravă încât să presupună renunțarea la gândire în favoarea magiei și a vrăjitoriei, cu toate că reprezentanții „noului eon” vorbesc despre „revrăjirea Vărsătorului”, sunt necesare într-adevăr „sinteze” cu delimitarea referințelor ontice ale facultăților gândirii și ale funcționalității acestora și, cum se face deja, prin tehnicizarea (chiar excesivă) a inteligenței.

Dar Blaga are, totuși, dreptate într-o oarecare măsură, căci, parcă în ciuda progreselor tehnico-științifice, reprezentanții „noului eon”, ai mișcării New Age, popularizați după 1990 și în țara noastră, consideră că noile fenomene, evidențiate în fizica modernă, conduc la „*enunțuri pline de paradoxuri și contradicții*”, deoarece domeniul acestora este „*dincolo de logică*” și ține mai degrabă de credință decât de știință, dar nu de credința occidentală creștină, ci de mistica orientală, asiatică, despre care vorbește Fritjof Capra în celebra sa *Taofizică (The Tao of Physics)*. Și trebuie spus că nici astăzi nu este recunoscută logica dialectico-speculativă pe baza căreia ar putea fi soluționate problemele fizicii cuantice fără niciun recurs la mistica orientală.

Blaga însă merge mai departe decât taofizicienii și are viziunea, pe linia acceptării dogmatismului, de reîntoarcere la un nou Ev Mediu, în care să se renunțe și la știință. Este amintită cu această ocazie cartea *Noul Ev Mediu* al lui Berdiaev, pe care, zice Blaga, ar fi precedat-o considerațiunile sale anterioare cărții lui Berdiaev despre „*o nouă dogmă și spiritualitate*” din cartea *Filosofia stilului*, scrisă în 1923 și publicată în 1924. Numai că Blaga nu este de acord cu Berdiaev, după care „*Noul Ev Mediu ar urma să se realizeze ca o floră religioasă crescută sub soarele dogmei creștine și ca un complex de forme sociale în centrul căreia ar sta Biserica creștină*”. Or, după Blaga, eonul creștin este pe sfârșite. Eonul

dogmatic „*îl închipuim înzestrat cu toate virtuțile ineditului. Nu vedem cum ar putea să intre în el elemente de dogme specific creștine, după noi perimate în conținut*”. În plus, tot pe linia previziunilor sale, Blaga vorbește despre „*ivirea unei noi religiozități, care să pună personalitatea omenească în slujba dogmei de mâine*”. Și, ca un fel de consecvență a previziunilor, înălțate adesea în „stratosfera spirituală” spre care ar tinde noul eon, prin cumulări de dogme, a căror justificare rezidă numai în postularea lor, Blaga se întreabă, pe bună dreptate, dacă nu cumva, după exemplele din trecut, se vor institui și mijloace de impunere silită a dogmelor. „*Va asista viitorul și la reeditarea dogmaticului în înțeles de constrângere?*”, se întreabă Blaga.

Este interesant faptul că el nu face nicio referință la cele două regimuri „dogmatice” pe care le expune Berdiaev pe larg în *Noul Ev Mediu*: fascismul și comunismul, care nu mai țineau de previziuni, și care instituiseră deja constrângerea, impunerea dogmelor prin forță. Dacă Blaga s-ar fi referit la acestea, el n-ar mai fi fost și pentru noi un prevestitor, căci cele două regimuri țin deja de trecut. Că era la curent cu ele, este evident, dar faptul că nu le prevede, că nu are „viziunea” lor, se datorează, de bună seamă, faptului că nici nu le dorea. Se aștepta însă la constrângeri, dar, având în vedere durata eonului, le considera ca și depășite. „*Dar nici acea eventuală stabilizare a noilor dogme prin măsuri de constrângere, zice Blaga, nu va fi ceva definitiv, căci istoria nu cunoaște definitive*”. Cu alte cuvinte, va trece și asta. Și conchide Blaga: „*Viitorul e domeniul visului; și deocamdată putem visa mult și nepedepsiți*”.

Și câtă dreptate avea Lucian Blaga, ce bine este să visezi, cum zicea Poetul, „*la lumi ce nu există*”, „*atât cât drumurile vieții mai au pe margini bucurii*”. Visul poetului din Lancrăm a durat, cu anumite intermitențe, până în 1948, când s-au ivit și constrângerile și pedepsele. A fost mult? A fost puțin? Nu se mai întreabă nimeni. De ce? Deoarece, oricum, visul a fost frumos.

Școala internațională de vară EUROLAN – 2015 „Linguistic Linked Open Data” (LLOD)

Acad. Dan Tufiș

Dan Cristea

Membriu corespondent al Academiei Române

*Daniela Gîfu**

Conceptul „Web Semantic” definit de Tim Berners-Lee, James Hendler și Ora Lasila („The Semantic Web” in *Scientific American*, 2001) a fost privit la început ca o proiecție vizionară pentru generațiile viitoare de utilizatori ai web-ului (inventat tot de Sir Tim Berners-Lee). Excepționale progrese științifice și tehnologice (de exemplu, apariția „internetului lucrurilor” – IOT) ale ultimilor zece ani au transformat această viziune într-o realitate presantă, aflată pe agenda tuturor instituțiilor responsabile (de la agenții internaționale și/sau naționale de finanțare a cercetării, de la marile companii nu doar din domeniul *software* la agenții de monitorizare a *cyberspațiului*). Web-ul semantic este web-ul datelor interpretate, ce creează premisele valorizării lor drept cunoștințe, accesibile atât oamenilor, cât și agenților *software* – extensii inteligente ale cunoașterii umane. Uriașele volume de date existente pe web (pagini web – aproape cinci miliarde, arhive și depozite de date accesibile web, texte, imagini, înregistrări video/audio) conțin o mare parte a cunoașterii omenești, motivând o afirmație făcută cu câțiva ani în urmă, conform căreia pentru orice întrebare rațională există, undeva în oceanul *cyberspațiului*, unul sau mai multe răspunsuri. Problema este de a găsi aceste răspunsuri! Creșterea exponențială a volumului de date publicate/postate pe web-ul datelor, web în care „*oricine poate spune orice despre orice*”¹, a impus o serie de programe de cercetare privind standardizarea reprezentării datelor, a metodelor de acces la ele, a stabilirii de relații și dependențe între ele, cu alte cuvinte,

de a face ordine în noianul informațional. Consorțiul internațional W3C, fondat și condus de Tim Berners-Lee, este forumul responsabil de dezvoltarea tehnică a web-ului, și prin comisiile sale tehnice elaborează standarde și metodologii de „bună-practică” în domeniul web-ului semantic². Astfel, s-a ajuns la statuarea unui nou concept, fundamental pentru web-ul semantic, respectiv „date interconectate” (Linked Data – termenul a fost introdus tot de Tim Berners-Lee, în 2006), pentru realizarea căruia s-au alocat și se alocă resurse financiare și umane de către Comisia Europeană și alte organisme internaționale de finanțare a cercetării; se pot menționa proiectele FP7 „Multilingual Web”, „Multilingual Web-LT”³, „LIDER” și multe altele.

În contextul eforturilor mondiale de structurare și interconectare a datelor de pe web, datele lingvistice au un rol esențial și, deci, au primit o atenție specială. „Linguistic Linked Open Data” (LLOD) definește o campanie, o serie de acțiuni, promovând o serie de principii despre publicarea datelor lingvistice pentru prelucrarea limbajelor naturale în conformitate cu următoarele comandamente (conform <http://www.linguistic-lod.org/>):

- Data should be openly license using licenses such as the Creative Commons licenses.
- The elements in a dataset should be uniquely identified by means of a URI.
- The URI should resolve, so users can access more information using web browsers.
- Resolving an LLOD resource should return results using web standards such as HTML. RDF

or JSON-LD (Content Negotiation may be used to show different versions to different users).

- Links to other resources should be included to help users discover new resources and provide semantics.

Această direcție de focalizare a eforturilor cercetărilor internaționale a apărut în urmă cu doi-trei ani și a fost instrumentată de Comisia Europeană prin finanțarea proiectului LIDER (noiembrie 2013–noiembrie 2015).

Dacă în 2003, Școala de vară EUROLAN a avut ca subiect „The Semantic Web and Language Technology. Its Potential and Practicalities“:

- <http://eurolan.info.uaic.ro/2003/> (la numai doi ani de la apariția conceptului, printre lectorii de atunci numărându-se și James Hendler), în același spirit vizionar, ediția din acest an s-a desfășurat sub titlul „Linguistic Linked Open Data“;

- <http://eurolan.info.uaic.ro/2015/>, având printre distinșii lectori, coordonatorul și alți reprezentanți ai proiectului LIDER, dar și al altor grupuri de cercetare implicate în mișcarea LLOD.

Ediția a douăsprezecea a Școlii internaționale de vară EUROLAN⁴ s-a desfășurat în perioada 13–25 iulie, 2015, în orașul cetate Sibiu, care din 2007 (an în care a fost capitala culturală europeană) continuă să surprindă prin bogăția de evenimente pe care le oferă oaspeților săi. Cum era firesc, instituțiilor organizatoare tradiționale (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași, Institutul de Cercetări pentru Inteligența Artificială „Mihai Drăgănescu“ al Academiei Române din București și Vassar College din New York), în acest an li s-a raliat și Facultatea de Științe a Universității „Lucian Blaga“ din Sibiu, ca partener local. Colectivul de informatică din cadrul acestei facultăți a fost la rândul-i foarte implicat în organizarea și derularea acestei ediții a Școlii de vară EUROLAN și, cu această ocazie, exprimăm cele mai calde mulțumiri colegilor sibieni și conducerei Universității „Lucian Blaga“. Fără sprijinul lor direct, fără înțelegerea de care au dat dovadă în toate problemele legate de desfășurarea optimă a unui eveniment de anvergura EUROLAN, succesul (pentru că, fără îndoială, a fost un succes științific și organizatoric) nu ar fi fost deplin.

Tematica EUROLAN 2015 (*Linguistic Linked Open Data*), foarte modernă și ofertantă, a adus împreună mai mult de 50 de cercetători, practicieni și studenți din 14 țări. Subiectele abordate au pornit de la motivațiile cercetării în acest domeniu și prezentarea principiilor de bază privind interopera-

bilitatea și multilingualitatea resurselor lingvistice, urmate de introduceri în formalismele de reprezentare a resurselor lingvistice, folosind tehnologii inferențiale ale web-ului semantic, precum formatul RDF (*Resource Description Format*), limbajul OWL (*Ontology Web Language*) și limbajul SPARQL de interogare a web-ului semantic. Au fost discutate, de asemenea, metode de extragere a informațiilor din resurse lingvistice și exploatarea lor, cu prezentarea unor resurse lingvistice vaste, realizări tipice ale LLOD: Babel-Net, DBpedia, FreeBase, Wiktionary, Alveo s.a. și desigur LLOD cloud (<http://linguistic-lod.org/lod-cloud>).

EUROLAN se adresează întotdeauna, deopotrivă, informaticienilor și lingviștilor și nici de data aceasta nu s-a abătut de la acest concept organizatoric. Prelegerile au avut un accentuat caracter didactic interactiv, iar sesiunile de lucru *online* au fost foarte apreciate, ca întotdeauna, pentru ilustrarea practică a conceptelor și metodelor prezentate în sesiunile teoretice.

Ediția din acest an a Școlii de vară EUROLAN a avut ca invitați 12 profesori, dintre cei mai reputați specialiști ai domeniului, precum și șapte asistenți ai acestora care au avut prelegeri și demonstrații *online*⁵, susținând demersul de învățare activă. Programul Școlii de vară a fost deosebit de intens: trei ore de prelegeri teoretice asupra principiilor, conceptelor, metodelor și tehnicilor LLOD, urmate, după pauza de masă de prânz, de alte trei ore de exerciții practice și demonstrații *online* referitoare la subiectele teoretice discutate în sesiunile de dimineață.

Cursurile Școlii de vară au început cu prelegerea lui Paul Buitelaar și Gabriela Vulcu (*Linguistic Linked data for Emotion and Sentiment Analysis*), urmată de comunicarea Georgetei Bordea și Ioanei Hulpuș (*From Text to Knowledge Graphs and back: Taxonomy Extraction and Text Enrichment*), de la Universitatea Națională din Irlanda Galway.

Școala și-a urmat cursul, aducându-i în fața participanților pe: Gerard de Melo (*Information Extraction and Knowledge Integration*), de la Universitatea Tsinghua din Beijing, China; Roberto Navigli (*BabelNet 3.0: a core for Linguistic Linked Data and NLP*), de la Universitatea Sapienza din Roma, Italia; Nancy Ide (*Annotations as linked data, interoperability*), de la Colegiul Vassar, New York, SUA; Steve Cassidy (*The Alveo Virtual Lab: working with an API for Linguistic Data*), de la Universitatea Macquarie din Sydney, Australia; Assun-

cion Gomez-Perez, împreună cu doi cercetători postdoctorali, Jorge Gracia și Daniel Vila-Suero (*Generation and publication of Linguistic Linked Data on the Web*), de la Universitatea Politehnică din Madrid, Spania; Christian Chiarcos (*Annotation interoperability*), de la Universitatea Frankfurt, Germania, John McCrae (*Linked Data for Lexicons*), de la Universitatea Bielefeld, Germania; Thierry Declerck (*Towards a Pan European Lexicography by means of Linked (Open) Data*), de la DFKI GmbH din Saarbrücken, Germania; Michael Zock (*Needles in a haystack and how to find them. Building a resource to help authors (speakers/writers) to overcome the Tip of the Tongue problem*), de la Universitatea Aix-Marseille, Franța; Dan Cristea (*Towards interoperability of discourse annotation. Use cases of corpora*), în colaborare cu Andrei Scutelnicu (*Interconnection of lexicographic resources*) de la FII-UAIC și Dan Tufiș (*Challenges in building a publicly available reference corpus*), partea a doua, în colaborare cu Tiberiu Boroș de la ICIA.

În cadrul Școlii de vară EUROLAN – 2015 au fost, de asemenea, organizate două evenimente sate-lit: un Consorțiu doctoral și atelierul de lucru privind Mediile sociale și Web-ul datelor interconectate (RUMOUR – 2015), ambele dedicate, mai ales, tinerilor (studenți, masteranzi, doctoranzi și cercetători, aflați la începutul carierei).

Consorțiul doctoral, moderat de Gabriela Haja, de la Institutul de Filologie Română „Al. Philippide“ al Academiei Române, a avut loc în 17 iulie și timp de o oră și jumătate tinerii participanți au avut posibilitatea să-și prezinte temele de cercetare în fața profesorilor amintiți. Lucrările au fost centrate pe *Date lingvistice interconectate în regim de liber acces (Linguistic Open Data)* și *Web-ul semantic (Semantic Web)*.

RUMOUR – 2015, moderat de Diana Trandabăț și Daniela Gîfu, de la FII-UAIC, s-a desfășurat pe parcursul zilei de 18 iulie, aducând în atenție abordări inovatoare pentru exploatarea mass-mediei sociale, folosind tehnologii ale Web-ului semantic și din domeniul datelor interconectate. RUMOUR a reunit practicieni, cercetători și studenți, care au împărtășit din experiența acumulată prin practica, teoriile și analizele făcute pe mediile sociale, identificând teme de interes comun. Lucrările *workshop-ului* prezentei ediții vor fi publicate de Editura „Springer“ în seria *Communications in Computer and Information Science*.

Pe parcursul celor două săptămâni, nu au lipsit momentele de socializare, în fiecare seară, în cadrul *Sibiu by night*, comunitatea EUROLAN – 2015 bucurându-se de o bogată gamă de evenimente culturale în Piața Mare sau Piața Mică, oferind participanților posibilitatea de a interacționa într-o atmosferă relaxantă, muzică bună și tradiționala pălincă ardelească.

La mijlocul Școlii de vară EUROLAN a fost organizată și o excursie în trei dintre cele mai vestite cetăți ale Transilvaniei: Cetatea Făgăraș (fostă reședință nobiliară și princiară, începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea, restaurată de curând, Cetatea Râșnov (cetate de refugiu și apărare), cunoscută drept „Cetatea Țărănească“ și celebrul Castel Bran („Castelul lui Dracula“ atracție inefabilă pentru străini), obiectiv turistic plasat între mit și realitate istorică.

Prezenta ediție a Școlii de Vară EUROLAN s-a încheiat cu o masă rotundă, o formă de evaluare a așteptărilor și percepțiilor celor prezenți asupra organizării acestei manifestări. Pe lângă aprecierile și remarcile pozitive, profesorii invitați, deopotrivă cu tinerii cercetători, au făcut sugestii interesante și utile referitoare la viitoarele ediții ale EUROLAN-ului.

Școala de vară EUROLAN – 2015 a fost mediatizată pe larg în presa sibiană: „Tribuna“, „Ora de Sibiu“, „Știri din Sibiu – eSibian“, „Turnul Sfatului“ și „Revista Presei ULBS“.

Note

¹ *Anyone can say Anything about Anything (AAA)*, cf. Tim Berners-Lee.

² A se vedea recentul set de recomandări referitoare la protocolul adnotării resurselor de date: W3C First Public Working Draft of Web Annotation Protocol, 02 July 2015.

³ În proiectele Multilingual Web și continuarea acestuia, „Multilingual Web-LT“, ICIA a fost partener și nu este lipsit de importanță a menționa că lansarea oficială a proiectului Multilingual Web (*kick-off meeting*) a avut loc la București, în prezența reprezentanților celor mai importanți actori în domeniul web-ului semantic: W3C, Microsoft, Facebook, Opera, SAP, TAUS, XTM International, precum și a unor importante institute de cercetare și universități europene.

⁴ Pentru o prezentare a istoricului Școlilor de vară EUROLAN, ca și a personalităților de prim rang care au conferențiat de-a lungul anilor (peste 100), a se vedea <http://eurolan.info.uaic.ro/2015/previous/>.

⁵ Prezentările, exercițiile și unele dintre instrumentele *software* folosite în sesiunile practice sunt accesibile *online* pentru participanții înregistrați la Școala de vară.

Enigmele pancreasului*

Constantin Ionescu-Târgoviște

Membru corespondent al Academiei Române

Acesta a fost titlul unei sesiuni organizate în cadrul Congresului Anual al Asociației Medicale Române (16–18 aprilie 2015), la care au participat anatomici, diabetologi, chirurși, biologi și matematicieni-filosofi.

Ca de obicei, lucrările congresului s-au desfășurat în perimetrul Academiei Române, datorită rolului major pe care Nicolae Kretzulescu l-a jucat în întemeierea acestor două instituții fundamentale ale României: Asociația Medicală Română (1857) și Academia Română (1867). La aceasta din urmă, Nicolae Kretzulescu a îndeplinit funcția de președinte în două mandate diferite (1872–1873 și 1895–1898).

Titlul sesiunii *Enigmele pancreasului* a fost sugerat de numeroasele necunoscute pe care acest organ încă le ascunde. L-am numit, undeva, organul celor două *black-box*-uri, întrucât în alcătuirea lui se regăsesc două organe diferite: *pancreasul exocrin* (denumit și acinar), care produce enzimele prezente în suc pancreatic ce se varsă în duoden și *pancreasul endocrin*, reprezentat de un set de numeroase aglomerări celulare denumite *insulele Langerhans*, reprezentând numai 5% din masa pancreasului.

Țesutul acinar este format din acini de dimensiuni vizibile cu ochiul liber și reprezintă 95% din întregul organ. El este primul *black-box*, numit astfel, întrucât studiul său *in vivo* este practic imposibil, deoarece organul reacționează violent la orice agresiune mecanică. În acest țesut, are loc uneori așa-zisa *dramă abdominală*, denumită astfel de un celebru chirurg francez, Delafois, reprezentată de *pancreatita acută*. Nici pancreatita cronică nu este lipsită de dificile probleme chirurgicale, ca să nu mai vorbim de cancerul de pancreas, unul dintre cele mai mortale forme de cancer. Aceasta explică participarea la acest congres a unui număr mare de chirurși și oncologi.

Trebuie menționat că pancreasul, deși este amplasat în cea mai protejată regiune a corpului (în

spatele stomacului, ficatului și rinichiului stâng), nu posedă o capsulă peripancreatică propriu-zisă așa cum o au alte organe parenchimatose (ficatul, rinichii, de exemplu). Această capsulă a făcut obiectul unui studiu atent al anatomistului-chirurg român Mihai Gilorteanu, care, în anii '70, a publicat o lucrare extrem de interesantă denumită *Zona reflexogenă pancreatică* (1973), din păcate puțin cunoscută și valorificată în prezent, deși el a descris reacția violentă vasculo-inflamatorie, care poate conduce la moarte. În această lucrare, el a propus o metodă originală de decompresie a pancreasului inflammat, efectuând mai multe secțiuni paralele superficiale a capsulei pancreatice, cu mare atenție pentru a nu leza țesutul acinar, care, având un pH foarte alcalin, poate irita peritoneul, declanșând o peritonită acută. Chirurgii români s-au întrecut în a prezenta complexa problematică a patologiei pancreasului acinar, care sperăm că va fi reluată și cu ocazia altor congrese naționale.

În interiorul acestui pancreas, care are o formă alungită de circa 25 cm lungime și cântărește circa 70 g, se găsesc dispersate din loc în loc, într-o manieră aparent aleatorie, circa trei milioane (după datele noastre) de mici aglomerări celulare descrise în 1869 de un tânăr cercetător, Paul Langerhans (1847–1888), descrierea acestor aglomerări celulare fiind obiectul tezei sale de licență susținută la vârsta de 22 de ani! Descrierea este frumoasă, iar imaginea histologică desenată după câmpul microscopic este foarte precisă. Tânărul cercetător nu le-a putut oferi nicio semnificație, dar mai ciudat este că nici maestrul său, marele patolog Rudolf Virchow (1821–1902), n-a sesizat importanța acestei observații, ulterior, epocale.

Teza de licență a lui Langerhans a fost descoperită de anatomistul Edouard Laguësse (1861–1927) în 1893, după ce, în prealabil, marele clinician francez Étienne Lancereaux (1829–1910) a publicat primele constatări tipărite între anii 1877–1883 privind

*Alocuțiune susținută la sesiunea organizată în cadrul Congresului anual al Asociației Medicale Române (16–18 aprilie 2015)

relația dintre diabet și pancreas, folosind chiar termenul de „diabet pancreatic”. Această constatare a fost confirmată experimental de von Mering (1858–1931) și Minkowski (1958–1931), întâmplător, după efectuarea unei pancreatectomii la câine, intenția lor fiind de a studia digestia lipidelor în intestin. Întrucât funcția țesutului acinar pancreatic era deja cunoscută, ideea că aceste insule ar putea fi sediul secreției interne a pancreasului, a fost susținută de date experimentale efectuate, printre alții, de Alexander Sobolev, Emmanuel Hédon, Eugen Gley, motiv pentru care Eduard Laguësse le-a numit din acel moment „insulele Langerhans”, pe care le-a identificat și le-a studiat atent. La acea vreme, prezența hormonului antidiabetic pancreatic era atât de logică, încât fiziologul belgian Jean de Meyer, în 1909, a propus ca atunci când acest hormon va fi descoperit să poarte numele de **insulină**. Hormonul a fost descoperit de Nicolae Paulescu (1869–1931), în anul 1921, după o serie de experimente magistral efectuate, care nu lasă niciun dubiu asupra funcțiilor fundamentale ale acestui nou hormon pe care el l-a numit *pancreină*, dar în 1922, după introducerea în tratamentul diabetului a noului hormon, MacLeod și echipa sa din Canada au adoptat termenul de insulină.

S-ar putea spune că descoperirea insulinei ca hormon antidiabetic, descriindu-se toate funcțiile sale metabolice (1), a fost făcută în Europa și chiar numele noului hormon a fost de sorginte europeană. Utilizarea acestui hormon în tratamentul diabetului a fost posibilă datorită purificării extractului pancreatic de către Collip, sub supravegherea lui MacLeod, în timp ce Banting și Best au fost numai martorii acestui eveniment. Decizia Universității din Toronto de a atribui acest merit lui Banting și Best a fost o decizie național-politică, fără o corespunzătoare judecată științifică (2).

Acest ansamblu de insule reprezintă cel de-al doilea „black-box” pancreatic, denumit astfel întrucât procesele fiziologice, secreția de insulină sau cele patologice (distrucția progresivă a acestor insule, în special a celulelor secretoare de insulină denumite celule β -pancreatice) n-au putut fi studiate până în prezent, nici anatomic și nici funcțional *in vivo* și *in situ* la om. Interesul pentru ele a crescut datorită faptului că diabetul rezultă din pierderea progresivă a celulelor β -secretoare de insulină, care se produce într-o manieră rapidă, prin intervenția unui proces distructiv autoimun care apare, de regulă, la vârste tinere (sub 20 de ani), uneori, însă și la vârste ceva mai mari. Acesta este cunoscut ca Tipul 1 de diabet,

denumit și insulino-dependent, întrucât viața pacienților depinde de administrarea zilnică a insulinei. Acest tip de diabet reprezintă mai puțin de 10% din toate cazurile de diabet. În marea majoritate a cazurilor care au un debut după vârsta de 40 ani și care cel mai adesea se asociază cu obezitate, reprezintă circa 80% din cazuri, făcând mențiunea că o parte din aceștia (circa 10%) dezvoltă o formă de diabet pe care noi am denumit-o diabet intermediar (IDM – Intermediary Diabetes Mellitus), deoarece, într-adevăr, în mecanismul lor de producere se asociază și unele fenomene de autoimunitate, dar și o supraviețuire mai scăzută a celulelor β -pancreatice secretoare de insulină, similară cu aceea întâlnită în Tipul 2 de diabet.

Interesul pentru diabet și obezitate a crescut enorm în ultimele decenii, când organismele internaționale au fost alertate de creșterea marcantă a incidenței acestei patologii metabolice, denumită și **diabezitate**, care afectează patru miliarde din cele peste șapte miliarde de persoane existente în prezent. Dintre acestea, 3,5 miliarde de persoane sunt supraponderali și obezi, dintre care se recrutează pacienții cu patologie cardiovasculară, dar și pacienții diabetici. Declarați ca fiind diabetici sunt circa 400 milioane de pacienți, care necesită tratament și se află în evidențele organismelor naționale și internaționale.

Noi considerăm că acesta reprezintă numai vârful *iceberg*-ului, întrucât un număr mult mai mare de pacienți se află în stadiul „prehiperglicemic”, pe care l-am denumit astfel, deoarece „hiperglicemia” reprezintă o etapă tardivă a bolii care începe cu mulți ani sau cu multe decenii înainte și se caracterizează prin pierderea progresivă a celulelor secretoare de insulină. Din păcate, nu avem în prezent o metodă practică de a identifica această scădere, care în momentul apariției hiperglicemiei, care permite susținerea diagnosticului de diabet, mai mult de 50% din masa β -celulară este iremediabil pierdută. Acesta este motivul pentru care, de mai multe ori (3–8) am propus modificarea criteriului de definire a diabetului, care să nu mai fie **epifenomenul hiperglicemic**, ci **fenomenul** însuși, cel care a condus la apariția acesteia și care este **scăderea progresivă a masei/funcției β -celulare**. Este adevărat că metodele imagistice actuale, care pot pune în evidență scăderea masei β -celulare, nu sunt încă disponibile pentru utilizarea lor în clinică (9). În schimb, există mai mulți markeri biochimici care indică prezența disfuncției β -celulare, printre care enumerăm proin-

sulina plasmatică crescută sau creșterea semnificativă a raportului proinsulină/adiponectină, a căror costuri sunt considerate prea mari pentru a putea fi decontate de casele de asigurări de sănătate (5, 6, 8). Există identificate, în prezent, sub termenul de „*metabolomică*” modificarea mai multor parametri biochimici, care sunt modificați în etapa prehiperglicemică (10).

Punctul nostru de vedere este acela că cel puțin statele bogate ar trebui să adopte o nouă strategie de abordare a acestei patologii, întrucât în stadiul prehiperglicemic al diabetului se produc modificările vasculare de tip aterosclerotic în vasele cerebrale sau coronariene soldate cu accidente vasculare cerebrale, respectiv infarct de miocard, ale căror costuri sunt infinit mai mari decât cele ale investigațiilor menționate mai înainte și care ar putea conduce la prevenirea acestor complicații, prin numeroasele mijloace de modificare a stilului de viață, care în unele studii prospective mari, efectuate în Finlanda (11) sau Statele Unite (12) s-au dovedit a fi eficiente. Menționăm, totuși, că pentru a obține aceste rezultate pozitive, la persoanele incluse în eșantioanele urmărite, costurile desfășurării lor nu au fost deloc neglijabile.

Pancreasul endocrin este un organ special care controlează cel mai mare sistem al organismului uman, anume ansamblul metabolic, cel care asigură energia necesară funcționării tuturor celulelor organismului uman. De prezența insulinei, în concentrații care se modifică în funcție de nevoile organismului, depinde aportul de alimente, absorbția și prelucrarea lor, precum și utilizarea carburanților energetici (glucide, lipide, proteine) în toate celulele organismului. Este adevărat că reglarea metabolismului energetic este puternic influențată de mediul socio-economic în care trăim. Este interesant de notat că patologia metabolică și cardiovasculară a devenit o problemă majoră, inițial în țările dezvoltate (modelul de succes economic al SUA s-a propagat rapid). În această țară, deja în anii '70, se predicționa că dacă nu se vor lua măsuri de prevenție a acestei patologii, ea va deveni o problemă majoră în anul 2000, an pe care cei din generația noastră îl percepea a fi ceva foarte îndepărtat. Predicțiile au fost nu numai adevărate, dar ele au fost progresiv ajustate la niveluri din ce în ce mai înalte (13). Din acest punct de vedere, sănătatea populației globului este amenințată de mediul economico-politic, cel care este obligat să impulsioneze consumul (inclusiv cel alimentar), dar și să diminueze activitatea fizică prin robotizarea multora dintre activitățile care odinioară întrețineau activitățile mușchilor omului, cel mai

mare consumator de energie din organism. Vânzarea acestor dispozitive casnice sau de grădinarit automatizate întreține, alături de consumul alimentar și de băuturi zise răcoritoare, creșterea economică ce s-a dorit să fie continuă. Ne aflăm, în prezent, într-o „capcană”, în care omenirea a intrat de bunăvoie, urmând mirajele societății postindustriale, promovate de mass-media și aprig susținută financiar de economiile aflate în expansiune și care produc mult mai mult decât necesarul obișnuit al omului (14).

Omul este cea mai evoluată structură biologică a acestei planete, care a fost capabilă să împingă societățile pe spirale de bunăstare din ce în ce mai înalte, ajungând, în final, undeva sus în fața unei prăpastii, de unde se întrevăd numai două soluții: ori căderea în prăpastie (ceea ce ar însemna dispariția speciei umane), ori reîntoarcerea înapoi cu una-două spirale, unde pot fi menținute avantajele civilizației moderne, dar trebuie înlăturate, prin decizii politico-economice, toate pericolele pe care le presupune alimentația modernă *cocacolizată* și *macdonaldizată*, care presupune vehicularea prin miliardele de produse alimentare aflate în prezent în numeroasele depozite de alimente care asediază toate metropolele lumii și unde se adună, prin nefericitul proces de globalizare, un imens arsenal de substanțe chimice în cele mai sofisticate modele de prezentare, ținta predilectă pentru promovarea consumului lor fiind copiii și persoanele tinere, dar și majoritatea persoanelor lipsite de o cultură suficientă, pentru a înțelege pericolele lumii în care trăim și a învăța cum să se apere de ele.

Revenind la enigmele pancreasului, am încercat și, în mare parte, am reușit să facem o primă analiză exhaustivă a unui pancreas uman obținut de la un donator de organe, care credem că va modifica viziunea actuală privind arhitectura sistemului hormonal ce asigură homeostazia energetică a organismului, dar și posibilele vulnerabilități ale acestui sistem. Menționăm acest lucru, pentru că cele mai multe date existente pe piața științifică internațională provin din analiza pancreasului unor animale, de regulă șoareci sau șobolani, care dezvoltă o formă sau alta de diabet, uneori asemănătoare cu cele întâlnite la om. Așteptăm cu interes dezvoltarea metodelor imagistice, care să permită punerea în evidență a unor procese ce se desfășoară în acest conglomerat de mici „cutii negre” aflate în pancreas, încercând să înțelegem cum comunică între ele pentru ca, în final, să își desfășoare concertat activitatea lor normală, în același timp apărându-se de agresiunile colaterale la care sunt supuse de către societățile moderne.

Pentru prima dată în istoria lui multimilenară, construcția biologică a omului se confruntă cu o provocare nouă și neașteptată în care criza nu mai este de adaptare la un aport alimentar mic și cu randament energetic mare, ci dimpotrivă, adaptarea la un exces de aport alimentar mare. Acest aport neutilizat, din cauza sedentarismului promovat de societatea modernă (13,15), conduce la depozitarea lui în țesutul adipos, al cărui volum poate crește de două, trei sau zece ori mai mult, întrucât sistemul biologic al omului nu a prevăzut o asemenea conjunctură pentru a-și dezvolta supape eficiente de înlăturare a excesului energetic acumulat în organismul uman. Așa a apărut și s-a dezvoltat rapid chirurgia bariatrică formulă costisitoare, dar, uneori, inevitabilă.

Întrucât decidenții economico-politici nu vor găsi niciodată soluții pentru criza biologică în care ne aflăm, oamenii de știință încearcă să găsească și să propună soluții, reunindu-se în diferite părți ale lumii în congrese de anvergură mai mare sau mai mică. Unul dintre acestea, intitulat *The 4th International Symposium on Adipobiology and Adipopharmacology (ISAA)*, se va desfășura la București între 28 și 31 octombrie 2015, gazda fiind Academia Română. Deschiderea va avea loc în după-amiaza zilei de miercuri 28 octombrie, în Aula Academiei Române, acolo unde s-a desfășurat în primăvară și Sesiunea „Enigmele pancreasului”, de această dată abordând problematica ridicată de *Enigmele țesutului adipos*, sau după formularea unuia dintre inițiatorii acestui simpozion *Homo Obesus* (16). Sperăm că în concluziile finale vom oferi forurilor naționale și internaționale responsabile de sănătatea tuturor națiunilor, soluții practice vizând în primul rând prevenția, întrucât calculele făcute pentru consecințele pe termen lung ale patologiei cardiometabolice/cardiovasculare se dovedesc a nu putea fi acoperite de nicio societate, oricât de bogată ar fi aceasta.

Generația actuală de cercetători în domeniul diabetului, nutriției și bolilor metabolice va trebui să se ridice cel puțin la nivelul generației lui Nicolae Paulescu (1869–1931), cel care a făcut cea mai mare descoperire din acest domeniu, și a profesorului Ion Pavel (1897–1991), membru al Academiei Române; acesta, la 30 noiembrie 1941, a înscris în *Registrul de Diabet din București* primele sute de pacienți diabetici, ca urmare a unui anunț făcut în presa timpului în care se preciza că pacienții cu diabet pot beneficia de un „tichet de carne”, produs care, evident, se găsea mai greu în acea perioadă. Așa s-a născut *Registrul de Diabet din București*, care funcționează

neîntrerupt din 1941 și până astăzi, când numărul pacienților înregistrați în București și în împrejurimi a depășit 300 000 de cazuri. Este probabil cea mai mare bază de date colectate în Europa (posibil și în lume) într-un singur centru de-a lungul a șapte decenii împlinite. *Homo Diabeticus* își are originea în SUA, de unde a migrat în Europa de Vest și de acolo destul de rapid și în Europa de Est. Studiul epidemiologic PREDATORR, recent publicat la noi (2015), ne informează că *Homo Diabeticus* se află în România, ca la el acasă.

Bibliografie

1. Paulescu N.C., *Recherches sur le role du pancreas dans l'assimilation nutritive*, „Archives Internationales de Physiologie”, tom 17, Fascicule I: 86–109, 31 Aôut 1921.
2. Bliss M: *The discovery of insulin*, University of Chicago Press, Chicago, 1982.
3. Ionescu-Târgoviște C., Guja C., *Proinsulin, proamylin and the beta cell endoplasmic reticulum: The key for the pathogenesis of different diabetes phenotypes*, „Proc. Rom. Acad.”, Series B, 2, pp. 113–139, 2007.
4. Ionescu-Târgoviște C., *For a new paradigm of diabetes*, „Rom. J. Intern Med.” 45:3–15, 2007.
5. Ionescu-Târgoviște C., *Prolegomenon to the European Constitution Book of Diabetes Mellitus*, „Proc. Rom. Acad.”, Series B, 3, pp. 179–213, 2008.
6. Ionescu-Târgoviște C. *Proinsulin as the possible key in the pathogenesis of type 1 diabetes*, „Acta Endocrinologica”, 5, București, pp. 233–249, 2009.
7. Ionescu-Târgoviște, C., Despa F., *Biophysical alteration of the secretory track in β -cells due to molecular overcrowding: the relevance for diabetes*, „Integr. Biol.”, 3, pp. 173–179, 2011.
8. Ionescu-Târgoviște C., Guja C., Gagnic P., *In debate: the primary cause of type 1 diabetes*, „Proceed. Rom. Acad.”, Series B, 16, pp. 179–200, 2014.
9. Brom M., van der Weg W.W., Joosten Lieke et al., *Non-invasive quantification of the β -cell mass by SPECT with 111 In-labelled extendin*, „Diabetologia”, 57, pp. 950–951, 2014.
10. Bain J.R., *Targeted metabolomics finds its mark in diabetes research*, „Diabetes” 62, pp. 349–351, 2013.
11. Tuomilehto J., Lindström J., Eriksson J.G., et al., *B. Prevention of type 2 diabetes mellitus by changes in lifestyle among subjects with impaired glucose tolerance*, „N. Engl. J. Med.”, 334, pp. 1343–1350, 2001.
12. *Diabetes Prevention Program for Research Group: Reduction in the incidence of type 2 diabetes with lifestyle intervention or metformin*. „N. Engl. J. Med.” 346, pp. 393–403, 2002.
13. Booth F.W., Hawley J.A., *The erosion of physical activity in Western societies: an economic death march*, „Diabetologia” 58, pp. 1730–1734, 2015.
14. O’Rahilly S., Farooqi I. S., *Human Obesity: A Heritable Neurobehavioral Disorder That Is Highly Sensitive to Environmental Conditions* *Diabetes*, „Diabetologia”, 57, 2905–2910, 2008.
15. Roden. M., *Future of muscle research in diabetes: a look into the cristal ball*, „Diabetologia”, 58, pp. 1693–1698, 2015.
16. Chaldakov G., Fiore M., Tonchev A.B., Hristova M.G., Rancic G., Aloe L., *The adipose tissue as a third brain*, „Obesity and Metabolism”, 5, pp. 94–96, 2009.

De la „Biserica grecească neunită” la „Biserica greco-orientală” – itinerarul redenumirii Bisericii Ortodoxe din Austria între pașoptism și dualism*

*Mircea-Gheorghe Abrudan***

Istoria Bisericii Ortodoxe din Monarhia Habsburgilor în perioada secolelor XVII–XIX este încă puțin cunoscută și din cauza faptului că organizarea și statutul juridic al acesteia era diferit de la o țară sau posesiune politică la alta, în funcție de tradiția istorică a domeniilor Casei de Habsburg și de contextul istoric în care acestea au fost cucerite și înglobate în Monarhia Austriacă. Așa se face că, în timp ce în Croația, în Ungaria și în Banat, Ortodoxia, organizată ca provincie mitropolitană autonomă cu sediul la Carloviț, se bucura încă de la începutul veacului al XVIII-lea de o serie de privilegii, numite

„ilire”, care garantau liberul exercițiu al cultului, edificarea de biserici, dreptul de a deține proprietăți funciare, de a susține fundații religioase și de a-și autoadministra fondurile bisericesti și școlare în interesul dezvoltării culturale a comunităților¹, în Bucovina și în Dalmația, Biserica Ortodoxă, deși înglobată în jurisdicția Mitropoliei Carlovițului în timpul lui Iosif al II-lea, nu se bucura de privilegiile ilire, având practic un statut de semitoleranță, iar în Transilvania instituția mitropolitană și ierarhia bisericească a ortodocșilor ardeleni își încetase existența în anul 1700 prin Unirea cu Biserica

Palatul Mitropolitan și Catedrala din Sremski Carlović, Serbia

*Prelegere susținută în cadrul Conferinței „Confesiune, societate, identitate” organizată cu ocazia Zilelor Academice Clujene (12 mai 2015, Filiala Cluj-Napoca a Academiei Române)

**Prof. dr., Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Romei². Abia după răscoala lui Sofronie de la Cioara, autoritățile imperiale vieneze au fost nevoite să recunoască faptul că proiectul unirii cu Roma al tuturor românilor ardeleni eșuase, astfel că, în scopul restabilirii păcii sociale și a concordiei confesionale, Viena a acceptat prezența unui ierarh ortodox în Transilvania, însărcinându-i în acest sens pe episcopii Budei cu administrarea „*bisericilor neunite de rit grecesc din Ardeal*”, începând cu anul 1761³. Restaurația instituțională s-a produs abia în perioada împăratului Iosif al II-lea, care a restabilit *de jure* și *de facto* ierarhia ortodoxă în Transilvania, numindu-l ca „episcop plin” pe Ghedeon Nichitici (1783–1788), instalat oficial de către guvernatorul Samuel von Brukenthal la Sibiu, în 12 iulie 1784, și subordonând Episcopia „neunită” a Ardealului „*in dogmaticis et pure spiritualibus*” față de Mitropolia de la Carloviț, relație care va dura până la sfârșitul anului 1864. În timpul următorului episcop, Gherasim Adamovici (1789–1796), structura organizatorică ortodoxă se consolidează și dobândește prin articolul de lege 60 al Dietei clujene din 1790–1791 dreptul de liber exercițiu al cultului, rămânând însă, în continuare, în afara sistemului celor patru religii recepte. Situația se va perpetua și în cursul lungii păstoriri a primului ierarh român de după unire, Vasile Moga (1810–1845), când eparhia este supusă unui prozelitism unit sistematic, prin concursul autorităților civile și a celor eclesiastice catolice de ambele rituri⁴.

În studiul de față, voi urmări itinerariul denumirii oficiale a Bisericii Ortodoxe din Monarhia Habsburgilor între Revoluția de la 1848 și nașterea dualismului austro-ungar din 1867, analizând o serie de documente edite și inedite emise de Curtea de la Viena, de Biserica Catolică de ambele rituri și de ierarhia bisericească ortodoxă, sârbească și românească, din jurisdicția Mitropoliei Carlovițului.

Denumirea episcopiiilor și a ierarhilor ortodocși din Imperiul Habsburgic cade sub incidența actelor cancelariei imperiale vieneze și astfel a utilizării terminologiei consacrate în documentele oficiale emise de Curte, odată cu sfârșitul secolului al XVII-lea, respectiv începutul veacului al XVIII-lea, referitoare la Mitropolia Carlovițului. Cu toate că în timpul împăratului Leopold I (1658–1705) actele administrației austriece dedicate națiunii sârbești vorbesc despre „*orientalis ecclesia graeci ritus*”, terminologia care se va încetățeni treptat în următoarele decenii va fi cea de „*orientalis ecclesia graeci ritus episcopi non unitorum*” sau „*episcopi graeci ritus non unitorum*”⁵, apoi, începând cu dom-

nia Mariei Theresia (1740–1780), se va generaliza și standardiza, cuprinzând toate comunitățile acestei Biserici din Imperiul Habsburgic. Titlurile „credința grecească neunită”, „ritul grecesc neunit”, „episcopul neunit”, „legea grecească neunită”, „legea greco-neunită”, „bisericiile, consistoriile și mănăstirile neunite”, consfințite de „Rescriptul declaratoriu” (1779) și de „Sistema Consistorială” (1782)⁶ vor fi întrebuințate apoi în mod oficial și permanent până la Revoluția de la 1848. Respectivile denumiri negative defineau, de fapt, identitatea acestei Biserici prin raportarea ei la Biserica unită cu Roma, având, în concepția ortodocșilor, o conotație peiorativă, depreciativă și discriminatorie.

Ierarhia sârbească și românească de la conducerea tuturor episcopiiilor Mitropoliei Carlovițului a păstrat și a cultivat, însă, în mod conștient, dar nu ostentativ sau provocator, în rândurile păstorilor lor ortodoxia credinței, în pofida denumirii negative impuse de autorități comunității lor eclesiale. Cel mai bine se poate sesiza acest program pastoral din titulatura pe care au înscris-o pe antimisele⁷, singheliile și cărțile de cult, difuzate regulat către toate parohiile din cuprinsul eparhiilor. Atât în cazul arhierieiilor sârbi din Croația, Ungaria și Banat, dar și a celor sârbi și români din Transilvania și Bucovina, edițiile succesive de antimise grecești, slavonești, sârbești și românești din cursul secolului al XVIII-lea și din prima jumătate a celui de-al XIX-lea, titulatura imprimată pe antimise îi definesc drept episcopi „pravoslavnici”, uneori „pravoslavnici și neuniți”⁸. Prin apelativul „pravoslavnic” atât în forma sa de substantiv, cât și în cea de adjectiv, era de fapt definită în cel mai intim mod identitatea lor eclesială clasică și se sublinia aderența liberă și conștiința explicită a apartenenței lor și a eparhiilor lor la Biserica dreptmăritoare, cea Ortodoxă. Pe de altă parte, utilizarea, ce-i drept mai rară, a celui de-al doilea termen de „neunit” se explică prin relația sa de antinomie cu cel de „unit”, astfel definiția eclesiolgică a ortodocșilor devenind mai clară și prin delimitarea clară de clerul și credincioșii uniți cu Roma, cu alte cuvinte de catolicii de rit grecesc sau bizantin. Folosind concomitent ambele titluri de „neunit și pravoslavnic”, episcopii au dus astfel o politică confesională prudentă pentru a nu se expune în fața brațului secular habsburgic și a puternicei Biserici Catolice, autorități civile și bisericesti care au continuat să-i numească, pe întreaga durată a veacului al XVIII-lea, episcopi „greco-

neuniți” sau „schismatici”, comunității lor eclesiale fiindu-i conferită în mod oficial denumirea de „Biserică grecească neunită”⁹.

Chestiunea redenumirii titulaturii Bisericii a fost luată în discuție în ședințele primului sinod eparhial de la Sibiu, din martie 1850. În paragraful șapte, la punctul trei, se prevedea că „*Întru adevăr Biserica noastră din vechime s-au numit Biserica răsăriteană – și numai târziu au început alte confesiuni a numi pre Biserica noastră prin o definițiune negativă Biserica greco-neunită*”, în acest sens, soborul a hotărât înlăturarea acestei „*numiri necuvenite*” și introducerea „*pentru totdeauna a adevăratei vechi numiri Biserica răsăriteană*”, rugându-l pe „*Majestatea sa a sancționa ștergerea numirei cei negative și vătămătoare [...] și prea milostiv a porunci ca pre viitoriu să se numească «Biserica răsăriteană»*”¹⁰.

Această repudiere deschisă a denumirii negative, impusă din exterior, nu i-a aparținut însă episcopului Andrei Șaguna în mod exclusiv, ci a fost una dintre doleanțele comune exprimate de diferiți membri ai ierarhiei ortodoxe din întreaga monarhie. Prima cerere adresată către Ministerul Cultelor, pentru a se schimba oficial titulatura negativă a Bisericii Ortodoxe în toate raporturile ei cu autoritățile, a fost înregistrată la Viena la începutul anului 1849, prin memoriul, în cinci puncte, înaintat de mai multe comunități pravoslavnice din Dalmația, care cereau în primul rând „*ca denumirea de greco-neunit sau acatolic al ritului nostru să nu mai fie utilizată, ci aceasta să fie numită Biserica dreptcredincioasă (rechtgläubige) sau răsăriteană (morgenländische)*”¹¹. Această chestiune sensibilă și de onoare a Bisericii Ortodoxe din Austria a fost discutată deschis în cadrul ședințelor conferinței episcopilor ortodocși din Monarhia Habsburgică, desfășurată la Viena în perioada 15 octombrie 1850–2 iulie 1851¹². În cadrul întrunirii din 4 noiembrie 1850, episcopul Eugen Hackmann al Bucovinei a ridicat această problemă pe ordinea de zi, cerând ca sinodul să adreseze un apel autorităților ca pe viitor Biserica Ortodoxă să fie numită „*Biserica orientală dreptcredincioasă*”, dorind însă ca el să fie recunoscut ca inițiator al acestei cereri. Dorința lui Hackmann a întrunit unanimitatea participanților, aceștia obiectând însă față de pretenția episcopului de a fi considerat inițiatorul cererii și subliniind la unison că „*toți episcopii de ani de zile și-au manifestat dorința de a schimba denumirea negativă de până acum a Bisericii, mai mulți dintre ei înaintând înaltului guvern propunerile lor referitoare la această problemă*”¹².

Andrei Șaguna a fost de părere ca această doleanță să fie trimisă autorităților într-un memoriu mai larg care să înglobeze toate cererile ortodocșilor către guvern; în acest sens, în ziua următoare, a prezentat plenului conferinței un proiect, în opt paragrafe, care exprima viziunea sa despre problemele arzătoare, comune tuturor ortodocșilor din Imperiu. Pentru a sensibiliza autoritățile, Șaguna pleca de la ideea egalei-îndreptări a Bisericii răsăritene cu celelalte biserici creștine din monarhie, principiu statuat de drepturile fundamentale garantate prin actul constituțional din 4 martie 1849 și pretindea că „*denumirea negativă de Biserica neunită trebuie înlăturată, prin înlocuirea acesteia cu denumirea pozitivă Biserica răsăriteană dreptcredincioasă*” („*morgen-ländische Rechtgläubige Kirche*”)¹³. Chiar dacă proiectul episcopului ardelean nu a fost asumat de către întreaga ierarhie ortodoxă din Austria, el a continuat această luptă, în vederea schimbării oficiale a denumirii ortodocșilor, trimițând pe adresa Ministerului Cultelor o serie întreagă de adrese ce atingeau, între altele, și chestiunea titulaturii bisericesti¹⁴. La multe din demersurile sale, Șaguna nu a primit niciun răspuns din partea ministrului Leo Thun, în acest caz văzându-se îndreptățit să apeleze direct la împăratul Franz Joseph, căruia i-a înaintat un memoriu, în forma unei broșuri tipărite, la 1 decembrie 1855¹⁵. Punctul culminant al petițiilor adresate ministrului Cultelor s-a înregistrat între anii 1853–1856, când ministerul a realizat un raport către împărat referitor la subiectul denumirii oficiale a episcopului Șaguna, care fusese numit în anumite acte guberniale și guvernamentale fie „*episcop de Sibiu*”, fie „*episcop greco-oriental al Transilvaniei*”, astfel că Thun dorea să înlătore orice neclaritate în această privință. Decizia ministerială, sancționată de împărat, a fost emisă în august și decembrie 1856, când Thun mandata autoritățile să utilizeze în continuare în toate documentele oficiale titulatura de „*episcop greco-neunit al Transilvaniei*”¹⁶.

În vara anului 1860, chestiunea titulaturii a revenit în atenția ministerului, în urma petiției patriarhului Iosif Raiacici către împărat, care solicita din nou aprobarea unei „*denumiri rezonabile în locul celei de greco-neunit*” și stoparea sprijinului acordat de către autorități „*în favoarea prozelitismului uniat*”¹⁸. În luna iulie, pe adresa ministerului, au intrat mai multe solicitări venite de la diferiți episcopi și stareți de mănăstiri care propuneau trei posibile denumiri, considerate potrivite, pentru a fi asumate de autorități în raporturile acestora cu Biserica și credincioșii

lor. Față de opinia lui Andrei Șaguna, care propusese termenul „greco-răsăritean”, sârbii veneau cu denumiri mai explicite, din punct de vedere dogmatic: „Biserica ortodoxă-orientală”, „Biserica ortodoxă-catolică orientală” și „Biserica orientală-ortodoxă”. În urma acestor sesizări, ministrul Thun l-a însărcinat pe consilierul său, Constantin Jirecek, răspunzător cu problemele bisericesti ortodoxe, cerându-i să realizeze un referat ministerial, pe baza căruia să transmită Consiliului de miniștri un răspuns. După ce prezenta o schiță istorică a titulaturii uzitate de cancelaria imperială, pentru a-i identifica pe ortodocși, Jirecek evidențiază faptul că orice trimitere la particula „catolică”, care reproduce definiția ecleziologică a simbolului niceo-constantinopolitan (*katoliki ecclesia*) este inacceptabilă, deoarece poate duce la confuzii și ar stârni o reacție negativă din partea Bisericii Romei. Din acest motiv, se aprecia drept potrivită eventuala utilizare a denumirii „Biserica ortodoxă-orientală”, care ar satisface doleanțele petiționarilor¹⁹. Chestiunea a fost discutată în ședința Consiliului de miniștri din 20 septembrie 1860, aceasta figurând sub numărul 4 al doleanțelor comune exprimate de patriarhul Iosif Raiacici și de episcopii Samuil Mașirevici și Andrei Șaguna. Thun preciza însă că „*acest punct ar fi preferabil să rămână nerezolvat, deoarece nu este potrivit pentru o aprobare*”. Duplicitatea ministrului reiese mai ales din observația pe care o nota în dreptul acestei cereri, circumscrisă în petiția patriarhului, menționând că „*nu este vorba de a rezolva toate punctele solicitate de petiționari, ci doar despre acelea pe care ei pun cel mai mare preț și care ar duce astfel la liniștirea sârbilor*”²⁰. Poziția ministrului Thun față de această chestiune se observă cel mai bine din actul expedit, cu două luni înainte, locotenentei Transilvaniei, guvernatorilor Banatului, Dalmației și Transilvaniei, banului Croației și președintelui dietei Bucovinei, în care menționa în mod limpede că „*trebuie să respecte cu exactitate observațiile anterioare stipulate în actul din 14 decembrie 1856*”, care consfințea nimic altceva decât „corectitudinea istorică” a titulaturii de „Biserică greco-neunită”²¹.

Problemei i s-a găsit o soluționare pozitivă abia patru ani mai târziu, în timpul cabinetului Schmerling, care a înaintat împăratului spre sancționare propunerea ca Biserica greco-neunită să primească în toate documentele oficiale și publice denumirea de „greco-orientală”, termenul „ortodoxie” sau „dreaptă credință” fiind unul inacceptabil, deoarece nu i-a fost atribuit de către stat nici măcar Bisericii

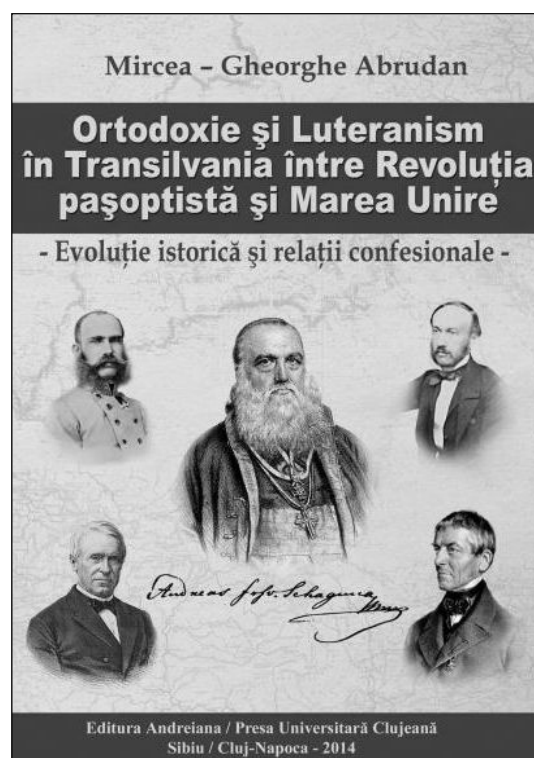
Catolice²². Astfel, împăratul Franz Joseph a semnat, în 26 noiembrie 1864, decretul maiestatic prin care a aprobat introducerea termenului, propus de Șaguna cu un deceniu înainte, de „greco-oriental” (*griechisch-orientalisch*), pe care toate autoritățile publice au fost îndatorate să-l utilizeze în relația lor cu Biserica Ortodoxă, începând cu 29 noiembrie 1864²³.

Desigur, întrebarea firească ce se naște în urma celor prezentate este de ce au avut nevoie autoritățile austriece de paisprezece ani pentru a recunoaște o denumire bisericască, pe care, oricum, ierarhii ortodocși au folosit-o în mod curent după revoluția pașoptistă, nemaisocotind faptul că, uneori, chiar și cancelariile centrale sau regionale au făcut uz de termenii „ortodox” sau „greco-oriental” în acte oficiale, din partea guvernatorului Transilvaniei Karl Schwarzenberg primindu-se chiar o cerere expresă pentru rezolvarea pozitivă a situației²⁴. Răspunsurile pot fi multiple și nuanțate. Referitor la cazul particular al Transilvaniei și al episcopului Andrei Șaguna pot fi conturate în principal două motivații. În primul rând, este vorba de atitudinea conservatoare și de vădită sprijinire a Bisericii unite de către autorități, nu numai până în momentul Revoluției din 1848, ci și în deceniul neoabsolutismului, tradiție de care cercurile politice vieneze și Casa imperială apostolică, deci misionară, cu greu se puteau despărți, mai ales în cazul Transilvaniei, care era atât de expusă din punct de vedere național și politic „pericolelor daco-romanismului” și „panslavismului ortodox rusesc”, pe care destul de multe voci din lăuntru și din afara Ardealului îl incriminau și se grăbeau să-l dezavueze, mai ales în momente critice.

În al doilea rând, este vorba de opoziția vădită a ierarhiei catolice față de „ambițiile” și „pretențiile” lui Șaguna, care, începând cu primii ani de după momentul de răscruce 1848–1849, a fost privit drept o veritabilă piedică în fața extinderii unirii religioase. Astfel, odată cu acuzele lui Vasile Erdély, episcopul unit al Oradiei, cel ce trimisese în ianuarie 1850 ministrului de Interne un act incriminator la adresa episcopului Șaguna, care ar fi făcut „*apel la revenirea uniților de la unire*”²⁵, încurajând, așadar, defectiunile înregistrate de „Sfânta unire” în părțile bihorene în anii 1846–1853²⁶, acțiuni care necesitau, în opinia primatului Ungariei, o întărire grabnică a Bisericii greco-catolice prin înființarea a două noi episcopii în Ungaria și Transilvania²⁷, în ciuda faptului că energicul episcop de la Sibiu își câștigase un credit politic masiv la Viena, miniștrii Bach și Thun

au căutat pe toată durata neoabsolutismului să tempereze anvergura popularității crescânde a acestuia, respingând majoritatea doleanțelor sale confesionale și discutând, în anii 1852–1853, oportunitatea strămutării lui Șaguna în altă „dieceză greco-neunită” din Ungaria, pentru a anihila, sau, cel puțin, limita acțiunile sale „schismatice”, ce întrețineau în opinia miniștrilor „separația dintre românii uniți și neuniți” din Transilvania²⁸. După Vasile Erdély, cel de-al doilea prelat unit, care a intervenit la Viena împotriva rezolvării pozitive a redenumirii titulaturii Bisericii Ortodoxe și a restaurării Mitropoliei Ardealului a fost episcopul Alexandru Șterca Șuluțiu de la Blaj. La începutul anului 1853, a expediat Ministerului Cultelor o plângere în care reclama ilegalitatea utilizării de către Andrei Șaguna în documente publice, bisericești și civile, a titulaturii de baron și episcop greco-oriental al Transilvaniei, solicitând guvernului sancționarea ierarhului de la Sibiu și interzicerea categorică pe viitor a folosirii acestei titulaturi. Considerându-o ilegală, Șuluțiu propunea ministrului Thun ca în toate actele publice și oficiale, atât episcopul Șaguna, cât și eparhia ortodoxă a Transilvaniei împreună cu toți credincioșii ei să fie definiți prin apelativele „schismatici” sau „neuniți”, consfințite de legislația și practica austriacă și catolică, începând cu prima jumătate a secolului XVIII. Ministerul i-a răspuns episcopului de la Blaj, încredințându-l că guvernul respectă terminologia invocată, reglementând încă din mai 1850 titulatura de „greco-neuniți” pentru toți credincioșii neuniți cu Roma din întreaga monarhie, dar îi atrăgea, totodată, atenția că „*la fel ca și în toate statele și țările lumii civilizate*” nu îi este îngăduit în „afacerile oficiale” să jignească confesiunile necatolice, prin utilizarea termenului „acatolici”²⁹.

În ciuda acestor piedici, ierarhii ortodocși nu s-au descurajat, ci au stăruit în definirea bisericii lor, atât în documente oficiale, cât mai ales în acte și cărți bisericești drept „greco-răsăriteană”, considerând că acest apelativ definește cel mai bine identitatea proprie a comunității eclesiale ortodoxe, în raport cu statul și cu celelalte confesiuni. În fața împăratului și a miniștrilor săi, ierarhii Bisericii Ortodoxe din Imperiul Habsburgic au definit biserica lor ca fiind păstrătoarea fidelă a credinței apostolice și patristice nealterate, dar nu au redus granițele eclesiale la limitele Ortodoxiei, pe care, cu toate că au definit-o cea dreptcredincioasă, nu au considerat-o și singura Biserică adevărată a lui Hristos, evitând, așadar, să cadă

în aceeași gândire eclesiologică exclusivă susținută de Biserica Romei, care continua să se vadă pe sine a fi singura deținătoare a plenitudinii credinței apostolice.

Note

¹ N. Bocșan, *Contribuții la istoria iluminismului în Banat*, Editura Facla, Timișoara, 1986, pp. 132–142; Paul Brusanowski, *Jurisdicția bisericească și privilegiile ilirice în Banat și Ungaria de Sud/Serbia de Nord în secolele XVII–XVIII*, în „Piramida”, anul II, nr. 4, Zdrenianin, 2012, pp. 124–141.

² Despre Unirea românilor cu Biserica Romei, vezi Remus Câmpeanu, *Biserica Română Unită între istorie și istoriografie*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003; J. Marte, V. Ioniță, I. Mârza, Laura Stanciu, E. Ch. Suttner (ed.), *Die Union der Rumänen Siebenbürgens mit der Kirche von Rom, Band I. Von den Anfängen bis 1701/Unirea românilor transilvăneni cu Biserica Romei, vol. I. De la începuturi până în anul 1701*, Editura Enciclopedică, București, 2010; M. Păcurariu, *Uniația în Transilvania în trecut și astăzi*, Editura Andreiana, Sibiu, 2010; E. Ch. Suttner, *Unirea Bisericii în Transilvania*, traducere din limba germană de L. Ghiman, Editura „Galaxia Gutenberg”, Târgu Lăpuș, 2010.

³ N. Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, ediție critică de I. Oprisan, Editura Saeculum, București, 2007, p. 197.

⁴ M.-Gh. Abrudan, *Ortodoxie și Luteranism în Transilvania între Revoluția pașoptistă și Marea Unire. Evoluție istorică și relații confesionale*, Editura Andreiana/Presa Universitară Clujeană, Sibiu/Cluj-Napoca, 2015, pp. 119–144, 454–472.

⁵ W.M. Plöchl, *Die Wiener Orthodoxen Griechen. Eine Studie zur Rechts- und Kulturgeschichte der Kirchengemeinden zum Hl. Georg und zur Hl. Dreifaltigkeit und zur Errichtung der*

Metropolis von Austria, Verlag des Verbandes der wissenschaftlichen Gesellschaften Österreichs, Wien, 1983, p. 63.

⁶ Vezi cele două documente în I.-V. Leb, G.-V. Gărdan, M. Eppel, P. Vesa, *Instituții Ecleziastice. Compendiu de Legislație Bisericească (Secolul al XIX-lea)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010, pp. 37–83.

⁷ Antimisul este unul din obiectele liturgice esențiale ale Bisericii Ortodoxe, fără de care nu se poate săvârși Sfânta Liturghie. Are forma unei bucați pătrate de pânză, stofă de in sau mătase pe care este pictată, brodată sau imprimată scena punerii în mormânt a lui Iisus Hristos și care se așază pe masa sfântului altar a tuturor bisericilor pentru săvârșirea Sfintei Liturghii. Antimisele se sfințesc prin ungerea cu Sfântul și Marele Mir numai de către arhieru, care-l semnează olograf și-l trimite tuturor parohiilor din jurisdicția sa, indicând destinația precisă pentru care a fost dat, devenind astfel semnul văzut al legăturii preotului dintr-o parohie cu ierarhul său canonic. Amănunte la Nica M. Tuță, *Sfântul Antimis. Studiu istoric, liturgic și simbolic*, ediție anastatică, Editura Nemira, București, 2014.

⁸ Gh. Cotoșman, „Antimisele Mitropoliei Banatului. Contribuții la istoria Mitropoliei Banatului din secolele XVIII și XIX”, în „Mitropolia Banatului”, anul XV, nr. 10–12, Timișoara, 1965, pp. 718–740; *Idem*, *Singeliile sau gramatele Mitropoliei Banatului*, în „Mitropolia Banatului”, anul XVI, nr. 4–6, Timișoara, 1966, pp. 307–338; P. Cherescu, *Antimisele din colecția muzeului Arhiepiscopiei Sibiului. Studiu istorico-liturgic*, în „Revista Teologică”, anul IV (76), nr. 4, Sibiu, 1994, pp. 49–72.

⁹ Șt. Lupșa, *Știri și documente despre Biserica Ortodoxă Română din Ardeal după 1761, culese din Arhiva Consiliului de Stat și a Cabinetului imperial din Viena*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1945; I. Mateiu, *Vacanțele Mitropoliei ortodoxe din Ardeal în veacul al XVIII-lea. Documente inedite*, Tipografia Dr. S. Bornemisa, Cluj, 1922.

¹⁰ *Actele soboarelor Bisericei greco-resăritene din Ardeal din anii 1850 și 1860*, Tipografia diecesană, Sibiu, 1860, p. 34.

¹¹ *Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Kultus und Unterrichtsministerium, Kultus-Präsidium 1849*, „Karton“ 3, 3710/MI.1849 (în continuare *ÖStA, AVA*).

¹² Descrierea acestei conferințe intitulată *Tagebuch über die bischöflichen Berathungen in Wien*, în Ilarion Pușcariu, *Documente pentru limbă și istorie*, tomul I, Tipariul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1889, pp. 269–313.

¹³ *Ibidem*, pp. 271–272.

¹⁴ *Ibidem*, p. 312.

¹⁵ Amănunte la M. Săsăujan, *Biserică greco-neunită sau Biserică greco-răsăriteană? Considerații istorice și eclesiologice ale episcopului Andrei Șaguna la mijlocul secolului al XIX-lea*, în „Tabor”, anul II, nr. 11, Cluj-Napoca, 2009, pp. 47–55.

¹⁶ A. Freiherr von Schaguna, *Euer Majestät, Allergnädigster Kaiser und Herr!*, Hermannstadt am 1-ten December 1855, 18 p.; publicat și în I. Pușcariu, *Metropolia românilor. Colecțiunea actelor*, pp. 122–151.

¹⁷ *ÖStA, AVA, Kultus und Unterrichtsministerium, Neuer Kultus, Akatolischer Teil, Gr.orthodox (1849–1946)*, „Karton“ 6, Nr. 5616, dato 2 August, 1856/130.

¹⁸ Petiția în 12 puncte a fost trimisă de împărat ministrului Thun spre rezolvare, acesta a prezentat-o în plenum Consiliului de miniștri

din 23 august 1860. St. Malfèr, *Die Protokolle des Österreichischen Ministerrates 1848–1867. IV. Abteilung. Das Ministerium Rechberg, Band 2, 6. März 1860–16. Oktober 1860*, Österreichischer Bundesverlag, Wien, 2007, pp. 383–386.

¹⁹ *ÖStA, AVA, Kultus und Unterrichtsministerium, Neuer Kultus, Akatolischer Teil, Gr.orthodox (1849–1946)*, „Karton“ 6, Nr. 12930/400.1860; Nr. 8946/CM 1865.

²⁰ St. Malfèr, *Die Protokolle des Österreichischen Ministerrates 1848–1867. IV. Abteilung. Das Ministerium Rechberg, Band 2*, p. 439.

²¹ *ÖStA, AVA, Kultus und Unterrichtsministerium, Neuer Kultus, Akatolischer Teil, Gr.orthodox (1849–1946)*, „Karton“ 6, Nr. 2010/323.1856.

²² W.M. Plöchl, *Die Wiener Orthodoxen Griechen*, p. 65. Că romano-catolicii nu erau indiferenți față de acest subiect o arată și editorialul, care anunța noua denumire oficială „a orientalilor”, publicat în periodicul Arhidiecezei Vienei *Bezeichnung der griechisch nicht unierten Kirche im ämtlichen Verkehre*, în „Wiener Diöcesanblatt”, Nr. 3, Wien, 25 Jänner 1865, p. 22.

²³ *ÖStA, HHStA, Kabinettskanzlei, Minister-Conferenz-Kanzlei Vorträge, 1864*, „Karton“ 17, Nr. 3331/1864.

²⁴ *Schwarzenberg către Oberste Polizeibehörde in Wien*, Hermannstadt, 29. Jänner 1856, în *ÖStA, AVA, Oberste Polizeibehörde, Präsidium II*, 1018/1856.

²⁵ Th. Kletečka, *Die Protokolle des Österreichischen Ministerrates 1848–1867. II. Abteilung. Das Ministerium Schwarzenberg, Band 2, 8 Jänner 1850–30 April 1850*, Öbv & htp Verlag, Wien, 2005, p. 26.

²⁶ Despre aceste treceri religioase, M. Eppel, *La frontiera ortodoxiei românești. Vicariatul de la Oradea (1848–1918)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012, pp. 46–52. Chestiunea trecerilor religioase din dieceza Oradiei Mari a fost discutată și în cadrul Consiliului de miniștri din ianuarie 1854, când s-a acceptat urgentarea procedurii de „creare a unei arhiepiscopii și a două episcopii pentru greco-catolici”, deoarece această decizie este în măsură să întărească Biserica unită. W. Heindl, *Die Protokolle des Österreichischen Ministerrates 1848–1867. III. Abteilung. Das Ministerium Buol-Schauenstein, Band 3, 11 Oktober 1853–19 Dezember 1854*, Österreichischer Bundesverlag, Wien, 1984, pp. 89–91.

²⁷ Th. Kletečka, *Die Protokolle des Österreichischen Ministerrates 1848–1867. II. Abteilung. Das Ministerium Schwarzenberg, Band 2*, pp. 72.

²⁸ *Vortrag des k.k. Kultus und Unterrichtsministers aus 13. September 1852*, în *ÖStA, HHStA, Kabinettskanzlei, Minister-Conferenz-Kanzlei Vorträge, 1852*, „Karton“ 16, Nr. 3062/1852, fila 751–756; W. Heindl, *Die Protokolle des Österreichischen Ministerrates 1848–1867. III. Abteilung. Das Ministerium Buol-Schauenstein, Band 1, 14 April 1852–13 März 1853*, Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, Wien, 1975, pp. 472–475.

²⁹ *ÖStA, AVA, Kultus und Unterrichtsministerium, Neuer Kultus, Akatolischer Teil, Gr.orthodox (1849–1946)*, „Karton“ 6, Nr. 1046/90.1853.

Istoria și discursul identitar în dezbateri profesionale

Acad. Alexandru Zub

La Târgu Neamț, lângă impunătoarea cetate mușatină și „Ozana cea frumos curgătoare”, a avut loc, de curând (10–12 septembrie a.c.), o reuniune de breaslă a dascălilor de istorie, din inițiativa inspectoratului de resort (prin distinsa profesoară Elena Preda), reuniune la care au luat parte și unii specialiști din domenii conexe, preocupați și ei de tematica identității de grup la nivel local, național, mondial.

Asociația Profesorilor de Istorie din localitate și din alte județe s-a implicat lăudabil în realizarea acestei reuniuni, gândită din capul locului ca un experiment cu semnificație majoră pentru școala românească de orice nivel, instituție ajunsă, neîndoiește, în mare impas.

Un argument *pro domo* atrăgea luarea-aminte, în programul reuniunii, asupra situației vitrege a școlii noastre și, mai ales, a istoriei ca disciplină umanistă, tratată cu totul nedemn de factorii responsabili. În mod firesc, s-a pornit de la ideea că „criza profundă

de identitate națională, confuzia creată de problemele economice pot fi depășite cu certitudine, dacă pe parcursul procesului educațional sunt create premisele educației pentru conștiința apartenenței la un popor cu o istorie remarcabilă, stima de sine și față de valorile perene românești, care au creat condițiile pentru rezistența în fața oricăror vicisitudini istorice”.

Fenomenul globalizării este privit, contextual, ca un factor agravant, de natură a spori confuzia, deruta, lipsa de șanse resurecționale. „Scopul conferinței, se spune în preambul, este acela de a sensibiliza și coagula factorii de decizie, la nivel național și internațional, prin crearea unei conjuncturi favorabile pentru decizii de maximă prioritate, cu privire la educația tinerilor prin și pentru istorie și identitate națională.”

Dezinteresul tinerilor în raport cu identitatea colectivă, neimplicarea adecvată în viața socială fac

Cetatea Neamțului

parte din criza pe care lumea o traversează de la un timp, criză multiplă și cu urmări nespuse de grave, cel puțin în viitorul apropiat.

Un *memorandum* pe măsură, întocmit de cadrele didactice și de reprezentanți ai cercetării științifice, este menit a sensibiliza pe cât posibil factorii de răspundere, de la președintele țării, parlament și guvern până la cei de nivel mai modest, constituind un apel la mobilizarea interesului public pentru soarta școlii românești.

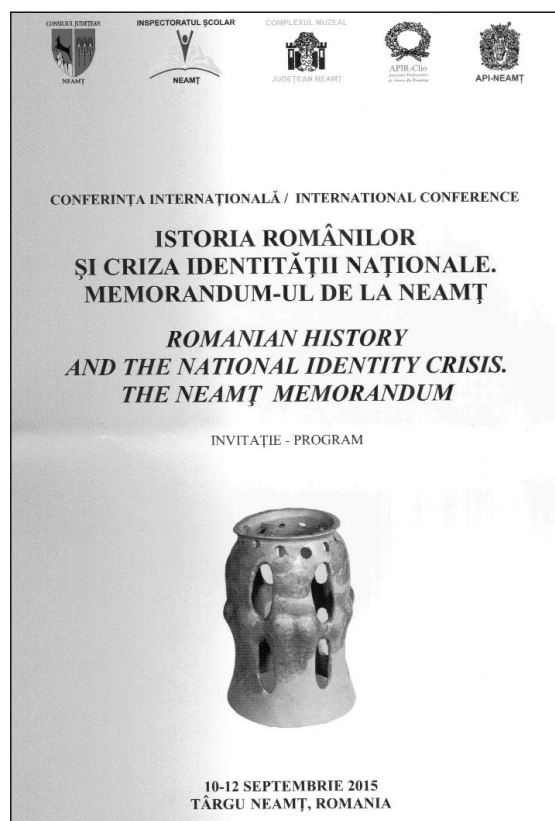
Locul istoriei, ca disciplină, în acest cadru, a constituit însuși miezul alocuțiilor rostite la Târgu Neamț, în sobra sală de festivități pusă la dispoziția organizatorilor.

Istoria românilor și criza identității naționale, tema reuniunii, pare să fi primit, la reuniunea evocată, un impuls benefic, într-un moment când lumea noastră cunoaște noi motive de neliniște, dacă nu și de abandon păgubos. Profesorii Gheorghe Cliveti și Florin Alexandru Platon de la *Alma Mater Iassiensis* au adus contribuții notabile la definirea unor aspecte din vasta și complexa problematică pusă în discuție.

Personal, am socotit că nu este abuziv să evoc, în prima parte a sesiunii, unele repere valabile din istoriografia română, tocmai pe linia discursului identitar și a stătalității noastre moderne.

Sunt teme la fel de complexe, pe cât de aporetice, din care se pot degaja noi argumente în sprijinul istoriei ca disciplină didactică.

Câteva nume, dintre intervenienți, se cuvin amintite, aici, date fiind competențele lor: dr. Dan Dumitrescu de la ministerul de resort; profesorii Călin Felezeu și Nicolae Păun de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, Ludmila Coadă și Ion Gumenâi din Chișinău, fiecare antamând aspecte ale problemei în orizontul experienței personale, însă ținând cont și de contextul epocii. A rezultat din cele mai multe alocuțiuni că Sistemul „Bologna” trebuie părăsit, ca unul ce a compromis anumite valori tradiționale, fără a le înlocui cu altele mai solide.

A fost o soluție nefericită, după cum au recunoscut chiar unii dintre promotorii săi din capitală și din alte centre universitare.

Apelul preconizat, la finele sesiunii, ca o concluzie firească a dezbaterilor, se vrea un semnal de alarmă, încă unul, asupra situației precare a învățământului istoric, îndeosebi a celui preuniversitar, diminuat mereu și incoerent, la nivel de programă, ca și în manualele respective.

Un mic revirement pare a se fi produs, în ultimul timp, sub presiunea societății civile, dar poate și ca efect al unor mutații sesizabile în sfera geopolitică și în unele zone ale puterii. Textul, revendicativ și programatic, emis de profesorii adunați anume la Târgu Neamț este un *memento* deontologic la care se va face recurs în perspectiva noilor reglementări din zona didactică. Îl așteptăm cu tot interesul.

Criza financiară – saturație și criză produsă de decizii discontinue

*Ionuț Purica**

Rezumat

Modelul prezentat propune o abordare care poate descrie dinamica neliniară în timpul unei crize, astfel încât să cuantifice și să prezică un comportament discontinuu potențial.

În acest caz, comportamentul de criză, asociat cu realocarea de fonduri financiare între diferite instrumente de credit, descrise ca meme cu sensul lui Dawkins, este dovedit a fi de natură discontinuă generată de o penetrare logistică în nișa de comportament financiar. De fapt, funcția de penetrare logistică este tipică în crearea comportamentului ciclic al structurilor economice, după cum arată Marchetti și alții din IIASA.

Descrierea procesului se face cu o ecuație Fokker-Planck, a cărei soluție staționară conduce la o soluție cu o bifurcație și cu traiectorii de evoluție pe o catastrofă de tip „cusp“, care poate descrie comportamentul de decizie discontinuu.

Cuvinte cheie: nonlinear models, decision, financial crisis, meme

JEL classification: C3, C61, C62, D7, D87.

Realitate socială și comportament colectiv

Într-o lucrare din anii '80, Marchetti identifică răspândirea ideilor (de exemplu, inovația tehnologică), ca având proprietăți biologice, cum sunt mutațiile, selecția și difuzia. El s-a concentrat asupra celui mai evident dintre cele trei mecanisme, adică difuzia, identificând penetrarea logistică și unde de comportament economic în diverse domenii, cum este energia.

Mai înainte, Dawkins a dezvoltat noțiunea de meme ca un concept care prezintă proprietăți biologice, cum sunt reacția, difuzia, mutația, selecția etc.

Moda ca și alte tipuri de comportament sunt descrise folosind acest concept.

Câteva meme asociate instrumentelor de credit penetrează nișa instrumentelor financiare (*portfolio*) evoluând în mod logistic, adică încet la început, apoi rapid, pentru a se satura la sfârșit. Decizia de a aloca fonduri pentru noua memă financiară poate fi descrisă cu o ecuație Fokker-Planck, a cărei soluție staționară prezintă comportament neliniar. Modelul descrie decizia discontinuă de a abandona un anumit tip de instrument și de a aloca fondurile către restul *portfolio*-ului. Parametrii care determină această decizie sunt costul de control al riscului și beneficiul.

Dinamica meme-lor

Mișcarea ideilor și principiilor între membrii unei colectivități creează o dinamică, unde se formează nișe socio-culturale cu sensul lui Popper (1973).

Pentru o analiză mai detaliată, vom considera meme-le introduse de Dawkins (propozițiile similare cu virușii în terminologia lui Douglas Hofstadter), care descriu cadrul conceptual de bază pentru o asemenea analiză (Purica 1988).

Există o intercorelare a meme-lor într-o societate care reacționează și difuzează între indivizi. Considerând lumea financiară, se poate vedea că sunt îndeplinite criteriile tipice descrise mai sus pentru o nișă, în care diverse instrumente financiare coexistă sub formă de meme financiare și au o dinamică specifică.

În cele ce urmează, vom analiza modul în care meme-le financiare penetrează și ocupă nișa. Subliniem că o specie dată de meme ocupă o parte mai mare din nișă (piața financiară), în funcție de per-

*Prof. univ.dr., expert pentru energie și mediu în Academia Română, Institutul de Prognoză Economică

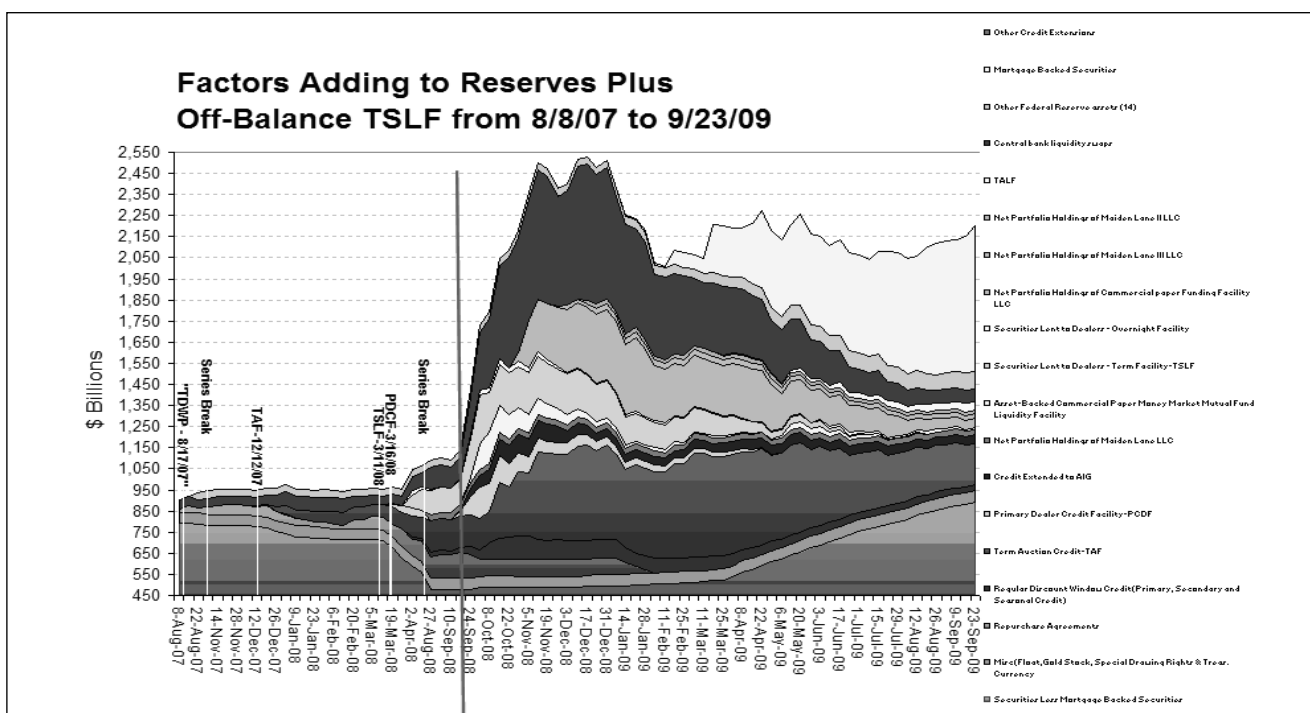
cepția decidentului asupra avantajului potențial al instrumentului dat. În plus, trebuie spus că decizia de a extinde utilizarea unui instrument depinde și de percepția dată de efectul colectiv care se creează.

Percepția noului instrument financiar se face mai încet, la început, apoi accelerat pentru a se satura în final. Aceasta este o descriere tipică pentru funcția logistică.

Datele din crizele trecute, ca și cea din 2007, prezintă același comportament evident legat de instrumente diferite.

Așa cum am arătat la începutul analizei noastre, se pare că există perioade repetate de penetrare și saturare a diverselor instrumente financiare. Vezi și figura 1.

Figura 1. Evoluția diverselor instrumente financiare în 2007–2008. Sursă IAES Conference, Boston, octombrie 2009. Un comportament tipic logistic apare în nișa instrumentelor financiare descrise ca meme, care prezintă creșterea sumelor alocate unor instrumente pe măsură, ce ocupă porțiuni mai mari din piața financiară, pentru a scădea după saturare și trecerea către alte instrumente meme.

Trebuie subliniat că acest tip de comportament a fost descris și pentru cazul penetrării în nișe tehnologice. Marchetti, Nakichenovich, ca și alți cercetători din IIASA, în Laxemburg au făcut cercetări extensive asupra penetrării logistice cu rezultate importante pentru înțelegerea procesului.

Putem menționa că Marchetti încearcă o analiză a evoluției creditului luat de la bănci, care identifică unele caracteristici ale acestui comportament, fără însă a identifica principala cauză care este legată de decidenții din instituțiile financiare.

Aici aducem valoare prin introducerea meme-lor definite mai sus și descrierea deciziilor discontinue, care întăresc sau abandonează alocarea de fonduri pentru o memă dată.

Comportamentul logistic este perceput în cazul instrumentelor financiare în momente de criză după ce un anumit instrument care a ocupat o porțiune mare din nișă se saturează, adică decade rapid.

Dar, în lumea de azi, planificarea dezvoltării sistemelor financiare impune luarea în considerare a unor categorii variate de indicatori, reprezentând nu numai aspecte economice, dar și politice, sociologice, de mediu etc.

Buna descriere a datelor statistice cu funcția logistică dă planificatorului financiar posibilitatea de a prezice evoluția instrumentelor financiare în viitor. Ea nu permite însă schimbarea sau controlul acestei evoluții.

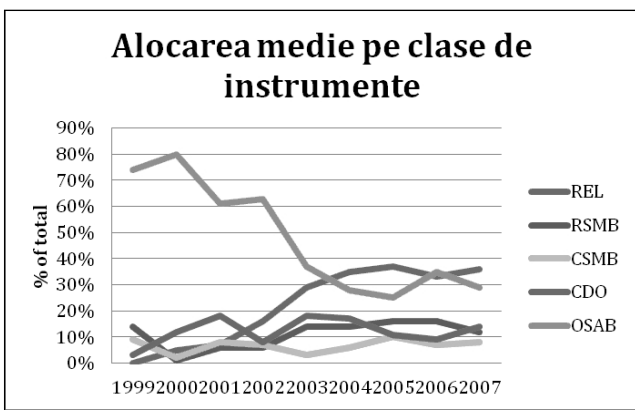
În tabelul 1 și figura asociată 2 (pagina 53) se arată o asemenea penetrare legată de evoluția instrumentului financiar „sub-prime“, precum și poziția acestuia în alocarea de *assets-uri* în SUA în perioada 1999–2007.

Aceasta este prezentată în tabelul 1 (pagina 51), care rezumă compoziția colateralelor medii pentru 742 de tranzacții Security Asset Backed CDO făcute între 1999 și 2007.

Tabel 1. *Alocarea medie pe clase de instrumente. Prescurtări:*
 REL – Residential Equity Loan (include toate RSMB less than prime),
 RSMB – Residential Securities Mortgage-Backed (by prime borrowers),
 CSMB – Commercial Securities Mortgage Backed,
 OSAB – Other Securities Asset-Backed (including auto-loans, credit-cards etc.).
 Sursă: Lehman Live and Barnatt-Hart (2009)

Anul	Tranzacții	REL	RSMB	CSMB	CDO	OSAB
1999	1	0%	14%	9%	3%	74%
2000	16	5%	1%	2%	12%	80%
2001	28	7%	6%	8%	18%	61%
2002	47	16%	6%	7%	8%	63%
2003	44	29%	14%	3%	18%	37%
2004	101	35%	14%	6%	17%	28%
2005	153	37%	16%	10%	11%	25%
2006	217	33%	16%	7%	9%	35%
2007	135	34%	12%	8%	14%	29%

Figura 2. Sursă: Calculele autorului bazate pe Lehman Live, date din Tabelul 1 de mai sus.

Evoluția din Tabelul 1 este prezentată în Figura 2. Ne vom concentra acum pe REL (Residential Equity Loan) reprezentând *sub-primes*. Se vede că evoluția lor în această nișă prezintă un caz tipic de penetrare logistică a REL, în detrimentul instrumentului dominant anterior OSAB (Other Securities Asset-Backed).

Figura 3 reprezintă dinamica celor două instrumente și funcțiile logistice respective în două seturi de date.

Figura 3. Sursă: Calculele autorului bazate pe date Lehman Live

Setul de funcții logistice este prezentat mai jos:

Pentru REL Logistic REL		Pentru OSAB Logistic OSAB	
a =	263,5	a =	8,11
b =	1,388	b =	-0,158
b =	0,3554	c =	8,5
REL = $(1+a*\exp(-b*x))$		OSAB = $c/(1+a*\exp(-b*x))$	

Așa cum se vede din descrierea penetrării logistice, avem un caz de curbă „sigmoidă“ care ocupă porțiuni din nișa financiară, în detrimentul instrumentului dominant anterior, care scade tot după o funcție logistică. Este un proces descris de Marchetti, Nakicenovic, Pry, precum și de alții care au studiat acest proces în diverse nișe. Am arătat în analiza noastră că procesul de penetrare logistică are loc în nișa de instrumente financiare, care stă la baza funcționării sistemelor financiare.

Aceasta reprezintă doar o afirmație experimentală, una foarte importantă și necesară, dar nu o teorie consistentă care să furnizeze criteriile și mijloacele de a influența și de a controla evoluția sistemelor financiare.

Vom încerca să furnizăm un mijloc de a acoperi această lipsă, prin analiza cazului de alocare de fonduri, măsurate în unități monetare pentru intensificarea unuia sau altuia dintre două instrumente în competiție, cu variația impusă sau dorită a parametrilor externi, reprezentați de indicatori de beneficii și cost al riscurilor. În acest fel, deciziile de dezvoltare pot fi luate, astfel încât să se evite discontinuități bruște și nepregătite care pot provoca impacturi ce afectează evoluția programelor financiare.

Descrierea modelului

Ideile principale care au contribuit la construirea modelului sunt prezentate extensiv în *Gheorghe and Purica (1979)*, *Ursu, Gheorghe, Vamanu and Purica (1985)*, *Purica (1991)* and *Purica (2010)*.

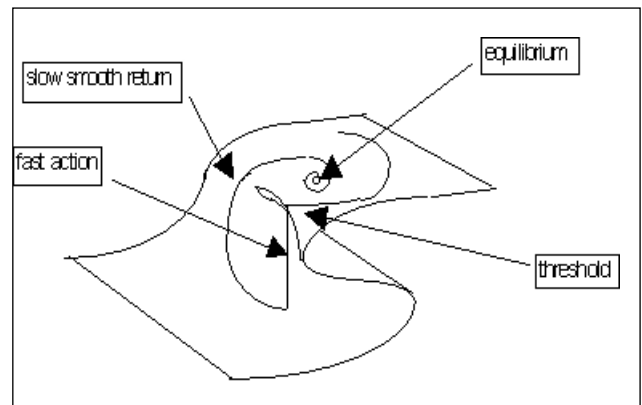
Vom menționa pe scurt că, bazat pe penetrarea logistică, se determină o ecuație Fokker-Planck pentru procesul de decizie de alocare de fonduri către un instrument în competiție cu altele. Soluția staționară a acestei ecuații are un comportament care poate fi reprezentat de o traiectorie ce evoluează pe o suprafață a unei catastrofe de tip „cusp“, având ca parametri de control beneficiile (u) și costul de control al riscurilor (v) (vezi figurile 4 și 5).

Aproape de marginea *fold*-ului descrisă de valoarea curbei limită $v = \sqrt{4u^3/27}$, o schimbare mică în percepția parametrilor poate genera o schimbare bruscă de comportament, asociată cu

decizia de a abandona finanțarea instrumentului financiar dat, adică o „criză financiară“.

Figura 4 prezintă traiectoriile pe suprafața topologică.

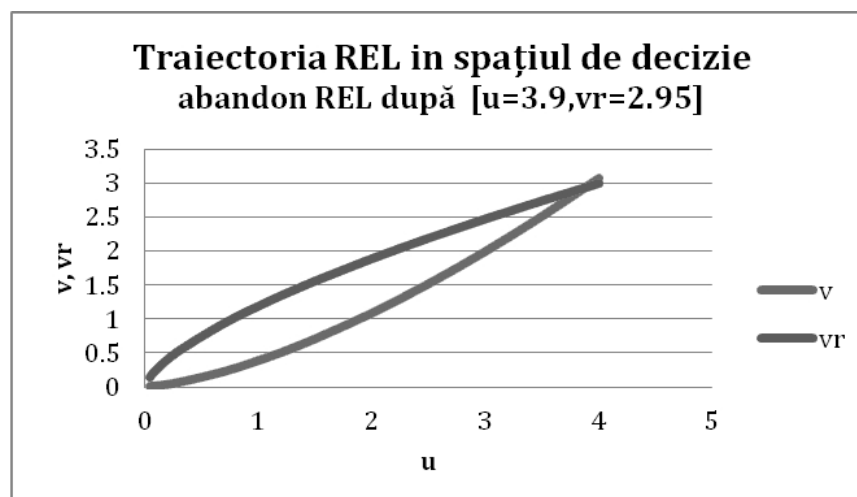
Figura 4. Traiectorii care trec peste fold – potențial comportament de criză (sursă: autor)

Limita critică nu este traversată, dacă beneficiile primului instrument sunt crescute, de exemplu prin găsirea de noi aplicații pentru el, care sunt de interes pentru societate.

În cazul instrumentelor „sub-primes“ considerate mai sus, traiectoria pe suprafața „cusp“ comparată cu limita de discontinuitate este prezentată în figura 5, unde curba limită are valoarea $v = \sqrt{4u^3/27} = 2.96$, în timp ce $v_T = \text{POWER}(u^2/16 * 27, 1/3)$ asociată cu u pe traiectoria de decizie este 2.95, ceea ce este o bună indicație că traiectoria de evoluție a trecut de limită, deci, o decizie de a abandona alocarea de fonduri pentru acest instrument.

Figura 5. Traiectoria REL în spațiul de decizie (sursă: calculele autorului)

Exemplul arată că numerele, având un sens dat de abordarea neliniară, pot avea o valoare predictivă mai mare decât modelele liniare uzuale cu care suntem obișnuiți. Evident, imaginea unei traiectorii de decizie, care evoluează într-un spațiu de decizie cu limite de discontinuitate posibil în mișcare care pot sau nu să fie trecute cu consecințele asociate, reprezintă o metodă mai bună de vizualizare a acestui tip de comportament.

Concluzii: dincolo de reziliență – decizii pentru siguranță

Apare întrebarea:

Care sunt amplitudinea și frecvența unor asemenea șocuri, pe care economia unei națiuni le poate absorbi, fără a fi complet perturbată?

Avem aici însăși definiția rezilienței așa cum este data de Haefele (1977). Dar, modelul nostru merge mai departe prin capacitatea de a discerne între amplitudinea șocurilor și frecvența lor de apariție, astfel dând o limită de amplitudine – fonduri transferate – o limită de frecvență și o limită a numărului total de șocuri. Atunci când oricare dintre acestea este atinsă, economia este drastic perturbată.

Prin extinderea analogiei mecanice, putem defini o limită de „oboseală” măsurată prin numărul de șocuri ciclice (realocări de fonduri) pe care o economie le poate susține înainte de a deveni complet epuizată, fiind forțată să-și schimbe întreaga dezvoltare pentru a se putea recupera. Efecte combinate de amplitudine și de șocuri pot fi analizate de acest model.

O altă componentă a acestei abordări este posibilitatea de a prezice apariția șocurilor și de a decide cea mai bună cale de a varia parametrii de control, pentru a evita șocul sau pentru a absorbi impactul său.

Capacitatea de a lua asemenea decizii dă planificatorului de sisteme financiare posibilitatea de a optimiza efortul social pentru dezvoltare, contribuind astfel la creșterea securității economice, sociale și de mediu a unei națiuni.

Bibliografie

Barnett-Hart, A.K. (2009), *The Story of the CDO Market Meltdown: An Empirical Analysis*, Harvard College, Cambridge, Massachusetts.

Gheorghe A. and Purica I. (1979), *Decision Behaviour in Energy Development Program*, Preprint, University of Bucharest, Division of System Study, The University Press, Bucharest.

Haefele W., (1977), *On Energy Demand. IAEA General Conference, Vienna* [give page numbers]

Haken H., (1975), *Co-operative Phenomena in Systems far from Thermal Equilibrium and in Non-Physical Systems*, „Rev. 01 Mod. Phys.” 47(1).

Marchetti C. and Nakicenovic N. (1978), *The Dynamics of Energy Systems and the Logistic Substitution Model IIASA AR-78-18*.

Peterka V., (1977), *Macro-dynamics of Technological Change: Market Penetration by New Technologies*, IIASA RR-11-22.

Purica I., (1988), *Creativity, intelligence and synergetic processes in the development of science*, „Scientometrics”, 13 (1–2):11–24.

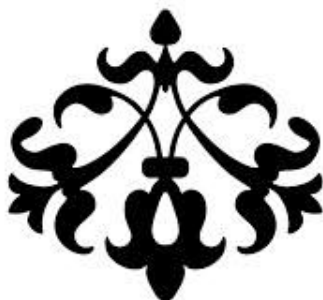
Purica I., (1991), *Synergetic application of complex ordered processes. Proceedings of ENEA Workshops on Non-linear Systems*, vol. 3. Maino G. (ed.), *Simulation of Non-linear Systems in Physics*, World Scientific Publishing, Singapore, 1991.

Purica I., (2010), *Nonlinear Models for Economic Decision Processes*, Imperial College Press, London, ISBN 9781848164277.

Purica I., (2015), *Nonlinear Dynamics of Financial Crises – Predicting discontinuous Decisions*, Academic Press, London, San Diego, ISBN: 9780128032756.

Ursu I., Gheorghe A., Vamanu D., Purica I., (1985), *Socio-economic risk in development of energy systems*, Risk Analysis 5(4).

Acknowledgements: *mulțumiri adânci pentru acad. Aurel Iancu, prof. Ali Bayar (ECOMOD) și prof. Giuseppe Furlan (ICTP).*

Moștenirea pierdută a cnezilor din familia Cantemir

Cătălina Opaschi*

„...se vor prohorisi vrăjmașii noștri de ne vor face a pierde ceea ce nădăjduim...”

Rememorând evenimentele din Valahia „perioadei regulamentare”, doctorul și politicianul Nicolae Kretzulescu face un frumos portret istoric lui Iancu Câmpineanu, unul dintre cei mai înverșunați opozanți ai „articolului adițional¹” și ai politicii abuzive a „Puterii protectoare”. După ce a traversat Turcia călare, pentru a depune protestul „partidei naționale” în mâinile guvernanților de la Constantinopol, el a plecat spre Franța. Abordând cabinetele de la Paris și apoi de la Londra, a încercat să sensibilizeze puterile europene pentru cauza românească. Deși n-a primit încurajări fățișe, Nicolae Kretzulescu judeca, mai târziu că misiunea „a lăsat [...] urmele sale, care nu puțin a contribuit asupra politicii ce ele au adoptat [...] în afacerile noastre”.²

În plan personal însă, dincolo de neplăcerea supravegherii permanente de către agenții ruși, de reținerea sa la granița austriacă și de arestul prelungit la mânăstirea Mărgineni, care i-a ruinat sănătatea, acțiunea lui Iancu Câmpineanu contra politicii Rusiei „I-a costat atât pe dânsul, cât și pe întreaga lui familie, sacrificiul unei averi colosale³”. Era vorba de moștenirea rudei Câmpinenilor, ultimului cneaz Cantemir, Dimitrie Constantinovici, care se stingea bolnav în Rusia, fără moștenitori direcți. Se încheia astfel pe linie masculină, ramura Cantemireștilor înstrăinați, din sângele voievodului Antioh, fratele domnului cărturar.

Pentru a înțelege afirmațiile doctorului Kretzulescu trebuie să ne întoarcem cu peste 200 de ani în timp, urmărind soarta urmașilor lui Antioh vodă (1695–1700; 1705–1707). El a avut cinci copii din căsătoria cu Ecaterina Ceaur, cea „vestită de frumoasă” (dar, se pare, și purtătoarea unei boli incurabile, pe care o va transmite urmașilor), fiica marelui stolnic Dumitrașco Ceaur din Valea Seacă (nepotul

după frate al lui Gheorghe Ștefan). Copiii lor au fost: Ioniță Cantemir – mare ban, mort în 1754, care a avut trei fiice din căsătoria cu Marghiolița Caragea; Dimitrie (1700–1758), ofițer în armata rusă, necăsătorit, fără descendență; Maria – căsătorită cu marele logofăt Constantin Dudescu, cu descendență; Anița – căsătorită de două ori cu Radu Brâncoveanu și Toader Palade, cu descendenți Palade; Constantin (1700–1776), tatăl ultimului Cantemir⁴, la care ne vom opri mai pe larg⁵.

Constantin era al doilea fiu și a avut o viață zburcumată și aventuroasă. Se născuse la Istanbul, înainte de anul 1700 și până la 1737 a locuit în Moldova și Țara Românească. Cât a stat în Moldova, îl întâlnim menționat în documente în legătură cu probleme privind averea moștenită de la mama sa, Ecaterina Ceaur⁶, în alte procese pentru averea rămasă de la unchiul lui, Vasile Ștefan Ceaurul, în 1728⁷, sau făcând împrumuturi la un turc din Iași, pentru a plăti vechi datorii ale tatălui său⁸. Antioh Cantemir amanetase satul Valea Seacă ca să plătească o datorie a cumnatului Constantin Ceaurul. La începutul anului 1733, împreună cu fratele Dumitrașcu donau surorii lor Anița Palade satul Urlați din ținutul Fălciu, moșia Țigani și niște robi, din moștenirea mamei lor. Constantin mai este menționat în Valahia, între 1733–1737, în Divanul țării, cu rang de mare stolnic al lui Grigore al II-lea Ghica, pe care-l urmase în domnia munteană. În acest timp, în Moldova, fratele său mai mic, Dimitrie, îi achita o serie de datorii lăsate la același turc din Iași, Mahmut aga, și altele pentru acoperirea celor adunate din vremea când administrase „deseatina ținutului Neamț”⁹.

Probabil a intrat în conflict cu domnitorul Grigore al II-lea Ghica, ori s-a lăsat influențat de partida antiotomană – al cărei fruntaș era cumnatul său, vel logofătul Constantin Dudescu – căci, în 1737 (sau 1738) a plecat în Rusia, să ceară ajutorul țarinei

Anna Ivanovna pentru a revendica tronul părintesc, în 1738 fiind semnalat la Kiev.

Fratele lui, Dumitrașcu, născut tot la Istanbul prin 1700, este menționat în documente în legătură cu diferite împrumuturi și tranzacții la același Mahmut aga din Iași sau făcând drumuri la Țarigrad. După 1737 îl va urma pe fratele său Constantin, în Rusia. Drumul lui n-a fost fără peripeții căci, dorind să fie pe placul turcilor, contele Potocki l-a arestat pe pământurile sale și l-a ținut mai multe luni ostatic, eliberându-l abia după insistențele generalului Keith, comandantul Kievului¹⁰. Cantemireștii nu au uitat ofensa și mai târziu s-au răzbunat, pustiindu-i moșiile cu ostașii lor din *Korpul Voloh*, aflați în slujba Rusiei. A rămas în armata rusă și după campania din 1739, slujind în același corp de ostași provenind din Principate. Nu a fost căsătorit și nu i se cunoaște vreun urmaș. În anul 1758 a murit, fiind înmormântat în biserica Sfinții Constantin și Elena din incinta mănăstirii Sf. Nicolae din Moskova, unde fusese înhumat și unchiul său, al cărui nume îl purta, principele cărturar Dimitrie Cantemir și mătușa sa Doamna Cassandra¹¹. Biserica fusese înălțată de fostul domnitor după moartea Doamnei Cassandra, în 1713, pentru a fi gropnița familiei.

Cei doi frați, fiii lui Antioh Cantemir, au trăit în Rusia frământărilor dinastice de după dispariția lui Petru cel Mare, sub patru țarine – Anna Ivanovna (1730–1740), Anna Leopoldovna (1740–1741), Elisabeta Petrovna (1741–1761), Ecaterina a II-a Alexeevna (1762–1796) și sub trecătorul țar Piotr al III-lea Fiodorovici – fondatorul ramurii de Holstein-Gottrop a dinastiei Romanovilor. Era perioada când se înfruntau cele două curente privind viitorul Rusiei: cel novator, cu deschidere spre restul Europei aflată în plină epocă a Luminilor și cel tradiționalist, conservator, susținut de puternicele clanuri nobiliare ce doreau să aibe sub control puterea centrală și să încetinească procesele de modernizare începute de Petru cel Mare.

Anna Ivanovna, fiica țarului Ivan al V-lea – neputinciosul frate al lui Petru cel Mare –, fusese educată de unchiul ei în spiritul culturii occidentale, însă asimilarea incompletă a educației făcuse ca viitoarea țarină să fie superficială și frivolă. Căsătoria aranjată de unchiul ei cu nepotul lui Friedrich I al Prusiei, prințul Friedrich-Wilhelm al Curlandei, s-a desfășurat cu un fast nemăsurat în 1710, pigmentat de căsătoria paralelă a piticului-bufon al țarului, totul desfășurându-se într-un festin măreț și grotesc.

În urma exceselor culinare extreme și a bețiilor prelungite, prințul Curlandei a sucombat pe drumul spre capitala sa Mitau (actuala Ielgava din Letonia), la numai două luni după căsătorie. Anna s-a întors la curtea unchiului ei de la Sankt Petersburg, dar nu pentru mult timp. Țarul a trimis-o în Curlanda, însoțită de marele șambelan Piotr Mihailovici Bestujev-Riumin, pentru a o supraveghea, pentru a „rentabiliza” ducatul în folosul finanțelor imperiale și pentru a deveni... favoritul Annei. Petru dorea să transforme ducatul într-un stat-tampon între Rusia și Suedia și să anihileze aici influența Poloniei.

În Curlanda, Anna trăia constrânsă de puținele mijloace financiare hotărâte de unchiul ei („doar” 40.000 ruble pe an) și nemulțumită de depărtarea care o separa de strălucirea Sankt Petersburgului. În 1726, după rechemarea în capitală a lui Bestujev-Riumin, Anna a făcut o pasiune pentru un mic nobil venit la curtea sa, din Königsberg, Ernst-Johhan Biron, pe care l-a copleșit cu favoruri și care va deveni una din cele mai influente persoane de la Curte, peste un deceniu.

După moartea vărului ei Petru al II-lea, în plină criză dinastică, Consiliul Suprem al nobilimii a hotărât să-i ofere tronul Annei, după respingerea tuturor pretendenților din linia lui Petru I. Anna a trebuit să semneze niște *Condiții* care-i limitau drastic puterea, statul fiind condus, practic, de Consiliul Suprem format din opt reprezentanți ai mării nobilimi, în care dominau clanurile Golîțin, Orlov și Dolgoruki, Dimitri Mihailovici Golîțin fiind cel mai influent¹².

Deși semnase *Condițiile*, înainte de încoronarea de la Moskova, la îndemnul nobililor moscoviți, nemulțumiți de prevederile *Condițiilor* și pentru că nu li se aprobaseră amendamentele propuse de ei, Anna a rupt documentul, declarând că va guverna ca un autocrat, păstrând tradițiile ruse și i-a trimis la închisoare pe membrii Consiliului. Conducerea statului a fost incredințată unui Cabinet de cinci miniștri dominat de contele Andrei Iurevici Osterman, care decidea în problemele legislative, de politică internă și externă, urmând în mare direcțiile politicii lui Petru cel Mare. Senatul a fost restabilit în funcțiile sale cu cele cinci Colegii, deși Colegiile Afacerilor Externe, de Război și al Amiralității erau lipsite de autoritate și erau efectiv conduse de Osterman¹³.

Anna nu s-a implicat direct în problemele de stat, după stabilirea curții la Sankt Petersburg, fiind

ocupată cu acordarea de numeroase privilegii favoritului, care era prim-ministru – din acest motiv, domnia Annei Ivanovna a fost numită „bironovcina” – favorit instalat de ea pe tronul Curlandei în 1737, sau abandonându-se petrecerilor opulente, dineurilor pantagruelice, spectacolelor de teatru, nesfârșitelor partide de cărți și de vânătoare¹⁴.

Perioada domniei Annei Ivanovna a fost totuși fastă pe planul dezvoltării economice, legislative și culturale, deoarece administrația era încredințată unor persoane capabile și competente, majoritatea de origine germană. S-a reglementat sistemul de angajare în slujbe – civile și militare – al fiilor de nobili și tot pentru ei s-a înființat, în 1731, *Kadetkii Korp*, pentru educarea lor completă, menită să asigure, în timp, administrației și armatei, funcționari competenți și să elimine treptat înalții funcționari și ofițerii superiori străini din slujbele rusești.

Tot în această perioadă, Academia de Științe, creată de Petru cel Mare, și-a extins semnificativ activitatea. Acum s-a ridicat Palatul de Iarnă, de către arhitectul Bartolomeo Rastrelli, viitoarea reședință imperială, care va deveni prototipul pentru nenumăratele palate ale nobilimii ridicate pe malurile Nevei, în pomposul stil al „barocului rusec”¹⁵. În 1738 s-a înființat prima școală de balet, care va aduce faimă Rusiei peste ani.

Este perioada în care Antioh Cantemir (1708–1744), eruditul fiu al savantului domnitor al Moldovei, va deveni unul dintre primii literați ruși, excelând în satire și epigrame. În vreme ce Antioh o slujea pe țarină la curtea Angliei și apoi a Franței, verii lui, Constantin și Dimitrie Cantemir, se pregăteau de război și sperau să recapete tronul Moldovei.

Andrei Ivanovici Osterman¹⁶, ca președinte al Colegiului Afacerilor Externe, își orientase alianțele spre Habsburgi, în intenția de a îndepărta influențele franceze crescânde, considerate periculoase pentru politica rusească. Rusia s-a implicat, în 1733, în Războiul de Succesiune polonez, împotriva lui Stanislas Leszczyński la cârma Poloniei și, profitând de cererea opoziției conservatoare, a intrat cu trupe, l-a alungat de pe tron și a asediat Danzigul. În 1735, Rusia a reușit să neutralizeze Franța – care-l susținea pe Leszczyński – și să-l instaleze pe tron pe August al III-lea Poniatowski, asigurându-și această parte a granițelor și obținând Curlanda, unde fusese instalat favoritul țarinei, Biron. Dar nu la fel de ușor au decurs lucrurile cu

Imperiul otoman, nemulțumit de amestecul Rusiei în problemele poloneze și de înlănțuirea Franței. Pe de altă parte, Rusia dorea să-și ia revanșa pentru pierderea Azovului, pentru înfrângerea din 1711 și să recapete acces la Marea Neagră.

Pretextul războiului l-a constituit hărțuirea tătarilor din Crimeea, aliații Imperiului otoman. Comanda trupelor rusești a fost încredințată încercatului mareșal Burchard Christoph Münnich¹⁷, care a re-purtat câteva succese răsunătoare în Crimeea.

Încurajată de campania victorioasă asupra Crimeei din 1736, când rușii ocupaseră Backisaraiul, țarina plănuia să atace Turcia. Așa cum era de așteptat, o parte din operațiuni urmau să se desfășoare pe teritoriul Principatelor, locul cel mai apropiat unde îi puteau ataca pe turci. Cum poziția Cantemireștilor în armata rusă era cunoscută și erau mulți ostași care veneau din Principate să se angajeze alături de ei, mareșalul Münnich a organizat un corp de oaste format exclusiv din români și condus de cei doi frați, Constantin și Dimitrie A. Cantemir.

Încă de la plecarea domnului Dimitrie Cantemir în Rusia, în 1711, îl urmaseră câteva mii de moldoveni, boieri și slujitorii lor, care au primit pământ în Rusia în jurul Harkovului, această zonă ajungând să fie un areal populat aproape exclusiv de români, în secolul al XVIII-lea. Aceștia erau încadrați militar în unitățile de cavalerie ușoară, ca armă independentă, condusă de ofițeri de origine română.

În 1707, primul regiment de husari din armata rusă, alcătuit la porunca lui Petru cel Mare, era format din 300 de români care emigraseră mai înainte din Principate, Serbia sau Transilvania și s-a numit *Horongva Volohă*.

În 1711 existau deja șase regimente „volohe”, iar în 1723, când s-a format Regimentul de husari „sârbi”, românii (moldoveni, munteni și chiar ardeleni) alcătuiau majoritatea trupei, imediat după sârbi¹⁸.

În 1736, în războiul cu turcii, toate unitățile militare de români au fost unite în așa-numitul *Korp Voloh*, ca unitate de sine stătătoare, care nu avea uniformă de husari, ci costum național (probabil, costumul *de ostaș* specific românilor).

În aceeași perioadă, prințul Constantin Cantemir fugise din Moldova în tabăra rusă și s-a implicat mult în organizarea acestei unități militare. În 1739, Korpul Voloh a fost dotat cu armele moderne ale timpului și, la insistențele prințului Constantin, i s-au dat opt steaguri, de care Constantin Cantemir s-a ocupat personal, împodobindu-le cu simbolul na-

țional al Moldovei – pe culoarea roșu/auriu, capul de bour cu stea între coarne, timbrat de coroană și susținut de sabie și buzdugan încrucișate¹⁹. Pentru zelul cu care s-a implicat în organizarea acestei trupe, prințul Constantin a fost înaintat la gradul de general de brigadă.

Ce s-a întâmplat în acest război în Moldova și cum s-au comportat Cantemireștii ne relatează *Cronica Ghiculeștilor*. În țară, respectându-și obligațiile față de sultan, Grigore al II-lea Ghica și-a pus ostașii sub comanda turcească. Moldova era plină și de „cătanele austriece” încă din 1737, trupele turcești și rusești se masau la granițele țării, iar o parte dintre tătari se răsculasera împotriva hanului lor Mengli Gherei, aliatul Porții, amenințând și ei cu raiduri de jaf. În 29 mai 1738, „un groaznic și înspăimântător cutremur [...] care a ținut douăzeci de minute²⁰ a lovit Moldova, după care a izbucnit ciurma...”

Retras treptat până spre Codrul Herței, domnitorul a fost înștiințat de luptele dintre ruși și trupele seraschierului Hamza pașa și, „luând mai mulți prinși [...], au aflat că Constantin Cantemir, care fugise la moscali și îl făcuseră brigadier, [...] a pornit împotriva domnului²¹”. Cu el se afla și fratele său Dimitrie, cei doi frați fiind „turbați împotriva domnului”, și „[...] după ce au prădat [și ei!!] o parte din Moldova și au jefuit un număr însemnat de vite [pentru hrana trupelor], s-au întors la tabăra lor²²”.

După căderea Hotinului în mâinile rușilor, mareșalul Münnich, care-i comanda pe Cantemirești „unul ca brigadier, iar celălalt ca maior [...] a trimis pe Constantin Cantemir, împreună cu generalul său aghiotant și cu destulă oaste să meargă la Iași.” Astfel încât, „[...] la 1 septembrie (1739), vrând Cantemir să intre în Iași, a poruncit caimacamilor [lăsați de Gr. Ghica în capitală], să iasă cu alai într-o întâmpinarea lui, cu toate breslele.” Desigur, credea că, datorită serviciilor aduse pravoslavniciei împărăției va fi impus de ruși ca domnitor. „Deci au ieșit boierii cu tot poporul în întâmpinarea lui, la Copou, înfățișându-i, potrivit unei porunci ce le trimesese el mai înainte, și cheile curții pe o tavă de argint [...] sosind cu un număr însemnat de ostași (trei mii de dragoni, husari și valahi), toți cu săbiile scoase [...]”²³ O adevărată demonstrație de putere și intrare triumfală, demnă de un cap încoronat.

Numai că, odată ajuns la Iași în 3 septembrie, feldmareșalul rus, instalat în palatul domnesc, a

cerut de la boieri douăsprezece mii de florini ungurești, plocon, în afară de alte mii pentru țarină, neținând seama că țara era pustiită de jafuri. Aceste sume, pe lângă „[...] zahereaua peste măsură de mare și de alte cereri ce nu era cu putință să se îndeplinească.”

Apoi, Münnich a trimis la casa hatmanului Theodor Paladi (a cumnatului lui Constantin, căsătorit cu Anița Cantemir și care se afla în tabăra lui Grigore Ghica) „niște ponturi scrise în limba rusă, cu porunca să le primească și să le iscălească” boierii țării. Acestea prevedeau obligația Moldovei de a primi la iernat, anual, douăzeci de mii de soldați (!) și de a aduce grabnic lacomului feldmareșal, zece mii de galbeni, plus – pentru trebuințele... bucătăriei lui – în fiecare an, încă două mii de galbeni. În ciuda opoziției lor, boierii moldoveni au trebuit să se supună, dar, desigur, nu i-au privit cu simpatie pe cei doi Cantemir, mai ales pe Constantin, care îi obligase să iscălească „ponturile” profitorului mareșal.

Cu toate că se conformase tuturor pretențiilor rusești, Constantin nu a obținut dorita coroană a Moldovei. Odată întorși în „tabăra cea mare” de peste Prut, unde îi „invitase” pe boieri și pe mitropolitul Antonie, feldmareșalul, voind desigur să-i impresioneze pe moldoveni cu desfășurarea de forțe, i-a ținut trei zile... „înveselindu-i” cu tiruri de artilerie și marșuri militare. După o sfeștanie, iar „[...] au tras cu bombardele și cu puștile, potrivit cu arta militară, arătând boierilor moldoveni priceperea și măiestria lor ostășească. Apoi pe boieri i-a făcut senatori, iar pe Constantin Cantemir, prin mijlocirea lor, l-a făcut protosenator. Boierii au mijlocit pentru aceasta, spre a putea fi apărați, prin puterea acestuia, de cazaci și de cătane²⁴”. Înțelegem că, dacă boierii moldoveni nu ar fi intervenit nădăjduind să fie protejați de abuzuri, nicidecum din simpatie pentru el, rușii nu se grăbeau să-l răsplătească în vreun fel. Iar titlul de „protosenator” era departe de tronul domnesc.

Deși *Cronica Ghiculeștilor*, care descrie faptele, este vădit favorabilă lui Grigore al II-lea Ghica, trebuie să fim de acord cu autorul ei că moldovenii nu-l doreau pe Constantin Cantemir, mai ales că „cele mai mari jafuri și prădăciuni le-au făcut moldovenii ce se făcuseră cătane” în trupele lui. Probabil că dezamăgirea lor fusese cu atât mai mare, văzându-i pe moldovenii care-și schimbaseră haina, comportându-se mai aprig decât păgânii.

Abuzurile și pagubele comise de trupele rusești, care „*au risipit curțile domnești de la Frumoasa*” (o adevărată minunăție cu grădini și havuzuri, așa cum o descrie cronicarul), care jefuiseră mai rău ca tătării, feldmareșalul Münnich, care ordonase prădarea și incendierea Iașilor, toate acestea au făcut ca moldovenii să nutrească „[...] *mare ură împotriva moscalilor, a căror cruzime și neomenie n-o cunoscuseră încă bine până atunci*”²⁵. Desigur, îi asociau pe Cantemirești acestor resentimente încât, după încheierea păcii, Constantin a plecat definitiv în Rusia, pierzând „[...] *pentru totdeauna, prestigiul de domn eliberator*”²⁶, pe care și-l dorise. De altfel, pentru jafurile comise de subordonații lui a fost sancționat și, pentru un timp, i s-a luat comanda Regimentului. El se abătuse din drumul stabilit, cu fratele său Dimitrie, arzând și pustiind în Polonia domeniile contelui Potocki, cel care-l arestase la plecarea lui din Moldova.

Între timp, țarina Anna Ivanovna murise în 1740. Pentru a ține departe de tron descendența lui Petru cel Mare, la sugestia contelui Osterman, țarina desemnase ca moștenitor pe urmașul nepoatei de soră, al fiicei Ecaterinei Ivanovna, Anna Leopoldovna. Ea era fiica ducelui de Meklenburg, Karl Leopold și a Ecaterinei Ivanovna – fiica țarului Ivan al V-lea, fratele lui Petru. Născută Elisabeta Catarina Cristina, odată adusă de la Rostock la curtea mătușii ei, a fost botezată în rit ortodox și a luat numele de Anna, după numele țarinei. S-a căsătorit, la 3 iulie 1739, cu nepotul împăratului Carol al VI-lea de Habsburg, Anton Ulrich de Brunswick-Bevern-Luneburg, și în august 1740 a adus pe lume așteptatul moștenitor, Ivan Antonovici.

Aflată pe patul de moarte, Anna Ivanovna l-a desemnat succesori pe micul Ivan al VI-lea Antonovici (avea doar două luni), sub regența favoritului ei Ernst-Johann Biron. Cum Biron stârnise multe nemulțumiri în rândul nobilimii ruse, din cauza aroganței și abuzurilor îndelungate, la numai o lună de la moartea protectoarei sale, a fost înlăturat de la regență, printr-o lovitură de palat regizată de rivalul său contele Minih și a fost numită regentă Anna Leopoldovna. Deși scurtă de numai un an, regența Annei Leopoldovna s-a remarcat prin încercarea de a restabili ordinea în finanțele imperiului și limitarea cheltuielilor, crearea funcției de „*maestru al petițiilor*” (*reketmeister*), care trebuia să raporteze zilnic despre rezolvarea petițiilor ce zăceau de mulți ani neluate în seamă, reorganizarea sistemului de uniforme militare, prin

promovarea industriei textile rusești etc. În plan extern, a avut de susținut războiul cu Suedia, început în 1741, ca urmare a intrigilor franceze, război încheiat mai târziu, în 1743, cu înlăturarea amenințării suedeze imediate.

Ceea ce nu a reușit să facă Anna Leopoldovna a fost stoparea intrigilor și comploturilor de curte, care au dus, după numai un an de regență, la arestarea ei și a țareviciului, de către ostașii Regimentului Preobrajenski, conduși de fiica lui Petru cel Mare, Elisabeta Petrovna²⁷.

Elisabeta Petrovna s-a autoproclamat țarină și, fidelă jurământului de a nu semna niciodată o condamnare la moarte, a întemnițat familia Annei Leopoldovna în fortăreața Dunamunde, apoi la Riazan. Țareviciul a fost separat de restul familiei și, după moartea mamei lui din 1746, a fost transferat la fortăreața Slusselburg. În 1764, în urma unei conspirații ce urma să-l aducă pe tron, nefericitul țarevici a fost ucis de gărzile fortăreței.

Elisabeta Petrovna (1741–1761) venită pe tron cu ajutorul Regimentului de Gardă creat de tatăl ei, era foarte populară în rândul ostașilor și le cultiva atașamentul prin vizite dese și recompense generoase. Era o persoană cultivată, vorbea mai multe limbi străine, era foarte prezentabilă, iubitoare a artelor, a fastului și serbărilor grandioase. Deși pretendenți de marcă îi ceruseră mâna, ea a rămas fidelă amintirii logodnicului mort prematur, Karl-August de Holstein. Simpatia față de dinastia Holstein a determinat-o să-și îndrepte atenția spre nepotul ei de soră, nepotul lui Petru cel Mare, Karl Pieter Ulrich (viitorul țar Piotr Feodorovici), fiul Annei Petrovna și al Marelui duce de Holstein, Karl Friedrich. Pentru a asigura descendența din ramura lui Petru cel Mare, Elisabeta l-a adus în Rusia, unde a fost botezat ortodox, și la 7 noiembrie 1742 a fost declarat urmaș la tronul Rusiei. După destituirea personajelor detestate la Curte – Osterman, Minih, Golovkin a pus conducerea statului în mâna diverșilor favoriți, dezinteresându-se de treburile împărăției. Organiza serbări și baluri grandioase, înconjurându-se de un fast imperial, impunând în scris, prin ukazuri, tipul de toalete și bijuterii ce trebuiau purtate de doamnele de la Curte în diferite împrejurări și recepții.

În 1745, pentru a asigura continuitatea dinastică, l-a căsătorit pe viitorul Piotr al III-lea Feodorovici (1761–1762) cu Sofia-Frederica-Augusta de Anhalt-Zerbst²⁸, care, după botezul ortodox, și-a luat numele de Ecaterina. Politica ei externă s-a reo-

rientat spre Franța, influența franceză devenind dominantă la Curte, iar limba franceză a devenit a doua limbă vorbită, ca limbă cultă și de salon. A încurajat dezvoltarea învățământului, fiind fondatoarea Universității din Moskova, a Academiei de Belle Arte, a primului teatru rus.

Pe plan intern, a dat Senatului cea mai mare putere în stat, a încurajat dezvoltarea manufacturilor, a desființat barierele comerciale interne, a dat nobilimii depline puteri asupra pământurilor locuite de serbi, întărindu-le privilegiile și dându-le posibilitatea de a dobândi mai multă putere la nivel local. A participat cu succes la trei războaie importante: cu Suedia, încheiat prin pacea de la Abo, câștigând Finlanda meridională; războiul de succesiune din Austria, în 1746, și războiul cu Prusia (de șapte ani, 1756–1762), care era să-l coste tronul pe Friedrich cel Mare, când trupele ruse au ocupat Berlinul, Prusia fiind salvată datorită morții Elisabetei. Nepotul ei, mare simpatizant al Prusiei și al lui Friedrich, a încheiat pacea.

Trebuie amintit că, în luptele din Landul Brandenburg și cele pentru cucerirea Berlinului, Regimentul Moldovenesc din armata rusă condus de colonelul Podgoricean și aflat sub comanda generalului Cernășev s-a acoperit de glorie. În fruntea trupelor care au intrat în Berlin defilau husarii români, așa cum i-a immortalizat pictorul A. Kotzebue. De altfel, Regimentul Moldovenesc era considerat „*partea cea mai bună a cavaleriei*” ruse, după cum constata un spion prusac²⁹.

În tot acest timp, frații Cantemir și-au urmat cariera în armată, participând la operațiunile militare de pe diverse fronturi, sau la modernizarea oștirii.

Constantin Cantemir a ajuns până la gradul de general-porucic. La 14 octombrie 1741, o ordonanță a Consiliului Militar al Rusiei, hotăra ca Regimentul Moldovenesc de husari să aibă în componență numai moldoveni și munteni. Numărul lor ajunsese la 1063 de ostași, aceștia căpătând o uniformă proprie: caftane și cușme albe, pantaloni roșii și tunici de culoarea „albăstriței”. Pe steaguri s-au adăugat acum și simbolurile imperiale ruse, alături de capul de bour. Erau două tipuri de steaguri ale Regimentului Moldovenesc: unul azuriu cu franjuri aurii, purtând vulturul bicefal rus, care ținea în gheare un scut cu stema Moldovei (capul de bour cu stea între coarne), celălalt vulturul bicefal așezat pe o sulită aurie, alături de Sfinții Constantin și Elena cu cruci în mâini pe avers, iar pe revers stema Moldovei.

Prințul Constantin Cantemir a participat cu regimentul său, reorganizat, la campania ruso-suedeză din 1741–1743, având însărcinări de cercetași. Deși s-au comportat cu multă vitejie, ostașii Corpului Voloh se învățaseră cu prada și jefuiau cu sălbăticie satele întâlnite în cale.

În anii 1742 și 1744, prințul Constantin a trebuit să facă față la două anchete, fiind chestionat despre jafurile trupelor lui, dar a scăpat spunând că jefuitoarii erau din trupele cazacilor, cu care acționau împreună în trupele de cavalerie.

La sfârșitul războiului a fost ridicat la gradul de general maior și a fost decorat cu medalia comemorativă bătută cu ocazia victoriei. El a mai primit drept recompensă satele Goetovo și Abramovka din ținutul Mojaisk, din Ucraina, unde se afla și locul permanent de staționare al Regimentului Voloh³⁰. În anul 1756 fusese trimis să apere cetățile din sudul Rusiei³¹ și a fost înaintat la gradul de general-locotenent, fiind numit comandant al Diviziei Ucrainene, compusă din unitățile Harkov, Ostrogojsk, Ahtârsk, Sumsk, Izium, cu reședința în orașul Harkov. Deși a menținut ordinea și a înăbușit, în 1759, o răscoală a „haidamacilor”, a continuat să abuzeze de poziția sa pentru a acapara pământurile subalternilor, pe care-i folosea ca pe proprii servi, la diverse corvezi. În urma reclamațiilor, Senatul a deschis o anchetă, după care prințul Constantin Cantemir a fost trecut în rezervă, păstrându-și gradul militar de general-locotenent. El s-a retras la moșia Rogani, unde a și murit la 6 octombrie 1776, fiind înmormântat la ctitoria Cantemireștilor de aici, Biserica Înălțării Domnului³². A stat 28 de ani în slujba rușilor, dar tronul Moldovei nu l-a dobândit.

Așa cum remarca Voltaire într-o scrisoare, din 1739, către Antioh Cantemir, ambasadorul țarinei în Franța (vărul lui Constantin), referindu-se la serviciile aduse Rusiei de familia lor: „*Vous n'avez pas peu contribué, sans doute, à introduire la politesse qui s'établit chez ces peuples et vous leurs avez fait plus de bien que vous n'en avez reçu*”³³ (s.n.).

Din studiile genealogice ale lui Sever Zotta³⁴, știm despre Constantin că a avut trei căsătorii. Prima soție era moldoveancă, fiica marelui vornic Ioan Balș și a Saftei sin vistiernicul Grigore Ursachi³⁵, cu care s-a căsătorit înainte de plecarea în Rusia și cu care a avut o fată, Maria, la care vom reveni. A doua soție a fost Natalia Ivanovna Golovina, fiica amiralului Ivan Mihailovici Golovin, colegul lui Petru cel

Mare la ucenicia de marinar de la Amsterdam³⁶. Ea însă a murit la scurt timp după căsătorie³⁷. Din a treia căsătorie, cu Sofia Bogdanovna Pasek l-a avut pe fiul său Dimitrie Constantinovici Cantemir, născut în anul 1749.

Dimitrie Constantinovici a fost tot militar, avansând până la gradul de locotenent-colonel, distinguându-se prin bravură în războiul cu Turcia dintre anii 1768–1774. În 1769, regimentul colonelului Dimitrie Constantinovici Cantemir – regimentul de carabinieri „Astrahan” – a fost înglobat în armata generalului Golîțin, ce avea misiunea să ocupe Hotinul.

Foarte mulți români s-au înscris în trupele auxiliare de arnăuți sau voluntari, circa 12.000, atrași de scutirile de dări, de perspectiva unei cariere și câștigării unui venit sigur, leafa de 12 ruble fiind adesea singurul venit al familiei. Comandamentul rus elibera „volinirilor” atestate pentru scutire de dări – „salvogvardii” – în ținutul Lăpușna-Orhei fiind eliberate peste 600 de astfel de atestate³⁸. Trupele românilor voluntari erau conduse de generalul-maior Podgoricean. În luptele pentru cucerirea Brăilei s-au remarcat prin eroismul ieșit din comun, colonelul Ciorbă și colonelul Satin – care a fost primul român decorat cu Ordinul „Sf. Gheorghe”.

În campania de la Dunăre, din 1771, cneazul Dimitrie „în tot locul se arată viteaz³⁹”, mai ales în timpul luptelor din mai, pentru Oltenia. Regimentul de carabinieri „Astrahan” a scos din încercuire avangarda armatei ruse, iar la Turnu-Măgurele a salvat corpul de oaste comandat de Potemkin și a oprit armata turcă ce înainta spre București. În luna octombrie, ajungând la Giurgiu, cneazul Dimitrie a conceput un plan pentru ocuparea cetății, pe care a și reușit să-l îndeplinească, provocând mari pierderi turcilor și capturându-le artileria. Pentru bravura lui a fost înaintat la gradul de colonel și decorat cu Ordinul „Sf. Gheorghe” clasa a IV-a.

În septembrie 1773, detașamentul condus de cneazul Dimitrie Constantinovici lua parte la luptele pentru cucerirea Silistrei și la luptele de la Cernavodă, remarcându-se din nou prin curaj.

La 10 octombrie, prin hotărârea Consiliului Imperial de Stat i s-a conferit Ordinul „Sf. Gheorghe” clasa a III-a⁴⁰. Rușii l-au numit, o vreme, comandant al Banatului și Olteniei, unde însă a nemulțumit populația prin măsurile pe care trebuia să le ia, astfel că generalul Rumianțev l-a schimbat din funcție, la cererea boierimii locale. S-a întors la Petersburg bolnav, după maladia contractată la

Cernavodă, dezamăgit de indiferența Ecaterinei a II-a (1762–1796) față de aspirațiile lui la coroana Moldovei, pe care o visase și tatăl său. Se îmbolnăvisese grav, fiind „lovit de o boală grea, care a avut influență asupra puterilor lui sufletești⁴¹”, unii cercetători bănuind că era o boală ereditară moștenită de la Ceaurești. S-a retras din armată, cu gradul de colonel, decorat cu prestigiosul Ordin „Sf. Gheorghe” și s-a stabilit la Rogan, moșia rămasă de la tatăl său⁴².

Deși nu-și neglijase deloc obligațiile de ostaș, cneazul Dimitrie își onora și obligațiile de familie, profitând de „deplasarea” pe zonele de luptă din vecinătatea Principatelor. Astfel, plecase în Moldova, în 1772, trimis de părintele lui pentru a se interesa de averea ce-i revenea după moartea unchiului, Ioniță Cantemir, „de la care copiii n’au rămas⁴³” (toate cele trei fiice ale sale fiind moarte în 1772), unchi ce se stinsese la moșia Valea Seacă din ținutul Bacăului. Partea de moștenire a tatălui său fusese luată de alt nepot de soră (de la Anița), Constantin Paladi, „prin viclenie” și, nereușind s-o recupereze, Dimitrie a apelat la feldmareșalul Piotr Alexandrovici Rumianțev, în septembrie 1772.

Înarmat cu „vechilăc” (procură) de la tatăl său, cere să i se dea toată moștenirea de la Ioniță, care „se cădea să le ia numai [...] tatăl meu, dar fiind că să afla în slujba Rosii nu putu să le stăpânească, ci le-au dat la stăpânirea fiicăi sale și a mea soru(ă) Marie, care când au ieșit tatăl meu în Rosie, au rămas în Țara Muntenească și pe urmă s-au măritat după un boieriu, anume Câmpineanu, la care și carte de încredințare i s-au fost trimes din Rosie [...] dar cu câteva devagelăcuri ce au făcut sora tătâni-meu Ana Pălădoae, soru-mea Marie, cheltuind nu puțină somă de bani la giudecăți, trăgând această averi, n-au lăsat-o să stăpânească, ce au rămas toate aceste la stăpânire, fără de lege – numai cu atâta dreptate pentru că tatăl meu au ieșit de supt stăpânirea turcească – la numita sora tătânului meu, Ana Pălădoae și după dânsa la fiul ei Costandin Paladi și la ginerele ei boierul Arghirie, care și pâra acum stăpânesc toate aceste [...] averi fără dreptate⁴⁴”.

Moștenirea n-a obținut-o dar tatăl său, prințul Constantin a primit scutiri de dări pentru locuitorii moșiei Duscenii din ținutul Hotin al Basarabiei. Pălădeștii se simțeau îndreptățiți să țină averea rămasă de la Ioniță, pentru că domnița Anița, sora Cantemireștilor, le plătitise unele datorii neachitate⁴⁵.

Averea Cantemireștilor din Moldova a rămas în stăpânirea Pălădeștilor, deși vornicul Pantazi Câm-

pineanu, soțul Mariei Cantemir, o reclamase și el, de la paharnicul Constantin Paladi, vărul soției. Era un subterfugiu ticluit probabil de cumnatul cneazului care, fiind boier de țară și nemaiinvocându-se astfel „cetățenia” străină a petentului, sperase să o câștige. Într-o anafora a Divanului Moldovei din 30 august 1775 aflăm amănuntele acestui proces.

Deși Câmpineanu adusese în fața Divanului un document prin care „Constantin Beizadi, [...] *îl face pe dumn[nealui] deplin clironom*”, vărul lor Paladi a ripostat, arătând că acesta se hainise, fugind în Rusia și averile lui fuseseră confiscate pe drept. Frațele cel mare al cneazului, Ioniță Cantemir, care se întorsese în Moldova din Țara Românească în timpul domniei lui Ioan Mavrocordat (1743–1747), se plânsese domnitorului de „cătă pagubă și cheltuală” suferite din cauza fugii lui Constantin și a fratelui cel mic Dimitrie, iar domnitorul îi dăruise lui averea ambilor frați „hainiți”, în 1745. Deși averile fugarilor se luau pe seama domniei numai în cazul când aceștia nu aveau urmași, argument adus în proces de soțul Mariei Cantemir, Câmpinenii au pierdut⁴⁶. Boierii Divanului au hotărât împreună cu domnitorul Grigore III Ghica (urmasul celui prigonit de „cătanele” brigadierului rus Cantemir), prin anafora amintită, că „după pravilă”⁴⁷ averea rămâne Pălădeștilor.

Pantazi Câmpineanu, soțul domniței Maria, este prezentat și într-o altă lumină, în două scrisori ale banului Mihail Cantacuzino. În mod paradoxal, Cantacuzinii, ca și Cantemireștii, care se sacrificaseră pentru Rusia (fratele banului, Pârvu, își pierduse viața în decembrie 1769 în luptele de la mănăstirea Comana⁴⁸, averile i se risipiseră), ei erau în situația de a fi reclamați rușilor și, judecând după îngrijorarea autorului, riscau să aibă neplăceri. Banul Mihai se mira de „pâra” care-l ponegrea în fața rușilor, căci nu ceruse niciun rang sau privilegiu *pentru folos*, deși primise a fi ban, însă explică de ce.

Viitorul autor al *Genealogiei* se plângea cumnatei sale Smaranda, soția răposatului Pârvu, de părele nedrepte ale lui Pantazi Câmpineanu. El o ruga „să fii dum[neata] silitoare pentru pâra lui Pandazi [...] ca nu care cumvaș, nevinovat fiind eu, [se] vor prohorisi vrășmașii noștri de ne vor face a pierde ceea ce nădăjduim”, arătând că „Bănia ce mi s-au dat mie, nu le-am cerut drept chiverniseală, ci pot zice dumii[tale], de rușinea oamenilor [!], văzând că cei ce n-au gândit cer boierii noastre și alții ce înjura pe Ruși și de-acum râd de noi”, căci înainte avusese boierii „încă cu venituri mai pline, mai late, după

cum bine ne știi.” Cum „văz că umblă vorba foarte tare de pace, sfârșiturile păcii nu le știm ce fel or vrea să le facă” și consideră că „nici într-un chip nu pot sta în țară”, căci „sau bine se va întâmpla în țară, sau rău, să-mi poată fi limba slobodă a putea face căzutele rugăciuni la vremea trebuinții⁴⁹”. Mihai Cantacuzino își ruga cumnata să traducă scrisoarea lui și să o dea generalului Rumianțev, considerând că era un lucru bun că „Țara a rămas la Ruși”.

În a doua scrisoare, se plânge iar de intrigile lui Pantazi Câmpineanu, care se aliase cu marele clucer Grigore Băleanu, încercând să-l acuze de niște „fapte netrebnice” ale ginerelui său (Dinu C. Cantacuzino): „...socotind că mă vor aduce la vreo stricăciune, ca să rămâe ei în țară, fiindu că [...] s-au învățat cu nărav, calici fiind, după cum îi știi, s-au îmbogățit. Sunt nădăjduit la Dumnezeu că vremea îi va descoperi de-i vor cunoaște și Muscalii, precum îi cunoscuse Grecii (fanarioții)”⁵⁰.

Pantazi Câmpineanu avusese o poziție solidă în fața rușilor, el fusese unul dintre boierii deputăției care mersese la Sankt Petersburg, în 1770, pentru a prezenta doleanțele românilor. În noiembrie 1770 se afla printre boierii din Divan orânduți de generalul Rumianțev „ocârmuitori țerii, dându-li și titlu de boieri cu patentă”⁵¹.

Dar, probabil că în cinci ani rușii „îl cunoscuseră”, așa cum nădăjduia banul Cantacuzino, de aceea nu l-au ajutat să dobândească averea rămasă de la socrul său și a rămas tot „calic”, deși se învățase „cu nărav” (!), „calicie” care va urmări neamul Câmpinenilor și în veacul următor.

Curioasă pare atitudinea banului Cantacuzino, care-l tratează oarecum cu dispreț, părând a fi „incomodat” până și... să rămână în aceeași țară cu Câmpineanu, deși în timpul lui Ștefan Racoviță, în 1764, stătuseră amândoi în închisoare⁵², alături de alți opozanți ai politicii domnești, provocând „zorbalăcul” celorlalți boieri și al rușfeturilor bucureștene⁵³. Nu se raportează la Câmpineanu ca la un egal „cei ce n-au gândit cer boierii noastre” – ca și cum n-ar fi fost boier de neam vechi, chiar înrudit cu Cantacuzinii – vistierul Manta Câmpineanu, bunicul lui Pantazi, fusese căsătorit cu Calița, fata vel spătarului Drăghici Cantacuzino⁵⁴. Ce-i drept, Câmpinenii nu erau de stirpe împărătească, dar erau boieri vechi de țară, demni de astfel de alianțe.

Să ne întoarcem însă la cneazul Dimitrie Constantinovici, care se întorsese în Rusia după campania de la Dunăre. În 1774 s-a însurat cu Cecilia Mus-

tafa, de care însă s-a despărțit. Din această căsătorie a avut un fiu, Antioh, rămas la mama lui, care s-a recăsătorit mai târziu cu un căpitan polonez, Vicențiu Robschi.

După moartea Ceciliei din 1793, căpitanul l-a înfiat pe tânărul Antioh. Abia după un complicat proces, a reușit Antioh să-și reia adevărata identitate⁵⁵, deși Dimitrie s-a îndoit constant de paternitatea lui, considerându-se fără descendență⁵⁶. De altfel, numele acestui „urmaș” s-a pierdut, el nu apare deloc în procesele care au urmat, posibil să fi murit. Nici dintr-o legătură cu Elisabeta Hrușova nu a avut copii. Unii autori ruși susțin că ar mai fi avut niște copii, considerați ilegitali, dobândiți dintr-o căsătorie nerecunoscută din motive canonice, așa cum vom vedea mai jos.

În anul 1776, însă, starea sănătății cneazului Dimitrie Constantinovici s-a agravat. Îl teroriza pe unchiul lui, Șerban („Serghei”) Cantemir, amenințându-l cu moartea. Prințul Șerban, care nu era căsătorit și nu avea copii legitimi, îi dăruise totuși o mare sumă de bani (5000 de ruble), 240 de șerbi și o casă deși nu era foarte bogat. Antioh, fratele lui mai mic, spunea că-l respectă mult pentru chibzuința lui „întrucât el a știut să-și creeze venituri fără capital”⁵⁷.

Situația moștenirii copiilor principelui Moldovei Dimitrie fusese încurcată, din cauza preluării întregii averi de către fratele mai mare, Constantin Dimitrievici, în pofida testamentului părintesc care-l preferase pe Antioh. Urmase și procesul cu mama lor vitregă, Anastasia Ivanovna Trubețkaia, care ceruse partea ei și a fiicei ei, sora Cantemireștilor, frumoasa și cultivata Smaranda-Ecaterina, devenită mai târziu soția cneazului Dimitri Mihailovici Golîțin – „tânărul”. Era de așteptat din partea celor două clanuri ruse să-și pună la bătaie influența, pentru a-și susține rudele.

Cealaltă soră a Cantemireștilor, energica și inteligenta principesă Maria, rămasă „șef” moral al familiei, se îngrijora din pricină că Șerban nu se hotăra asupra vreunei partide care i-ar fi stabilizat situația în viitor⁵⁸, preferând legăturile ocazionale. Șerban fusese și el ofițer în armata țaristă, în 1736 era poruccic în Regimentul de gardă Preobrajenski, iar în 1762 ajunsese brigadier. Participând la campaniile contra turcilor nu se întorsese cu mâna goală, ci, spre disperarea surorii mai mari..., cu o frumoasă prizonieră turcoaică, pe care a botezat-o, dar nu s-a căsătorit cu ea. Au avut două fete, Elena și Avdotia, care, deși erau copii nelegitali, au continuat să

întrețină amintirea neamului patern. Elena, turcoaică după mamă, ținea foarte mult la originea ei românească, realizând mai târziu editarea unor lucrări despre familia Cantemir⁵⁹.

Prințesa Maria se hotărâse să nu mai intervină, căci regreta insistența cu care îl îndemnasese pe Constantin să se căsătorească cu fiica influentului Dimitrie Mihailovici Golîțin. Căsătoria nu fusese o reușită, mai ales după căderea în dizgrație a socrului, care-i dăduse o mână bună de ajutor la spolierea fraților, prin obținerea dreptului de „majorat” și însușirea întregii moșteniri, în ciuda testamentului lăsat de Principele moldovean⁶⁰. Fiind preocupată de continuitatea neamului cantemiresc, dar și de poziția și prestigiul său, l-ar fi vrut protejat și întărit în viitor, povățuindu-și frații spre o alianță care să le ofere stabilitate, „cu o fată ... [care], chiar dacă e trecută sau sărmană, [dar] a avea pe cineva care, la nevoie, să-ți ia apărarea, e mult mai bine decât să iei cine știe ce bogătașă de la Curte, însă lipsită de orice ocrotire”⁶¹. Maria trăia destul de retrasă la una dintre moșiile ei de lângă Moskova, Ciornaia Greazi, ocupându-se cu chibzuința de administrarea averii ei, considerată modestă în raport cu poziția și rangul familiei. După moartea ei din 1757, casa de la Ciornaia Greazi a fost dăruită de frații Matei și Șerban (Constantin murise), vărului lor Constantin Antiohovici Cantemir. De la el o moștenise cneazul Dimitri care, după atâția ani, își hărțuia unchiul cu amenințări.

Spre sfârșitul anului 1776, în urma plângerii adresate de Șerban Cantemir contra hărțuielilor nepotului, autoritățile sunt nevoite să ia măsuri. Principele Șerban arăta în reclamația sa: „Eu rămân după părintele meu cel din urmă și, cu moartea mea, neamul lui se curmă; moșiile, ca donate de Coroană, după lege trebuie să treacă la stat; să treacă însă pe altă linie ele pot numai cu îngăduirea împărătesei. Cu toate acestea, nepotul meu are răutate asupra mea și, găsindu-se acum la Moskova înnebunit, mi-e teamă, cu purtarea lui rea, să nu-mi ocazioneze sfârșitul zilelor sau, în caz de agresiune din partea lui, în apărare, să nu se întâmple vreun omor și, prin aceasta, să nu fiu nevoit a răspunde și eu, și oamenii mei”⁶².

Cneazul Dimitrie Constantinovici a trecut sub supravegherea poliției, dar, probabil din cauza firii sale instabile, a ucis un șerb și a fost trimis în închisoarea citadelei Revel (Tallin), unde a rămas timp de 17 ani. O închisoare semănând mai mult cu un domiciliu supravegheat, cneazul beneficiind de pri-

vilegiile castei și ale prestigiosului Ordin „Sf. Gheorghe”⁶³, al cărui cavaler era. Fusese acest ordin răsplata vitejiei de pe câmpurile de luptă, unde-și condusesese cu mult curaj ostașii din Regimentul Astrahan, obținând victorii, în ciuda numărului copleșitor al inamicului și cucerind cetăți de la Dunăre, din mâinile turcilor. Cunoscuții autori ai *Dicționarului enciclopedic rus*, Brochhaus și Efon, afirmau că Dimitrie Constantinovici își pierduse mințile crezându-se principele Moldovei, al Valahiei și al Bizanțului, chiar vărul său îl arăta „înebunit”. Probabil crizele erau ciclice, având și perioade de luciditate, căci diligențele întreprinse de el, etapă cu etapă, pentru a-și încredința averea rudelor din Valahia, nu par ale unei persoane cu mintea rătăcită.

În preajma anului 1806 era destul de bolnav și, pentru că dorea să-i lase moștenitori pe urmașii surorii lui Maria, nepoții Câmpineni, a făcut demersuri insistente pentru venirea lor în Rusia. Acești nepoți erau fiii celor doi urmași ai Mariei Cantemir, Scarlat și Constantin Câmpineanu.

Cum Dimitrie intervenise încă din 1804 ca nepotul Constantin, fiul lui Scarlat, să vină la el și nepotul nu se arăta, a crezut că autoritățile nu-i permiteau să plece. Stolnicul Constantin Câmpineanu era ispravnic de Buzău, funcție care îl solicita mult, dar de care se arăta foarte interesat și pe care o îndeplinea cu corectitudine. Constantin Câmpineanu, născut în 1782, avusese o copilărie nefericită, fusese închis împreună cu mama sa Ruxandra Cândescu, la Edi-Kulé în Istanbul, apoi – abia întorși în țară – fugiseră în Transilvania, din cauza ciumei. Averea le fusese confiscată de Nicolae Mavrogheni vodă, care-o dăruise bisericii Izvorul Tămăduirii, drept represalii pentru atitudinea tatălui său, care trecuse la austrieci.⁶⁴

Cneazul Dimitrie a făcut demersuri pe lângă ministrul Afacerilor Străine, contele Nicolae Petrovici Rumianțev (1754–1826)⁶⁴, care, la rândul său, l-a rugat pe cneazul A. Prozorovski (1732–1809)⁶⁶, comandantul trupelor rusești de la Dunăre, să se intereseze de rudele lui. Cum demersurile lui Prozorovski n-au dus la niciun rezultat – de altfel, bătrânul general era bolnav și a murit chiar în 1808 – a apelat la senatorul Serghei Cușnicov (1765–1839)⁶⁷, care era în Valahia. Cât a stat la București, acesta a adunat informațiile cerute („unde trăiesc, cu ce se ocupă, ce fel de avere au și ce purtare”), arătând însă că mai existau și alți nepoți, de la mătușa de tată a cneazului, băneasa Maria Dudescu, nora „grafu-

lui”. Fiul Mariei, Nicolae Dudescu, avusese patru fete și un fiu, Constantin, care „avea titlul de logofăt și ocupa postul de prim-logofăt al Valahiei. Era în vârstă de 40 de ani, averea lui era foarte bună: el avea în Valahia case, sate, grădini ș.a.”⁶⁸. Câmpinenii erau săraci, arăta raportul, răposatul Scarlat avusese zece copii, care erau crescuți de rude, la București, iar Constantin era ispravnic de Buzău, cu rangul de stolnic, foarte apreciat pentru eficiența sa. Intervenția acestor înalte personaje, care îi furnizează informațiile, plini de solitudine și promptitudine, dovedesc faptul că nu-l tratau deloc ca pe un om cu mințile pierdute.

După aflarea acestor informații, în septembrie 1808, cneazul Dimitrie a trimis în Valahia doi servitori care să-l însoțească în Rusia pe stolnicul Constantin Câmpineanu. După ce a primit permisiunea Divanului și concediu, leafa pe trei luni înainte și pașaportul, de la însuși Prozorovski, stolnicul Câmpineanu a luat calea împărăției Răsăritului cu „pașaportul” eliberat de Divan. Divanul îl făcea atent pe cneaz, printr-o scrisoare, că în afară de copiii lui Scarlat, mai avea încă două nepoate foarte sărace și orfane, care sunt de vârsta măritişului (probabil Elena și Maria, fiicele lui Constantin, nepoatele domniței Maria) și nu au altceva decât bunul lor renume, recomandându-i să le ajute și pe ele, înzestrându-le.

La 20 septembrie 1809, cneazul Cantemir i-a trimis o scrisoare de mulțumire senatorului Cușnicov, în care îl anunța că nepotul Câmpineanu fusese la el și se reîntorcea în țară, după un an, trecând prin Moscova. Cât despre recomandarea Divanului de a-și ajuta nepoatele (al căror nume nu-l precizează), îl ruga pe Cușnicov să ceară Divanului valah să cerceteze cum a ajuns averea din Moldova a tatălui său în stăpânirea Pălădeștilor, căci: „[...] eu am în Moldova, în diferite județe, destule moșii, lăsate de părintele meu, la plecarea lui de sub stăpânirea guvernului turcesc, în Rusia, pe care nimeni n-are dreptul acolo să și le însușească, [...] să nu fiu lipsit de ceea ce-mi aparține, căci tatăl meu, Beizade Constantin Cantemir și-a părăsit casa în ținutul Romanului [de fapt ținutul Bacăului], în satul „unguresc” cu numele de Valea Seacă și sate în alte județe și un număr nu mic de țigani robi, toate acestea le-a lăsat în grija surorii sale drepte, Domnița Anița, măritată cu boierul Paladi, dar nu ca să rămâie moșia în neamul lor, ci numai cu ocaziunea plecării lui în Rusia”⁶⁹.

Moșia Valea Seacă la care se referea cneazul, care era moștenită de la bunica lui, Ecaterina Ceaur, trecută apoi la răposatul unchi Ioniță, fusese lăsată amanet turcului Mahmut din Iași, de la care tatăl său se împrumutase înainte de plecarea în Rusia, așa cum arătam mai sus. Ea fusese scoasă la mezat și răscumpărată de Anița Paladi, deci în niciun caz nu mai putea fi revendicată.⁷⁰ Când despre celelalte bunuri, am văzut că Divanul țării socotise a fi lăstate la „dreapta stăpânire, după pravilă”, Pălădeștilor, din cauza „hainirii” Cantemireștilor, încă de la intervenția sa din 1772. Îi rămânea numai averea sa din Rusia, adică moștenirea Roganilor cu pământurile înconjurătoare, satele primite drept răsplată pentru vitejia pe câmpul de luptă și ce moștenise de la verii lui, la Ciornaia Greazi.

În anul 1819, cneazul și-a făcut testamentul. Cum nu renunțase la ideea de a avea lângă el rudele de sânge, a insistat să vină în Rusia fiicele clucerului Constantin Câmpineanu, Elena și Maria⁷¹, care însă nu au ajuns acolo. Probabil de aceea nici nu le-a mai menționat în testament.

Ultima lui scrisoare adresată nepoților Câmpineni a fost trimisă în luna ianuarie 1820 și în ea îl ruga pe Costache Câmpineanu să se întâlnească la Lemberg și apoi să meargă împreună la băi, la Tóplitz. În același an, însă, în vară, a murit fără a mai vedea pe vreunul din nepoții din Valahia.

Potrivit testamentului⁷², întreaga lui avere⁷³ – moșiile din gubernia Harkov, imobile, calești și bijuterii, avere care se ridica la uriașa sumă de 300.000 de ruble⁷⁴, urma să revină copiilor lui Scarlat Câmpineanu⁷⁵. Cum rudele de sânge erau departe, un descendent colateral al familiei Pasek⁷⁶, din familia mamei lui Dimitrie, cneazul Șahovski⁷⁷, a revendicat averea. Pretenții a emis și contesa Elisabeta Bulgari, pe care cneazul Dimitrie o adusese în casă, în ultimii ani de viață, ca să-l îngrijească. Ea a prezentat în fața instanței un testament fals, în timpul desfășurării procesului deschis de Câmpineni.⁷⁸

Una dintre fiicele lui Scarlat Câmpineanu, Anica, era mama doctorului Nicolae Kretzulescu, care se căsătorise cu Sofia Iakovenko. Ea era fiica directorului „poștelor rusești” din Țara Românească, ajuns apoi consul al Rusiei la București. Dându-i cuvenita „vechilie” lui Ignatie Iakovenko (din documentele rămase reiese că îl angajase pe Iakovenko cu consimțământul fratelui ei, Costache Câmpineanu), Anica Kretzulescu l-a rugat să se ocupe de proces, nădăjduind că, datorită poziției pe care o

ocupa, a relațiilor de rudenie și a cointeresării, se va descurca mai bine în hățiturile legislative rusești și va avea mai multă trecere în fața instanțelor de la Harkov, unde se judeca procesul.

În proces au intervenit și fetele lui Constantin, verișoarele Anicăi și ale lui Costache. Între actele păstrate în arhiva doctorului N. Kretzulescu se află o copie (din 22 iulie 1850, cerută de clucerul Scarlat Rosetti, soțul unei fete Crețulescu), a unui document din anul 1822, semnat de membrii Divanului. În document se arată că: „*Dumneaei Serdăreasa Elenca Câmpineanca (căsătorită cu Isvoranu), fiica răposatului biv vel clucer Constantin Câmpineanu și copiii[i] răposați surorii D-nei Maria Câmpineanu (căsătorită cu Costache Colceagu) au jeluît [...] cum că Răposatul Excelenția Sa Kniaz Dimitrie Cantemir, fratele răposatii Marii Câmpinencii, moașa D-lor, ce pe călugărie s-a numit... [loc gol]*⁷⁹, *avându-și locuința sa la Rossia când se afla în viață, în câteve rânduri le-au scris ca să meargă acolo să le vază și să le lase clironomie pe averea sa, din care scrisori de atunci una o au în păstrare și cum că aflând acum că mai sus numitul Kneaz, ruda D-lor ș'a dat obștescul sfârșit, voescu să meargă acolo ca se'și ceară dreapta clironomie, dupe pravilă și pentru ca se fie crezuți, cer se li se dea anafora la mână [...] arătând și spița rudenii, în ce chip curge, adică: Maria Câmpineanca, moașa D-lor a fost soră cu exelenția sa Kniaz Dimitrie Cantemir, această Marie au născut pe Vornicul Scarlat și pe Clucerul Constantin Câmpinenii; Vornicul Scarlat au născut pe D-lui biv vel Logofăt Costantin Câmpineanu, ce se află acum Caimacam la Craiova și pe frații D-lui (Dumitru și Ioan Câmpineanu și surorile)⁸⁰, iar Clucerul Constantin a născut pe D-ei Serdăreasa Elena (Izvoranca) și pe Maria soru-sa (Colceagu), ce a murit și are copii ce trăiesc [Sultana Marsil și Pană Colceag], cerând ca să li se dea [...] sinet la mână, precum s-a zis mai sus [...], care ne arată și acea scrisoare ce le-au trimis Excelenția Sa Kniaz Dimitrie Cantemir cu leat 1819, Noiembrie 16, din Kiev [...] cum că au înțeles că nepoatele sunt sub purtarea lui de grije [...] și că Excelenția Sa au venit într'adins să trăiască la Kiev, ca să fie mai aproape, iubind din tot sufletul să vază vreun nepot al său [...] aflându-să singur și neputincios [...], ca să nu rămâie avutul său în mâini streine [...]*⁸¹”. Aceasta era o copie, din 1850, originalul fusese înregistrat la Cancelaria domnească, cu nr. 2310, în 1822.

Din document reiese că cele două surori, fiicele lui Constantin Câmpineanu, dădeau de înțeles că Dimitrie dorea să le lase pe ele moștenitoare. Dar, testamentul pe care Iakovenko reușise să-l găsească în Rusia, îi desemna clironomi, fără niciun dubiu, pe copiii lui Scarlat Câmpineanu.

O altă intervenție a făcut Safta Dudescu – nepoata Mariei Antioh Cantemir, în 1824. Într-o scrisoare către fratele ei Constantin Dudescu, expediată din Brașov la 15 iunie, îi cerea să scoată un act doveditor de înrudirea cu Cantemireștii, dorind să-l înlăture pe Câmpineanu de la moștenire. După opinia ei, Câmpinenii n-aveau nicio legătură cu familia Cantemir! Cere și o împuternicire din partea surorilor lor Marghioala și Smaranda, pentru a acționa în numele tuturor⁸².

În 17 martie 1834, Ignatie Iakovenko, „vechilul” Anicăi Câmpineanu–Kretzulescu, o înștiințează că „doamna grafină Bulgari și tinerele ei polcovnic Ștefanevici”, episcopul intereselor sale, voiau „să supuie tot acel avut la haznaua împărătească pe ani 36, adecă să fie pierdut pentru tot diauna” și îi cere o procură excepțională, „sloboziți de iznoavă osebită vechilime”, ca să poată să-l îndepărteze „pe numitul polcovnic din episcopie”. Manevra „pretenzenților” ruși era abilă: renunțând la veniturile averii pe timp de 36 de ani, în favoarea „haznalei imperiale,” sperau să pună mâna pe fabuloasa avere, păstrând-o în viitor.

Luna următoare, în aprilie, Iacovenko scrie din nou Anicăi Kretzulescu, arătându-i că la judecata pricinii, senatorii au hotărât ca moșiile cneazului, care erau moștenite de la Sofia Passek, mama lui, „să se ia iarăși la familia prințului Șahovski, care s-au dovedit că se trag din familia Passek. Căci Maria ce au ținut în căsătorie pe d.d. Pantazi Câmpineanu n-au fost fata Sofii” (mama ei fusese Ilinca Balș). Senatorii au hotărât ca două părți să le ia familia prințului Șahovski și numai una să revină moștenirii Cantemir, ceea ce părea rezonabil (ca parte a soțului supraviețuitor).

În privința averii familiei Cantemir, trei dintre senatorii-judecători au fost de părere ca trei părți să se dea „Câmpineanului, poruncind ca în soroc de șase luni să se vândă tot acel avut, cu plata zece la sută în folosul Împărăției. Iar doi senatori și oberpreparos-ul Senatului nu s-au unit la găsirea (soluției) celor [alți] trei senatori. Dându-și părerea că testamentul din urmă al prințului Kantemir [cel falsificat] pentru folosul grafiniei Bulgari nu-l cunoaște

de cine-i [bănuiau că e fals?] și asupra aceștii păreri nu vor să ia clironomia acestei familii Câmpineanu, găvind cu cale de judecată să întoarcă (indescifrabil) or la gubernii [...]”.

Averea ce ar fi revenit Câmpinenilor trebuia vândută, pentru că nu putea stăpâni pământ în Rusia decât cel ce avea domiciliul acolo, devenind „supus rus”. De aceea, după 1812, mulți boieri moldoveni cu moșii în Basarabia răpită, care nu doreau să-și părăsească țara, au fost siliți să vândă pe nimic pământurile, alții cu interese sau simpatii rusești devenind supuși ai țarului. Chiar dacă unii dintre senatorii-judecători păreau a nu fi siguri de testamentul Bulgari, ar fi dorit probabil ca Rusia să nu scape din mână o asemenea avere.

În 6 aprilie 1835, Anika Câmpineanu-Kretzulescu este anunțată de cuscru ei Iacovenko despre faptul că judecătorii ruși, în ciuda intervențiilor lui dăduseră câștig de cauză prințului Șahovski și Elisabetei Bulgari. El dorea să plece spre capitala imperiului pentru a face apel „măcar că cheltuielile drumului sunt grele⁸³”, sperând să poată întoarce mersul procesului.

Timp de șase ani nu s-au mai aflat documente privind mersul procesului. Bănuim că „urmașii” ruși nu s-au lăsat descurajați și judecățile au continuat. După cum deducem din rândurile de mai jos, au obținut chiar un verdict favorabil, la care evident, Câmpinenii puteau înainta apel prin reprezentantul lor.

În 9 ianuarie 1841, Iakovenko o anunță pe Anica Kretzulescu „și pe toate rudele ce au drid [drept] la clironimia avutului răposatului Prințului Kantimir, că judecata începută de Dv. prin vechilul ce l-ați orânduit, logofătul Barbovici, împotriva ne adevăratei diezi [diate] ce era făcută în folosul Contesi[i] Bulgari [...] prin dăosăbita a mea căutare la Senat, adusă la o așa bună deslușire încât mulți senatori n-a[u] vrut nici de cum să întărească anaforaua ce a fost făcută la Palata de Harkov, spre folosul Contesi[i] Bulgari. [...] Dar acum primind veste de la Harkov, de la vechilul meu, că Palata de acolo, nu numai [că] a dat de iznoavă dreptate Contesii Bulgari și încă vă va pune și la ștraf [cheltuieli de judecată], după art. 2037, pentru ne dreaptă întreprindere de judecată [!!]. De aceea mă grăbesc a vă da de știre puind la cunoștința Dv. dritu ce aveți ca să faceți apelație iar către Senat, în diiastimă [termen] de un an⁸⁴”.

Iakovenko cerea de la Câmpineni, pentru înfățișarea apelației la Senat și pentru cheltuielile de călă-

torie, 500 de galbeni, lăsându-i să chibzuiască „de vreți să lăsați această clironimie în folosul Contesii Bulgari și a familiei Șahovski sau să hotărâți să dați de iznoavă apelație la Senat spre apărarea și plata ștrafului”. Din tonul scrisorii deducem că nici Iakovenko nu mai avea mare speranță în câștigarea drepturilor moștenitorilor din Valahia.

Abia după trei luni, în 26 aprilie, vine răspunsul Anicăi Kretzulescu, probabil după ce se consultase cu restul familiei, răspuns neașteptat. Din scrisoare reiese că anterior se încheiase un contract privind „pricina” din Rusia, Iacovenko urmând să suporte toate cheltuielile și să procedeze cum va crede de cuviință, având „vechilie” de la ea, în funcție de mersul procesului.

„Fiind că, după clauzile învoirii noastre, dumneata ai să poți face cheltuială și alte, tot de o dată [ești] îndatorat a nu ne pricinui nici o cheltuială, cum și pă de altă parte ești în drept dă a urma întru această pricină oricum vei ști socoti. Cu toate acestea, dăși Dumneata ești îndatorat a săvârși pricina, prin judecată, până la cea dă pă urmă hotărâre, însă pentru râvna și buna voință ce zici că ai pentru această pricină, dacă Dumneata prevezi vre un sfârșit neplăcut, ca să nu încerci mai multă cheltuială, volnic ești din parte-mi a lăsa această moștenire pe seama Contesii Bulgari, după cum arăți, închizând pricina cu chipu a nu mai fi pretenție dă strav și cheltuială⁸⁵”. Ceea ce dovedește că, înțelepțește, Anica și Costache Câmpineanu nu-și pusese mari speranțe în câștigarea bunurilor din Rusia.

Era, desigur, o înțelegere mai neobișnuită în purtarea judecăților dar, din scrisoarea lui Iakovenko, din ianuarie, reiese că râvna și osteneala lui, precum și cele trei călătorii în Rusia fuseseră făcute „nădăduind că va (!) dobândi drepturile Dv. ca și eu să mă împărtășesc din folosul câștigului.” Deci, în eventualitatea câștigării procesului, Iakovenko urma să-și recupereze cheltuielile făcute și să primească un procent din total.

După 21 de ani de la moartea cneazului Cantemir, era de înțeles ca răbdarea Câmpinenilor să ajungă la capăt, mai ales că bănuiau că șansele de a câștiga erau minime. Și, după cum am văzut, „rămasul” cneazului se tot împărțea între moștenitori reali sau închipuiți, iar taxele de moștenire erau mari, așa că au socotit că nu mai merită să se bată. Cu atât mai mult cu cât, după ce fuseseră păgubiți prin cheltuieli, prin nerespectarea unui drept moștenit, răpit cu ajutorul unui testament fals în care nu credeau nici judecătorii, tot ei erau amendați „pentru nedreaptă

(s.n.) întreprindere de judecată”, cu o sumă substanțială, de 9600 de galbeni!

În anul 1859, la mult timp de la terminarea procesului, Ion Câmpineanu dădea sorei sale Anica Kretzulescu un înscris „că m-am așezat cu D-ei a nu-i mai pretinde suma de bani ce avusesem a lua de la D-ei spre despăgubirea sumei de 9600 # [...] cu înscrise osândite în de obște familiei Kâmpinenilor, a plăți ștrov, pe judecata ce avusese în Rusia, relativă la starea răposatului prințului Dimitrie Cantemir și pe care o plătisem eu toată [...]”⁸⁶. Poate unii membri ai familiei îi reproșaseră voalat că procesul se pierduse și din cauza atitudinii lui ostile față de ruși⁸⁷ și, de aceea, considerase că este corect să plătească singur cheltuielile; deși își sacrificase grosul averii și sănătatea pentru urmărirea idealurilor politice și binele patriei.

Așa cum arătam la început, Ion Câmpineanu, unul dintre îndreptățiții beneficiari ai testamentului, era rău văzut de autoritățile rusești, iritate de acțiunile lui repetate pentru „mântuirea Moldo-Vlahiei de protectoratul țarist”⁸⁸. În anul 1839, pe când se afla la Constantinopol, agenții ruși pusese chiar un preț pe capul lui, pentru a-l opri să ducă protestul „partidei naționale”, în Occident⁸⁹.

În plus, pentru că rușii se plânseseră Porții de atitudinea boierilor patrioți, la deschiderea Obșteștii Adunări, în 29 octombrie, „[...] s-au cetit firman al sultanului [...] dojanitor pentru boieri, de a nu mai pricinui tulburări ca anul trecut. S-au auzit că și pă Iancu Câmpineanu, ce au fost în Țarigrad, l-ar fi surghiunit la Adriianopol⁹⁰”. Din fericire, scăpase de surghiunul turcesc, dar nu și de cel de la mănăstirile Mărgineni și Plumbuita, care i-au grăbit sfârșitul. Atitudinea lui rămânând neschimbată, fiind considerat instigatorul tuturor acțiunilor antirusești, în ciuda detenției și amenințării cu exilul, tocmai în perioadele „cheie” ale procesului, deznodământul era de așteptat: moștenirea Cantemir a rămas în Rusia, fiind împărțită între falsificatoarea testamentului, contesa Bulgari, și prințul Șahovski – moștenitor pe linia Passek.

Pentru Cantemirești „justiția” rusească nu era o noutate. Cu aproape un veac înainte, fiul voievodului Dimitrie, Antioh Cantemir, ceruse în numele lui și al fraților Matei, Șerban și Maria, însușirea succesiunii tatălui lor conform testamentului lăsat, în care era desemnat ca principal moștenitor. Acesta intenționase ca, după intrarea în posesie, să împartă cu ceilalți frați averea lăsată de fostul domnitor⁹¹. Frațele lor mai mare, prințul Constantin, se prevalase

însă de avantajul fratelui mai mare (primul născut, Matei, fusese înlăturat de la moștenire din cauza pasiunii pentru jocul de cărți, băutura, datorii) și, ajutat temeinic de familia soției, Anastasia Dimitrievna Golîțina, reușise să păstreze toată averea lăsată de tatăl lor, fără ca măcar frații lui să fie audiați, în urma plângerii depuse. Prin intervenția acelorași „rude”, Antioh fusese numit în postul de reprezentant al Rusiei la Curtea Angliei, la începutul anului 1732, pentru a-l îndepărta de la audieri, procesele prelungindu-se, ca de obicei, pe timp de mai mulți ani.

Iată ce scria Antioh Cantemir în 1741, într-o scrisoare adresată contelui Münnich, din Paris (post care urmase după cel de la Londra, fără a mai fi putut să se întoarcă în Rusia, deși ceruse insistent un concediu): „[...] pentru serviciile aduse Rusiei de către tatăl meu, după bătălia de la Prut din 1711, împăratul Petru cel Mare l-a recompensat cu 1000 de gospodării țărănești de pe propriile sale domenii din Komarinskoe. După moartea tatălui meu, aceste domenii au fost împărțite, o parte revenind mamei mele vitrege [Anastasia Ivanovna Trubețkaia] și o alta fratelui meu, prințul Constantin, fără să se țină seama de dorința testamentară a defunctului, prin care fusesem numit succesori universal [...] prințul Dolgoruki, rudele mamei mele vitrege, ca și prințul Dimitrie Golîțin, socrul fratelui meu, aveau pe vremea aceea multă influență, astfel încât plângerile mele n-au fost luate în seamă. Am fost nedreptățit, fără să fiu măcar audiat. [...] am prezentat, în timpul fericitei domnii a împărătesei Anna, o cerere către Senat, împotriva sentinței date de Înalțul Consiliu, care tocmai fusese dizolvat. Au început să-mi cerceteze cauza și era cât pe ce să se facă un raport favorabil [...] când prințul Golîțin, prevăzând că urma să câștig procesul, s-a servit de autoritatea d-lui Biron, marele șambelan pe vremea aceea, pentru a obține pentru fratele meu, Constantin, un act de proprietate, care dovedea că e posesorul celui bun în defavoarea mea⁹² [...] În același timp am fost numit la Curtea Angliei, unde treburile augustei mele stăpâne nu mi-au permis să mă ocup de interesele personale [...] am uitat cu totul de propriul meu proces și de nedreptatea ce mi s-a făcut, lăsându-l pe fratele meu să se bucure în pace de un bun ce nu-i aparținea. Credeam că e foarte mulțumit de această situație dar, tocmai am aflat că negociază vânzarea domeniilor, cauzându-mi astfel o lovitură ireparabilă, nu numai mie, ci și întregii familii, ca și

tuturor urmașilor noștri, îndreptățiti să moștenească [...] Numai ura pentru propriile sale rude i-a putut sugera ideea vânzării, căci [...] veniturile aduse de aceste domenii nu sunt de natură să te dezguste de ele și nici nu era presat de creditori pentru a avea nevoie de o sumă mare de bani peșin. Nu văd în aceasta o altă intenție, decât aceea de a-și priva propriii frați de un bun care le aparține, pentru a-l dona soției și familiei [ei], întrucât el nu are copii. [...] o implor pe Altețea Sa Imperială [...] nu de a-mi face dreptate, nu de a-l tulbura pe fratele meu din actul său de uzurpare, ci doar de a-i interzice înstrăinarea unui bun care trebuie să aparțină în comun familiei noastre sau, cel puțin, să suspende această înstrăinare până la întoarcerea mea în patrie⁹³ (s.n.).

În ciuda cererilor repetate de a i se acorda un concediu pentru rezolvarea problemelor de moștenire și îngrijirea sănătății, chiar dacă sora sa Maria se folosisese de poziția ei de domnișoară de onoare a țarinei pentru a-l sprijini, prințul Antioh nu s-a mai întors în Rusia decât în sicriu. A murit în Franța, după 12 ani de slujbă neîntreruptă în folosul Rusiei. Recompensa pentru serviciile aduse a fost vânzarea la mezat a bunurilor sale, inclusiv a valoroasei biblioteci – pentru a i se achita datoriile, deși Curtea îi datora 20.000 de ruble – și refuzul oficialităților de a-i aduce trupul în țară, deși murise în exercițiul funcției de reprezentant oficial al țării adoptive.

Cât despre averea prințului Dimitrie Constantinovici Cantemir rămasă în mâini stăine, la numai 30 de ani de la intrarea în stăpânirea moștenitorilor ruși, domeniul și castelul de la Rogani ajunseseră în ruină. Iată cum descria un articol din „Русская Старинна”, după 1909, starea moșiei ultimului Cantemir: „[...] Rogani, care încă nu de mult aparținea familiei Passek și prinților Șahovski, a fost vândută Băncii Funciare din Harkov. Nimic din castelul propriu-zis și construcțiile aferente nu a rămas în picioare. Pe locul castelului se află astăzi o fabrică, parcul a dispărut, urme jalnice se mai pot vedea în fundul curții fabricii. [...] Trebuie să ieși pe câmp, la marginea satului, [...] să treci prin câmpul năpădit de cânepă și de scaieți, printre frunze uriașe de brusture, călcând cu greu pe pământul negru, roditor, pe locul fostelor grădini de flori [...] pentru ca la capătul acestora, pe o movilă, între buruieni înalte de stepă, înconjurat pitoresc de tușișuri de măceș și corcoduș, să zărești monumentul-mausoleu al prințului Cantemir. [...] Arcele tamburului și ușile au fost închise cu scânduri bătute în cuie. [...] A

*căzut crucea de pe cupolă, cineva a avut grijă să o pună la loc, dar iată că e gata să cadă din nou! [...] A căzut [...] stucatura viguroaselor coloane dorice și numai într-un loc s-a păstrat modelajul cornișei [...] Crăpăturile din tavanul galeriei și devastarea interiorului ne lasă să întrevădem un sfârșit apropiat*⁹⁴. Mausoleul adăpostea rămășițele prințului Constantin, general-brigadier, care se retrăsese la Rogani după ieșirea din armată, soțul Sofiei Bogdanova Passek – și ea îngropată aici – părinții ultimului Cantemir, care ridicase monumentul și biserica din sat, în 1798.

După moartea cneazului Dimitrie Constantinovici, începând procesele de moștenire, proprietățile au fost luate de fisc, trecând apoi în proprietatea contesei Bulgari. După un timp, prințul Șahovski – descendent Passek – i-a deschis proces contesei și proprietatea a ajuns în stăpânirea familiei Șahovski și Passek.

Casa de la Ciornaia Greazi (primită de la verii Cantemir) a fost probabil vândută odată cu domeniul, în 1775, Ecaterinei a II-a prin secretarul ei de stat A. Olsufiev și aici țarina a decis să-și construiască o reședință de vară, schimbându-i numele în Țarîțino.

În 1873, Roganii erau în stăpânirea lui Pompei Vasilievici Passek, care a murit în 1896⁹⁵. Probabil că nu se remarcase prin nimic, de vreme ce dicționarele epocii nu i-au menționat decât apartenența la această familie și data decesului. El moștenise Roganii de la Vasili Vasilievici Passek (1772–1831) care, în schimb, a avut o viață ce pare desprinsă din literatura rocambollescă. Era văr primar cu cneazul Dimitrie Constantinovici, tatăl lui Vasili fiind frate cu mama cneazului, amândoi copiii lui Bogdan Ivanovici Passek⁹⁶. Părinții lui Vasili Vasilievici au avut o viață neobișnuit de romantică. Vasili Bogdanovici iubea o verișoară, Elisa Ilicinaia Obruțkaia, biserica împotrindu-se căsătoriei lor. Punând la cale o căsătorie secretă, cei doi și-au asigurat sprijinul fratelui lui Vasili și al Sofiei Passek, Piotr Bogdanovici (1736–1804).

Elisa și-a lăsat veșmintele pe malul unui râu, dând impresia că s-a înecat. Familia a căutat-o și a plâns-o neștiind că, în taină, viitorul ei cumnat o condusese la moșia din Ucraina a lui Vasili Bogdanovici. Aici, sub numele de Nadejda Petrovna, Elisa s-a căsătorit cu vărul ei, martor și complice fiindu-le Piotr Bogdanovici. Nu s-a aflat nimic despre cele întâmplate, până la moartea lui Vasili Bogdanovici din 1777. Testamentul lăsat de el îi desemna ca

moștenitori pe soția sa (arătată cu numele adevărat, Obruțki) și pe fiul său, Vasili Vasilievici. Executori testamentari erau numiți contele Evgheni Ghendrikov și fratele celui mort, Piotr Bogdanovici, ocrotitorul idilei de odinioară. Părea că lucrurile vor urma fâgașul firesc în astfel de împrejurări. Dar, în miezul lucrurilor se afla Piotr Bogdanovici, personaj pitoresc, plin de neprevăzut și de lăcomie...

Trimis încă de la opt ani în serviciu, pe lângă regimentul de Gardă Preobrajenski, la 17 ani avea deja gradul de locotenent. În 1762, a participat alături de camarazii de regiment, fiind chiar unul dintre animatori, la complotul care a adus-o pe tron pe țarina Ecaterina a II-a (1762–1796) căci, din cauza unei imprudențe, fusese arestat, stârnind mânia colegilor și declanșând mai repede desfășurarea evenimentelor. Atitudinea lui curajoasă i-a adus aprecierea țarinei, care l-a răsplătit cu favoruri: titlul de colonel, mai multe sume mari de bani (între care una de 10.000 de ruble pentru... plata datoriilor!), un sat lângă Moskova și un conac cu 250 de suflete în comitatul Revel.

Deși timp de 12 ani nu se remarcase prin nimic, în afara preocupării pentru jocurile de noroc, me-trese, cai, copii ilegitari și titluri – așa cum arăta un contemporan al său, Ivan Dobrinin – Piotr Bogdanovici a fost desemnat guvernator de Moghilev. În 1781 i s-a dat funcția de guvernator general de Moghilev și Potoțk, a primit gradul de general și Ordinul „Alexandr Nevski”⁹⁷. În această perioadă, țarina vizitase Moghilev împreună cu oaspetele ei, împăratul Iosif al II-lea și, în amintirea evenimentului, s-a decis înălțarea unei biserici cu hramul Sf. Iosif. După 18 ani biserica nu era gata, în schimb Piotr Bogdanovici își înălțase un conac de piatră la Piepenburg.

Simpatia țarinei Ecaterina îl proteja pe acest general cu înfățișare herculeană și figură simpatică, ce putea trece drept inteligentă și care-și petrecea zilnic două ore în fața oglinzii, pentru a-și potrivi peruca – după spusele unui călător străin. Nici plângerile populației evreiești din zonă care reclamase abuzuri, nici lipsurile din administrație, nici dispariția unor diamante luate „în custodie” de vajnicul guvernator, de la o prințesă Radziwill, nu l-au clintit cât a trăit protectoarea sa. În 1796, noul țar Pavel I (1796–1801) a dat însă curs nenumăratelor reclamații și Piotr Bogdanovici a fost destituit, interzicându-i-se intrarea în capitală. Numai asasinarea țarului Pavel, în 12 martie 1801, l-a scăpat de necazuri.

Odată cu venirea pe tron a lui Alexandru I (1801–1825), i s-a ridicat interdicția de a intra în capitală și s-a instalat aici, rămânând până la moartea lui din 1804, fiind înmormântat la mănăstirea Alexandr Nevski⁹⁸. Acesta ar fi, în mare, „portretul” unchiului micului orfan Vasili Vasilievici Passek (1772–1831). După moartea celui alt tutore, contele Ghendrikov, în 1782, Piotr Bogdanovici a rămas singurul executor testamentar. Am văzut mai sus care era firea, morala și modul de viață al tutorelui, deci, nu este de mirare că, treptat, Piotr Bogdanovici a început să micșoreze rentele cumnatei sale, ajungând, în cele din urmă, s-o alunge din propria casă, nefericita găsindu-și adăpost la familia ei din Spassky. Tânărul nepot a fost trimis de întreprinzătorul unchi, la nouă ani, la o școală de meșteșugari unde a fost lăsat patru ani, după care l-a luat cu el în Bielorusia și l-a dat la Regimentul de muschetari din Vologda, *sub nume schimbat*, ca Passkov, motivând că era o greșeală ce urma a fi remediată de el la Sankt Petersburg.

În anul 1787, Vasili a fost eliberat din cazarma Gărzii călare a Regimentului de cavalerie din Revel, iar unchiul s-a grăbit să-l trimită în războiul cu turcii, începând să-i vândă o parte din proprietățile din Smolensk. Vasili și-a făcut datoria curajos, s-a remarcat în luptele de la Ismail și a fost distins cu medalii, dar a fost înlăturat de la alte onoruri, din cauza reclamațiilor ascunse ale unchiului, care l-a trimis apoi în străinătate. În 1793, Vasili, dornic să se instruiască în străinătate pentru a putea ocupa un post în administrație, a pretins unchiului să-i prezinte starea averii moștenite și să fie pus în posesie, având surpriza să constate starea dezolantă a moștenirii și datoria de 26.000 de ruble din impozitele neplătite de tutore. În 1794, temându-se să nu fie reclamat, Piotr Bogdanovici a „compus” el o reclamație contra nepotului, acuzându-l de asociere cu indivizi periculoși. Au fost arestate mai multe persoane și la el s-au „găsit” niște acrostihuri antidinastice.

După șase luni de arest, Vasili a fost eliberat, dovedindu-i-se nevinovăția. Unchiul refuza să se întâlnească cu el și, pentru a nu-l putea reclama, a aranjat prin cunoștințele sale influente, să i se interzică intrarea în capitală, răspândind zvonul că ar fi „iacobin” periculos, propagator de idei subversive și... falsificator de bani! Fără a se face o cât de mică anchetă, Vasili a fost arestat în decembrie 1796 și închis în fortăreața Diunaninski, unde a rămas patru ani și trei luni.

Alexandru I l-a eliberat în 1801, declarându-l nevinovat și, impresionat de suferințele tânărului

albit de la 26 de ani, i-a dat un post de consilier de tribunal. Ar fi dorit un post în străinătate, cât mai departe de intrigile unchiului, dar vicecancelarul Panin l-a refuzat, din lipsă de posturi. Iar Piotr Bogdanovici, consecvent, a făcut un ultim efort pentru a-l opri pe nepot să-și revendice moștenirea, reclamându-l că și-a însușit fraudulos numele și stema Passek, nume pe care el i-l modificase! Când, în cele din urmă, Vasili Vasilievici a reușit să-și ia moștenirea, a constatat că era complet ruinat, reședințele jefuite de bunurile de valoare, iar biblioteca vândută.

Până la urmă, a intrat singur în bucluc, din prea multă bunătațe, încercând să-și ajute vărul primar, pe cneazul Dimitri Constantinovici Cantemir. Arătam mai sus că prințul fusese izolat în fortăreața Revelski timp de 17 ani. Aici se căsătorise, se pare, cu o Volkonskaia, dar căsătoria fiind încheiată la sfârșitul postului, perioadă necanonică, mariajul era nul, iar copiii rezultați erau considerați ilegitiimi. Dorind să-și ajute vărul, Vasili Vasilievici Passek a scris țarului, ca din partea acestei doamne, pentru a-i aproba legitimarea copiilor. Apoi i-a scris vărului său, asigurându-l că țarul a fost sensibil la suferințele sale și-i va da satisfacție, căci avea nevoie de serviciile lui în Principate, așa că-i putea cere legalizarea situației. Nu știm cum o fi reacționat cneazul, cert este că țarul a considerat intervenția lui Vasili o ofensă și, ridicându-i titlul nobiliar, l-a trimis în exil în Siberia, cu soția și copiii.

Abia după 20 de ani, cei doi fii ai lui Vasili Vasilievici Passek, Evgheni și Leonid, au intervenit și s-au dus pe jos 1500 km până la Ecaterinburg, unde aflaseră că va veni țarul în vizită. Înmânându-i o petiție lui Alexandru I, ei l-au implorat să le elibereze părinții, oferindu-se să rămână în Siberia pe viață. Mișcat, țarul a cerut raportul guvernatorului Siberiei și în 1824 i-a eliberat pe toți⁹⁹. Deși titlul nobiliar nu le-a fost redat decât în 1836, odată întors din Siberia, Vasili Vasilievici a intrat în posesia unei părți din moștenirea Cantemir de la Rogani, pe care a lăsat-o, mai târziu, lui Pompei Vasilievici Passek.

Doctorul Nicolae Kretzulescu, urmaș de Câmpineancă și strănepot al domniței Maria Cantemir, în perioada cât a fost ministrul României la Sankt Petersburg, a avut ocazia să-i cunoască pe urmașii beneficiarilor averii Cantemir, un nepot al prințului Șahovski și pe fata contesei Bulgari, căreia „*mamă-sa nu-i lăsase mare stare din averea ce câștigase pe nedrept: parte o cheltuiuse în judecată, parte o risipise*¹⁰⁰.”

Nu știm în ce fel de relații s-a aflat cu prințul Șahovski, dar cu fiica contesei Bulgari, numită Sofia, a fost în relații cordiale, am zice chiar „de familie”¹⁰¹. Ea era căsătorită cu un membru al Consiliului Imperial, generalul Werighin, membru al Consiliului de Stat¹⁰².

S-au păstrat două scrisori ale Sofiei Werighina, adresate doctorului Kretzulescu, purtând o frumoasă monogramă în timbru-sec, auriu-argintie, încoronată, ale cărei litere înlănțuite formează numele „Sophie W.”

În paranteză fie spus, în perioada când dr. Kretzulescu a reprezentat România la St. Petersburg, nu întâmplător utiliza un sigiliu personal în care, alături de armele Kretzulescu, apărea și un cartier cu armele Cantemireștilor de principii ruși, conferite de Petru cel Mare – cei doi dragoni afrontați, cu cozile împletite¹⁰³. Contesa Werighin, numindu-l „*mon aimable cousin*”, ca între capetele încoronate, îl invită, împreună cu soția sa, la o serată muzicală la care „*Rubinstein*¹⁰⁴ *vient n(ou)s en chanter* (sic) *de la divine musique et Vous me feriez beaucoup de chagrin en me refusant votre présence*¹⁰⁵”. Din scrisoare rezultă că, de obicei, contesa venea *personal* să aducă invitațiile familiei Kretzulescu, pentru seratele organizate de ea.

În cea de-a doua scrisoare, le promitea să treacă să-i ia într-o vizită, la contesa Perofski, anunțându-i că avea biletul lor, pentru un concert al aceluiași pianist Anton Grigorievici Rubinstein, personalitate ce a dominat viața muzicală a Rusiei o jumătate de veac.

Scrisorile nu poartă decât ziua și luna când au fost trimise (25 ianuarie și 8 februarie), dar ar putea fi din anul 1885, fiind grupate alături de cea a fiicei contesei, Sisi Werighina, care este datată 23 martie 1885. Ea îl invita, în numele mamei sale, să vină, după slujba Învierii de la miezul nopții, să guste împreună pasca sfințită. Îl anunța că se va întoarce de la Palat împreună cu tatăl ei, în același timp cu el și-i mulțumea pentru „grațioasa atenție” (probabil un cadou de circumstanță). Scrisoarea are la început un desen în tuș, cu subiect pascal, realizat, foarte posibil, de semnatară¹⁰⁶.

Era obiceiul ca, după slujba Învierii la care participau familia imperială, oficialitățile, corpul diplomatic și personalul Curții, să se prezinte țarului felicitările pentru Paști, prilej cu care, după obiceiul rusec, se făceau daruri dar, mai ales, se dădea sărutul iertării și împăcării creștine.

Câmpinenii și urmașii lor se împăcaseră cu ideea pierderii moștenirii cantemirești, căci n-au avut

atâta forță, resurse și ani cât să lupte cu „justiția” pravoslavnicului imperiu, pentru care înaintașii lor sacrificaseră totul. Cât despre iertare...

În angajamentul lor față de Rusia, Cantemireștii nu și-au pierdut numai averile, ei și-au pierdut țara – plecând în pribegie, și-au pierdut tronul – încercând să schimbe în bine soarta patriei lor și să-și respecte cuvântul. Înfruntând destinul, nu s-au oprit să plângă pe ruine, ci au pornit mai departe, croindu-și viitorul în felul lor. Unii prin puterea spadei, alții cu puterea minții. Dedublarea lor biografică și, mai ales, dezrădăcinarea i-a făcut să acționeze diferit la schimbare. Războinicii și-au răzbunat frustrările asupra co-naționalilor rămași în tabăra opresoare sau pe câmpurile de luptă, luptând pentru alte cauze, iar cărturarii s-au adâncit în reflexie și au creat în lumea cărților și a ideilor „arme” menite să apere amintirea trecutului și devenirea viitorului.

Dacă averile li s-au risipit, palatele și mausoleele au căzut în ruină, lăcașurile care le adăposteau odihna de veci au fost surpate, a rămas neștirbită averea spirituală lăsată de Cantemirești, traversând vitregiile timpului și dăruindu-se continuu.

Note

¹ Articolul adițional a fost introdus fraudulos de către reprezentantul „Puterii protectoare”, la sfârșitul textului original al Regulamentului Organic, după ce fusese parafat, agenții consulari ruși exercitând puternice presiuni asupra Divanelor, pentru a fi validat.

² N. Kretzulescu, *Amintiri istorice*, București, 1940, p. 61.

³ *Ibidem*, p. 62

⁴ D.A.N.I.C., *Sever Zotta*, d. 27, f. 29; S. Zotta, *Despre neamul Cantemireștilor*, Iași, 1940, pp. 49–50; Paul Păltânea, *Știri inedite despre familia domnitorului Antioh Cantemir* (II), „Arhiva Genealogică”, AIIAX, 1990, nr. 1–2, pp. 439–251 (studiul cel mai complet asupra familiei lui Antioh vodă, în care s-au urmărit toate arhivele cunoscute în țară și studiile publicate în Rusia, a fost publicat de autor în trei numere succesive ale „Arhivei Genealogice” din AIIAX: nr. I / 1989, II / 1990 și III / 1991).

⁵ A. Eșanu, coordonator, *Dinastia Cantemireștilor. Secolele XVII–XVIII* (Chișinău), 2008, anexă – *Arbore genealogic*.

⁶ S. Zotta, *Op. cit.*, pp. 21–22, documentul se afla în arhiva familiei Berea din Huși, publicat de Th. Codrescu, *Uricariul*, vol. XXIII, pp. 276–277.

⁷ A. Eșanu, *Op. cit.*, p. 124.

⁸ P. Păltânea, *Op. cit.*, (II), pp. 239–240.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ P. Păltânea, *Familia și descendenții lui Antioh Cantemir*, în A. Eșanu, *Op. cit.*, p. 126.

¹¹ Vechiul lăcaș de cult a fost dărâmat în 1935 pentru a se construi o stație de metrou, rămășițele domnitorului și ale soției sale fiind repatriate și așezate spre veșnică odihnă în biserica Trei Ierarhi din capitala Moldovei.

¹² Dimitri Mihailovici Golîțin (1656–1737) a fost unul dintre colaboratorii lui Petru cel Mare. Trimis la studii militare în Italia, el s-a specializat în navigație, dar nu a neglijat nici domeniul umanist, interesându-se de literatura și filosofia europeană. Datorită lui s-au tradus numeroase lucrări din aceste domenii, aduse din Occident, care alcătuiau bogata sa bibliotecă. Deși, ca exponent al vechii boierimi, se opunea reformelor lui Petru, l-a servit cu loialitate, fiind numit senator și prim-președinte al „Kamerkollegii”. În 1723 a căzut în dizgrație, dar a reușit să se ridice din nou, în timpul domniei Ecaterinei I, a lui Petru al II-lea și să o impună pe Anna Ivanovna ca țarină. După încercarea nereușită de a-i impune *Condițiile*, Golîțin s-a retras la Arhanghelsk, dar a fost condamnat, în 1736, pentru conspirație și a murit închis la Schlüsselburg în 1737 (vezi G.E. Munro, *Golitsyn Dimitri Mihailovici*, în J.L. Wiczynsky, *The modern Encyclopedia of Russia and Soviet History*, vol. 40, 1979, pp. 244–245; autoarea exprimă întreaga grațitudine domnului Mihai Dim. Sturdza, care ne-a pus la dispoziție textele din *Encyclopedie*, fără de care acest studiu ar fi fost mult mai sărac); vezi și A.A. Половцов, *Русский Биографический Словарь*, în <http://www.rulex.ru>; www.biografija.ru.

¹³ *Ibidem*, p. 243.

¹⁴ B. Antonov, *Les Tsars russes*, St. Petersburg, 2007, pp. 98–101.

¹⁵ J.W. Wiczynsky, *Op. cit.*, loc. cit.

¹⁶ Contele Andrei Ivanovici Osterman (1686–1747), diplomat și om politic de origine germană, a slujit sub patru țari: Petru cel Mare, Ecaterina I, Petru al II-lea și Anna Ivanovna. Era fiul unui pastor protestant din Westfalia, cunoscător a șase limbi străine, ceea ce i-a facilitat ascensiunea în sfera diplomației în Rusia, unde s-a arătat deosebit de abil, mai ales în încheierea tratatelor cu suedezi (1721, Nystadt) și turcii (Prut, 1711); i s-a acordat titlul de baron și vicepreședinte al portofoliului Afacerilor Externe. Sub Ecaterina I (1725–1727), a reorganizat mai eficient Colegiul Afacerilor Externe și a fost numit director al Poștelor și ministru al Comerțului. După moartea lui Petru al II-lea, nu s-a amestecat în criza dinastică, retrăgându-se de la Curte, ceea ce i-a adus aprecierea Annei Ivanovna și titlul de conte. Lui i s-au atribuit toate reformele pozitive din timpul domniei ei, succesele din campania poloneză, din războiul cu turcii, când a recucerit Azovul. În decembrie 1741, după venirea Elisabetei I, a căzut în dizgrație; condamnat la moarte, i s-a confiscat averea, apoi pedeapsa a fost comutată în exil, cu toată familia, în Siberia, la Berezov. A murit în exil, în 1747 (vezi <http://fr.wikipedia.org>).

¹⁷ Burchard Christoph Münnich (1683–1767), Miniștrul, cum i-au spus rușii, s-a născut în Germania, la Neuenhendorf, Oldenburg, în familia unui inginer militar. Intrat și el în armată, a servit în Olanda și în Franța, în armata Alsaciei (1699). Revenit în Germania, unde tatăl său ajunsese consilier al ducelui Frisiei Orientale, a obținut gradul de maior. În timpul luptelor din Flandra, grav rănit, a căzut prizonier, dar s-a răscumpărat și s-a întors în Germania în 1713, unde a fost antrenat în diferite proiecte ingineresti, construirea de canale, ecluze și fortificații. În urma unui duel, în care și-a ucis adversarul, a fost nevoit să fugă și, invitat de ambasadorul rus, prințul Dolgoruki, a plecat în 1721 în Rusia. Petru cel Mare i-a apreciat capacitățile de specialist și bun organizator, dându-i să construiască fortificațiile portului Kronstadt, drumuri și, în 1723, i-a încredințat construcția canalului Ladoga. După moartea lui Petru I, Miniștrul și-a continuat munca de inginer, a modernizat fortărețele Viborg și Petru și Pavel din St. Petersburg.

În 1727, la numai 34 de ani a fost numit general de Corp de Armată, guvernator al Ingriei, Careliei și Finlandei, i s-a acordat titlul de conte și Ordinul „Alexandr Nevski”. În 1730 a fost numit feldmareșal și a început reforma armatei, modernizând-o, iar în 1731 i s-a încredințat președinția Colegiului Comerțului; a organizat cele două Regimente de Gardă Imperială – Ismailovski și Regimentul Gărzilor de Corp călare Preobrajenski, de dragoni – și a conceput structura și programa Școlii Corpului de Cadeți. În 1733, Biron, care îi era rival, l-a trimis în Polonia, sperând să-l compromită în complicata criză de succesiune, dar intervenția lui este un succes, reușind să-l aducă pe tron pe docilul prinț Poniatowski, înlăturând astfel influența franceză din Polonia. Între anii 1735–1739 a condus armatele ruse în războiul cu Turcia, înregistrând succese în Crimeea și recucerind Azovul. În 1740, sub regența Annei Leopoldovna (1740–1741) devine ministru, deși își dorise cu ardoare conducerea supremă a armatei, pe care țarina i-o promisese indirect, iar refuzul ei, efectiv, l-a îmbolnăvit. În 1742, după lovitura de palat – care a adus-o pe tron pe Elisabeta I (1741–1761), fiica lui Petru cel Mare – a căzut în dizgrație, fiind condamnat la moarte sub acuzația de complot, dezordini financiare în administrație și abuzuri (cel puțin, în Moldova, abuzurile s-au ținut lanț). Pedeapsa a fost comutată în exil în Siberia, unde a rămas cu familia timp de 20 de ani. În 1762, la 79 de ani, va fi rechemat din exil, după moartea Elisabetei, Petru al III-lea (1761–1762) încredințându-i conducerea unui corp de armată și direcția generală a Poștelor și Canalelor, dar moare la 84 de ani, în 1767. A fost una dintre cele mai remarcabile personalități ale Rusiei secolului al XVIII-lea. Lui i se datorează modernizarea armatei ruse și multe dintre lucrările de fortificație, succesele militare din războiul cu turcii etc.; J.L. Wiczynski, *Op. cit.*, pp. 186–187;

<http://fr.wikipedia.org>; http://commons.wikipedia.org/wiki/File:Blason_munnich.jpg; www.rulex.ru

¹⁸ A. Leșcu, *România în armata imperială rusă*, București, 2005, pp. 50–53.

¹⁹ Vl. Mishevca, I. Negrei, A. Nichitici, *Simbolurile Țării Moldovei*, Chișinău, 1994, p. 54.

²⁰ *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695–1754*, ediție îngrijită de Nestor Camarino și Adriana Camarino-Cioran, București, 1965, p. 423.

²¹ *Ibidem*, p. 443.

²² *Ibidem*, p. 445.

²³ *Ibidem*, p. 451.

²⁴ *Ibidem*, pp. 453–455.

²⁵ *Ibidem*, p. 477.

²⁶ N. Iorga, *Histoire des Roumains et la romanité orientale*, vol. VII, București, 1937, p. 147.

²⁷ J.L. Wiczynsky, *Op. cit.*, vol. 2, nr. 13.

²⁸ B. Antonov, *Op. cit.*, pp. 104–111.

²⁹ A. Leșcu, *Op. cit.*, pp. 81 și 76; tabloul se află la Muzeul de Stat de Istorie din Moskova.

³⁰ A. Leșcu, *Op. cit.*, pp. 70–74.

³¹ D.P. Bogdan, *Un dialog cu împărăția morților, dintre hatmanul Bogdan Hmielnițki și românul Dimitrie Băncescu*, R.I.R., X/1940, p. 360; S. Zotta citează un *Dicționar Enciclopedic* (în lb. rusă) de Brockhaus și Efron, în care cneazul Constantin este descris ca o persoană iresponsabilă, fiind 17 ani închis într-o instituție de sănătate, dar acțiunile lui nu par ale unui om iresponsabil.

32 A. Leșcu, *Op. cit.*, p. 56.
 33 S. Zotta, *Op. cit.*, p. 24.
 34 D.A.N.I.C., *Sever Zotta*, d. 27, f. 30, 31.
 35 Maria Dogaru, *Un armorial românesc din 1813. Spița de neam a familiei Balș dotată cu steme*, București, 1981, nr. 50, p. 97 și fig. 4 p. 76.
 36 Брокгаус, Ефрон, *Руский биографический словарь. Электронная версия*, în <http://www.rulex.ru>.
 37 P. Păltânea, *Op. cit.*, II, p. 216.
 38 A. Leșcu, *Op. cit.*, p. 87.
 39 E. Hurmuzaki, *Documente...*, vol XIV/2, pp. 1215–1216, doc. MCCIV.
 40 A. Leșcu, *Op. cit.*, p. 103.
 41 V.T. Gervescu, *Dimitrie Cantemir Domnul Moldovei* tradus din rusește de..., București, 1902, p. 20; în legătură cu această boală, S. Zotta, *op. cit.*, p. 45, presupune că era vorba de o boală ereditară, pe care o avuse tatăl său, ambii fiind „bolnavi de nervi”, după cum se spunea, cauza fiind însă o boală mult mai rea, pe care o moșteneau de la Ecaterina Ceaur, mama lui Constantin, despre care *Letopisețul* arată că „muri cumu-i mai rău, în dubu, frențitu”.
 42 A. Leșcu, *Op. cit.*, pp. 98–103.
 43 M. Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, publicată și adnotată de N. Iorga, București, 1902, p. 418.
 44 S. Zotta, *Op. cit.*, p. 36.
 45 *Ibidem*, p. 29; în iulie 1760 Maria Cantemir-Câmpineanu se judecase cu mătușa ei, Anița Paladi, pentru moștenirea rămasă după unchiul ei Ioniță, fratele Aniței, căruia i se dăduseră averile fraților fugiți în Rusia, însă Anița plătise datorii ale tatălui Mariei, iar Toader Paladi răscumpăraseră satul moștenit de la Ceaur, Valea Seacă, zălogit de tatăl Mariei, cneazul Constantin Cantemir, pentru 798 lei, Divanul dând câștig Aniței (P. Păltânea, *Op. cit.*, p. 247).
 46 Buletinul Muzeului Municipal, Iași, 1924, p. 184.
 47 P. Păltânea, *Op. cit.*, p. 248.
 48 A. Leșcu, *Op. cit.*, p. 94.
 49 S. Zotta, *Op. cit.*, pp. 30–31.
 50 *Ibidem*, p. 32.
 51 M. Cantacuzini, *Op. cit.*, p. 187.
 52 S. Zotta, *Op. cit.*, p. 33.
 53 Gh. Ionescu-Gion, *Istoria Bucurescilor*, București, 1899, p. 83.
 54 I.C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, București, 1919, p. 3, nr. 1 și p. 236.
 55 B. Petriceicu-Hâjdeu, *Limba slavonă la Români*, „Traian”, vol. I, nr. 30, 1869, p. 199.
 56 P. Păltânea, *Op. cit.*, p. 249, nr. 189, 190.
 57 Șt. Ciobanu, *Dimitrie Cantemir în Rusia*, București, ed. 2000, p. 99.
 58 L. Ivanov, *Prințesa Cantemir. Portret de epocă și corespondență inedită*, Iași, 2005, pp. 118–119.
 59 Șt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 103; Elena s-a căsătorit în 1759 cu Dimitri Feodorovici Alfimov, iar Avdotia cu podpolcovnicul Aleksei Semionovici Stepanov din regimentul de la Tula, în 1775, cf. genealogiei alcătuite de Dan Cernovodeanu, *anexă* la vol. VI al *Istoriei românilor*, Editura Academiei Române, București 2002.
 60 A. Eșanu, *Op. cit.*, p. 459; la 19 mai 1729.
 61 *Ibidem*, p. 245. Planul Mariei de a-l căsători pe Antioh cu una dintre cele mai bogate moștenitoare ruse, prințesa Varvara Alexeeva Cerkasskaia, se destrămasese după aproape zece ani de „logodnă” neoficială, din pricina tăgădnării tatălui (cancelarul Alexei Mihailovici Cerkasski, 1680–1742, poreclit „festoasă” de autorul „Satirelor”), a pretențiilor exagerate ale mamei, o Trubețkaia pe care n-o mulțumea niciun pretendent și, în ultima

instanță, a plictiselii tinerei „tigroaice”, care îmbătrânea așteptând să se hotărască părinții și să se întoarcă din misiunile diplomatice galantul curtezan..., pe care nimeni dintre cei în drept nu se grăbea să-l recheme în țară – vezi *ibidem*, pp. 54–55.

62 Șt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 100.

63 *Ordinul Militar Imperial al Marelui Martir Victorios Sf. Gheorghe* a fost creat de Ecaterina a II-a la 26 noiembrie 1769, numai pentru militari și s-a bucurat de un enorm prestigiu social, fiind conferit exclusiv pentru acte de bravură excepționale pe câmpul de luptă. Nu se lua în considerație nici noblețea, nici meritele trecute, ci doar acțiunile de curaj ieșite din comun, capturări de steaguri sau de ofițeri inamici pe câmpul de luptă, obținerea unei victorii sau capturarea unei cetăți de la inamicul superior numeric. Primele două clase se confereau numai prin decret imperial, gradele III și IV – după un examen, cu ușile închise – al actelor de bravură, aprobate de un grup de cavaleri ai Ordinului. În Statute se menționa în mod special că „*Ordinul trebuie să fie purtat în permanență pentru că este într-adevăr meritat*”; vezi <http://www.maison-russie.fr>, după A. Kuznetzoff, *Ordinele și medaliiile Rusiei* (în lb. rusă), Moskova, 1985.

64 BAR, *Arh. Ion Ghica, Diverse VIII/Varia 4* (f. nenumerate); Octavian G. Lecca, *Familiiile boierești române*, București, ed. 2000, p. 179.

65 Nicolae Petrovici Rumianțev, fiul lui Piotr Alexeevici Rumianțev-Zadunaiski a frecventat Universitatea din Leyda, a călătorit în Italia și a studiat limbile străine, științele politice, istoria și literatura. În 1799 a fost numit ministru plenipotențial pe lângă Dieta germană, încercând să acumuleze simpatii germane pentru Rusia; în 1807 a fost numit ministru de externe și în 1809, cancelar. Invadarea Rusiei de Napoleon Bonaparte l-a șocat și a fost lovit de apoplexie, pierzându-și auzul. A fost renumit pentru susținerea acordată oamenilor de știință și cultură, pentru uriașa bibliotecă lăsată statului, pentru publicațiile inițiate de el, între care o importantă colecție a tratatelor de stat.

66 Alexandr Alexandrovici Prozorovski a studiat în Kadețkii Korp, apoi a luptat în Războiul Crimeii, în războiul contra tătarilor lui Ghirei Han, care se revoltaseră, a restabilit viceregalitatea la Orel-Kursk; în 1790 este numit senator și comandantul militar al Moskovei; în 1797 se retrage la moșiile sale, slăbit în urma numeroaselor răni primite în campanii; în 1808, deși bătrân, este chemat la comanda trupelor din războiul contra turcilor, în campania de la Dunăre, unde a cucerit pe rând, Isaccea, Tulcea și Babadagul, dar a murit în tabără, doborât de bătrânețe și rănilor vechi.

67 A fost senator și guvernator al Sankt Petersburgului.

68 D.A.N.I.C., *Sever Zotta*, d.27, f. 19.

69 *Idem*, f. 19; S. Zotta, *Op. cit.*, pp. 42–43, scrisoarea se află în Arhiva Senatorilor de la Chișinău, într-un dosar intitulat *Despre apărarea și protejarea Prințului Cantemir, ale Conților Dudesco și G. Timpiniani din 29 august 1808, pe 31 file*.

70 Vezi n. 24.

71 *Ibidem*, Kretzulescu-Lahovary, d. 583, f. 7.

72 *Ibidem*, d. 53, f.1 – în limba greacă.

73 În anul 1780, la moartea prințului Șerban-Serghei Dimitrievici Cantemir (unchiul lui Dimitrie Constantinovici), care nu avusese copii, ultimul Cantemir a moștenit averea sa provenind de la domnitorul Moldovei, pe care, la rândul lui, Șerban o moștenise de la frații mai mari, Constantin și Matei, de la Antioh și de la Maria (proprietăți întinse, în Ucraina, cu cca 11.000 de suflete, care aduceau un venit de 20.000 de ruble pe an), vezi E. П. Карнович, *Замечательные богатства частных лиц в России*, Санкт Петербург, 1885 – traducere în limba română de Andrei Olsufiev, material pus la dispoziție prin bunăvoința domnului Mihai Dim. Sturdza, căruia autoarea îi aduce mulțumirile sale; o lucrare mai recentă arată că după moartea lui Șerban, conform tes-

tamentului său din 22 decembrie 1776 „cea mai mare parte a averilor sale a trecut în posesia coroanei ruse”, printr-un ukaz al Senatului din 10–11 iunie 1780 (ca avere dobândită de părintele său prin bunăvoința împăratului, din averea statului), iar biblioteca și documentele cantemirești au trecut la Arhiva Principală din Moskova a Ministerului de Externe; vezi A. Eșanu, Valentina Eșanu, *Agenda la iconografia Cantemiteștilor. Un portret necunoscut al Smaragdei-Ecaterina Cantemir-Golițina*, în „Akademios”, nr. 3 (14), octombrie 2009.

⁷⁴ La cursul din 1819, o rublă de argint era de 20, 73 g, cu puritatea de 868 ‰, echivalentă cu 6,08g aur cu puritatea de 986 ‰, deci valoarea totală ar fi fost echivalentă cu 6219 kg argint, sau 364,80 kg aur fin, vezi B.V. Узеников, *Монеты России 1700–1917*, Москва, 1992, p. 541.

⁷⁵ D.A.N.I.C., *Kretzulescu-Lahovary*, d. 583, ff. 15, 15v.

⁷⁶ Familia Passek, originară din Bohemia, s-a stabilit mai întâi în Lituania, de unde apoi a trecut la Smolensk, în slujba Rusiei. Bogdan Ivanovici, tatăl Sofiei Bogdanova Passek, bunicul cneazului Dimitri Constantinovici fusese judecător la Curtea generală și viceguvernator de Belgorod, în 1742. Familia era înscrisă în Cartea Nobilimii din provincia Harkov și din Smolensk. Nu a avut o atitudine corectă față de petenți, fiind anchetat pentru luare de mită (într-o țară unde ploconul era de la sine înțeles!), fiind arestat în 1753 și anchetat de Senat pentru atitudine ireverențioasă față de autorități; vezi *Русский Биографический Словарь*, în www.rulex.ru.

⁷⁷ Familie princiară rusă, Șahovskii se trag din legendarul Rurik. Străbunul familiei Konstantin Glebovici, prinț de Iaroslav, era cunoscut ca voievod de Nijni Novgorod în 1482. Între descendenți, se întâlnesc militari, guvernatori, judecători, senatori, autori dramatici. Familia este înscrisă în Cartea a II-a a Armorialului General la nr. 6 și o altă ramură în Cartea a XII-a la nr. 11. Fete din familia Șahovski se căsătoriseră cu tineri din familia Passek; vezi *Ibidem*.

⁷⁸ N. Kretzulescu, *Op. cit.*, p.63.

⁷⁹ Numele Mariei Cantemir după ce s-a călugărit era Martha Monahia, așa cum semna un document, în 1786, vezi D.A.N.I.C., *Achiziții noi*, P. DCXV / 156, apud P. Păltânea, *Op. cit.*, p. 284, n. 182.

⁸⁰ Surorile erau: Anastasia = Gh. Slătineanu, Elena = Matei Cantacuzino, Safta = I. Oteteleșanu, Anica = Al. Kretzulescu și Maria = D. Ghica; vezi și C. Vlăduț, *Ion Câmpineanu*, București, 1973, pp. 30–31.

⁸¹ D.A.N.I.C., *Kretzulescu-Lahovary*, d. 583, f. 7. Copia după documentul din 1822 se eliberase la cererea clucerului Scarlat Rosetti. Știm că o fiică a lui Iancu Câmpineanu a fost căsătorită Rosetti.

⁸² *Ibidem*, E. Vărtosu, d. III / 245, f.1.

⁸³ *Ibidem*, *Kretzulescu-Lahovary*, d. 53, f. 3.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 10.

⁸⁵ *Ibidem*, f. 11.

⁸⁶ D.A.N.I.C., *Kretzulescu-Lahovary*, d.582, f. 6.

⁸⁷ Nepotul său, dr. N. Kretzulescu, deși îi împărtășea idealurile politice, în *Amintirile* sale spune clar că acesta a fost principalul motiv al pierderii procesului (p. 62).

⁸⁸ F. Colson, *De l'état present et de l'avenir des Principautés Moldo-Valachie*, Paris, 1839, p. 56.

⁸⁹ „Românul”, 6 / 18 iulie 1863.

⁹⁰ Il. Corfus, *Însemnările Androneștilor*, București, 1947 (tirage à part), p. 82.

⁹¹ L. Ivanov, *Op. cit.*, p. 228; scrisoarea lui Antioh Cantemir către sora sa Maria, din 12 septembrie 1743.

⁹² Document emis de Anna Ivanovna în 1832, în favoarea lui Constantin Cantemir.

⁹³ L. Ivanov, *Op. cit.*, pp. 209–211.

⁹⁴ P.S. Lebedev, *Moșia și castelul din Rogani, lângă Harkov, al familiei Cantemir*, în *Russkaia Starina*, tom. 18, 1877; vezi nota 65.

⁹⁵ Anunțul dat de soție și copii în „Новое Время”, nr. 7136, ianuarie 1896.

⁹⁶ Vezi n. 68.

⁹⁷ În schimb, lui Antioh Cantemir îi fusese refuzat Ordinul „Sfântul Andrei”, în 1743, după 11 ani de serviciu eminent în diplomația rusă; vezi L. Ivanov, *Op. cit.*, p. 223, scrisoarea prințului Constantin către Antioh, în care-i scria că „panglica albastră” (după lanta Ordinului) deși fusese pregătită anume pentru el, nu i-a mai fost conferită, căci „v-a încurcat unul dintre prietenii... o oarecare invidie”.

⁹⁸ www.biografija.ru/ Passek Piotr Bogdanovici (1) după *Dicționar biografic*.

⁹⁹ *Ibidem*; datele despre această căsătorie a cneazului Dimitrie Constantinovici (ca și presupusa lui nebulie care-l făcea să se creadă voievodul celor două Principate Române) apar în *Dicționarul biografic* al președintelui Societății Imperiale de Istorie Rusă, M.A. Polovtsov, dar nu cunoaștem să fie confirmate și de alte surse, așa că le semnalăm doar cu titlu informativ.

¹⁰⁰ N. Kretzulescu, *Op. cit.*, p.64.

¹⁰¹ După informația oferită de domnul Mihai Dim. Sturdza, contesa Bulgari era o „Kretzulească cu mamă Cantacuzină”; ar putea fi numai fiica marelui vornic Iordache, Safta, care mai fusese căsătorită cu un clucer Ștefănescu; vezi genealogia familiei Kretzulescu în I.C. Filitti, *Arhiva Gh. Grigore Cantacuzino*, București, 1919, Anexe.

¹⁰² Alexandr Ivanovici Verighin (1807–1891), general, participant la toate războaiele Rusiei dintre 1824–1866, a ajuns până la gradul de general de infanterie, comandant al polcului Liublinski, distins pentru curaj în luptă cu Ordinele: „Sf. Gheorghe” cls. a III-a, „Sf. Anna” cls. a II-a și I, „Sf. Vladimir” cls. a III-a, a II-a și I, „Vulturul Alb”, „Alexandr Nevski”, „Sf. Stanislas” cls. I, spada de aur „Pentru vitejie”, „Virtutea Militară” cls. a III-a etc.; a scris mai multe tratate militare. Familia Verighin era de origine poloneză, se trăgea din cneazul Dimitri Alexandrovici Pereslavski, din secolul XIII, urmașii lui locuind în părțile Kostromei și Novgorodului, unde erau înscrisi în Cartea a VI-a a Nobilimii și în „Gherbovnikul General” al Rusiei, în Cartea I la nr. 71.

¹⁰³ Cătălina Opaschi, *Interferențe genealogice oglindite în simbol heraldic, stemele doctorului Nicolae Kretzulescu*, lucrare în mss, depusă la „Revista Genealogică” (prezentată la Simpozionul Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”, Iași, 1997).

¹⁰⁴ A.G. Rubinstein (1829–1894), născut la Vikvatinski, pianist și compozitor rus, fondatorul Conservatorului din St. Petersburg.

¹⁰⁵ D.A.N.I.C., *Kretzulescu-Lahovary*, d. 394, ff. 21, 22.

¹⁰⁶ *Ibidem*, f. 2.

Cruciada Târzie și naționalizarea bisericii: Boemia husită și Voievodatul Transilvaniei în prima jumătate a secolului al XV-lea

*Florian Dumitru Soporan**

Revoluția intervenită în raportul centru-periferie la finele Evului Mediu, preliminară de reflecțiile teologice ale universitarilor praghezi, devenite catalizatori ai unor solidarități și antagonisme la nivelul ansamblului societății cehe medievale,¹ precum și impactul pe care acestea din urmă l-au avut asupra dezvoltărilor confesionale, politice și militare din Europa creștină, continuă să fie o provocare pentru scrisul istoric interesat de restituirea trecutului medieval, iar cele două secole de controverse care i-au opus pe exponenții școlilor istoriografice cehe și germane, cu contribuții oportune datorate unor direcții care și-au dobândit locul în atelierul istoricului profesionist nu au diminuat interesul publicului instruit pentru urmările imediate sau în durată lungă ale acestei prime revoluții medievale.² În primul rând, chiar utilizarea conceptului de revoluție în legătură cu un episod al Evului Mediu, fie el și unul de dimensiunile reformei religioase care s-a finalizat cu instituționalizarea unei alternative teologice care a determinat mobilizarea în sprijinul sau împotriva sa a oamenilor și națiunilor Europei Centrale și de Est,³ poate părea exagerată, în raport cu o etapă istorică percepută, chiar în virtutea propriei axiologii, ca un timp al regresului cultural și al imobilismului social-economic.⁴ Chiar și autorul care a propus această abordare, istoricul Frantisek Smahel, a sfârșit prin a aprecia fenomenul husit ca pe o anomalie istorică, tocmai din cauza caracterului său anticipativ și a explicat eșecul său de ultim moment prin incompatibilitatea dintre ideile și inovațiile instituționale propuse de diversele sale curente și realitățile concrete ale Boemiei secolului al XV-lea.⁵

Istoricii afiliați în virtutea unor convingeri sau din rațiuni de oportunitate concepției și metodei marxiste, cu opțiunea sa programatică pentru lectura trecutului prin grila succesiunii modurilor de producție și a dinamicii luptei de clasă, s-au dovedit circumspecți în a investi cu semnificații revoluționare o mișcare cu origini religioase incontestabile și care a implicat participarea ansamblului națiunii cehe, ignorând limitele corporative medievale și premoderne.⁶

În pofida unor tentative lipsite de reperele spiritului critic, necesare oricărei investigații științifice, de a propune similitudini între experimentele sociale propuse de husiții radicali și idealurile egalitare ale socialismului utopic sau real, succesiunea faptelor din anii 1419–1434 a fost inclusă în seria revoltelor medievale clasice, a răscoalelor țărănești de la finele Evului Mediu din Franța și Anglia sau a confruntărilor urbane din Franța, Anglia sau Țările de Jos. Dacă meritul studiilor dedicate evoluțiilor economice și transformărilor sociale pe care le cunoștea Boemia în prima jumătate a secolului al XV-lea este unul incontestabil pentru înțelegerea motivațiilor și conduitei unor indivizi și comunități, mult mai importante pentru restituirea evenimentelor s-au dovedit evaluările antitetice ale istoricilor romantici și pozitiviști.

În urmă cu câteva decenii, istoricul Johan Huižinga aprecia că singurul eveniment al Evului Mediu care poate fi investit cu incontestabile semnificații naționale este conflictul care i-a opus pe cehi și germani pe durata mișcării husite.⁷ Considerațiile reputatului cunoscător al mentalului colectiv al ultimelor secole ale Evului Mediu sunt în egală măsură o concluzie pentru un secol de dezbatere istoriogra-

fică pe această temă. Asemeni altor episoade ale istoriei comunităților etnice ale Europei Centru-Orientale, cu frontiere și loialități volatile, supuse presiunii unor vecinătăți viciate și tentând potențialul expansionist al unor centre de putere exterioare, experimentul husit a generat entuziasmul cehilor și oprobiul germanilor, în relație cu impactul pe care acestea din urmă l-au avut în proiecția identitară a celor două națiuni.

Dacă în opinia lui František Palacky, fondatorul scrisului istoric ceh modern, mișcarea husită a reprezentat expresia autentică a misiunii poporului ceh și a aspirației sale spre idealul moral creștin, autori de talia lui Theodor Mommsen au considerat conduita cehilor revoltați împotriva ordinii politice și spirituale a regatului drept o manifestare nefastă a barbariei și ignoranței, care a distrus realizările câtorva secole de civilizație medievală transplantată în Boemia, grație artizanilor și prelaților din Imperiu, pe durata înaintării germanilor spre Răsărit⁸.

Apartenența la cele două școli istoriografice și venerația pentru autoritatea predecesorilor nu au cenzurat spiritul critic și introducerea unor nuanțe interpretative, iar ecourile pe care faptele și, mai ales, discursul de legitimare difuzat de protagoniști le-au generat la nivelul spiritualității europene au lărgit spectrul de cercetare, fapt ce a condus la stabilirea de corelații mai aplicabile contextului confesional, etnic și politic din regiune.

Fără a prioritiza unul sau altul din factorii catalizatori ai dinamicii evenimentelor cu premisele cărora se identifică biografia intelectuală și cariera universitară a magistrului Jan Hus, martirul poporului ceh, putem aprecia că geneza lor a fost expresia crizei structurale care afecta lumea creștină la finele Evului Mediu.⁹

Depresiunea economică și reculul demografic provocat de marile epidemii puneau în cauză funcționalitatea structurilor sociale și politice pretutindeni în Europa vremii, iar expresia climatului de neliniște, pesimism și contestație este dată de recrudescența conflictelor dintre state sau a celor civile.¹⁰ Este momentul în care Războiul de 100 de ani evoluează de la o dispută a juriștilor și regilor privitoare la succesiunea dinastică, la lupta dintre francezi și englezi care a lăsat în memoria posterității amintirea Ioanei d'Arc, dar și disputa dintre prelații francezi și cei englezi în legătură cu dreptul de vot al națiunilor conciliare, atât de revelatoare pentru pluralismul semantic încorporat în Evul Mediu de conceptul de *natio*.¹¹

Cei doi piloni tradiționali ai lumii medievale, Imperiul și papalitatea, devin ținte ale nemulțumirilor publicului instruit și obiectul predilect al tentativelor de structurare a unei agende reformiste general-europene.¹²

Mentalul public al lumii medievale în aceste ultime secole ale evoluției sale spre începuturile premoderne este dominat de falia intervenită între realitate și discurs, pe care François Furet o evoca în relație cu anii premergători ai Revoluției Franceze.

O parte dintre oamenii de cultură ai secolului al XIV-lea, juriști ai Universității din Bologna¹³ sau umaniști de talia lui Francesco Petrarca, fac apel la restaurarea unei puteri imperiale eficiente, în vreme ce Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană devenise o realitate nominală, investită cu o anume forță de sugestie limitată la spațiul politic plural al principatelor germane,¹⁴ ale căror interese basculau între afirmarea unor centre regionale de putere și clamarea primatului formal între națiunile creștine.¹⁵

Așa-numita captivitate babiloniană a papilor la Avignon și marea schismă care a afectat biserica romană au potențat naționalismul religios, recunoscut în retorica teologilor din universități și a prelaților întruniți în concilii generale,¹⁶ dar și în predicile mendicanților. Argumentele acestora din urmă, pronunțate în limba vorbită de comunitatea credincioșilor și făcând apel la poporul creștin în calitate de cenzor al elitei care a abandonat paradigmele evanghelice, puneau în cauză una din ideile-forță cu care ecleziologia medievală operase, imaginea *christianitas* ca unitate transnațională, guvernată efectiv de suveranul pontif în calitate sa de succesori al lui Iisus și răspundeau exigențelor noului tip de pietate, mai introspectivă și orientată spre o mai strictă observație a normelor profesionale. Această stare de spirit va prelimina în ultimă analiză creștinarea profundă a Europei, odată cu instituționalizarea pluralismului disidențelor protestante și a reformei catolice, dar și a stabilirii unor noi raporturi ale acestora cu ortodoxia.¹⁷

Ca și în cazul proximității alterităților etnice, acest pluralism a generat în primele două secole ale existenței sale conflicte endemice, purtate cu reguli care ignorau chiar rigorile minimale ale cavalerismului medieval.

Recursul la violență este o circumstanță aproape obiectivă, în condițiile în care toleranța se va impune ca paradigmă etică abia în succesiunea acestor experiențe istorice. Dimensiunea aproape instituțio-

nalizată a noilor tipuri de solidaritate și disponibilitățile diverselor categorii sociale pentru afirmarea unor puncte de vedere proprii sunt ilustrate de debaterile conciliare ce vizau tocmai restabilirea unității bisericii romane. Relevante pentru maniera în care interogația în legătură cu o serie de chestiuni administrative și ecleziastice se finaliza prin elaborarea de paradigme proprii, cu accepțiuni aproape moderne, în legătură cu conceptul de națiune, este disputa care i-a opus pe prelații francezi celor englezi, pe durata Conciliului de la Konstanz.¹⁸

Soluțiile diferite avute în vedere pentru restaurarea autorității pontificale și a unității bisericii activa conflicte și solidarități similare și la confiniile răsăritene ale creștinătății apusene, unde eventualul succes al misiunii creștine și aducerea comunităților ortodoxe sub autoritatea Sfântului Scaun erau obiective aflate pe agenda diplomatică a papalității.

Memoriul redactat de clericii Universității din Krakovia și pus în dezbaterile conciliului pune în cauză legitimitatea poziției Ordinului Cavalerilor Teutoni ca mandatar al Sfântului Scaun și crea premisele edificării unei noi relații cu biserica ortodoxă, bazată pe recunoașterea diferențelor și integrarea elitelor. Demersul valorifică la nivelul unui act de propagandă patriotică succesul reputat de biserica poloneză, odată cu convertirea lituanienilor, cu utilizarea persuasiunii și repudierea *de facto* a apelului la cruciadă permanentă, una dintre principalele surse de legitimitate ale statului fondat de cavalerii germani în urmă cu aproape două secole.¹⁹ Activarea sau inhibarea unor noi tipuri de solidaritate comunitară și climatul general de contestare a reperelor are loc sub auspiciile unui climat de anxietate colectivă, în care căutarea căilor spre mântuire consta în revenirea la paradigma vieții evanghelice.²⁰

Regatul Boemiei a resimțit aceste transformări în manieră proprie, din perspectiva unui exemplu de succes al integrării unei națiuni slave în cadrele civilizației medievale clasice.

Dezvoltarea economică favorizată de relativa stabilitate de care s-a bucurat dinastia Przemisl²¹ și succesiunea Coroanei Sfântului Venceslas în favoarea dinastiei de Luxemburg îi asiguraseră suveranului Țărilor Cehe primatul în rândul principilor Imperiului, poziție instituționalizată prin Bula de Aur din 1356, iar împăratul Carol al IV-lea de Luxemburg (1346–1378) a fost considerat, mai curând, un părinte al Boemiei decât un principe german²².

Progresul relațiilor de producție și al schimburilor, datorat dinamismului centrelor urbane și importanței sporite pe care o dobândiseră resursele minerale, precum și patronajul puterii regale asupra bisericii și culturii cehe nu s-au dovedit suficiente pentru a aplatiza vechea rivalitate dintre cehi și germani, manifestă de acum și pe tărâm juridic și administrativ la nivelul magistraturilor orășenești.

Generozitatea donațiilor în favoarea bisericii a avut efecte benefice pe tărâm cultural, dar a afectat conduita oficialităților ecleziastice, tot mai implicată în politică și mai dezinteresată de nevoile credincioșilor. În potențială antiteză cu această categorie și implicit cu protectorii săi seculari, se manifestă nemulțumirea clerului parohial cu un statut material tot mai precar, a predicatorilor populari care găseau în decadența moravurilor prezentului semne ale apropierea Judecării de Apoi, dar, mai ales, a tinerilor profesori și studenți ai Universității din Praga, ale căror reflecții realizau osmoza între idealul patriotic și cel al reformei morale. Aceste forțe au alcătuit publicul sensibil la tezele reformiste formulate de Jan Hus, cel care, pornind de la interpretările tezelor lui John Wicklife,²³ propunea o restaurație de amploare a bisericii *in caput et membris*, în sensul revenirii comunității creștine în ansamblul ei la normele morale și la austeritatea materială predicată de apostoli și de părinții bisericii. Dimensiunea revoluționară a tezelor sale nu consta însă în inovațiile confesionale, populare, de altfel, în mediile universitare europene, ci în finalitățile politice și civice asumate de discursul husit.

Propunându-și reforma morală a societății în profunzimea structurilor și mecanismelor sale, magistrul ajungea să conteste legitimitatea puterii suveranului, în condițiile în care actele de conduită ale acestuia ar intra în contradicție cu morala creștină. Ideea pune în cauză înseși fundamentele instituționale medievale, introducând pentru prima dată o cenzură de natură morală, în raport cu actele puterii suverane, devenită responsabilă în fața societății și depozată implicit de infailibilitate. Meritul celui pe care venerația națiunii sale și tragedia martirajului aveau să-l înscrie în panteonul național ceh este incontestabil în privința preliminarilor reflecțiilor în legătură cu responsabilitatea puterii în fața celor guvernați, dar expresiile concrete ale unor astfel de preocupări pot fi detectate la nivelul unor acte politice inspirate de abordări empirice, așa cum a fost insurgența inițiată de regina Isabella în 1326, finalizată prin abdicarea regelui Edward al II-lea

(1307–1327), eveniment circumscris în limitele dreptului civil prin ratificarea sa de către Parlament și prin succesiunea puterii suverane în favoarea prințului moștenitor.²⁴ Legitimarea unui act ce viza, în ultimă instanță, amendarea puterii regale valorifica experiențe anterioare ale pluralismului politic anglo-saxon, dar succesul acestei inițiative s-a datorat activării unor solidarități familiale care uneau elitele engleze cu cele de pe continent.²⁵ Chiar dacă etica adepților lui Jan Hus a cunoscut, mai curând, expresii religioase și patriotice, consecințele sale politice s-au manifestat plenar în Boemia, în succesiunea condamnării și execuției reformatorului la Konstanz.

Atitudinea Curiei Romane și a puterii seculare pe durata procesului intentat reformatorului ceh prelimină dimensiunea ireductibilă a conflictelor religioase din secolul următor și, în egală măsură, abandonarea caracterului colocvial al dezbaterii teologice medievale, în care opiniile participanților încorporau sensuri și abordări necanonice, urmate de retracări oportune.

Intransigența față de erezia cehă a fost expresia competiției pentru supremație care opunea cele două națiuni ale regatului Boemiei, dispută în care nuanțele doctrinare liturgice potențau obiective seculare. De altfel, una din acuzele pronunțate la Konstanz a fost aceea că Jan Hus a inspirat expulzarea germanilor din universitate, fapt asumat, de altfel, de acesta ca o victorie pentru națiunea sa. Mefiența față de conduita structurilor politice și ecleziastice germane și tentația pe care mesajele politice încorporate de discursul reformator husit o exercitau asupra unei elite sociale, care exersase cu relativ succes beneficiile participării la guvernare, a găsit ecouri favorabile în Polonia vecină, unde, pe parcursul evenimentelor, documentele oficiale și relatările cronistice demonstrează existența unor facțiuni prohusite în cadrul nobilimii și clerului polonez, chiar în condițiile în care primatul Zbik-niek Olesnicki reafirma fidelitatea bisericii sale în raport cu autoritatea pontificală.

Tema adversității dintre cehi și germani a fost invocată și de unul dintre discipolii lui Jan Hus, magistrul Ieronim de Praga, pe durata procesului care i-a fost instrumentat la Krakovia. Cu acest prilej, intelectualul ceh formulează o definiție aproape modernă a națiunii ca „*universitas omnium hominum*”, de la rege la ultimul dintre țărani, de la burg-meister la ultimul zilier, de la arhiepiscop la ultimul dintre diaconi²⁶. În accepțiunea sa, națiunea dobân-

dește sensul totalizator, transgresând limitele societății tripartite și cadrele statice ale sistemului corporativ medieval²⁷ și chiar dacă această viziune integratoare a întrunit suportul structurilor corporative la finele Evului Mediu, accepțiuni similare au fost documentate în cazul scoțienilor, angajați într-un conflict jurisdicțional prelungit cu regele Angliei.²⁸

Mobilizarea unor largi categorii ale societății cehe împotriva suveranului legitim este expresia unei solidarități etnice, a încrederii în caracterul predestinat al poporului ceh de a-și asigura mântuirea proprie și a celorlalți prin profesarea noii credințe, diferită doar în privința unor aspecte rituale de cea catolică, cel puțin în varianta *utraquistă a dublei împărtășiri*. Avem de-a face cu așa-numita fază iacobină a naționalismului ceh, marcată de implicarea activă a maselor, violență și expansionism militar și religios.²⁹

Proclamația lui Jan Zizka adresată locuitorilor orașului Domaslice relevă maniera în care viziunea integratoare asupra națiunii încorporează sensuri patriotice și defensive: „*Împotriviți-vă cu bărbăție răului pe care ni-l fac nemții, luând pildă de la bătrânii cehi, care s-au bătut nu numai pentru legea Domnului, ci și pentru onoarea lor. Și noi, iubiți frați, cu gândul la legea Domnului și la binele obștesc, suntem datori să depunem și mai multă strădanie, ca tot cel ce poate lua în mână ghioaga și da cu piatra, să se ridice. Și, de aceea, iubiți frați, vă dau de știre că adun poporul din toate părțile împotriva unor astfel de dușmani și ruinători ai Țării Cehe. Aduceți-vă aminte de cea dintâi luptă a voastră, pe care ați dat-o cu curaj, voi cei mici împotriva celor mari, voi cei puțini împotriva celor mulți, voi cei dezbrăcați împotriva celor îmbrăcați*”.³⁰ Conducătorii militari ai rebelilor invocă, în egală măsură, credința și țara cehă în manifestele adresate locuitorilor.³¹ Succesele militare ale husiților sunt consecința unor inovații în privința tacticii de luptă și a calităților personale ale conducătorilor, dar ele nu pot fi explicate în absența aderenței locuitorilor la mesajul patriotic și religios.

Naționalismul medieval al cehilor a imprimat Regatului Boemiei o dinamică politică spectaculară în prima jumătate a secolului al XV-lea, dar stări de spirit similare au fost evidențiate și la nivelul altor comunități etnice în orizonturi cronologice apropiate, transgresând limitele jurisdicționale apărute în succesiunea Marii Schisme din 1054. Este suficient să avem în vedere resurecția patriotismului rus în con-

textul victoriei de la Kulikovo, instrumentalizat politic în beneficiul Marelui Cnezat al Moscovei sau identificarea misiunii creștine cu lupta împotriva infidelilor, devenită un adevărat loc comun în corespondența suveranilor și în literatura oficială familiară publicului din statele de la frontierele *christianitas*, în relație cu inamicii mauri sau otomani.

Din perspectiva relațiilor stat-societate, mișcarea husită a propus abordări revoluționare în raport cu precedentele medievale, iar expresia acestora a constat în refuzul de a accepta succesiunea lui Sigismund de Luxemburg la Coroana Sfântului Venceslas și apelul la resuscitarea proiectului politic polono-ceh. Chiar dacă Evul Mediu oferă suficiente exemple de detronări și contestări, mai mult sau mai puțin violente, cazul ceh este relevant prin argumentele avute în vedere de reprezentanții Stărilor reuniți în Dieta de la Caslav.

Legitimitatea pretențiilor lui Sigismund de Luxemburg este invalidată dintr-o dublă perspectivă, aceea a incompatibilității morale a celui care își încălcase angajamentul față de Jan Hus, dar, mai ales, din postura sa de dușman al Țării Cehe. Aceasta din urmă nu mai este percepută ca posesiunea de drept a unui monarh medieval, investit prin ritualul încoronării cu drepturi suverane, ci patria categoriilor sociale reprezentate în instituțiile țării, a celor care se defineau în documentele proprii drept „poporul ceh”.

Conducătorii politici ai Boemiei husite par să fi fost conștienți de ascendentul conferit de această nouă abordare a relațiilor de putere, iar decizia de a oferi coroana Boemiei Marelui Duce Vitautas reprezintă o reactualizare a unor inițiative medievale cu reverberații în durata lungă a istoriei slavilor apuseni, la care suveranii Przemislizi mai făcuseră apel pe durata unor episoade ale confruntării cu Imperiul.

Reflecțiile de natură confesională și identitară, prin care s-a distins revoluția husită, nu au avut caracterul coerent pe care scrierile contemporane l-ar sugera.

Fenomenul consemnat în documentele pontificale și imperiale ca „erezia cehă” și-a avut originea într-o tentativă de reformă a vieții religioase și a instituțiilor ecleziastice, dar a activat și remanentele ale religiozității populare precreștine și ale sectelor preexistente. Acestea din urmă au capacitat entuziasmul unor categorii ale populației prin caracterul simplist al retoricii și proiecția egalitaristă a vieții comunitare pe care le propuneau, generând atitudini

insurgente și reacții represive din partea autorităților politice și militare, cu opțiuni ce favorizau inițiativele reformiste. Acest pluralism confesional a preluat cristalizarea a două facțiuni majore în cadrul mișcării husite, angajate într-o competiție obiectivă pentru legitimitate și făcând apel la argumente de ordin confesional și identitar.

Disensiunile dintre moderați și radicali au determinat, în ultimă instanță, reconcilierea celor dintâi cu împăratul și anihilarea militară a taboriților, fără ca aceasta să însemne revenirea la *statu quo ante*. Cehia cunoștea prima alternativă teologică instituționalizată, iar de respectarea acestui specific a depins recunoașterea succesiunii la tron până în 1620, când o nouă catastrofă națională avea să impună recatolicizarea Țărilor Cehe.

Semnificațiile reformei cehe, la dinamica marilor valori religioase evocate de Pierre Chaunu, s-a manifestat și în absența suportului militar și politic al elitei cehe moderate. Semnificațiile acestei replici propuse de prima națiune slavă, integrate în cadrele bisericii creștine la transpunerea paradigmatelor credinței în norme de conduită publică și privată, continuă să facă obiectul dezbaterii inițiate de exponenții disidențelor protestante și continuate de istoricii bisericii medievale și moderne. Mesianismul ceh a avut propria sa geografie și nu s-a limitat la dialogul polemic cu biserica romană. Comunități husite și anabaptiste sunt atestate în vestul Ucrainei și în Moldova³², iar influența unor teze ale discipolilor lui Jan Hus sunt detectabile în argumentele utilizate de participanții la dezbaterile inițiate de discipolii lui Iosif Voloșki și Nil Sorski în cadrul bisericii ortodoxe ruse în legătură cu dreptul centrelor monastice de a deține proprietăți funciare sau cu primatul autorității episcopatului în raport cu clerul regulat.

Evenimentele spectaculare din Boemia au influențat în aceeași manieră ambivalentă evoluția voievodatului Transilvaniei, entitate aflată la frontierele răsăritene ale *christianitas*, aflată în plină evoluție către un profil instituțional de sine stătător consemnat de actele legislative ale regatului Ungariei.³³

Osmoza specifică ultimelor secole ale Evului Mediu între paradigmele succesiunii dinastice și negocierile cu elitele locale, care se autodefinesc ca *nationes* și își revendică participarea la deciziile politice interne pe temeiul teoriei Sfintei Coroane, au plasat *de jure* Boemia și Transilvania în ansamblul guvernat nominal de Sigismund de Luxemburg, iar această apartenență, care se va menține pe durata domniei regelui Albert de Habsburg (1437–1439),

va servi drept argument în favoarea legitimării inițiativelor politice ale Casei de Austria. Uniunea personală a Țărilor Cehe și posesiunilor Coroanei Sfântului Ștefan a avut de înfruntat opoziția unor facțiuni nobiliare maghiare, care, pe durata tentativelor de uzurpare a puterii, activau solidarități regionale bazate pe afinități etnice sau familiale ce ignorau frontierele etatice.³⁴ Implicarea activă în apărarea frontierelor sudice ale regatului și tentativa nereușită de a obține pentru *natio* Hungarica dreptul de vot la Conciliul de la Konstanz nu au diminuat mefiența elitelor maghiare în raport cu anturajul german și ceh al regelui, iar aceste stări de spirit, similare cu cele ale cehilor husiți, se vor manifesta și pe durata domniei succesorului său.

O cronică cehă preciza că regele Albert s-a dovedit a fi iubitor de dreptate și protector al supușilor săi, chiar dacă era german.³⁵

Reușita parțială a regelui în lichidarea contestației interne s-a putut realiza prin fidelizarea progresivă a potențialelor centre de rezistență și prin alternarea între apelul la colaboratori legați prin raporturi personale de suveran și activarea unor actori politici noi, individualități care își datorau cariera capacităților militare, proveniți din categoriile aflate la periferia sistemului privilegial al regatului. Aceste din urmă opțiuni se constituie în circumstanțe favorabile pentru ascensiunea nobilimii transilvănene, expusă dublei presiuni a revoltelor interne și amenințării otomane, devenite efective odată cu prăbușirea sistemului de securitate regională bazat pe alianțele cu conducătorii români și sârbi.³⁶

Cazul Transilvaniei a servit, din acest punct de vedere, ca experiență preliminară în rezolvarea disputelor cu supușii cehi ai regelui, fiind rezultatul unui recurs la soluții pragmatice și nu expresia unei act de voință politică.

Primii ani ai domniei maghiare a lui Sigismund de Luxemburg se identifică cu continuarea politicilor sociale și confesionale, vizând lichidarea disidențelor cu care se identificaseră suveranii Angevini.³⁷ Aceeași fidelitate, față de paradigmele tradiționale ale vocației apostolice a regatului, s-a manifestat și în relație cu pericolul otoman, combătut prin apeluri la cruciadă sau la expertiza unor ordine misionare.³⁸ Eșecul acestor experimente a determinat reevaluarea oficială a forțelor locale, pentru care apărarea regatului se identifica și cu protejarea propriilor *fief*-uri, expuse raidurilor otomane aproape permanente, iar menționarea nobililor români din Comitatul Hunedoarei în documente referitoare la

obligația de a participa la apărarea Transilvaniei marchează revenirea românilor ca o colectivitate distinctă în cadrele oficiale ale regatului și preliminiile apariției facțiunii pe care Ioan Drăgan o numea Partidul militar al românilor hunedoreni.³⁹

Impactul cu realitățile husite a generat la nivelul dezvoltărilor din Transilvania reacții care continuă să alimenteze vii dezbateri la nivelul scrisului istoric român și maghiar. O consecință incontestabilă a participării la campaniile din Boemia s-a tradus în asimilarea expertizei militare materializate în succesele raportate în campaniile lui Ioan de Hunedoara în Țara Românească și Balcani. Un aspect încă neelucidat constă în influența ideilor husite în declanșarea răscoalei țaranilor ardeleni din 1437–1438, evenimente în care circumstanțele locale au avut o importanță decisivă, chiar dacă relatările inspirate de punctul de vedere al bisericii romane tind să atribuie ereziei cehe un rol de contestare a ordinii sociale și confesionale din Europa Centru-Orientală.

Similitudinile cu evoluțiile din Boemia sunt, mai curând, expresia încadrării în *trend*-ul general al contestației, potențate de acte de conduită a clerului local și de încercările oficialităților locale de a limita mobilitatea locuitorilor lipsiți de privilegii. Și în această împrejurare, experiența mobilității taberei, care era în măsură să contracareze cu succes șarjele cavaleriei nobiliare, a reprezentat aportul unor foști participanți la cruciadele antihusite, dar un element mai puțin avut în vedere a fost încercarea de instituționalizare a revoltei.

Pe durata tratatelor cu reprezentanții autorităților laice și ecleziastice, răsculații se definesc drept *universitas regnicolarum*,⁴⁰ o posibilă tentativă de substituie a ierarhiilor consfințite de tradiție. Aceste evenimente au avut consecințe decisive pentru configurarea specificului instituțional al Transilvaniei medievale și premoderne, odată cu perfectarea așa-numitei *Fraterna Unio*, numită cu ocazia confirmărilor ulterioare ca *Unio Trium Nationum*. Alianța care-i includea pe reprezentanții nobilimii, structurile juridice ale secuilor și sașilor era destinată combaterii pericolului turcesc și a salvării ordinii interne, instituționaliza pluralismul jurisdicțional al Transilvaniei, având drept element distinct suprapunerea dintre apartenența etnică și statutul privilegiat. Instituționalizarea acestei solidarități a forțelor cu responsabilități în gestionarea afacerilor publice a asigurat consolidarea voievodatului intracarpatic ca structură distinctă în cadrul regatului Ungariei și a preliminarat afirmarea unor personalități locale în

poziția de arbitri ai luptei pentru Coroana Sfântului Ștefan, pe durata crizei dinastice ce a urmat morții regelui Albert. Viabilitatea acestui acord inspirat de paradigmele politice și etice medievale a generat soluțiile propuse de elitele locale pentru prezervarea statutului distinct al noului Principat autonom al Transilvaniei după 1540.⁴¹

Apartenența patrimonială la ansamblul posesiunilor revendicate de Casa de Austria a plasat Transilvania și Boemia utraquistă într-o relație ambivalentă, în care competiția pentru legitimarea unei puteri contestabile alterna cu reacții identitare similare, din punctul de vedere al introspecției și al raportării la alteritate.

Războiul civil, care opunea facțiunea legitimistă dominată de marea nobilime din sud-vestul Ungariei și care susținea drepturile regelui Ladislau Postumul celei conduse de tinerii bani ai provinciilor din sud-est, validați de succesele militare obținute împotriva turcilor și susținuți de mica nobilime ostilă unei puteri identificate cu interesele germane, au favorizat apariția unei structuri de putere ce perpetua tradiția inovațiilor husite în comitatele slovace, unde nobilul moravian Jan Jiskra de Brandis resuscita disponibilitățile autonomiste ale locuitorilor și simpatiile mai recente ale acestora față de tezele husite.⁴² Ca și în cazul Transilvaniei, această structură lipsită de un statut juridic definit își datora puterea suportului asigurat de centrele economice interesate de securitatea căilor de comunicații și a exploatărilor miniere și, mai ales, de coeziunea etnică a forțelor militare aflate sub autoritatea unui conducător de aceeași origine și aflat sub patronajul *leader*-ilor utraquiști cehi, care vor acționa ca mediatori în conflictele din regiune. Conflictul ireductibil dintre conducătorul acestor *ceski bratriki* și Ioan de Hunedoara, devenit după 1446 guvernator general al Ungariei, este expresia unui transfer de solidaritate a locuitorilor regatului Sfântului Ștefan către poli de putere de la periferii, potențate de loialități medievale și afinități premoderne.

Cei doi exponenți ai dinastiei Hunedoreștilor, atât de diferiți ca formație și ca orizont politic, au rămas în conștiința contemporanilor drept campioni ai cauzei creștine, atât în apărarea frontierelor în fața amenințărilor infidelilor, cât și în susținerea punctului de vedere al Sfântului Scaun în privința lichidării disidenței utraquiste cehe.⁴³ Chiar dacă necesitatea contracarării pretențiilor împăratului Frederic al III-lea (1443–1493) și originea comună a puterii în alegerea în diete naționale în accepțiu-

nea corporativă a termenului, iar originea românească a regelui Matya Corvinul (1458–1490) era invocată ca o circumstanță care să invalideze legitimitatea acestuia din urmă,⁴⁴ regatul Ungariei dominat politic de exponenții nobilimii de la est de Tisa și regatul Boemiei condus de Jiriz Podiebrad s-au aflat într-un conflict diplomatic și militar, încheiat odată cu opțiunea nobilimii cehe în favoarea alegerii lui Vladislav Iagiello.⁴⁵ Disputa, în care inovațiile militare husite au servit în egală măsură ambilor beligeranți, a fost dublată de una ideologică, în care suveranul român al Ungariei invoca originea romană și fidelitatea față de mandatul pontifical, vizând combaterea ereziei prin cruciadă permanentă, se confruntau cu proiectul inițiat de Jiriz Podiebrad și difuzat prin intermediul unor emisari francezi, vizând formarea unei alianțe a statelor teritoriale din Europa, destinată eliberării Constantinopolului și stabilirii păcii permanente.⁴⁶ Succesele raportate de cele două state într-un orizont cronologic în care *lumea creștină în ansamblul său se confruntau cu ultimele efecte ale crizei care afectaseră structurile politice, economice și religioase în ultimele secole ale Evului Mediu s-au datorat solidarizării aceluiași forțe sociale, în care primatul politic era deținut de nobilimea mijlocie și mică, ce se autoidentifică cu națiunea, în sens corporativ dar cu semnificații etnice implicite, identificabile mai ales la nivelul surselor scrise prin raportarea mefientă la alteritate.*⁴⁷

Evenimentele, care au marcat decisiv istoria Cehiei în prima jumătate a secolului al XV-lea și cariera spectaculară pe care Transilvania, ca factor regional de putere a cunoscut-o pe durata efortului de apărare a *christianitas*, ilustrează, prin forța unor exemple incontestabile, vitalitatea micilor nuclee etnice ale Europei Centru-Orientale de a se opune, adapta sau acomoda în relație cu forțele de integrare susceptibile să le anihileze specificul identitar. Studiul celor două realități ilustrează, din perspectiva relației putere-societate, importanța pe care noile solidarități etnice și regionale o dobândiseră în cadrul transferului de loialitate în favoarea statului teritorial, dar și eșecul pe care astfel de manifestări l-au generat la nivelul eșafodajului instituțional.

Note

¹ J.M. Lochman, *Social and Ecumenical Significances of Czech Reformation*, în „Czechoslovak and Central European Historical Journal“, 9, No. 2, Summer-Winter 1990, pp. 3–5.

- ² În legătură cu influența husită asupra românilor, vezi Mihail P. Dan, *Cehi, români, slovaci în secolele XIII–XVI*, Sibiu, 1944, pp. 39–51.
- ³ J. Huizinga, *Nationalism in the Middle Ages*, în vol. *Nationalism in the Middle Ages*, ed. By C. Leon Typton, New York, 1972, p. 17.
- ⁴ Pentru detalii referitoare la reflecțiile medievale asupra societății ideale, vezi Jacques Le Goff, *The Medieval Imagination*, Chicago University Press, Chicago, 1988, pp. 23–34.
- ⁵ F. Smahel, *La revolution hussite: une anomalie historique*, Paris, 1985, pp. 18–21. Autorul a consacrat acestor evenimente o vastă și documentată monografie, *Husitska Revoluce*, publicată la Praga în 1990–1994.
- ⁶ Pentru o abordare de pe poziții marxiste a mișcării husite, vezi Josef Macek, *Le mouvement revolutionnaire hussite*, Praga, Urbis, 1973, pp. 11–14.
- ⁷ J. Huizinga, *Men and Ideas. Essay on History. Middle Ages, the Renaissance*, New York, Evanston, 1970, p. 110.
- ⁸ În legătură cu dezbaterile legate de colonizarea germană, vezi Florian Dumitru Soporan, *L'étranger de chez moi. La colonization de l'Est par les Germains*, în „Transylvanian Review”, Volumes XVI, No. 2, Summer 2007, pp. 26–28.
- ⁹ J. Delumeau, *La peur dans l'Occident, XIV–XVIe siècles*, Vol. II, Paris, 1965, pp. 54–59.
- ¹⁰ Pentru detalii, vezi Johan Huizinga, *Amurgul Evului Mediu*, București, 1993, pp. 11–26.
- ¹¹ Pentru detalii, vezi Florian Dumitru Soporan, Liana Lăpădatu (*Les origines des nations central-est-européennes dans les chroniques médiévales: Formation culturelle et exigences sociales avant la lettre*, în „Transylvanian Review”, Vol. XXI, No. 3, Autumn 2012, pp. 92–98.
- ¹² J.-B. Duroselle, *L'idée de l'Europe dans l'histoire*, Paris, Denoel, 1973, pp. 11–15.
- ¹³ B.H. Burns, *Histoire de la pensée médiévale, 350–1450*, Cambridge, 2001, pp. 154–162.
- ¹⁴ H. Hantsch, *Die Österreich Geschichte*, Gray, Werlag, 1868, pp. 56–58.
- ¹⁵ Janine Quillet, *Cheile puterii în Evul Mediu*, București, 2005, pp. 88–91.
- ¹⁶ J. Gill, *Histoire des concile Oecumenique de Florence*, Paris, 1968, pp. 192–105.
- ¹⁷ Pentru o perspectivă comparativă asupra relației catolicism-protestantism-ortodoxie, vezi Vladimir Soloviev, *Rusia și biserica universală*, Iași, 1995, volumul II, p. 23 et sq.
- ¹⁸ Louise R. Loomis, *Nationality at the Concile of Konstanz: an Anglo-French Dispute*, în „American Historical Review”, XLIV, 1939, nr. 3, pp. 509–520.
- ¹⁹ Pentru detalii, vezi Oskar Halecki, *From Florence to Brest*, Rome, 1959, pp. 8–15.
- ²⁰ Pentru evoluția structurilor monastice, vezi Melanie Brunner, *Disorder, Depts and Excommunication: Pope John XXII and the Reform of Order of Grandmont*, în „Journal of Medieval History”, vol. 36, Issue 4, December 2010, pp. 141–149.
- ²¹ P.F. Suggar, *The Domestic Roots of Eastern European Nationalism*, în vol. *Nationalism in Eastern Europe*, eds. Peter F. Sugar și E. Lederrer, Seattle, 1869, p. 18.
- ²² F. Dvornik, *Slavii în istoria și civilizația europeană: din Evul Mediu la începuturile epocii contemporane*, București, 2001, p. 54.
- ²³ S.E. Lahey, *John Wyclif*, Oxford, 2009, pp. 68–72.
- ²⁴ Vezi Florian Dumitru Soporan, „Loyalty and Hostility: Mixed Marriages in Royal Families of the Middle Age: Cases from the Borders of Christendom”, în vol. *Intermarriages Throughout History*, Cambridge Scholars Publishing, 2014, pp. 124–129. Vezi și Agnes Strickland, *Lives of the Queens of England*, Philadelphia, Vol. II, pp. 160–192.
- ²⁵ Sofia Menache, *Isabelle of France, Queen of England: a Reconsideration*, în „Journal of Medieval History”, Issue 2, No. 3, 1884, p. 125.
- ²⁶ S. Bylina, *La problème national devant le mouvement hussite*, în volumul *Faith and Identity. The Christian Political Experience*, Oxford, 1990, pp. 65–68.
- ²⁷ Pentru detalii referitoare la accepțiunea ideii de națiune medievală, vezi Florian Dumitru Soporan, *Națiunea medievală în Europa Centrală și de Est, secolele XIII–XVI*, Cluj-Napoca, 2008, pp. 21 et sq.
- ²⁸ I.-A. Pop, *Geneza medievală a națiunilor moderne*, Cluj-Napoca, 2003, pp. 76–89.
- ²⁹ S. Jacek, *The Czeck Nationalism*, în volumul *Nationalism in the Eastern Europe*, eds. Peter F. Suggar și Petter Lederrer, Seattle, 1973, pp. 32–34.
- ³⁰ Apud M.P. Dan, *Sub flamura Taborului*, pp. 160–161.
- ³¹ M.P. Dan, *Sub flamura Taborului*, București, 1964, *passim*.
- ³² Maria Crăciun, *Protestantism și ortodoxie în Moldova în secolul al XVI-lea*, Oradea, 1995, pp. 11–17.
- ³³ Pentru primele manifestări ale particularismului structurilor politice și comunităților etnice din Transilvania, vezi Tudor Sălăgean, *Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIII-lea*, Cluj-Napoca, 2002, *passim*.
- ³⁴ Cronicarul Ioan de Thurocz consemnează aprecieri favorabile rebelilor care se opun pretendentului ceh la Coroana Ungariei. Vezi Ioannes de Thurocz, *Cronica Hungariae*, pp. 193–198.
- ³⁵ J. Berenger, *Istoria Imperiului Habsburgilor, 1273–1918*, București, 2000, p. 63.
- ³⁶ Pentru detalii, vezi Engel Pall, *The Realm of Saint Stephen: a Medieval History of Hungary, 998–1526*, New York, London, 2000, pp. 371–375.
- ³⁷ N. Bocșan, I. Lumperdean, I.-A. Pop, *Etnie și confesiune în Transilvania, secolele XIII–XVIII*, Oradea, 1995, pp. 21–26.
- ³⁸ Ileana Căzan, Eugen Denize, *Țările Române și marile puteri europene în secolele XIV–XVI*, București, 1998, pp. 34–36.
- ³⁹ I. Drăgan, *Nobilimea românească din Transilvania, 1440–1514*, Cluj-Napoca, 2002, p. 381.
- ⁴⁰ I.-A. Pop, *Istoria Transilvaniei* vol. I, coordonatori I.-A. Pop, A. Magzary, Th. Naghler, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2002, p. 129.
- ⁴¹ Fl. D. Soporan, *Afirmarea Monarhiei Habsburgice în Europa Centru-Orientală în prima jumătate a secolului al XVI-lea*, în *Studia Mediaevalia*, I, Cluj-Napoca, 2004, pp. 268–273.
- ⁴² M.P. Dan, *Cehi, români, slovaci*, pp. 94–96.
- ⁴³ În legătură cu inițiativele politice ale regelui Matya Corvinul în raport cu Boemia, vezi Engel Pal, *The Realm of Saint Stephen: a History of Medieval Hungary, 998–1526*, London-New York, 2000, pp. 345–351.
- ⁴⁴ Împăratul Frederic se referă la noul rege al Ungariei ca la un nobil de *Vallachica nascione*. Vezi Adolf Armbruster, *Românitatea românilor: istoria unei idei*, București, 1990, p. 42.
- ⁴⁵ E. Pall, *The Realm*, pp. 398–399.
- ⁴⁶ B. Voyenn, *Histoire de l'idée européenne*, Paris, 1995, pp. 9–11.
- ⁴⁷ În legătură cu atitudinile sociale din Transilvania, vezi Florian Dumitru Soporan, *Perspectives ethniques et stratégies sociales en Transylvanie: la seconde moitié du XV siècle et la première moitié du XVI siècle*, în „Transylvanian Review”, vol. XXI, Supplement No. 3, *Scholars in dialogues*, 2012, pp. 19–25.

Exigență și valoare științifică – criterii de selectare a publicațiilor la Editura Academiei

*Mihai Popa**

Promovând cercetarea științifică la cel mai înalt nivel în toate domeniile, Editura Academiei Române contribuie la valorificarea și conservarea patrimoniului național al culturii scrise.

Menținând aceleași exigențe și criterii profesionale, în anul 2014, Editura Academiei Române a publicat 111 titluri de carte și 204 numere de revistă. Obiectivul general a fost atins și chiar depășit la apariții numere de revistă, în comparație cu anul 2013, când s-au publicat 173 de numere. Rezultatele au fost posibile datorită efortului colectivului editorial – redacțional, tehnic, economic-financiar și administrativ –, care a reușit să atragă un portofoliu valoros. Majoritatea publicațiilor reprezintă rezultatele cercetării institutelor Academiei Române (periodice și lucrări din planul de cercetare), cărți ale membrilor Academiei Române, ca și lucrări, individuale sau colective, din planul de cercetare al universităților din țară, colaborări cu autori din străinătate etc.

Academia Română a premiat șase cărți apărute la Editura Academiei Române în anul 2012.

Ca și în anii anteriori, celelalte obiective ale colectivului nostru au fost: atragerea de lucrări importante din toate domeniile științifice; asigurarea ritmului de apariție a revistelor; atragerea de subvenții naționale (Administrația Fondului Cultural Național și Ministerul Educației Naționale).

Organizare și funcționare

Editura Academiei Române este organizată pe sectoare de activitate, compuse din servicii și compartimente funcționale, în conformitate cu organigrama și statul de personal aprobate de Academia Română, în corelație cu volumul, nivelul, complexitatea și diversitatea activităților desfășurate.

Organigrama și statul de personal se avizează de directorul general al editurii și se aprobă de Prezi-diul Academiei Române.

Conform organigramei și statului de personal în vigoare, Editura Academiei Române are în componența sa două sectoare de activitate, organizate și coordonate ierarhic:

- Sectorul redacțional și tehnoredacțional (condus de un redactor-șef), format din:

- două *redacții de specialitate*, grupate pe domenii tematice distincte – *științe umaniste și științe exacte și ale naturii* (conduse de redactori-șef adjuncți);

- un *secretariat de redacție*;

- *serviciul tehnoredacție, grafică, multimedia și urmărire producție* (condus de un șef-serviciu), care poate avea în componența sa și un *laborator de cercetare soft editorial, bază de date și produse multimedia*.

- Sectorul economic-administrativ și financiar-contabil (condus de un contabil-șef), format din:

- *serviciul economic-administrativ* (condus de un șef-serviciu), în componența căruia intră *Compartimentul marketing, contractări, licitații, administrativ, curierat și expediție*;

- *serviciul financiar-contabil* (condus de un contabil-șef), compus din *Compartimentul financiar-contabilitate, casierie și Compartimentul depozit*.

În structura organizatorică a editurii se include, de asemenea, *Oficiul juridic și Compartimentul personal-salarizare*, activitatea acestora fiind coordonată ierarhic de directorul general al editurii.

Resurse umane

La începutul anului 2014, Editura Academiei Române a funcționat în baza unui stat de personal format din 53 de posturi.

În luna decembrie 2013, structura de personal era următoarea:

– redactori: 20 (din care 18 redactori în colectivul redacțional și doi redactori ce activează în sectorul tehnoredacție);

- documentarist: 1;
- secretari de redacție: 3;
- secretar-dactilograf: 1;
- tehnoredactori (operatori-programatori): 12;
- personal economico-administrativ: 12;
- personal de conducere: 4.

Activități specifice

Colectivul redacțional, Secretariatul de redacție, precum și Serviciul tehnic au acordat o atenție deosebită apariției la timp și în condiții optime a tuturor publicațiilor.

Pe parcursul anului 2014, s-au organizat o serie de întâlniri cu reprezentanții comitetelor de redacție ale periodicelor, în care s-au propus termene și condiții de aducere a manuscriselor în format electronic pentru prelucrare; în același timp, s-a solicitat sprijinul pentru îmbunătățirea calității tehnice și redacționale, eliminarea cât mai multor inadvertențe privind organizarea conținutului, forma de predare, aspectul grafic etc. Au fost restituite, la cerere, din arhiva proprie, în format PDF, aparițiile recente pentru postarea pe site-urile revistelor. S-a avut permanent în vedere respectarea tirajului și a numărului de pagini alocat pentru fiecare publicație conform grilei aprobate de către Academia Română.

Programul editorial pe anul 2014 a inclus lucrările Academiei Române (*Memoriile secțiilor*, volumele unor sesiuni științifice, simpozioane, congrese organizate sub auspiciile înaltului for academic, conferințe, discursuri de recepție, cărți ale membrilor Academiei Române), lucrări din programele de cercetare ale institutelor academice (dicționare, atlase, tratate, volume de documente, monografii), acoperindu-se toate domeniile de interes științific.

Academia Română: *Memoriile Secției de științe istorice și arheologie, Seria IV*, tom. XXXVI, 2012 și tom. XXXVII, 2013; acad. Ionel Haiduc, acad. Păun Ion Otiman (coordonatori), *Tezaurul Academiei Române*, vol. V. *Colecții de artă; Memoriile secțiilor științifice*, 2014.

Filologie și literatură: Gr. Brâncuș, *Expresie populară în ciclul „La Liliaci” de Marin Sorescu*; Florica Dimitrescu, *Teme lexicale actuale (începutul*

secolului al XXI-lea); Andrei Avram, *Studii de fonetică descriptivă*; Nicolae Saramandu (coordonator), *Atlasul lingvistic al dialectului aromân*, vol. I; Gheorghe Doca, *Eminescu – alt chip*; Nicolae Gheran (editor), *Scrisori către Rebreanu*.

Științe istorice și arheologie: Ștefan Ștefănescu, *Scrieri istorice*, ediție îngrijită de Bogdan Alexandru Halic; Nicolae Edroiu (sub îngrijirea), *Ștefan Pascu (1914–1998). Scrieri istorice*; Gheorghe Cliveti, Gheorghe Cojocaru (coordonator), *Basarabia – 1812. Problemă națională, implicații internaționale*; Virgil Căndea, *Mărturii românești peste hotare. Creații românești și izvoare despre români în colecții din străinătate. Serie nouă*, vol. V. *Serbia-Turcia*; Ioana Feodorov (editor), *Paul din Alep. Jurnal de călătorie în Moldova și Valahia*; Andrei Pippidi, *Constantin Brâncoveanu, stolnicul și lordul*; Nicolae-Șerban Tanașoca (îngrijitor ediție), *Românii de peste hotare. Memoriu elaborat în anul 1945 de consilierul de legație Emil Oprișanu*; Nicolae Edroiu (editor), *Izvoarele Răscoalei lui Horea. Seria B. Izvoare narrative*, vol. IV. *Presă, broșuri. 1784–1792*; Ioan Caproșu, *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. VIII (1585–1592).

Științe matematice și astronomie: Gheorghe Păun ș.a. (editori), *Discrete Mathematics and Computer Science; Anuarul astronomic*, 2014.

Științe geonomice: Nicolae N. Săulescu (coordonator), *Schimbările climatice – provocare majoră pentru cercetarea agricolă*; Anișoara Irimescu, *Foehnul din nordul Olteniei. Geneză și caracteristici*; Radu Săgeată (coordonator), *Euroregiunile de cooperare transfrontalieră din bazinul inferior al Dunării. Studiu geografic*.

Științe tehnice: Petru Berce ș.a., *Tehnologii de fabricație prin adăugare de material și aplicațiile lor*.

Știința și tehnologia informației: Victor Croitoru, Dan Geleriu, *Telecomunicații – acronime, termeni, definiții*, vol. II; Florin Rotaru, Simona Pescaru, *Tehnici de reconstrucție tridimensională din imagini bidimensionale*; Alina Catrinel Ion, Dan Dascălu ș.a. (editors), *New Applications of Nanomaterials*.

Științe agricole, silvice, medicină veterinară: Cristian Hera, Constantin Mocanu, Roxana Ionescu-Șișești (coordonatori), *Gheorghe Ionescu-Șișești, Jurnal*, vol. I și III; Păun Ion Otiman, Filon Toderoiu, Elena Sima (coordonatori), *Dezvoltarea durabilă a economiei agroalimentare și a spațiului rural. Evaluări și direcții strategice*; Valeriu D. Cotea,

Cristinel Zănoagă, Valeriu V. Cotea, *Treatise of Oenochemistry*, vol. I.

Științe medicale: Radu Iftimovici, Gheorghe Berbecar, Simona Berbecar, *Istoria universală a obstetricii și ginecologiei*; Mircea Beuran, Benone Duțescu, Rodica Duțescu-Zăvoianu, *Asistența urgențelor chirurgicale din București. Certitudini și speranțe*; Alexandru-Mihail Boțianu, Petre Vlah-Horea Boțianu, Oana-Raluca Lucaciu, *Chirurgia modernă a sindroamelor post-tuberculoase. Tuberculoză și homeopatie*.

Științe economice, juridice și sociologie: Victor Iancu, *Proprietatea industrială și marketingul producției intelectuale*; Silviu Cerna, *Politica monetară*; Iulian Văcărel (coordonator), *Studii de istorie economică și istoria gândirii economice*, vol. XVI; Mircea Duțu, *Dreptul: între ipostaze teoretice și avatarurile mondializării*; Adina Mihăilescu, *Minimul de trai. Instrument în politicile sociale*; Mircea Duțu, Dan Claudiu Dănișor (coordonatori), *O viață dedicată dreptului – Ion Dogaru*.

Filosofie, teologie, psihologie și pedagogie: Alexandru Surdu, *Filosofia pentadică III. Existența Nemijlocită*; Gh. Vlăduțescu, *Mit și filosofie în Grecia veche*; Vasile Tonoiu, *Trei eseuri asupra imaginarii*; Alexandru Surdu ș.a. (coordonatori), *Probleme de logică*, vol. XVII; D.D. Roșca, *Opere filosofice*, vol. III; Liviu Rusu, Ioan Biriș, *Filosofia și logica științelor sociale*; Camelia Popa, Adela Magdalena Ciobanu, *Tulburarea depresivă*, vol. II. *Elemente de psihodiagnostic, terapii moderne și studii de caz*; *Opere*, vol. V. *Eschil, Sofocle, Euripide*; Ion Negreț-Dobridor, *Tratat de pedagogie universală*, vol. I. *Partea I și II*.

Artă, etnografie și folclor: Sabina Ispas (coordonator), *Etnologie românească*, vol. III, *Partea a III-a*; Gudrun-Liane Ittu, *Arta plastică a germanilor din România, 1945–1989*.

Reviste acreditate ISI

Dintre revistele care apar sub egida Editurii Academiei Române, 12 sunt acreditate ISI, fiind indexate în baza de date Science Citation Index Expanded (SCI-EXPANDED), Social Sciences Citation Index (SSCI) sau Arts and Humanities Citation Index (AHCI). Prezentăm lista revistelor acreditate:

- Acta Endocrinologica
- Cellulose Chemistry and Technology
- Mathematical Reports
- Proceedings of the Romanian Academy. Series

A: Mathematics, Physics, Technical Sciences, Information Science

- Revista de etnografie și folclor (Journal of Ethnography and Folklore)
- Revue roumaine de chimie
- Revue roumaine de linguistique
- Revue roumaine de philosophie
- Revue roumaine des sciences techniques. Série d'Électrotechnique et énergétique
- Romanian Journal of Information Science and Technology
- Romanian Journal of Morphology and Embryology
- Romanian Journal of Physics
- Romanian Reports in Physics
- Romanian Journal of Political Science.

Promovarea publicațiilor

Editura Academiei Române a participat la cele mai importante târguri de carte ale anului 2014; vânzarea directă, întâlnirile și discuțiile cu cititori, autori, persoane interesate de publicațiile noastre au avut efect și s-au concretizat prin încheierea de contracte de achiziție, oferte ferme de cumpărare pentru tirajele în curs de apariție, ca și prin oferte de publicare. De asemenea, editura a luat parte la o serie de lansări sau sesiuni de promovare a lucrărilor, cu ocazia unor manifestări dedicate cărții, simpozioane, aniversări, organizate de Academia Română, de institutele academice sau de alte instituții culturale naționale. Amintim câteva dintre aceste evenimente editoriale:

- La 11 aprilie, la Universitatea de Medicină din Craiova a fost lansat volumul III, *Chirurgie pediatrică*, coordonator Corneliu Sabetay, al *Tratatului de chirurgie*, ediția a II-a, sub redacția profesorului Irinel Popescu.

- În perioada 30 mai–3 iunie, la a IX-a Ediție a Salonului Internațional de Carte „Bookfest”, Editura Academiei Române a participat cu lucrări din producția anului 2013 sau recent apărute; la acest târg, au avut loc trei lansări de carte.

- La 30 mai, în cadrul Festivalului „Pour l'amour de la beauté”, desfășurat la Paris, a avut loc lansarea cărții *Omul și Leul. Studiu de antropologie culturală*, autor Ion Talos.

- În perioada 3 și 9 iunie, la Târgul de carte științifică organizat la Cluj-Napoca, în cadrul manifestărilor dedicate Zilelor Academice Clujene, Editura Academiei Române a fost prezentă cu peste 50 de cărți, majoritatea fiind lucrări apărute în ultimii ani

și având ca autori academicieni, cercetători și profesori universitari clujeni.

- Între 5–7 iunie, Editura Academiei Române a participat la Târgul de carte universitară organizat de Universitatea din București, cu prilejul împlinirii a 150 de ani de la înființarea acestei instituții.

- La 3 octombrie, la Oradea, a avut loc lansarea cărții *Religia în era globalizării*, autor prof. Andrei Marga.

- În ziua de 29 octombrie, în cadrul Conferinței „In memoriam Nicolae Balotă”, a fost lansat volumul *Nicolae Balotă și literele române*, autoare prof. Carmen Elena Andrei.

- În perioada 19–23 noiembrie, la cea de-a XXI-a Ediție a Târgului Internațional „Gaudeamus – Carte de Învățătură”, Editura Academiei Române a fost prezentă cu peste 120 de publicații, majoritatea fiind titluri noi; s-au lansat cu acest prilej șase cărți.

Lucrări apărute la Editura Academiei Române au fost expuse la standul României organizat de Institutul Cultural Român la cele mai importante târguri de carte desfășurate în Europa și SUA, precum Târgul Internațional de Carte de la Londra (8–14 februarie 2014), Târgul Internațional de Carte de la Torino (8–12 mai 2014), Târgul Internațional de Carte „Book Expo America” de la New York (28–31 mai 2014).

Tipografia editurii

Începând din luna ianuarie 2014, tipografia editurii a tipărit un număr de 230 titluri de lucrări, atât din fonduri bugetare, cât și din venituri extrabugetare, astfel:

- 156 lucrări (publicații periodice aflate în portofoliul editurii) din venituri bugetare;

- zece numere (unele duble) ale revistei „Academica”;

- 74 lucrări din venituri bugetare și extrabugetare.

De asemenea, din venituri extrabugetare au fost tipărite o serie de alte publicații, pliante, invitații la diverse manifestări ale institutelor Academiei, buletine informative și publicații care nu se regăsesc în portofoliul editurii.

Tirajul total al lucrărilor tipărite în 2014 este de 39 068, cu o medie de 250 de pagini pe exemplar.

Lucrări premiate de Academia Română

În anul 2014 au fost premiate următoarele cărți apărute la Editura Academiei Române în anul 2012.

Premiul TIMOTEI CIPARIU

Lucrarea: *Apocalipsul Maicii Domnului.*

Versiuni românești din secolele al XV-lea–al XIX-lea

- autor: Cristina-Ioana Dima

Premiul BOGDAN PETRICEICU HASDEU

Lucrarea: *Atlasul lingvistic român pe regiuni.*

Sinteză (ALRR Sinteză)

- autori: Verginica Barbu-Mititelu, Mihaela Mariana Morcov, Manuela Nevaci, Daniela Răuțu et. al. (coautori care au un premiu al Academiei Române)

Premiul GHEORGHE IONESCU-ȘIȘEȘTI

Lucrarea: *Grup de lucrări: Biodiversity of the Farm Animals and Eco-bioeconomics Significances in the Food Security Context*

- autori: George Florea Tobă, Mariana Sandu, Marcel Theodor Paraschivescu, Amalia Gianina Străteanu, Remulus Gruia

Premiul VICTOR BABEȘ

Lucrarea: *Managementul selectiv nonoperator al leziunilor viscerale abdominale la pacientul politraumatizat*

- autori: Mircea Beuran, Ionuț Negoș

Premiul VIRGIL MADGEARU

Lucrarea: *Proiectele miniere. Evaluarea din perspectiva dezvoltării durabile*

- autor: Nicolae Bud

Premiul VICTOR SLĂVESCU

Lucrarea: *Fiabilitate și mentenanță. Analiză și optimizare*

- autori: Maria Caracotă-Dimitriu și Maria-Ramona Dinu.

Obiective și strategii

Editura Academiei își va coordona astfel activitatea încât să asigure îndeplinirea optimă a principalelor obiective:

- Întocmirea unui portofoliu variat, corelat cu bugetul propriu. Pentru asigurarea acestui obiectiv – și datorită faptului că fondurile alocate tipăririi nu sunt niciodată corelate (suficiente) cu volumul programat al publicațiilor – este necesară alocarea unui *buget majorat*. După estimările preliminare, lucrările oferite – majoritatea din planul de cercetare –, ca și revistele care trebuie editate, cel puțin în ceea ce

privește costurile de tipar, necesită fonduri superioare celor alocate în anul 2014.

- De asemenea, știm că multe dintre lucrările din planul de cercetare (dicționare, monografii, atlase etc.) pot avea și impact de piață; sugerăm colectivelor care le pregătesc să ia în considerare cu prioritate Editura Academiei Române ca partener pentru publicare, în condițiile în care putem realiza lucrări la un raport preț-calitate adeseori mai bun ca editurile particulare.

- Colectivele institutelor care beneficiază de granturi sau fonduri alocate prin programe naționale sau internaționale se pot adresa editurii pentru finalizarea publicistică a cercetării. Credem că o lucrare tipărită ca rezultat al unei asemenea colaborări poate avea un impact mai mare decât comunicările la conferințe sau congrese naționale și internaționale. Astfel de lucrări pot intra în circuitul științific și în fondurile bibliotecilor, devenind rezultate de necontestat; disiparea informației în conferințe și comunicări distincte se poate contracara prin reunirea în volume care vor crește prestigiul științific, putându-se astfel impune publicului și forurilor interesate.

- De-a lungul timpului, Editura Academiei Române a inițiat și publicat numeroase colecții și serii de prestigiu (colecții de documente, monografii, opere ale autorilor clasici, atlase și dicționare) care s-au impus în rândul specialiștilor și printre cititorii cu cele mai variate preocupări. Intenționăm să continuăm colecțiile tradiționale, dar și să inițiem altele noi.

Redactorii și întregul colectiv editorial vor fi stimulați să creeze o platformă de dezbateri și sugestii menite atragerii de titluri reprezentative.

- Organizarea întâlnirilor cu reprezentanții colegiilor de redacție pentru întocmirea unui plan realist de depunere a manuscriselor, care să permită editarea în timp optim.

- Organizarea licitației pentru serviciile tipografice. Tipografia editurii noastre a preluat aproape în întregime tirajul revistelor, dar și al celor mai multe cărți care apar în format broșat.

- Întocmirea listelor de publicații și a proiectelor care vor fi înaintate pentru subvenții la Autoritatea

Națională de Cercetare Științifică, respectiv, Administrația Fondului Cultural Național.

- Menținerea ritmului de apariție a periodicelor.

Dorim să reluăm seria întâlnirilor operative cu redactorii revistelor din cadrul institutelor pentru eliminarea din start a manuscriselor neîngrijite, parțial redactate și corectate, deoarece, în aceste condiții, pe lângă întârzieri, munca redactorilor și tehnoredactorilor noștri dublează fără sens o activitate care altfel este retribuită de către institute. Se va urmări primirea manuscriselor cu viza „Bun de tipar” încă din faza de predare și, pentru economie și operativitate, acordarea unui singur rând de pagini pentru corectură.

- Reducerea perioadei dintre fazele de editare și chiar reducerea costurilor – obiectiv care se realizează prin producția proprie la tipografia din editură.

- O colaborare mai intensă cu membrii Consiliului editorial, desemnați de către Secțiile Academiei, dar și cu membrii secțiilor, președinții colegiilor de redacție, directorii institutelor Academiei, pentru sprijinirea în realizarea programului editorial care, într-o proporție însemnată, reprezintă programul de cercetare și publicații din sistemul academic.

- Reluarea seriilor de lansări de carte, întâlniri cu autorii. În legătură cu acest aspect, menționăm că am deschis un spațiu de expunere permanentă și vânzare a cărților și revistelor în incinta Editurii Academiei, care va sprijini difuzarea, fără a suplini însă un spațiu special destinat acestui scop, și anume o librărie.

- Promovarea prin anunțuri pe internet a lucrărilor importante, lansări de carte și expoziții la care editura va participa periodic.

- Redactorii și tehnoredactorii au fost cooptați în promovarea lucrărilor la fiecare ediție a târgurilor naționale, cu prilejul lansărilor organizate la sediul Editurii sau al Academiei. Am inițiat de mai mulți ani un program de prospectare a cererii de carte, de atragere a autorilor în programul editorial, prin oferta detaliată și de ansamblu a capacităților proprii de producție, care asigură competitivitate și profesionalism în orice fază.

Profesorul N.N. Constantinescu, așa cum a fost

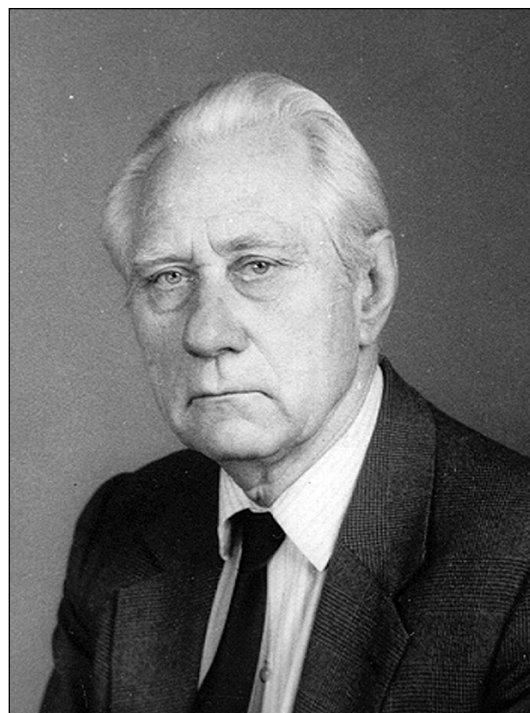
*Ion Vorovenci**

Sunt puțini cei care au cercetat viața lui N.N. Constantinescu, a cărui activitate s-a desfășurat de-a lungul unei epoci dramatice. Provenind dintr-o familie modestă, acesta a urmat Școala primară nr. 30, apoi Liceul Comercial „Nicolae Bălcescu” în București. După absolvirea liceului în 1938, s-a înscris la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, unde a frecventat secțiile: științe economice, financiare, sociale; economie publică; economie particulară, obținându-și licența în iunie 1942. Pentru a respecta adevărul istoric, am folosit propriile mărturii ale profesorului.

*„De anii fragezi de școală mă leagă amintiri dintre cele mai scumpe. La Școala Primară nr. 30, din Str. Monetăriei, lângă Biserica Mavrogheni, prima lecție ascultată a fost în fața mormântului marelui Heliade Rădulescu, primul președinte al Academiei Române. Figura lui ne-a fost atât de viu evocată de preot, încât atunci am avut impresia că, în numele neamului, ni se spunea: iubiți-vă țara ca pe ochii din cap, învățați să o ridicați și să vă ridicați cât mai sus, cultivați limba românească”.*¹

După absolvirea Academiei Comerciale, a lucrat câteva luni la Fabrica de Pulbere „Dudești” din București. În anul 1942 a fost încorporat în armată și trimis la Școala de ofițeri de rezervă Galați, apoi în 1943 la Ploiești. În mai 1944 a fost trimis pe front cu Regimentul 10 Infanterie, având gradul de sublocotenent. După câteva luni a fost luat prizonier de către armata sovietică. Armistițiul încheiat la 12 septembrie 1944 reprezenta actul de cedare a Americii și Marii Britanii în fața Rusiei sovietice.

*„În mod oficial, de drept și de fapt, Statele Unite autorizau efectiv Rusia să ocupe, să administreze și să dețină controlul asupra României în numele aliaților. Cuvântul «sovietic» devenise sinonim cu «aliat», cel puțin în ceea ce privea România.”*²

Destinul lui N.N. Constantinescu a căpătat, în noile împrejurări, o altă direcție.

„Regimentul meu a primit ordin, în seara zilei de 23 august 1944, să se pregătească de luptă pentru eliberarea Transilvaniei de sub ocupație, urmând să fim inspectați în acest sens. Inspecția a avut loc către mijlocul lui octombrie 1944. În fața regimentului, pe izlazul din comuna Porcești, județul Roman, o comisie de ofițeri superiori de stat major, în numele Comandantului Suprem și al Marelui Stat Major, ne-a comunicat la sfârșitul inspecției că aprecierea ei față de comportamentul trupelor din care făceam parte era excelent și trebuia să fim gata pentru traversarea trecătorilor către Transilvania, dar pentru că luptele urmau să fie foarte grele, iar armamentul nostru cică ar fi fost învechit, urma să primim de la noii aliați sovietici armament nou. În acest scop, trebuia să predăm în acea după-amiază

*Lector universita, dr., Academia de Studii Economice, București

armamentul nostru «vechi» noilor aliați, urmând ca aceștia să ne pună la dispoziție armamentul nou. După aceea, am fost trimiși la masă în comuna Porcești, acolo ofițerii i-au cerut comandantului de regiment să ia legătura cu Bucureștiul, Ministerul de Război și Marele Stat Major, pentru a întreba dacă ordinul primit era din partea Comandantului Suprem, care era Regele. I s-a răspuns că da, și noi trebuie să-l executăm. În aceeași seară, numeroase autocamioane sovietice, pline cu soldați, au ridicat armamentul ce-l aveam și au spus că armamentul nou se află în gara Nicolina la Iași, unde să ne ducem cât mai repede și să-l luăm. După o nouă întrebare la București, tot regimentul a mărșăluit, a doua zi dimineața, către Iași. Ajunși acolo, am fost cazați noi, ofițerii, în interiorul Mânăstirii Galata, iar soldații, în corturi așezate în jurul mânăstirii. Ofițerii sovietici, care erau acolo, ne-au amânat de la o zi la alta așa-zisa dotare a noastră cu armament nou. În ajunul zilei de 1 noiembrie 1944 (deci la peste o lună de la semnarea armistițiului din 12 septembrie 1944), am fost conduși sub pază strașnică «po piati» (încolonați câte cinci, cum avea să traducă cineva) în gara Iași, ca să mergem la Chișinău, pentru a primi armamentul nou. Odată îmbarcați, împotriva voinței noastre, în vagoane de marfă sovietice, câte 40 într-un vagon, trenul nu a mai făcut haltă decât la Moghilev, în Ucraina.

Drumul a durat 19 zile, după care am fost debarcați la Greazovăț, la nord de Leningrad, în tundră, unde lumina zilei nu dura nici măcar o oră. Fiind internați acolo în lagăr, s-a constituit o delegație de ofițeri ai regimentului meu, în frunte cu colonelul – delegație din care făceam parte ca sublocotenent – și care s-a prezentat la comandantul sovietic al lagărului, protestând că prin neadevăruri, după armistițiu, am fost transformați din aliați în prizonieri. Ni s-a răspuns că eram considerați în continuare aliați, dar că armamentul nou ne va putea fi pus la dispoziție abia peste o lună-două în orașul Gorki, de unde ne vom întoarce în țară, ca să luptăm pentru eliberarea completă a Transilvaniei. Așa au decurs lucrurile până când am fost transferați în lagărele de la Monastirskoie și Orankievo, iar apoi la Krasnogorsk. Acolo am fost ținuți, aproape cinci ani, cu statut clar de prizonieri de război. Experiența de prizonier, de la vârsta de 24 la 29 de ani, a fost dură. Atunci, însă, am observat și traiul dus de cetățenii sovietici din localitățile prin care am trecut. Era foarte greu, din cauza războiu-

lui, iar uneori lipsa de alimente era la fel sau mai mare decât în rândurile prizonierilor.”³

Departate de țară, N.N. Constantinescu nu a avut o altă soluție în afara colaborării cu sovieticii, considerată aliații României.

„În anii 1945–1946, am urmat Școala Superioară Antifascistă din Krasnogorsk, URSS. Activitatea didactică am început-o în anul 1947, în Uniunea Sovietică, fiind prizonier, ca responsabil și, totodată, lector la Școala Antifascistă – cu durata de 3 luni și jumătate – organizată de Comitetul antifascist al sectorului român din lagărul de prizonieri nr. 27. În cadrul acestei școli, timp de peste un an, am predat lecțiile de economie politică și aproximativ jumătate din lecțiile privind istoria P.C.U.S. În perioada decembrie 1944–decembrie 1948 am ținut, de asemenea, un șir de conferințe cu teme politice și economice în fața prizonierilor români din lagărele 74 și 27, ca și un număr de referate în cercurile de studii ale prizonierilor români din lagărul nr. 27 (asupra lucrărilor: Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului, Marxismul și chestiunea națională, Marele război de apărare a patriei etc.). În perioada 1945 decembrie–1948, am scris și publicat în ziarul central al prizonierilor români din URSS, *Graiul Liber*, peste 20 de articole economice, politice, sociale. În anii 1947 și 1948 am fost redactor la ziarul *Graiul Liber* (URSS)”.⁴

Întors în țară, a aflat de arestarea tatălui său. Nu a fost deloc ușor să poarte această povară.⁵ În februarie 1949 a fost numit șef de secție în cadrul Consiliului General de conducere a ARLUS. O lună mai târziu, în martie, a fost numit șef de lucrări, iar din octombrie același an, conferențiar la Catedra de economie politică la Institutul de Științe Economice „V. I. Lenin” din București, unde a predat Cursul de economie politică, avându-l ca șef de catedră pe Alexandru Bârlădeanu. Atacurile la adresa sa au început încă de atunci. Arestarea tatălui său îl apăsa cu siguranță și se temea să nu fie și el ridicat de organele de securitate.

Disponem de un raport care susține această atmosferă dușmănoasă față de profesorul N.N. Constantinescu din timpul acelor ani:

„Constantinescu Nicolae e salariat al Consiliului General ARLUS din luna februarie sau martie 1950. Reîntors din U.R.S.S., unde a fost prizonier, el nu a fost repartizat nicăieri în muncă și a rămas fără vreun serviciu luni de zile. La propunerea tov. Clara Cușmir, având în vedere calitățile lui de «bun redactor»⁶ și om «cu pregătire teoretică serioasă»,

a fost primit în cadrele ARLUS-ului. Până în vara anului 1950 a lucrat foarte bine. A dat un real ajutor în munca secției de Propagandă și agitație. În această perioadă, primind sarcina de a lucra într-un colectiv care pregătea expoziția de la Moscova, el n-a mai venit luni de zile pe la ARLUS. După terminarea expoziției, el a rămas cu o serie de «sarcini de lichidare», după aceea au fost examene de trecere la facultate, iar după aceea a primit «o serie de sarcini din partea C.C.P.M.R.» – și, în felul acesta, nu a mai lucrat nimic sau aproape nimic nici în ultimele luni ale anului 1950...»⁷

Între anii 1951–1953, a fost și director de studii, adjunct la Institutul de Științe Economice din București. În aceeași perioadă (1952–1953), pe baza unui ordin al Ministerului Învățământului, a ținut, în calitate de conferențiar și conducător de seminar, cursurile speciale (de doi ani și jumătate), organizate de Ministerul Învățământului pentru ridicarea calificării cadrelor didactice din București, care predau economia politică în învățământul superior. La aceste cursuri, a predat mai mult de jumătate din totalul lecțiilor (conducătorul cursurilor a fost profesorul sovietic A.N. Ostrogski). În vara anului 1942 a lucrat în calitate de conferențiar și a condus o grupă de seminar la cursurile „de ridicarea calificării”, organizate de Ministerul Învățământului pentru cadrele didactice care predau economia politică în învățământul superior din provincie. De asemenea, în perioada 1949–1954, a susținut numeroase lecții de economie politică la următoarele instituții: Școala Centrală a CC al UTM, școlile Comitetului Orașesc U.T.M., Școala de ziariști, Școala Centrală a CGM, Școala Centrală a ARLUS, Școala Specială pentru Comerț Exterior etc. În toamna anului 1954, a fost transferat la Catedra de istoria economiei naționale, ocupând funcția de șef de catedră.

În noiembrie 1956, a fost numit șef al Secției de istoria economiei naționale și istoria gândirii economice, din cadrul Institutului de Cercetări Economice al Academiei Române. În această calitate, a îndrumat activitatea de cercetare științifică a membrilor secției, în vederea elaborării unei lucrări ample: *Tratatul de Istorie a economiei naționale*; în cadrul secției menționate, a elaborat și alte lucrări.

În noiembrie 1957 a fost trimis de Academia Română la Consfătuirea științifică a economiștilor din țările socialiste, care a avut loc la Moscova. Organizarea acesteia a fost inițiată de Academia de Științe a URSS. La această consfătuire științifică, N.N. Constantinescu a prezentat o comunicare cu

tema *Industrializarea R.P.R.*, care a fost publicată în revista sovietică „Voprosi Ekonomiki” nr. 2/1958.

La Consfătuirea științifică de la Moscova, a participat la discutarea lucrării colective *Sistemul socialist al economiei mondiale*, scrisă de economiști din țările socialiste (capitolul din lucrare privind România a fost scris de N.N. Constantinescu), precum și la dezbaterile privind publicarea manualului de economie politică (ediția a III-a), elaborat de Institutul Economic al Academiei URSS.⁸

La 22 aprilie 1959, Prezidiul Academiei RPR l-a numit membru în Comisia pentru coordonarea problemelor economice din *Tratatul de Istoria României*, volumul III. Din toamna anului 1960 a fost numit membru al comitetului de redacție ce coordona volumele IV și V ale *Tratatului de Istoria României*. A făcut parte, de asemenea, din Comitetul general de redacție al volumului de documente, intitulat *Documente privitoare la istoria economică a României*.

Din octombrie 1962, pe baza unei hotărâri a Biroului Prezidiului Academiei R.P.R., a fost numit redactor responsabil adjunct al volumului VI al *Tratatului de Istoria României* (1917–1944).

La 1 iunie 1964, printr-un ordin semnat de ministrul Învățământului, N.N. Constantinescu a fost numit șeful Catedrei de economie politică din cadrul ISEP. Lucrările, studiile și articolele științifice pe care le-a publicat până la acea dată tratează probleme din diverse domenii: teoria economică, istoria economică a României, construirea socialismului în R.P.R., economia contemporană a țărilor capitaliste. O parte dintre lucrările sale au fost prezentate la sesiuni științifice, altele au fost publicate în limbile rusă, franceză, germană, maghiară, gruzină.

Timp de 25 de ani, N.N. Constantinescu a avut o prodigioasă activitate științifică și didactică la Academia de Studii Economice din București. Activitatea sa științifică și publicistă însumează 200 de titluri. Dintre lucrările din domeniul economiei, amintim: *România's industrial al development*, Editura Meridiane, 1971; *Problema contradicției în economia socialistă*, Editura Politică, 1973; *La cooperation économique et industrielle entre la Roumanie et les pays ouest-européens*, în volumul „III – emetable ronde est-ouest. Les acords intereuropéens de coopérations économique, industrielle et tehniue”, Bruxelles, 1969; *Leninskie idei o kompleksnom raybitie soșialisticeskoi ekonomiki i ih tvorceskoe primeneni v Rumînii*, Moscova, 1970, editată în culegere de C.A.E.R.; *Sistemul științelor economice și însemnătatea lui practică*, Editura Forum; *Conștiința econo-*

mică socialistă, Editorium, 1973; *Contribuții la dezbaterile problemelor teoretice ale economiei socialiste*, Editura Politică, 1970–1971; *Economie politică*, două volume, curs pentru studenți economiști, la care este redactor responsabil și coautor: vol. I *Formațiile presocialiste*, 1972, vol. II *Socialismul*, 1973, ambele apărute la Editura Didactică și Pedagogică.

O mare parte a economiștilor români formați după 1949, precum și cea mai mare parte a cadrelor didactice universitare și a cercetătorilor științifici economiști, au fost studenți ai profesorului dr. doc. N.N. Constantinescu.

Numeroși alți specialiști din economie, știință, învățământ au beneficiat de îndrumările și sfaturile sale. În 1973 a apărut *Dicționarul de Economie Politică*, sub coordonarea profesorului dr. doc. Nicolae N. Constantinescu. De-a lungul anilor, a pregătit și a format numeroși cercetători economiști prin sistemul doctoratului. Multe din lucrările sale au fost publicate în limbile franceză, rusă, germană, engleză etc.

N.N. Constantinescu a participat la numeroase reuniuni științifice internaționale, fiind cunoscut și apreciat nu numai în cercurile științifice românești, ci și peste hotare. Nenumăratele recenzii și numeroasele referiri la lucrările sale confirmă acest lucru.

Profesorul N.N. Constantinescu a elaborat și a publicat un volum impresionant de manuale, cursuri etc. Documentele de arhivă scot la lumină controlul politic al programelor disciplinei de economie politică.

Prestigiul în țară și străinătate au făcut posibilă alegerea sa, în 1974, ca profesor invitat la Institutul de Dezvoltare Economică al Băncii Mondiale (BIRD).

În evoluția sa intelectuală, distingem două etape fundamentale. O primă etapă până în 1974, perioadă de acumulare, în care face și multe aprecieri asupra regimului comunist, și a doua etapă, cea mai prodigioasă, ce cuprinde activitatea până la sfârșitul vieții, când a elaborat și cele mai importante lucrări științifice ale sale din domeniul economiei: *Economia protecției mediului natural* (1976); *Teoria valorii muncă și lumea contemporană* (1984); *Metodă și tehnică în știința economică* (1986); *Populație, istorie, economie* (1988); *Acumularea primitivă a capitalului în România* (1991); *Dileme ale tranziției la economia de piață* (1992); *Principiul ecologic în știința economică* (1993); *Reforma economică în folosul cui?* (1993); *Reformă și redresare economică* (1995); *Învățămintele tranziției economice în Româ-*

nia (1997) ș.a. A coordonat apariția unor lucrări în care a fost și coautor: *Consecințele economice și sociale ale cursei înarmărilor* (1982); *Istoria economică a României de la origini până la cel de-al Doilea Război Mondial* (1997, cu ediții în limbile engleză și franceză).

Profesorul Constantinescu a fost director al colegiului de redacție al revistei „Revue Roumaine des Sciences Economiques” („Romanian Economic Review”), președinte al Asociației Române de Management Ecologic și Dezvoltare Durabilă, fondator și președinte al Asociației Generale a Economiștilor din România, *fellow* la Institutul de Dezvoltare Economică din Washington, membru corespondent al Academiei Regale a Doctorilor din Spania, *doctor honoris causa* al universităților din Chișinău, Craiova, Oradea, Sibiu, Timișoara, membru corespondent (1 martie 1974) și membru titular (22 ianuarie 1990) al Academiei Române, secretar general al Academiei Române (2 februarie 1990–18 ianuarie 1994), președinte al Secției de științe economice, juridice și sociologie a Academiei Române (1992–2000); a susținut Discursul de recepție *Principiul ecologic în știința economică* (24 martie 1993).⁹

Fără cunoașterea operei lui N.N. Constantinescu nu se poate înțelege istoria ultimei jumătăți a secolului al XX-lea. Destinul său a fost strâns legat de această perioadă istorică.

Note

¹ *Academicianul N.N. Constantinescu, 80 de ani*, Editura Economică, București, p. 76.

² R.H. Markham, *România sub jugul sovietic*, Fundația Academia Civică, București, 1996, p. 108.

³ *Op.cit.* pp. 81–82.

⁴ Arhiva ASE, Dosar nr. 107, f. 450.

⁵ Tatăl său a fost mecanic, apoi agent al fostei Siguranțe a statului din perioada interbelică, fapt pentru care a fost arestat și condamnat la zece ani închisoare, pe care i-a executat între anii 1946–1955 (Arhiva ASE).

⁶ În perioada prizonieratului, a fost redactor al ziarului „Graiul Liber”, ce se distribuia soldaților români din batalionul „Tudor Vladimirescu”. A reușit să învețe foarte bine limba rusă. Mai târziu, a devenit translator al consilierilor sovietici din ISEP.

⁷ Arhiva ASE, Dosar nr. 107, f.f. 33/36.

⁸ Darea de seamă asupra luării de cuvânt a lui N.N. Constantinescu la consfătuire a fost publicată în revista „Voprosi Ekonomiki” nr. 12/1957 și, de asemenea, a fost menționată în ziarul „Pravda” din 5 decembrie 1957 și în ziarul „Scinteia”.

⁹ *Nemuritorii. Academicienii români* (coord. Ioan Ivanici, Paraschiv Marcu), București, 1995; *Academicianul Nicolae N. Constantinescu. 80 de ani. O viață dedicată științei și școlii românești*, Editura Economică, București, 2000.

Laurențiu Mircea Popescu (1944–2015)

În ziua de 3 august 2015, s-a stins din viață medicul **Laurențiu Mircea Popescu**, membru titular al Academiei Române.

Născut la 15 aprilie 1944 la Câmpulung Muscel, județul Argeș, Laurențiu Mircea Popescu a absolvit cursurile Facultății de Medicină Generală din București în anul 1967, iar în anul 1972 a obținut doctoratul în științe medicale, după care a urmat cursuri de specializare în Olanda și SUA. A parcurs toate treptele ierarhiei universitare, ajungând profesor la Catedra de biologie celulară și histologie, apoi rector al Facultății de Medicină și Farmacie „Carol Davila” și director al Institutului Național „Victor Babeș”.

De-a lungul anilor, a susținut o intensă activitate de cercetare, ale cărei rezultate sunt recunoscute pe plan național și internațional. Astfel, folosind metode citochimice, ultra-structurale și de microanaliză cu Raze X, a demonstrat în premieră mondială rolul fundamental al reticulului sarcoplasmic în reglarea de dependență de calciu a contracției musculaturii netede. Dintre contribuțiile sale, mai reținem pe cele privind contracția mușchiului cardiac și mecanismele de apărare imună. Investigațiile histologice asupra leziunilor miocardice din ischemia cardiacă l-au condus la indicarea deschizătorilor de canale de potasiu ca o posibilă profilaxie a leziunilor produse de procesele ischemice-reperfuzie miocardică.

În ultimii ani, Laurențiu Mircea Popescu a coordonat echipa de specialiști de la Institutul Național „Victor Babeș”, care a studiat, cu rezultate apreciate ca revoluționare, rolul telocitelor în regenerarea inimii.

Realizările cercetărilor sale sunt concretizate în aproximativ 200 de lucrări, studii, articole, rapoarte, manuale, scrise singur sau în colaborare cu alți specialiști, dintre care peste 800 apărute peste hotare. Menționăm dintre acestea: *Influența sistemului nervos central în fibrinoliză*, *Biologia celulară*, *Ultrastructural Distribution of Calcium in Striated Muscle*, *Histologie medicală*, *Tratat de*

medicină internă. Bolile cardiovasculare, Effects of Protein Kinase C Inhibitors of Viral Entry and Infectivity.

Ca recunoaștere a meritelor sale științifice, Laurențiu Mircea Popescu a fost ales membru corespondent al Academiei Române în anul 1995, iar în 2001 a fost titularizat. I s-a decernat Premiul „Victor Babeș” (1991) și a îndeplinit, pentru un timp, funcția de președinte al Secției de științe medicale. De asemenea, a fost ales vicepreședinte al Academiei de Științe Medicale din România, membru al Academiei Polone de Științe Medicale, al Asociației Americane de Științe Avansate și al Academiei de Științe din New York. A fost distins cu Medalia de Argint a Academiei din Paris, Universitatea „René Descartes”.

Odată cu plecarea spre veșnicie a academicianului Laurențiu Mircea Popescu, comunitatea academică medicală pierde pe unul dintre prestigioșii săi reprezentanți, ale cărui contribuții sunt înscrise în istoria științei, un om de o aleasă cultură generală, înzestrat cu acel *l'esprit de finesse* în cea mai valoroasă tradiție a slujitorilor lui Esculap.

Septembrie

1 septembrie: Acad. Ionel-Valentin Vlad, președintele Academiei Române, a înmănat Diploma „Honoris Causa” academicianului Anton Zeilinger, președintele Academiei de Științe din Austria.

1–4 septembrie: În Aula Academiei Române s-au deschis lucrările **Conferinței internaționale de macro- și nanofotonică „Romopto 2015”**, aflată la cea de-a XI-a ediție. Desfășurată în anul 2015, declarat Anul Internațional al Luminii de Adunarea Generală a Națiunilor Unite, manifestarea a fost organizată de Secția de științe fizice a Academiei Române, Institutul Național de Fizica Laserilor, Plasmei și Radiațiilor Măgurele, Facultatea de Fizică a Universității din București, Universitatea „Politehnica” din București, Societatea Română de Fizică și Asociația studențească INFLPR, afiliată la Optical Society of America. Eveniment științific de amplu ecou național și internațional, conferința a fost deschisă de acad. Ionel-Valentin Vlad, președintele Academiei Române, și a avut ca invitat special pe prof. Ștefan Hell, savant de origine română, membru de onoare al Academiei Române, laureat pentru chimie al Premiului Nobel pe anul 2014, dar și alte personalități științifice din țară și de peste hotare. Prezent la deschidere, domnul Klaus Iohannis, președintele României, a avut o alocuțiune în care a subliniat că „cercetarea și educația sunt șansa pe care România o are. Șansa unui viitor pe care nu avem voie să-l ratăm... Avem un potențial intelectual uriaș, resurse de ingeniozitate și ambiție, capacitate creativă și profesioniști de excepție în țară și în diaspora. România are toate condițiile să iasă din decalajul perpetuu și să își construiască propriul loc în peisajul european și global al cercetării. Suntem cu toții datori să onorăm acest potențial”. În acest sens, președintele României a propus trei teme de reflecție: prioritizarea reală a sectorului cercetare-devoltare-inovare; instituirea unui climat de integritate, predictibilitate și transparență decizională și întărirea legăturii între educație și cercetare-inovare.

Prezent la lucrările Conferinței, prof. Ștefan Hell, membru de onoare al Academiei Române, laureat al Premiului Nobel pentru chimie în anul

2014, a susținut în plen comunicarea *Optical Microscopy: the resolution revolution*, o sinteză a cercetărilor sale în domeniul microscopiei, care au ajuns la performanța unor rezoluții de ordinul nanometrilor. Timp de patru zile, participanții au avut prilejul de a întreține un deosebit de folositor schimb de idei și experiență și să discute despre perspectivele care se deschid atât din punct de vedere teoretic, cât și din cel al posibilelor aplicații.

8 septembrie: Sala de consiliu a Academiei Române a găzduit **Sesiunea științifică cu tema „Experiența tranziției la economia de piață în România”**, organizată de Comisia de istorie economică și istoria gândirii economice a Secției de științe economice, juridice și sociologie. În deschidere, prof. Gheorghe Zaman, membru corespondent al Academiei Române, a prezentat *Experiența tranziției la economia de piață în România (1990–2015)*.

În continuare, au susținut comunicări:

- prof. Valentina Vasile – *Impactul tranziției asupra pieței de muncă în România*;

- prof. Steliana Sandu – *Tendențe în activitatea de CDI în perioada de tranziție*;

- prof. George Georgescu – *Provocări în perioada de tranziție la economia de piață din România – datoria externă*;

- dr. Daniela Antonescu – *Dezvoltarea economică regională în România în perioada tranziției*;

- prof. Florin Pavelescu – *Dinamica economică a României în perioada primei tranziții la economia de piață (1860–1914)*.

11–13 septembrie: La Sinaia au avut loc lucrările **Workshop-ului cu tema „ERRARE 2015”: Errors by Humans and Machines in multimedia, multimodal and multilingual data processing**. Evenimentul a fost organizat de Institutul de Cercetări pentru Inteligență Artificială „Mihai Drăgănescu” și Biroul de Protocol ale Academiei Române, în colaborare cu Universitatea „Al. Ioan Cuza”, Institute for Multilingual & Multimedia Information, Laboratoire d’Informatique pour Mécanique et les Sciences de l’Ingénieur. Manifestarea s-a înscris în seria de evenimente din aria tematică a Conferinței INTERSPEECH de interes științific maxim pentru specialiștii în studiul vorbirii (informatică, lingvistică computațională, psihologie experimentală ș.a.). Tematica principală a lucrărilor a avut în vedere multitudinea diversificată a fenomenelor din limbajul natural, prezente în domenii ca „variabilitate lingvistică” sau „ambiguitate”, iar în altele etichetate ca „erori de procesare”. Identificarea și clasifi-

carea lor unitară, urmată de operațiunea similară aplicată surselor conduc, implicit, la creșterea calității comunicării dintre om și mașină.

17–18 septembrie: La împlinirea a 25 de ani de la înființare, Societatea Română de Biochimie și Biologie Moleculară și Institutul de Biochimie al Academiei Române au organizat o **Conferință cu tema „25 de ani de promovare a științelor vieții la nivel molecular în România”**.

Au avut alocuțiuni: acad. Bogdan Simionescu, vicepreședinte al Academiei Române; acad. Maya Simionescu, președintele Secției de științe biologice a Academiei Române; dr. Ștefana Petrescu, directorul Institutului de Biochimie al Academiei Române și președinte RSBMB; prof. Carmen Socaciu, vicepreședinte RSBMB. Lucrările s-au desfășurat pe trei secțiuni: Știința proteinelor, Biochimie și medicină moleculară și Nanostructuri și aplicații biomedicale. În acest cadru, a avut loc și *workshop*-ul cu tema *Virologia moleculară și provocările clinice în tratamentul hepatitelor*.

21 septembrie: În Aula Academiei Române s-a desfășurat **Conferința internațională de criptologie**, eveniment organizat de Serviciul de Informații Externe (SIE) și Academia Română. În cuvântul său inaugural, acad. Ionel Valentin Vlad, președintele Academiei Române, a subliniat că „*nu poți să faci un cifru care să fie perfect, dar poți să-l faci așa de complicat încât cel care dorește să-l descifreze să aibă nevoie de eforturi mari, de sume foarte mari de bani și de un timp îndelungat. Or, problema se pune între timpul îndelungat în care poți să ajungi la informația respectivă și durata de viață a informației*”. Teodor Meleșcanu, fostul director SIE, a subliniat importanța acestei prime manifestări, pentru ca să se prevină situația în care mesajele care afectează direct statul român să poată fi interceptate, sau să se prevină un posibil atac cibernetic. În acest sens, Teodor Meleșcanu a subliniat: „*Fiecare încearcă să găsească un echilibru de aur între a asigura respectarea vieții private a celor care folosesc serviciile și necesitatea... de a colabora pentru prevenirea unor atacuri teroriste sau de alt tip, atacuri cibernetice și altele*”.

28 septembrie: În cadrul unei ceremonii desfășurate în Sala de Prezidiu, **acad. Ionel-Valentin Vlad, președintele Academiei Române, și ES François Saint-Paul, ambasadorul Franței la București, au semnat o convenție de parteneriat științific** în care sunt consemnate două principale direcții de colaborare: seminarii tematice susținute

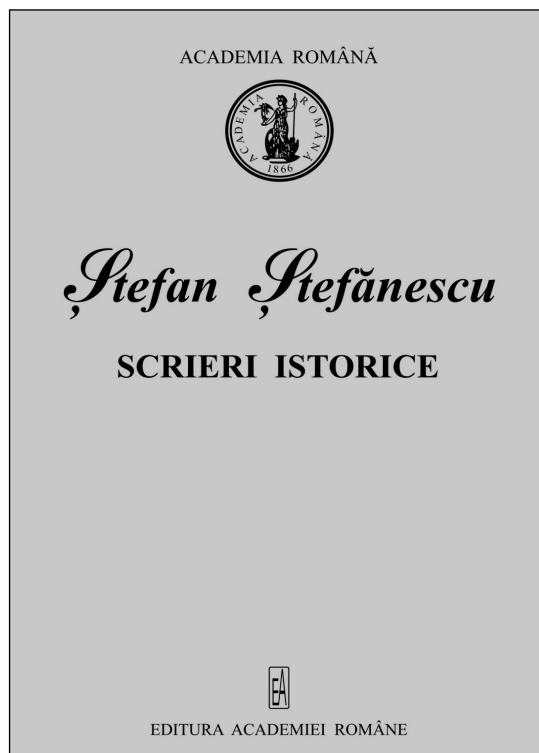
de personalități ale științei din Franța și studii doctorale în cotutelă.

În Aula Academiei Române s-a desfășurat primul seminar din cadrul parteneriatului științific semnat între Academia Română și Franța, în cadrul căruia prof. Gilles Boeuf de la Universitatea „Pierre et Marie Curie” din Paris a susținut conferința *Adaptări ale biodiversității la schimbările climatice*. A urmat răspunsul *Adaptări ale biodiversității la schimbările climatice* susținut de prof. Dumitru Murariu, membru corespondent al Academiei Române.

29 septembrie: Aula Academiei Române a găzduit **Conferința de închidere a proiectului „Rute de excelență academică în cercetarea doctorală și postdoctorală – READ”**. După alocuțiunea de deschidere a academicianului Cristian Hera, vicepreședinte al Academiei Române, acad. Păun Ion Otiman a susținut comunicarea *Cultura depistării și promovării elitelor academice în România*. În continuare, experții și postdoctoranzii au susținut 11 comunicări, în care s-a apreciat excelența lucrărilor conferințelor, meselor rotunde și școlii de vară.

30 septembrie: Aula Academiei Române a găzduit **Manifestarea științifică** în cadrul căreia **dr. Enno Aufderheide, secretarul general al Fundației Alexander von Humboldt, a prezentat programele de cercetare și a înmănat premiile acestor prestigioase instituții**, care promovează cooperarea științifică de excelență între specialiștii germani și străini. În programul manifestării, a fost inclusă și lansarea volumului *On Form and Pattern*, apărut la Editura Academiei Române, care cuprinde lucrările *Simpozionului Humboldt* din luna mai a acestui an. Fundația, care poartă numele celui care a fost considerat „*Aristotel și Columb al epocii sale*”, a sprijinit de-a lungul anilor peste 26 000 de cercetători din 140 de țări, printre care și 51 de laureați ai Premiului Nobel. Criteriul de promovare ia în considerație cercetători care au avut realizări individuale de excepție pe întregul itinerar științific.

30 septembrie: În Sala de Consiliu a Academiei Române s-a desfășurat **prima dezbatere din suita celor dedicate cadrelor didactice pentru transmiterea informației specifice culturii tradiționale românești**, inițiată de acad. Sabina Ispas, directoarea Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” al Academiei Române. Manifestarea, organizată de Secția de arte, arhitectură și audiovizual, a avut ca primă temă de dezbatere *Folclorul muzical*, urmând ca viitoarele două să fie consacrate folcloristicii literare și etnografiei.

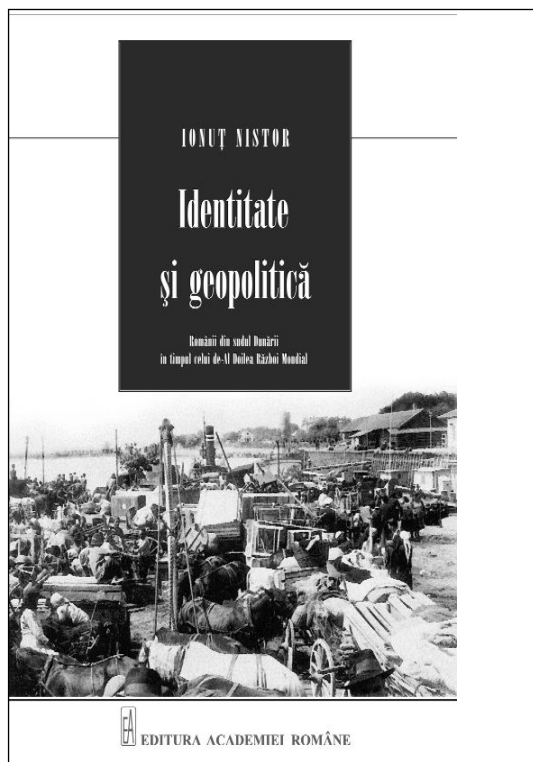

SCRIERI ISTORICE

Ștefan ȘTEFĂNESCU

Volumul – editat sub îngrijirea dr. Bogdan-Alexandru Halic la împlinirea vârstei de 85 de ani a academicianului Ștefan Ștefănescu – reunește două dintre operele sale esențiale consacrate investigării istoriei autohtone (*Istoria românilor în Evul Mediu și Istoria românilor în epoca premodernă*), cercetări de pionierat asupra demografiei istorice locale (*Demografia, dimensiune a istoriei*) și evocări ale unor personalități marcante ale istoriei și istoriografiei românești.

Cartea reprezintă o contribuție editorială majoră la cunoașterea operei lui Ștefan Ștefănescu, unul dintre istoricii români prestigioși ai zilelor noastre.

IDENTITATE ȘI GEOPOLITICĂ

Românii din sudul Dunării în timpul celui de-al Doilea Război Mondial

Ionuț NISTOR

Istoria celui de-al Doilea Război Mondial a suscitat de-a lungul timpului un interes legitim din partea istoriografiei române, preocupată, atât în cadrul sintezelor, cât și al studiilor punctuale, de aspectele militare, politico-diplomatice și economice ale conflictului. „Marile teme” articulate în jurul problematicii cedărilor teritoriale, a dinamicii operațiunilor, a pierderilor și contribuțiilor la război au lăsat puțin loc unor analize consacrate poziției și strategiei României față de Balcani, de relațiile cu statele din zonă și, mai ales, din perspectiva studiului de față, dedicate comunităților românești sud-dunărene.

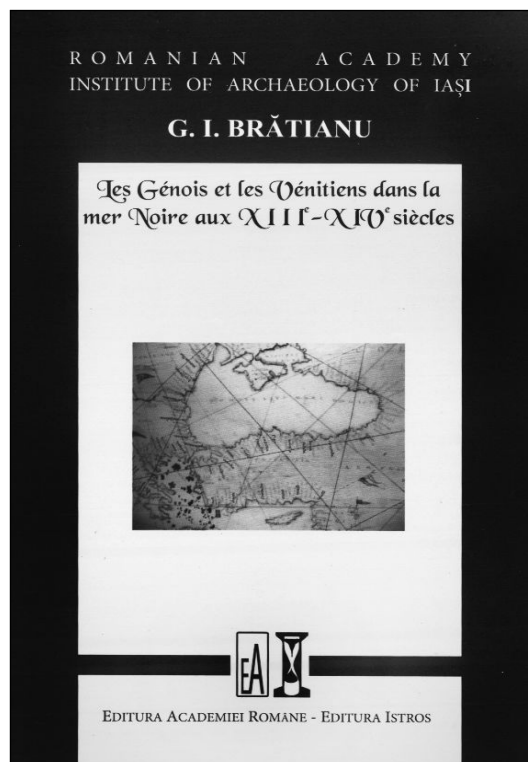
Analiza elaborată aici urmărește firul cronic și vizează principalele grupuri de români din regiune – de la cei aflați în zona Macedoniei istorice la cei din Banatul de Vest și Timoc, până la cei din Cadrilater – strămutați în 1940 în Dobrogea de Nord, și la macedoromânii stabiliți în România.

**LES GÉNOIS ET LES VÉNITIENS
DANS LA MER NOIRE
AUX XIIIe – XIVe SIÈCLES**

G. I. BRĂȚIANU

Reunind o sumă de calități în tratarea unei teme de larg interes istoriografic, monografia lui Gheorghe I. Brătianu a beneficiat de o excelentă primire din partea criticii de specialitate din țară și străinătate, între cei care și-au spus cuvântul despre virtuțile ei numărându-se medieviști de înaltă competență: M. Bloch, E. Byrne, N. Grămadă, L. Halphen, N. Iorga, K. Kretschmer, R.S. Lopez, S. Nyberg, P. Pelliot, S. Reinach, M. Ruffini, W. Silberschmidt, V. Vitale etc.

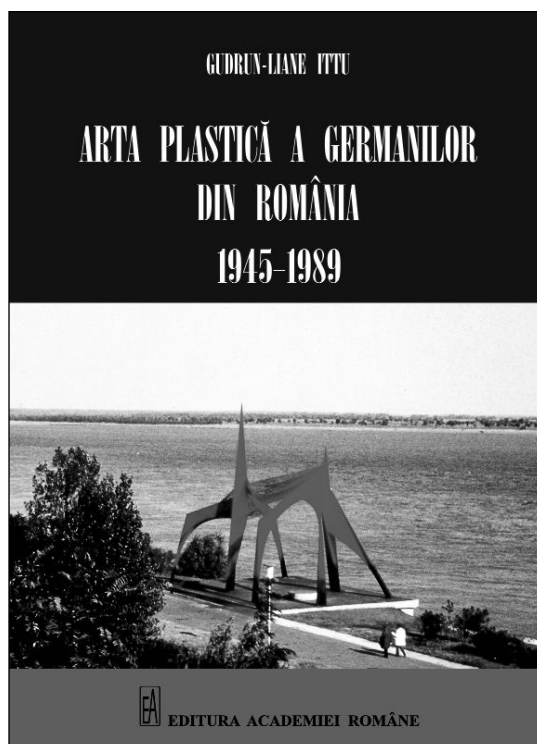
Vreme de aproape patru decenii, lucrarea lui Gheorghe Brătianu a reprezentat principala sinteză asupra prezenței genovezilor în bazinul pontic și a ambianței istorice în care s-a produs impactul lor cu popoarele din zonă: greci, bulgari, români, mongoli, caucazieni etc.

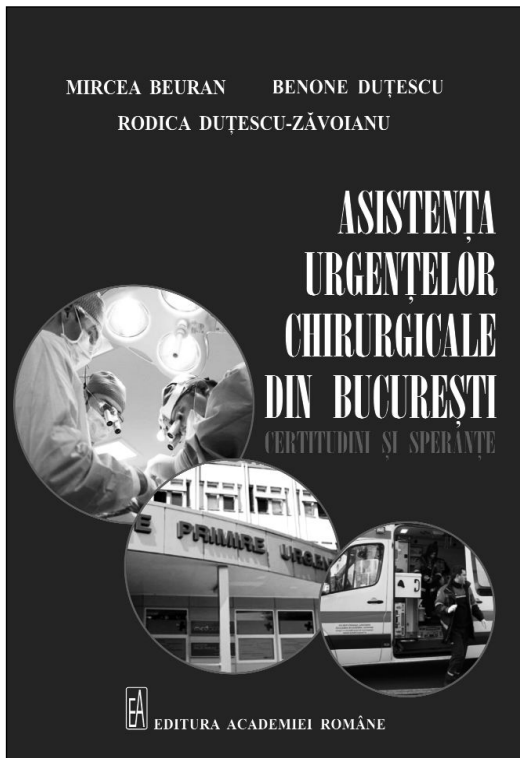

**ARTA PLASTICĂ A GERMANILOR
DIN ROMÂNIA 1945–1989**

Gudrun-Liane ITTU

Lucrarea este a treia și ultima din seria dedicată artei etnicilor germani, premergându-i cărțile: *Tradiție, modernitate și avangardă în arta plastică a germanilor din Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Reflectate în publicații* (2008) și *Artiști plastici germani din România. Între tradiție, modernitate și compromis ideologic. Anii 1930–1944* (2011). Aceasta propune o viziune sintetică asupra vieții artistice a germanilor, în context național și internațional, analizată dintr-o perspectivă interdisciplinară, care îmbină metodele istoricului de artă cu cele ale sociologului și politologului, în timpul așa-zisului „mare dezgheț” ce a permis „întoarcerea acasă” a unor artiști din Statele Unite și Occident – fapt reflectat în cotidienele și publicațiile de specialitate ale vremii.

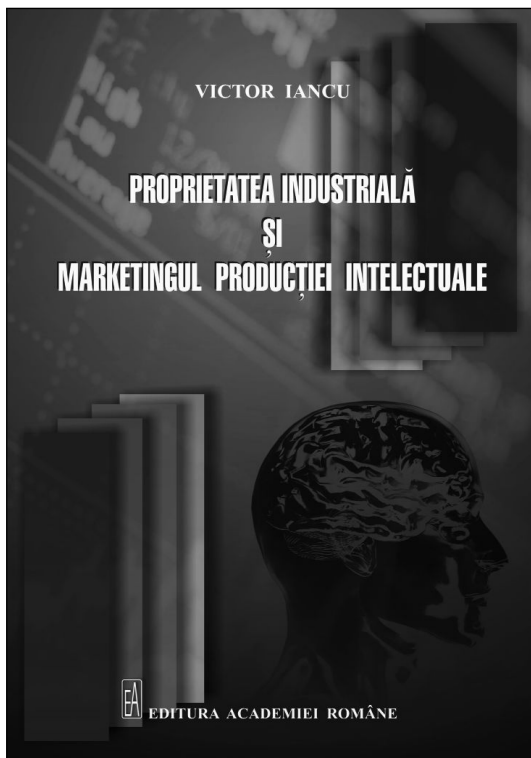

ASISTENȚA URGENȚELOR CHIRURGICALE DIN BUCUREȘTI Certitudini și speranțe

Mircea BEURAN
Benone DUȚESCU
Rodica DUȚESCU-ZĂVOIANU

Lucrarea – un studiu științific, original, de ținută academică – prezintă modul în care s-a constituit, organizat și dezvoltat unul dintre sistemele cele mai dinamice și spectaculoase ale asistenței medicale moderne românești: sistemul de asistență medico-chirurgicală de urgență.

Autorii au circumscris tema analizei fenomenului la București, deoarece în București, constituirea și dezvoltarea acestui sistem a fost prioritar și a angajat, în decursul a peste un secol de existență, remarcabile personalități ale chirurgiei românești, a angajat diverse orientări, dezbateri politice în problemă și, adesea, eforturi economice deosebite.

PROPRIETATEA INDUSTRIALĂ ȘI MARKETINGUL PRODUCȚIEI INTELLECTUALE

Victor IANCU

Lucrarea reprezintă o premieră în context național, propunând o analiză a rolului pe care proprietatea intelectuală, sub dimensiunea sa mai restrânsă, referitoare în principal la brevete, mărci și modele/desene industriale (dimensiune cunoscută sub denumirea de proprietate industrială), îl joacă în cadrul noii realități economice pe care o reprezintă piața ideilor/cunoașterii. Este vorba despre o analiză detaliată a condițiilor specifice de funcționare a acestui spațiu de tranzacționare, a cărui existență și funcționare sunt direct influențate de caracteristicile speciale ale „obiectului” tranzacțiilor: producția intelectuală. Aceasta este constituită din mărci și brevete, ambele făcând obiectul activității de audit al activelor de proprietate intelectuală. Cartea dezvoltă conceptul de marketing al producțiilor intelectuale și factorii care influențează procesul acestui tip de marketing.

GHID PENTRU AUTORI

Propunerile de articole se predau la redacție în format electronic (CD, stick) sau se trimit prin e-mail, ca fișiere atașate.

Sunt returnate autorilor propunerile de articole care nu corespund indicațiilor din prezentul ghid, care nu sunt culese cu toate semnele diacritice pentru limba română sau franceză și care nu sunt corect scrise în limba română sau străină.

Sunt respinse propunerile de articole care au fost publicate (parțial sau integral), care nu au conținut științific pertinent, elemente originale, resurse bibliografice relevante și de actualitate.

Consiliul editorial decide acceptarea sau respingerea manuscrisului. Autorii sunt singurii responsabili asupra opiniilor și ideilor exprimate.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază!

Din cauza volumului mare de lucru, nu se primesc materiale dactilografiate sau scrise de mână care necesită culegere.

Pentru a scurta timpul de pregătire editorială, lucrările trebuie redactate, după cum urmează:

- Redactarea manuscriselor va respecta standardele precizate de Dicționarul explicativ al limbii române – DEX (ediția 2007, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro/>), Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române – DOOM (ediția 2005, Editura Univers Enciclopedic), Hotărârea Adunării generale a Academiei Române din 17.02.1993 privind revenirea la grafia cu „â”, și „șunt”, în grafia limbii române (www.acad.ro/alte-Info/pag_norme_orto.htm).

- Cuvintele străine inserate în textul în limba română se vor culege italic.

- Se menționează referințele despre autori: titlul științific, prenumele și numele de familie ale autorilor, funcția, locul de muncă, localitatea, țara și datele de contact (telefon, e-mail etc.).

- Referințele bibliografice se scriu la sfârșitul articolului, în ordinea citării în text, numerotându-se cu cifre arabe, urmate de punct.

- Citările se scriu cu caractere italice. Fiecare citare trebuie să fie însoțită de sursa bibliografică, obligatoriu, menționată în lista de referințe bibliografice.

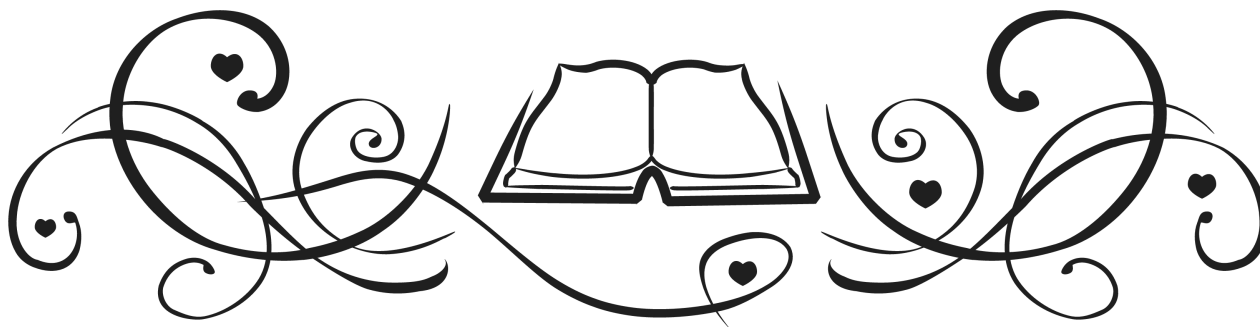
- Materialul ilustrativ se va prezenta separat de textul articolului, scanat cu rezoluția de 300 dpi, alb-negru cu extensia TIFF, sau se vor prezenta originalele ilustrațiilor, care vor fi scanate și prelucrate la redacție, după care se vor înapoia sub semnătură, autorului.

- În cuprinsul articolului se va menționa locul unde se va plasa figura sau tabelul, precum și legenda figurilor sau titlul tabelului.

- Tabelele trebuie să fie alb-negru fără coloane evidențiate cu alte culori.

De asemenea, dacă există scheme nu trebuie să aibă evidențieri în alte culori.

Dimensiunile unui articol trebuie să fie 5–6 pagini calculator, corp 12 și 3–4 ilustrații.

Redacția revistei „Academica“
Casa Academiei – Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, București, tel: 021.318.81.06/2712, 2713

**Abonamentele la revista „Academica“ se pot face prin mandat poștal pe adresa
revistei „Academica“, serviciul difuzare (Popa Aurora)
sau cu ordin de plată în contul RO64TREZ7055005XXX006462,
Trezoreria sector 5, București.
Prețul unui abonament pentru 12 luni este 36 lei.**

ISSN 1220-5737 100 PAGINI

PREȚUL 6 lei